

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială

Maria BULGARU
Inga CHISTRUGA

FAMILIA TÂNĂRĂ:
aspecte ale adaptării la societatea
în schimbare

Monografie

Aprobată
de Senatul USM

CEP USM
Chișinău – 2015

CZU 316.356.2-058.8

B 91

Autori: *Maria BULGARU*, doctor habilitat, profesor universitar
Inga CHISTRUGA, doctor, lector universitar

Recenzenți: *Dumitru STAN*, profesor universitar, doctor,
Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, România
Constantin MATEI, doctor habilitat, profesor universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei
Vladimir BLAJCO, doctor habilitat, profesor universitar,
Academia de Științe a Moldovei

În monografie sunt examinate variu probleme privind adaptarea familiei tinere din Republica Moldova la transformările social-economice contemporane, drept suport servind rezultatele unui șir de cercetări praxiologice realizate prin metode calitative și cantitative. Din perspectivă comparativă la nivel european, este evaluat impactul sistemelor de politici familiale asupra procesului de adaptare a familiei tinere, inclusiv asupra comportamentelor demografice: natalitate și fertilitate, căsătorie și divorț etc. Destinatarii prezentului demers științific sunt studenții de la facultățile de științe socioumanistice, specialiștii în domeniul sociologiei, demografiei, asistenței sociale, politicilor familiale, protecției sociale, toți cei ce se interesează de problemele și viitorul familiei.

Redactor: *Ariadna STRUNGARU*

Tehnoredactare computerizată: *Oleg BULGARU*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Bulgaru, Maria

Familia tânără: aspecte ale adaptării la societatea în schimbare : Monografie / Maria Bulgaru, Inga Chistruga; Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. – Chișinău: CEP USM, 2015. – 472 p.

Bibliogr.: p. 455-466 (181 tit.). – 200 ex.

ISBN 978-9975-71-720-5

316.356.2-058.8

B 91

© M.Bulgaru, I.Chistruga, 2015

© USM, 2015

ISBN 978-9975-71-720-5

Lucrare editată cu suportul financiar al Agenției Cehe pentru Dezvoltare (CzDA) în cadrul Proiectului „Suport complex pentru dezvoltarea statisticii populației și demografiei în Moldova”.

CUPRINS

INTRODUCERE.....	5
I. ORIENTĂRI TEORETICO-METODOLOGICE	
DE CERCETARE A FAMILIEI.....	15
1.1. Familia între declin și un nou echilibru comportamental.	15
1.2. File din istoria cercetărilor despre familie.....	56
1.3. Teorii și paradigme privind funcționarea familiei.....	78
II. FAMILIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ.....	94
2.1. Definirea familiei.....	94
2.2. Funcțiile familiei.....	107
2.3. Tipuri de familie. Stiluri alternative de viață familială.....	115
2.4. Familia tânără: caracteristici definitorii.....	128
III. MODALITĂȚI DE ADAPTARE A FAMILIEI	
TINERE LA TRANSFORMĂRILE	
SOCIOECONOMICE DIN REPUBLICA MOLDOVA....	137
3.1. Probleme și factori determinanți în adaptarea cuplului tânăr la viața de familie și la realitățile sociale.....	137
3.2. Orientări valorice în constituirea familiei tinere.....	173
3.3. Tipologia familiilor tinere în dependență de gradul de adaptare la transformările socioeconomice.....	195
IV. FAMILIA TÂNĂRĂ DIN PERSPECTIVA	
COMPORTEMENTELOR DEMOGRAFICE.....	218
4.1. Potențialul nupțial al tinerilor.....	218
4.2. Fenomenul concubinajului în rândul tinerilor din Republica Moldova.....	228
4.3. Considerente privind factorii ce condiționează divorțialitatea familiilor tinere.....	247
4.4. Caracteristici ale fertilității în cadrul populației tinere.....	263

V. POLITICILE FAMILIALE – MIJLOC DE FACILITARE A PROCESULUI DE ADAPTARE A FAMILIEI TINERE.....	290
5.1. Caracteristici definitorii ale politicilor familiale.....	290
5.2. Politicile familiale din Republica Moldova în contextul politicilor familiale europene.....	311
5.3. Măsurile de fortificare a procesului de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova.....	382
5.4. Rolul presei scrise în mediatizarea problemelor sociale ale familiei tinere și a măsurilor de soluționare a acestora.....	404
CONCLUZII.....	439
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	455
ANEXE.....	467

INTRODUCERE

Familia face parte din fenomenele pentru care a existat un interes deosebit în toate societățile. Cunoașterea funcționării acestei instituții este de importanță societală primordială, dat fiind că ea își lasă, direct sau indirect, amprenta asupra întregului sistem socioeconomic. Astfel, de starea familiei depinde, în primul rând, reproducția populației într-o societate, socializarea/educarea noilor generații, crearea și transmiterea valorilor spirituale, modelelor de comportament, organizarea procesului de producție și consum etc. Mai mult, unii autori consideră că structura, organizarea și stabilitatea socială sunt dependente de modul de constituire și dezvoltare a familiei și relațiilor de rudenie. Or, cu cât familiile ar fi mai stabile și relațiile de rudenie mai strânse, cu atât o societate ar dispune de o ordine socială mai bine consolidată și mai durabilă¹. O importanță deosebită capătă problematica familiei în perioada actuală de globalizare a lumii, care, concomitent cu noile posibilități deschise pentru dezvoltare, generează tendința de omogenizare, uniformizare a stilurilor de viață a popoarelor ce au culturi, tradiții, orientări valorice și confesionale deosebite, duce la eroziunea mai multor trăsături identificatorii ale unor asemenea comunități, precum sunt statul, țara, familia etc.²

Progresul omenirii este strâns legat de afirmarea și dezvoltarea familiei. Încă în 1871, istoricul și etnograful american L. Morgan (1818-1887) menționa că „familia a participat în toate greșelile experiențelor umane și dezvăluie acum, se prea poate mai convingător decât orice altă instituție, mersul treptat al progresului omenirii din adâncurile

¹ VLĂSCEANU, L. (coord.) *Sociologie*. Iași: Polirom, 2011, p.646.

² BULGARU, M. *Asistența socială în contextul globalizării*. Chișinău: CEP USM, 2012, p.13-44.

sălbăticiei primitive prin barbarism spre civilizație”¹. La rândul său, modul de organizare și evoluție a familiei depinde de condițiile social-politice, economice și culturale ale societății. Familia, ca instituție socială, reacționează, direct sau indirect, la toate schimbările produse într-o societate, într-o anumită perioadă de timp, devenind „barometrul” schimbărilor sociale². Ea transmite în mod continuu date, informații și opinii cu referire la mediul social în care se găsește individul.

Procesul de trecere la economia de piață, inițiat în Republica Moldova în anii ‘90 ai secolului trecut, continuă să fie în mare parte contradictoriu, generând în rândul populației multiple tensiuni și dificultăți de adaptare la noile realități, pentru multe familii aceasta însemnând mai degrabă învățarea de adaptare la incertitudini, decât a conduitei necesare în condițiile planificării unui viitor prosper³. Adeseori, în situația cea mai dificilă se pomenesc familiile tinere, care se află încă în proces de formare, nu dispun de o calificare profesională, de un salariu ce le-ar asigura bunăstarea materială, nu au experiență de organizare și consolidare a relațiilor conjugale etc., acestea fiind marcate de un grad înalt de conflictualitate. Vulnerabilitatea familiilor tinere crește și mai mult odată cu apariția copiilor, îngrijirea și educația cărora necesită resurse materiale și financiare semnificative. Cele menționate determină familia tânără să devină extrem de fragilă și supusă riscului serios de a se destrăma. În același timp, de starea familiei tinere depinde în mare măsură viitorul societății noastre, în special dacă ținem cont și de situația demografică în care s-a pomenit Republica Moldova la etapa actuală. Chiar dacă se conturează tot mai evident tendința de deplasare pentru o perioadă mai târzie a nașterilor, totuși cei mai mulți copii sunt

¹ МОРГАН, Л.Г. *Древнее общество*. Ленинград: Институт народов Севера ЦИК СССР, 1935, p.307-309.

² MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*. București, 1999, p.7-8.

³ PALADI, Gh. (coord.) *Familia: probleme sociale, demografice și psihologice*. Chișinău, 2005, p.68.

născuți de către mamele tinere, cu vârsta de până la 30 de ani. Anume în sânul familiei tinere este pus fundamentul formării, conduitei, atitudinii față de diverse fenomene sociale a generației în creștere. Acestea sunt doar câteva argumente în favoarea necesității de studiere a problemelor familiei tinere, de perfecționare a politicilor familiale cu atenție sporită pentru familia tânără, pe de o parte, în direcția oferirii unui suport substanțial, iar pe de alta – în direcția stimulării tipului de comportament dorit de societate. Este vorba, în primul rând, de îndeplinirea de către tânără familie a funcțiilor sale sociale: cea reproductivă și de socializare, educare a noii generații.

Problemele socioeconomice ale tranziției (lipsa posibilităților de a cumpăra o locuință, absența locurilor de muncă bine plătite și nesiguranța lor etc.) au influențat semnificativ procesul de constituire a familiilor din Republica Moldova. În 1999 din totalul de 47048 de persoane care s-au căsătorit, 82,3% erau tineri cu vârsta de până la 30 de ani; în 2013, ponderea acestora s-a redus la 74,3%, în timp ce numărul total al persoanelor ce au format familii a constituit 48898. Vârsta medie la prima căsătorie a înregistrat în 2013 valoarea de 26 de ani pentru bărbați și 23 de ani pentru femei¹. Mobilitatea socială și teritorială, sporirea nivelului de instruire a populației, transformarea relațiilor de producție au contribuit la modificarea mărimii, structurii și funcțiilor familiei. Datele ultimelor recensăminte demonstrează o scădere continuă a mărimii medii a familiei de la 3,4 membri în 1989 la 3,1 în 2004*. În zilele noastre, în Republica Moldova se conturează tendința spre modelul familial format din 1-2 copii. Ponderea cuplurilor care au divorțat cu stagiu de căsătorie de până la 5 ani a fost în 2013 de 28,1%.

¹ *Situația demografică în Republica Moldova în anul 2013* [Accesat 13.06.2015]
Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4415>

* Date de la recensământul populației Republicii Moldova din 2014 referitoare la această întrebare nu sunt încă publicate.

Fertilitatea a înregistrat reduceri semnificative la grupele de vârstă tânără de 15-19 ani și de 20-24 ani. În perioada 1999-2013, la 1000 de femei cu vârsta de 15-19 ani numărul de născuți vii s-a diminuat de la 39,0 la 25,4, iar la cele cu vârsta de 20-24 ani – de la 106,6 la 77,1 copii. La segmentul de vârstă 25-29 ani se înregistrează o majorare lentă de la 75,7 născuți vii la o mie de femei de vârsta respectivă în 1999 la 79,7 în 2012, ceea ce relevă că are loc amânarea nașterilor spre vârstele mature. În 2013 rata fertilității specifice la categoria dată de vârstă a înregistrat valoarea de 75,6, fiind puțin mai redusă decât cea din 1999.

În societatea contemporană s-au produs schimbări semnificative în scala valorilor acceptate de oameni. Se observă toleranța socială față de noile forme de comportament premarital, conjugal și parental, care anterior nu erau acceptate. Transformarea relațiilor sociale i-a impus pe tinerii moldoveni* să caute modalități proprii de adaptare la noul tip de societate prin schimbarea comportamentului premarital și a celui conjugal, prin planificarea familială etc.

Studierea problemelor de adaptare a familiei tinere permite să fie elucidată, pe de o parte, situația complexă de funcționare și dezvoltare a acesteia în societatea actuală, iar, pe de altă parte, rezultatele investigațiilor pot fi utilizate la elaborarea unor prognoze privind evoluția comportamentelor familiale, inclusiv a celor demografice (natalității, fertilității, nupțialității, divorțialității) în contextul ulterioarelor transformări ale societății.

Actualmente, familia este în atenția specialiștilor în diverse domenii de cercetare – sociologie, antropologie, drept, psihologie, economie, politici sociale, pedagogie, asistență socială, istorie, demografie etc. Evoluția familiei, formele și etapele de dezvoltare a

* Prin tineri moldoveni se are în vedere tinerii care locuiesc în Republica Moldova, indiferent de etnie (ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, romi etc.).

instituției familiei au devenit obiect de cercetare pentru mulți savanți încă din secolele XVIII-XIX, printre care J. Lafitau (1681-1746), etnolog francez, A. Tocqueville (1805-1859), sociolog și filosof francez, J. Bachofen (1815-1887), istoric și jurist elvețian, J. McLennan (1827-1881), istoric și jurist scoțian, L. Morgan (1818-1887), istoric și etnograf american, K. Marx (1818-1883), filosof și economist german, F. Engels (1820-1895), filosof și sociolog german, P. Lacombe (1833-1919), istoric și sociolog francez, M. Ковалевский (1851-1916), sociolog rus și alții.

Clasicii sociologiei A. Comte (1798-1857), F. Le Play (1806-1882), F. Tonnies (1855-1936), Em. Durkheim (1858-1917), M. Weber (1864-1920) au cercetat pe larg influențele societății asupra familiei, relațiile din cadrul familiei și fenomenul de dezintegrare a familiei tradiționale. Printre studiile adresate procesului de adaptare a familiei la diferite situații, un interes deosebit trezesc investigațiile cercetătorilor americani W. Thomas (1863-1974) și F. Znaniecki (1882-1958) care s-au axat în special pe problemele de adaptare a familiilor cu migranți la situații de criză.

Un șir de teme ce vizează modul de exercitare de către instituția familiei a funcțiilor sale, consecințele industrializării și modernității asupra familiei au devenit în perioada contemporană obiect de investigație în lucrările mai multor sociologi, antropologi, etnografi, economiști, psihologi etc., printre care: P. Sorokin (1889-1968), P. Murdock (1897-1985), M. Mead (1901-1978), T. Parsons (1902-1979), R. Bales (1916-2004), L. Strauss (1908-2009), R. Merton (1910-2003), R. Hill (1912-1985), A. Girard (1914-1996), W. Goode (1917-2002), J. Goody (1919-2015), G. Lenski, A. Toffler, G. Becker (1930-2014), A. Giddens, M. Segalen, F. Singly, H. Touzard, N. Adams.

O pagină importantă în studierea familiei au înscris cercetătorii români din cadrul Școlii sociologice de la București – H. Stahl (1877-

1942), D. Gusti (1880-1955), X. Costaforu (1902-1983), T. Herseni (1907-1980), care prin intermediul studiilor monografice realizate au scos în evidență complexitatea problemelor legate de structura și funcționalitatea familiei românești. Printre cercetătorii români contemporani preocupați de acest domeniu menționăm aportul autorilor C. Zamfir, E. Zamfir, M. Voinea, I. Mihăilescu (1949-2007), F. Chipea, L. Pop, M. Haraguș, P. Iluț, E. Stănciulescu, G. Ghebrea, V. Ghețău, C. Mureșan, N. Mitrofan, I. Mitrofan, N. Turliuc, C. Ciupercă, E. Bonchiș etc. Familia tânără a constituit obiect de investigație pentru cercetătorii români A. Matei, D. Batâr, G. Ghebrea, A. Bejan, D. Buruaină etc.

Diverse probleme privind instituția familiei, inclusiv procesul de adaptare a familiei tinere la condițiile de viață, au fost studiate amplu de cercetătorii ruși A. Харчев (1921-1987), A. Волков (1931-2009), С. Голод (1935-2013), М. Мацковский (1945-2002), Е. Антонюк, А. Антонов, В. Архенгельский, А. Вишневский, С. Дармодехин, М. Панкратова, Н. Римашевская, Е. Бреева, В. Сысенко, Т. Гурко, И. Дементьева, Л. Корель, Н. Тырнова, Т. Ростовская, М. Петров, В. Медков etc. În acest context menționăm și aportul psihologilor bieloruși С. Шуман și П. Шуман, în special la studierea cauzelor conflictelor în familia tânără.

În Republica Moldova tematica familiei a fost reflectată în diferite studii ale sociologilor A. Timuș, M. Bulgaru, T. Danii (1953-2007), V. Blajco, I. Bejan-Volc, S. Milicenco, A. Oceretnîi, O. Gagauz, D. Cheianu, M. Buciuceanu-Vrabie, L. Malcoci, V. Mîndru. Familia a constituit obiectul cercetării și pentru savanți din alte domenii, precum cel al pedagogiei (L. Cuznețov, V. Bodrug-Lungu, O. Sorici, S. Șpac), al psihologiei (A. Racu, V. Prițcan, S. Rusnac), al dreptului (N. Romandaș, N. Proca, L. Cușmir), al demografiei (C. Matei, Gh. Paladi, V. Sainsus) etc.

Lucrările autorilor menționați *supra* denotă faptul că tema familiei în general este abordată sub cele mai diverse aspecte. Totuși, cercetările privind familia tânără, procesul de adaptare a acesteia la transformările din societatea contemporană sunt relativ puține la număr. Cu referire la Republica Moldova, putem spune că investigațiile de acest gen sunt chiar foarte modeste, incluzând doar unele aspecte sporadice. Actualmente, însă, problema adaptării familiei tinere la transformările socioeconomice din țară a devenit una extrem de importantă și necesită o abordare complexă. De reușita adaptării familiei tinere la schimbările socioeconomice depinde modul de exercitare a funcțiilor esențiale ale acestei instituții (de reproducere, economică, educativă, de solidaritate etc.).

Având ca suport teoretico-metodologic investigațiile realizate de specialiștii în domeniul familiei, autorii prezentului studiu și-au propus ca *obiectiv central* să analizeze particularitățile de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova, să evidențieze problemele cu care se confruntă aceste familii în procesul de adaptare, să stabilească factorii care contribuie la asigurarea condițiilor prielnice dezvoltării familiei tinere ca instituție socială etc.

Studiul este axat pe o *bază praxiologică* semnificativă constituită din rezultatele a 6 cercetări realizate de autorii lucrării în perioada 2009-2014 prin metode calitative și cantitative. Astfel, legătura dintre baza teoretico-metodologică a lucrării cu realitățile din Republica Moldova a fost realizată prin aplicarea anchetei sociologice în bază de chestionar, prin interviul sociologic semistructurat, prin analiza de conținut, analiza actelor legislative cu privire la protecția familiei, analiza datelor statistice cu privire la evoluția principalelor fenomene demografice (natalitate, nupțialitate, divorțialitate, migrație) atât în plan național, cât și european prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (<http://statistica.md>), de Institutul de Demografie al

Universității Naționale de Cercetare „Școala Superioară de Economie” din Moscova (<http://demoscope.ru>), de Institutul de Demografie din Viena (<http://www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/>), de Comisia Economică pentru Europa din cadrul Națiunilor Unite (<http://w3.unece.org/>) etc.

Cercetările cantitative *Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova și Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova* reprezintă studii transversale cu aplicarea unor chestionare autoadministrate.

Eșantionul studiului *Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova* este stratificat, talia acestuia fiind de 600 tineri căsătoriți. Studiul s-a efectuat în municipiile Chișinău (în oraș și în două suburbii) și Bălți, în UTA Găgăuzia (într-o localitate urbană și una rurală) și în 20 de raioane din zonele economico-geografice Nord, Centru și Sud. În Zona de Nord au fost incluse raioanele Edineț, Soroca, Ocnița, Dondușeni, Drochia, Rezina și Șoldănești. Zona de Centru a cuprins următoarele unități administrative: Ialoveni, Orhei, Telenești, Strășeni, Ungheni, Anenii Noi, Dubăsari și Călărași. Zona de Sud a încorporat raioanele Cahul, Ștefan-Vodă, Căușeni, Cimișlia și Leova. În studiu au fost reținute doar gospodăriile familiilor tinere, fiind interviuat membrul familiei care își sărbătorește cel mai recent ziua de naștere.

Eșantionul studiului *Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova* este de asemenea stratificat, talia acestuia fiind de 600 tineri necăsătoriți. Criteriile de stratificare a eșantionului au fost următoarele: 3 zone economico-geografice, mediul de reședință și mărimea localităților în dependență de numărul populației. Studiul s-a efectuat în municipiile

Chișinău (în oraș și în trei suburbii) și Bălți, în UTA Găgăuzia (într-o localitate urbană și una rurală) și în 22 de raioane din zonele economico-geografice Nord, Centru și Sud. În Zona de Nord au fost selectate raioanele Edineț, Soroca, Dondușeni, Șoldănești, Fălești, Râșcani și Sângerei. Zona de Centru a cuprins următoarele unități administrative: Ialoveni, Orhei, Telenești, Strășeni, Ungheni, Nisporeni, Criuleni, Anenii Noi și Călărași. Zona de Sud a încorporat raioanele: Cahul, Ștefan-Vodă, Căușeni, Cimișlia, Basarabeasca și Leova. În studiu au fost reținute doar gospodăriile în care locuiau/aveau în îngrijire tineri necăsătoriți cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 ani.

Rezultatele cercetării cantitative au fost completate prin indicatori de natură subiectivă (măsurări calitative) – *45 de interviuri semi-structurate cu experți și 35 de interviuri individuale cu tineri căsătoriți, tineri divorțați și tineri care trăiesc în uniune consensuală*. Criteriul de care s-a ținut cont la alegerea experților a fost deținerea experienței în lucrul cu familiile tinere și cu tinerii.

Pentru a cunoaște felul în care problemele familiale sunt mediatizate prin intermediul presei moldovenești, precum și măsurile de soluționare, politicile pe care aceasta le difuzează, s-a realizat *o analiză de conținut a trei ziare*. Analiza de conținut a inclus articolele (care vizează tematic problemele instituției familiei) din ziarul *Moldova Suverană*, *Flux* (ediția de vineri) și *Timpul* (ediția de vineri) în perioada anilor calendaristici 2005-2014. Alegerea, din multitudinea de ziare publicate în Republica Moldova, anume a acestor trei ziare a fost motivată de faptul că ziarul respectiv au tiraj național și sunt citite de categorii de populație cu vârste diferite (tineri, adulți și vârstnici).

În lucrare au fost utilizate de asemenea rezultatele diverselor investigații sociologice, la care au participat autorii: *Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova* (2008); *Cunoștințele, atitudinile și practicile familiilor în*

domeniul îngrijirii și dezvoltării timpurii a copiilor (2009); *Migranții moldoveni în Federația Rusă în condițiile crizei financiare globale* (2010) și altele. Datele obținute în cadrul cercetărilor sociologice au contribuit la înțelegerea mai amplă a modificărilor înregistrate în comportamentele familiei, în particular – a familiei tinere, în procesul de adaptare la societatea în schimbare. Rezultatele investigațiilor permit, de asemenea, direcționarea acțiunilor de soluționare și prevenire a problemelor cu care se confruntă familiile tinere de către administrația publică centrală și locală, organizațiile neguvernamentale, comunitate etc.

I. ORIENTĂRI TEORETICO-METODOLOGICE DE CERCETARE A FAMILIEI

1.1. Familia între declin și un nou echilibru comportamental

Famiiliile din societățile contemporane, fie ele dezvoltate sau în curs de dezvoltare, au suportat în ultimele decenii transformări profunde, încât însuși termenul „familie” a devenit destul de ambiguu, el tinzând să acopere astăzi realități diferite de cele ale generațiilor precedente. Uneori acestui termen i se atribuie o semnificație aproape opusă, fiind extins nu doar asupra familiei tradiționale, dar și asupra altor forme și tipuri de conviețuire, care uneori sunt foarte diferite de familia nucleară sau nu au nimic comun cu familia (uniuni consensuale, cupluri de același sex etc.).

De-a lungul timpului, familia a fost cel mai favorabil mediu de păstrare și transmitere a tradițiilor și valorilor naționale de la o generație la alta, fiind considerată una dintre cele mai conservatoare instituții ale societății. În ultimele decenii, în multe societăți familia caută să se debaraseze de aceste „merite”, ea devenind tot mai sensibilă la toate transformările esențiale ce se produc pe plan economic, social, politic și cultural. Are loc un proces evident de emancipare, de democratizare, de laicizare, de liberalizare a vieții de familie, manifestat prin nerespectarea normelor legale sau etice promovate de către societate sau prin neaderarea la virtuțile convenabile din punct de vedere social¹.

Schimbările înregistrate în instituția familiei au generat multiple dezbateri cu referire la viitorul ei, în cadrul cărora devin tot mai frecvente afirmațiile specialiștilor din diverse domenii precum că instituția familiei este supusă unei crize ireversibile. La baza acestor

¹ MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, p.7, 8, 29.

afirmații sunt înaintate diferite aspecte ale schimbărilor produse în instituția familiei. Astfel, în unele societăți schimbările se referă la trecerea de la familia tradițională, lărgită, la cea nucleară, impusă în ultimele secole de societățile industrializate ca tip unic de familie. Pentru societățile dezvoltate, schimbările țin preponderent de trecerea de la familia nucleară la o diversitate de modele de familie, în unele din ele familia nucleară încetând să mai fie tipul unic de familie acceptat și practicat. Schimbările evidențiate ca manifestări ale declinului familiei se referă în special la modalitățile de constituire a familiei, la comportamentul sexual, structura și dimensiunile familiei, diviziunea rolurilor în cadrul familiei, natura și funcțiile familiei, stabilitatea familiei, solidaritatea dintre generații etc. În acest context, D. Popenoe, analizând și comparând situația familiei americane din anii 1950-1960 cu cea din anii din 1980-1990, menționează că toate datele obținute confirmă elocvent faptul că în ultima perioadă s-a produs un declin fără precedent în instituția familiei. Astfel, familia americană și-a micșorat numărul de membri, și-a slăbit influența asupra acestora, și-a pierdut stabilitatea; oamenii cu mai puțină plăcere investesc timp, bani și energie în viața familială, preferând să cheltuiască totul pentru ei înșiși; în societate a slăbit atenția față de copii, s-a diminuat importanța familiei ca valoare culturală etc. În prim plan este înaintată personalitatea individuală dar nu familia¹.

Declinul familiei, după cum observăm, este pus în dependență de pierderea funcțiilor proprii ei, concomitent cu care a fost pierdut efectul stabilizator al așa-numitei „*familii mari*”/extinse. Prin „familie mare”/extinsă se înțelegea, în esență, familia țaranului sau a meșteșugarului, compusă din trei generații și considerată ca tip universal al familiei din

¹ ПОПЕНОЕ, Д. Упадок американской семьи (1960-1990): обзор и оценка. În: *Психология семьи. Хрестоматия*. Самара, 2002, p.154.

sec. XYIII-XIX. Industrializarea și urbanizarea, conform acestor opinii, au contribuit la separarea tot mai frecventă a cuplurilor și, prin urmare, la formarea tot mai frecventă a „familiilor mici”/nucleare, care au condus la pierderea continuității, dat fiind că „familia mică”, cu atingerea de către copiii a vârstei de adult, se descompune din nou și se prezintă ca pereche conjugală, adică ca „familie rămășiță”. Această teză din vechea sociologie despre „comprimarea” familiei „preindustriale mari” și apariția familiei industriale cu denumirea de „*famille conjugale*” (Em. Durkheim: *Introducere în sociologia familiei, La famille conjugale*) nu corespunde întocmai realității. După cum demonstrează mai multe studii dedicate cercetării familiei, în Europa Occidentală sau în Statele Unite ale Americii acest tip de familie (extinsă) nu a fost niciodată dominant. Familia lărgită, cu multe generații sub același acoperiș, a reprezentat mai degrabă modelul ideal, puternic valorizat. Media gospodăriei nu a fost mai mare de trei-cinci membri. Majoritatea familiilor din societatea preindustrială au fost grupuri independente, nucleare. Gradul de coabitare intergenerațională era redus și, din cauza mortalității, deosebit de ridicat pe timpul acela. Părinți, copii, bunici sau alte rude colaterale trăind și muncind împreună reprezintă mai degrabă „familia clasică a nostalgiei Vestului”¹ decât o realitate. Tipul extins de familie, după R. Popescu, deși nu a reprezentat modelul cel mai răspândit, dar cel mai puternic idealizat, poate fi considerat caracteristic societății preindustriale prin atributele asociate: rolul fundamental în societate, funcțiile de bază pe care le îndeplinește, distribuția inegală a statuturilor și rolurilor, relațiile strict reglementate dintre membri, autarhia și izolarea de societate².

¹ MORGAN, D.H.J. *The family, politics and social theory*. London: Routledge and Kegan Paul, 1985, p.162.

² POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*. Iași: Polirom, 2009, p.28-29.

Nu putem însă să trecem cu vederea faptul că în societatea preindustrială forma familiei varia de la un popor la altul, într-un șir de societăți oamenii trăind totuși în majoritatea cazurilor în familii lărgite, cu mai multe generații și alte rude (părinții soțului și/sau soției, frații și surorile soțului și/sau soției cu soții și copiii lor, precum și unchi sau mătuși de-ai cuplului) care funcționau ca o unitate de producție economică. Din această perspectivă sunt reprezentative familiile comunitare în India; „zadruga” în Balcani, care uneori includea un grup destul de mare de familii înrudite (tinerii căsătoriți rămâneau să locuiască în casa părintească), cu peste 50 de membri; familia extinsă din Europa de Est, din țările africane, din China. Acest tip de familie a fost caracteristic preponderent pentru epocile preindustriale, când confruntarea extrem de dură cu mediul natural și social a impus familia, în scopul asigurării supraviețuirii, să includă tot mai multe grade de rudenie.

În societatea moldovenească, una dintre formele cele mai răspândite a fost familia tradițională din trei generații, formându-se în mod similar cu familia tradițională românească caracterizată de H. Stahl în felul următor: „Pe măsură ce feciorii cresc și le vine vremea căsătoriei, ei pleacă din casa părintească. Tatăl îi înzestrează cu o parte din loturile de pământ ale familiei și-i ajută să-și construiască o casă nouă. Tatăl nu ține pe lângă el decât pe cel mai mic dintre feciori, care singur va moșteni casa bătrânească, cu obligația însă de a întreține pe bătrâni până la moarte și de a le face apoi slujbele bisericesti și pomenile. Fetele nu primeau pământ, ci doar lucruri mobile putând fi duse în „lada de zestre”¹. Pe parcursul anilor, acest tip de familie tulpină a suportat, desigur, mai multe schimbări: în cazul când în familie nu sunt băieți, în casa părintească rămâne fiica cea mai mică, dar se

¹ VOINEA, M. *Sociologia familiei*. București, 1993, p.93.

poate întâmpla să rămână și un alt copil, fără a respecta ierarhia tradițională. Celorlalți copii li se face o zestre fie în bani, fie în alte bunuri (casă, automobil, mobilă, covoare etc.).

Familia extinsă/lărgită este tipică pentru societățile preindustriale, iar familia nucleară caracterizează societatea industrială/modernă și postindustrială. După cum menționează P. Iluț, nu este însă vorba de o trecere de la familia extinsă la cea nucleară, ci de o schimbare a ponderii și funcțiilor lor în istoria omenirii, în particular a Europei și SUA: s-a schimbat ponderea diferitelor tipuri structurale, importanța și conținutul funcțiilor. Deosebirea principală dintre familia modernă și cea tradițională ține de primordialitatea obligațiilor și a afecțiunii. În sistemul tradițional al familiilor extinse, legăturile de sânge și rudenie sunt sursa principală a drepturilor și obligațiilor, precum și obiectul privilegiat al afecțiunii. *Ceea ce s-a întâmplat cu familia modernă nu este atât ruptura ei din rețeaua parentală (de rudenie), cât mutarea focalizării de pe această rețea pe membrii din interiorul familiei nucleare, ceea ce a condus la schimbări și în alte dimensiuni ale grupului domestic familial, al locului și rolului lui în structura societală în ansamblu*¹. Cu toate că industrializarea tinde să reducă relevanța grupurilor de rudenie mai largi (de exemplu, clanurile), ea nu reușește să elimine complet legăturile de rudenie extinse. Diferența care apare în Occidentul contemporan este faptul că familiile nucleare sau elementare sunt de obicei separate din punct de vedere geografic de rudele lor, în mare parte din cauza slujbei, fiindcă locurile de muncă trebuie luate de unde se află².

Caracteristicile tradiționalului și modernului se suprapun în mare măsură cu cele ale familiei extinse și nucleare, dar ele nu coincid.

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*. Iași: Polirom, 2005, p.87.

² GOODY, J. *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*. Iași: Polirom, 2003, p.176.

Familia nucleară poate integra și caracteristicile tradiționalului. Astfel, în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, în societățile europene sau de cultură europeană s-a generalizat sistemul familiei nucleare, în care soțul era principala sursă de venituri ale familiei, deținea autoritatea asupra soției și copiilor, soția era ocupată în principal în gospodărie și depindea din punct de vedere economic de soț, copiii minori erau îngrijiți în interiorul familiei, vârsta partenerilor la căsătorie era relativ scăzută, numărul de copii era relativ mare și asigura înlocuirea generațiilor și creșterea demografică, rata divorțurilor era scăzută. Familia nucleară tradițională se deosebește de familia nucleară modernă caracterizată de o mai mare apropiere între rolurile din cadrul grupului familial¹.

Începând cu anii 1970, familia tradițională a înregistrat o scădere rapidă, în multe societăți ajungând să reprezinte 7-10% din totalul grupurilor familiale. Cercetarea componenței gospodăriilor particulare din mai multe țări europene demonstrează că în această perioadă s-a intensificat tendința de formare a „familiei mici” sau „conjugale”, pe când numărul „familiilor lărgite” (grupuri din părinți și copii, bunei și alte rude) era în descreștere². Una din cauzele principale ale acestui declin este considerată creșterea ponderii femeilor ocupate în activități permanente în afara familiei, fenomen care a contribuit la creșterea independenței economice a femeii, a posibilităților de egalizare a rolurilor în familie, a gradului de satisfacție psihosocială a femeii etc. Pot fi numiți, desigur, și un șir de alți factori care au influențat regresul familiei nucleare tradiționale. Care și ar fi aceștia, probabil că veniturile familiale mai mari, ofertele mai benefice de pe piața locuințelor,

¹ MIHĂILESCU, I. Familie (Sociologia familiei). În: ZAMFIR, C., VLĂȘCEANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*. București, 1998, p.235.

² „Золотой век” и кризис семьи в Европе с 1960 г. до наших дней. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.medn.ru/semiy/semya-i-brak-cto-takoe-istoriya/laquo-zolotoy-vek-raquo-i-krizis-semi-v-evrope-s-1960-g-do-nashih.html>

politicile de stat orientate spre susținerea familiei au permis cuplurilor conjugale tinere să transpună în viață mult mai ușor concepția „familiei nucleare” moderne. Ar fi însă greșit ca din această dorință a generațiilor de a avea o gospodărie aparte să fie făcută concluzia precum că au slăbit, sau chiar s-au ruinat, relațiile între ele. Deși a crescut semnificativ ponderea familiilor de tip neolocal, legăturile de rudenie, în special comunicarea cu părinții, se păstrează în continuare, ele îndeplinind în esență funcția de completare și susținere a familiei mici, dar și de susținere/îngrijire de către copiii căsătoriți a părinților vârstnici. Chiar și în societățile cu sisteme complexe de asigurări sociale și de sănătate (SUA, țări din Europa de Vest și de Nord) peste 80% din cheltuielile de îngrijire a părinților bolnavi sunt suportate de către copii. Se vorbește în acest caz de „*generațiile sandwich*” care trebuie să suporte în același timp cheltuielile tot mai mari pentru îngrijirea propriilor copii minori și cheltuielile pentru părinții bolnavi¹. Legăturile de rudenie devin, însă, mai puțin forțate, obligatorii, decât în familia tradițională. Totuși, cele două grupuri sociale (părinții și copiii) dețin oarecum experiențe diferite și sunt expuși la două categorii de perspective și îndatoriri. Ele pot intra în conflict, când adulții încearcă să-și împartă îndatoririle cu copiii și părinții bătrâni. N. Goodman consideră că echilibrarea acestor îndatoriri devine o problemă socială din ce în ce mai mare, în special din cauza duratei de viață crescute a populației². Conflictetele generate de problema avizată sunt alimentate, desigur, și de un șir de alți factori, printre care un loc important îl dețin nivelul de trai scăzut, sărăcia, șomajul, multiple patologii sociale (alcoolism, narcomanie etc.).

Schimbările din ultimele decenii din domeniile socioeconomic, politic, moral, al tehnologiilor de comunicare etc. au generat un șir de

¹ MIHĂILESCU, I. *Familie (Sociologia familiei)*, p.237.

² GOODMAN, N. *Introducere în sociologie*. București: LIDER, 1998, p.243.

schimbări în instituția familiei, care au determinat trecerea de la modelul nuclear standard la modelul diversității familiale, la stiluri de viață alternative, acestea căpătând o răspândire largă în societățile occidentale încă la începutul anilor '70. Noile stiluri/forme de conviețuire nu înseamnă însă dispariția modelului nuclear, după cum nici acesta nu a însemnat pieirea familiei lărgite. Familia nucleară încetează într-o anumită măsură să fie tipul idealizat, devenind unul din multitudinea de tipuri de familie existente, dar ea rămâne și în prezent cea mai răspândită formă de familie în majoritatea societăților¹.

Îngrijorările „alarmante” ale sociologilor și demografilor, precum și ale specialiștilor din alte domenii privind dezintegrarea și ruinarea vieții de familie, sunt alimentate de mai multe fenomene ce au luat amploare în ultimele decenii: natalitatea și nupțialitatea în descreștere, creșterea ratei divorțialității, numărului de avorturi, ponderii natalității extraconjugale (a copiilor născuți în afara căsătoriei/familiei), multiplicarea cazurilor de violență domestică, migrația forței de muncă peste hotarele țării, care are consecințe majore asupra familiei (scade rata căsătoriilor și a natalității, sporește rata divorțurilor, influențează relațiile dintre sexe, totodată, experiența de muncă conferind femeilor mai multă siguranță, independență, putere de decizie etc.), dar, în mare măsură, și de extinderea rapidă a modelelor alternative de viață, precum sunt coabitarea, celibatul, familiile cu un singur părinte, cu traiul separat, mamele solitare, familiile de homosexuali, asociațiile familiale de tip comunitar etc.

Modificările din comportamentele familiale, înregistrate în țările europene, sunt caracteristice, în mare parte, și pentru familia din Republica Moldova. Spre deosebire însă de țările occidentale, schimbările din comportamentele familiale se produc aici pe fundalul

¹ MIHĂILESCU, I. *Familie (Sociologia familiei)*, p.235.

proceselor contradictorii ce au loc pe parcursul îndelungatei perioade de tranziție spre economia de piață și al crizei socioeconomice profunde, care au condus la scăderea semnificativă a calității vieții majorității populației, la creșterea polarizării societății, a sărăciei, șomajului, nesiguranței zilei de mâine, la migrația în masă peste hotarele țării în căutarea unui loc de muncă și la multe alte fenomene negative. Toate acestea, îmbinate cu lipsa unor mecanisme adecvate de protecție a majorității populației, au condiționat reorientarea, în special a tinerilor, spre alte valori, alte forme de conviețuire decât cele legate de familia tradițională. Familia din societatea moldovenească încearcă actualmente să se adapteze la incertitudinile vieții, probând (chiar dacă mai modest decât în unele țări europene) diverse experiențe alternative de supraviețuire, survenite atât din transformările care au loc în țară, cât și din cele de pe plan mondial.

Cercetările efectuate în ultimele decenii cu referire la situația familiei din mai multe țări din Europa evidențiază *două tendințe* importante ce se intensifică din an în an: 1) creșterea numărului de divorțuri și diminuarea natalității; 2) creșterea numărului de coabitări fără înregistrarea căsătoriei și a altor stiluri alternative.

Cea mai mare schimbare înregistrată în sânul familiei este asociată cu *scăderea semnificativă a natalității*, fenomen determinat de transformarea modelului istoric sociocultural de reglementare a funcției reproductive a familiei prin trecerea de la controlul preponderent social specific societății tradiționale, în care normele, regulile sociale și culturale, după spusele demografului A. Вишнеvский¹, erau „zidite” în toate formele de organizare a vieții private a oamenilor, la alte comportamente, marcate de controlul individual-familial, în cadrul

¹ *Демографическая модернизация России 1900-2000* (под ред. ВИШНЕВСКОГО, А.). Москва: Новое издательство, 2006, p.10-11.

căruia decizia privind nașterea copilului este luată în dependență de percepția individuală privind obținerea bunăstării familiei în condițiile dinamicii rapide a societății contemporane, de un complex de factori de natură economică, socială, religioasă, geografică, cultural-valorică etc.

Pe parcursul secolului al XIX-lea, natalitatea era destul de stabilă în țările europene, înregistrând valori de 37-40‰. Cele mai semnificative schimbări în evoluția natalității s-au produs în secolul al XX-lea. Tendința generală de scădere a natalității, proces apărut în țările dezvoltate în a doua jumătate a secolului trecut, iar în țările în curs de dezvoltare – mai târziu, a suportat pe parcursul secolului XX câteva oscilații, fie în direcție opusă, fie în direcție de a se intensifica, reflectând, în primul rând, reacția oamenilor la amenințările existenței lor materiale în perioadele de criză economică, precum și „efectul recuperării” în perioadele de creștere economică și stabilitate socială. În majoritatea țărilor industriale indicatorii natalității au scăzut de la mijlocul anilor ‘60 până la sfârșitul anilor ‘70 cu 30-40%. Variații pronunțate a cunoscut evoluția natalității la sfârșitul sec. al XX-lea – începutul sec. al XXI-lea (1970-2012), perioadă în care natalitatea a scăzut în Europa de la 15,6‰ în 1971 la 11‰ în 2012. În America, natalitatea înregistra în perioada respectivă 16‰, în Asia – 18‰, iar în Africa – 36‰. Astfel, la scară mondială, se păstrează mari decalaje în valorile acestui indicator, cele mai mici fiind înregistrate în Europa Centrală (Letonia și Germania – 8‰, Serbia și Portugalia – 9‰). Republica Moldova, ca stat est-european, se plasează în grupul de state cu o rată a natalității de nivel mediu (10,6‰ în 2013), fiind depășită de Irlanda (15‰), Islanda (13,4‰), Franța (12,2 ‰), Belgia (11,2‰). Cu o natalitate mai mică de 11‰ sunt Letonia (10,2‰), Lituania (10,1‰), Polonia (9,7 ‰), Austria (9,4‰), Spania (9,1‰), România (9,1‰),

Ungaria (9,0%)¹. Din totalul statelor din Europa, 12 state (25%) au o natalitate între 10 și 11%².

Scăderea ratei natalității este caracteristică tuturor statelor din Europa, dar ea se produce cu ritmuri diferite. Astfel, dacă după anii '50 ai secolului al XX-lea în majoritatea statelor natalitatea s-a micșorat de 2-2,5 ori, apoi în Moldova această reducere a fost de 3,7 ori. De asemenea, în statele din Europa trecerea de la o natalitate înaltă la cea contemporană (scăzută) a cunoscut o cale de 150-180 ani, pe când în Republica Moldova (precum și în alte state ex-sovietice) această cale a fost parcursă timp de 35-45 ani. La începutul anilor '50 ai secolului al XX-lea, Republica Moldova se evidenția prin cea mai înaltă rată a natalității (38,9%) în tot spațiul european (excepție făcând doar Albania) și spațiul URSS. Din 1950 până în 1990 numărul născuților a scăzut de la 91,1 mii la 77 mii, iar în ultimul deceniu (2000-2011) aceste cifre au variat între 35 și 40 mii copii anual³.

Numărul mediu de copii născuți de o femeie s-a micșorat în țările europene până la 1,5 copii. În Republica Moldova, în 2013 la o femeie de vârstă reproductivă reveneau în medie 1,24 copii, acest indicator fiind mult mai mic decât este necesar pentru simpla înlocuire a generațiilor (2,14-2,15 copii) și mult mai mic decât era în 2013 în unele țări din Europa: Austria (1,4), Bulgaria (1,5), Lituania (1,6), Danemarca (1,8), Belgia (1,8), Finlanda (1,8), Norvegia (1,8), Suedia (1,9), Irlanda (2,0), Franța (2,0)⁴. Prin urmare, s-a micșorat numărul de copii în familie,

¹ EUROSTAT: *crude birth rate*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00112&plugin=1>

² MATEI, C., HACHI, M. (coord.) *Evoluția demografică a Republicii Moldova*. Chișinău, 2014, p.60-61.

³ Banca de date a BNS: *Născuți*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/02%20POP/POP03/POP03.asp>

⁴ *Total Fertility Rate, 1970 and 2013*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.prb.org/DataFinder/Topic/Rankings.aspx?ind=17>

famiile cu patru și mai mulți copii devenind o raritate. În Republica Moldova, ca și în alte țări europene, deja din anii '70-80 se conturează tendința spre modelul familial format din 1-2 copii. Astfel, dacă în 1959 (conform datelor recensământului din acest an) numărul de familii cu șase și mai multe persoane constituia 15,1%, apoi în 1979 ele constituiau deja 8%, în 1989 – 6%, iar în 2004 – 5,5%. Scăderea numărului de copii în familie este pusă adesea în dependență de influența progresului mijloacelor contraceptive, a căror utilizare face posibilă controlul fecundității. În acest context este de menționat că scăderea natalității a fost condiționată în diferite perioade și în diferite țări de o îmbinare complexă a factorilor obiectivi și subiectivi, nu doar de utilizarea mijloacelor contraceptive. Dorința femeilor de a-și continua cariera, activitatea profesională, cerințele crescânde față de calitatea vieții, calitatea socializării copiilor, prelungirea duratei studiilor, procesele migratorii (în Republica Moldova, inclusiv condițiile socio-economice, situația materială precară, sărăcia) se înscriu printre cele mai importante cauze ale scăderii natalității. Copiii nu mai sunt văzuți nici ca forță de muncă, nici ca un garant al bătrâneții asigurate, ci ca aducând bucurie în viața părinților. Necesitatea de copii, pusă în dependență de acești factori, se reduce astăzi la 1-2 copii.

În timp ce numărul de copii născuți în căsătorie se micșorează, aproape în toate țările industriale a crescut numărul de *copii născuți în afara căsătoriei*. Spre exemplu, în Franța nașterile în afara căsătoriei au evoluat de la 6% în 1965 la 47,4% în 2004¹. În statele din Uniunea Europeană acest indicator este de circa 39% (în 2012), fiind diferențiat pe state după cum urmează: Grecia – 7,6%, Italia – 28%, Germania – 43,5%, Spania – 35,5%, Danemarca – 50,6%, Belgia – 52,3%, Franța –

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*. Iași: Polirom, 2011, p.378.

55,8%, Bulgaria – 57,4%, Estonia – 58,4 %¹. În Republica Moldova acest fenomen, considerat mult timp o rușine pentru femeie, a devenit cunoscut după anii ‘50-60 ai secolului trecut, înregistrând o creștere de la 7,4% în 1980 la 22,0% în anul 2013 din numărul total de copii născuți². Cauzele sunt diferite: vârsta precoce la naștere, lipsa experienței și a cunoștințelor în domeniul planificării familiale, dorința femeilor de vârstă înaintată (peste 30 ani), necăsătorite, de a deveni mame etc.

Natalitatea, fertilitatea, modificările în funcțiile familiei, precum și stabilitatea acestei instituții în general, sunt influențate direct de *starea nupțialității* și a *divorțialității*. Studiile efectuate prezintă diferențe semnificative în evoluția nupțialității și a divorțialității în diferite grupe de state sau state aparte, acestea fiind determinate de perioada istorică, vârsta populației, de un șir de factori economici, sociali, culturali și politici. Astfel, la începutul anilor ‘50 multe state dezvoltate se caracterizau printr-o rată înaltă de nupțialitate: Germania – 11%, Austria – 9,3%, Belgia – 8,3%, Marea Britanie – 8,1%. În ultimii ani, în țările europene nominalizate asistăm la o reducere semnificativă a ratei de nupțialitate, aceasta variind de la țară la țară între 4 și 4,5% (Germania – 4,7%, Marea Britanie – 4,5%, Austria – 4,5%, Belgia – 3,9%)³.

Republica Moldova se caracterizează în esență prin aceleași particularități ale evoluției nupțialității și a divorțialității pe care le întrunesc statele europene limitrofe. La începutul anilor ‘50, de exemplu, societatea moldovenească se caracteriza printr-o rată înaltă a

¹ *Naissances hors mariage*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.ined.fr/fr/tout-savoir-population/chiffres/france/naissance-fecondite/naissances-hors-mariage/>

² *Banca de date a BNS. Născuți*.

³ *Общий коэффициент брачности (на 1000 жителей), 1950-2012* [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/app/app4081.php>

nuțialității (11-12%) și o rată scăzută a divorțialității (0,2%). În aceleași limite varia rata nuțialității în statele limitrofe (Polonia – 10,7%, România – 11,7%, Ungaria – 11,4%, Rusia – 12%)¹. Transformările socioeconomice și politice din anii '90, de asemenea extinderea modelelor alternative de conviețuire, au condiționat schimbări semnificative în comportamentele familiale, inclusiv cele privind nuțialitatea și divorțialitatea. Urmare acestora, către 2013 rata căsătoriilor scade în Moldova până la 6,9%, iar cea a divorțialității ajunge la valoarea de 3%².

Mijlocul secolului XX este marcat de creșterea numărului de divorțuri în toate țările europene, înregistrând în 2002 la 100 de căsătorii următoarele cifre: Portugalia – 73,7 divorțuri, Belgia – 67,7, Spania – 63,9, Bulgaria – 56,4, Danemarca – 55,1, Estonia – 53,4, Suedia – 46,8, Germania – 46,2, Finlanda – 45,2, Austria – 44,1, Elveția – 41,1, Slovenia – 35,6, Polonia – 31,6, România – 29,1³. În Franța, Anglia și în Germania, în medie o căsătorie din două se destramă. Conform datelor Institutului European de Politici Familiale, pe bătrânul continent în fiecare 30 de minute se desface o căsătorie, iar în fiecare an acest fenomen cuprinde mai mult de un milion de familii. Durata medie a căsătoriei în Europa este de 13,9 ani. Cel mai mult se suportă partenerii în Italia – 17 ani; în Franța această cifră este de 12,3 ani⁴.

Rata divorțurilor este semnificativă și în SUA. În 2000, de exemplu, 4 cupluri din 10 divorțau. În SUA sunt înregistrate de 2 ori mai multe divorțuri decât în Canada, de 4 ori mai multe decât în Japonia

¹ *Общий коэффициент брачности (на 1000 жителей), 1950-2012.*

² *Situația demografică în Republica Moldova în anul 2013.*

³ *Number of divorces per 100 marriages in Europe.* [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.pordata.pt/en/Europe/Number+of+divorces+per+100+marriages-1566>

⁴ *Кризис семьи в Европе.* [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.word4you.ru/interesting/7842/>

și de 10 ori mai multe decât în Italia¹. Tendința actuală de sporire a divorțialității ține de un șir de factori: urbanizarea, creșterea gradului de emancipare a femeii, schimbări în atitudinea oamenilor față de căsătorie, scăderea influenței religiei, moralității etc. Accentul pus preponderent pe fericirea și realizarea personală i-a făcut pe mulți să renunțe la relațiile pe care le consideră mai puțin decât satisfăcătoare. Mobilitatea socială și geografică în ascensiune, combinată cu slăbirea legăturilor comunitare, a anulat multe din restricțiile sociale referitoare la destrămarea familiei, iar creșterea gradului de participare a femeilor în activitatea de muncă le-a permis să fie mai independente din punct de vedere economic. Divorțialitatea este influențată, de asemenea, și de legislația referitoare la acest fenomen. Un rol semnificativ asupra sporirii divorțialității are simplificarea legilor de divorț, instituirea, în unele țări, a divorțului „fără vină” etc. Tendința de creștere a ratei divorțurilor nu semnifică însă dispariția familiei. Spre exemplu, cei mai mulți americani afirmă în cadrul sondajelor de opinie că ei intenționează să se căsătorească. Mai mult, este în creștere rata recăsătoriilor. Toate acestea vorbesc despre o schimbare considerabilă în familia americană, dar nu despre dispariția ei². Cu referire la Republica Moldova, putem spune că majoritatea bărbaților și femeilor intră în căsătorie. Datele penultimului recensământ (2004) atestă că 58,5% din populația cu vârsta de 16 ani și peste erau căsătoriți. Ponderea persoanelor care nu se căsătoresc niciodată este destul de mică: mai puțin de 1% pentru bărbați și 3,5% pentru femei.

Paralel cu creșterea numărului de divorțuri crește și numărul de oameni care preferă să amâne căsătoria sau să nu se căsătorească deloc, acceptând forme alternative de conviețuire. În ultimele decenii, în multe țări europene s-a conturat tendința de *creștere a vârstei la căsătorie*.

¹ МАСИОНИС, Дж. *Социология*. Москва, 2004, p.601.

² GOODMAN, N. *Introducere în sociologie*, p.253, 257.

Vârsta medie de căsătorie în Europa este de circa 30 ani pentru femei și de 33 ani pentru bărbați. Astfel, În Belgia în 2012 valoarea acestui indice era de 29,6 ani pentru femei și de 30,2 ani pentru bărbați, în Danemarca – de 32,2 ani pentru femei și de 34,8 ani pentru bărbați, în Finlanda – de 30,9 ani pentru femei și de 33,1 ani pentru bărbați, în Germania – de 30,7 ani pentru femei și de 33,5 ani pentru bărbați, în Grecia – de 29,6 ani pentru femei și de 32,5 ani pentru bărbați, în Italia – de 30,8 ani pentru femei și de 33,8 ani pentru bărbați, în Portugalia – de 29,9 ani pentru femei și de 31,4 ani pentru bărbați, în Spania – de 31,7 ani pentru femei și de 33,8 ani pentru bărbați¹. În Republica Moldova, vârsta medie la prima căsătorie este mai mică în raport cu alte țări europene, constituind către anul 2013 pentru femei 23 ani, iar pentru bărbați – 26 ani².

O expresie evidentă a modificărilor din comportamentele familiale, produse în societatea contemporană, sunt *modelele alternative* de conviețuire: uniunile consensuale, cuplurile fără descendenți, căsătoriile unisexuale, celibatul, familiile monoparentale etc.

Coabitarea devine în ultimele decenii o formă de conviețuire/familie din ce în ce mai răspândită, în special în țările din nordul Europei: Suedia, Danemarca, Finlanda. De exemplu, în Danemarca și Suedia, la mijlocul anilor '70, circa 30% din femeile necăsătorite cu vârsta de 20-24 ani coabitau. În țările din Europa de Sud și de Est, unde este încă puternică religia, coabitarea se extinde mai lent, continuând să predomine forma tradițională de familie nucleară. În Franța doar 15% din populație trăiesc în uniuni consensuale. În Republica Moldova,

¹ *Mean age at first marriage by sex.* [Accesat 13.06.2015] Disponibil:
http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households

² *Situația demografică în Republica Moldova în anul 2013.*

conform recensământului din 2004, au fost stabilite circa 58 mii cupluri care coabitau sau 7,2% din totalul cuplurilor conjugale.

În SUA, numărul celor care trăiau în concubinaj în 1970 era de aproximativ jumătate de milion, ridicându-se în ultimele decenii până la 5,5 milioane. Potrivit unor studii, uniunile consensuale reprezintă în SUA circa 10% din familiile americane, iar aproximativ 50% din populația SUA cu vârstă între 25 și 42 ani cunosc o asemenea experiență¹. Concubinajul este deosebit de atractiv pentru generațiile tinere, inclusiv pentru studenți, din societățile europene sau de cultură europeană. Coabitarea poate fi o etapă premergătoare căsătoriei sau pentru persoanele mai în vârstă, divorțate, văduve etc. poate fi o formă de substituire a modelului de familie legitimă. Printre factorii explicativi ai acestei situații se înscrie deplasarea perioadei de intrare a tinerilor în activitatea de muncă, în exercitarea profesiei, datorită prelungirii duratei studiilor, iar uneori și din cauza șomajului care urmează după acestea. Coabitarea premaritală este recunoscută în unele țări (Suedia, Danemarca) ca instituție socială, căsătoria pierzându-și, în felul acesta, importanța de act ce legitimează relațiile sexuale ale cuplului.

Cele mai multe cupluri care trăiesc în concubinaj nu au copii. La nivel statistic, se constată o corelație puternică între creșterea numărului de cupluri consensuale și creșterea numărului cuplurilor fără copii. Numărul familiilor fără descendenți a început să crească rapid în a doua jumătate a secolului al XX-lea. *Cuplul fără descendenți* a devenit un model de familie spre care se orientează o parte semnificativă a tineretului de astăzi, cel mai frecvent în zonele urbane și în cazurile în care partenerii, în special soția, își continuă studiile sau ambii fac o carieră profesională. Pot fi invocate, desigur, și un șir de alte argumente, precum starea de sănătate, probleme de ordin material (lipsa mijloacelor

¹ МАСИОНИС, Дж. *Социология*, p.607-608.

financiare, locuinței etc.), dar și dorința de a practica un stil de viață care oferă mai multă libertate, intimitate și timp liber pentru satisfacția intereselor, plăcerilor individuale (distracții, călătorii etc.). Care și ar fi motivele multiplicării cuplurilor fără descendenți, cert este că acest fenomen va avea un impact negativ asupra continuității dintre generații. Mai mult, după cum consideră unii autori, lipsa copiilor se reflectă negativ asupra stabilității căsniciei, fiind o cauză a divorțului; procentajul divorțurilor este invers proporțional cu procentajul natalității: este înalt în special în țările cu natalitate mică și redus în cele cu natalitate înaltă. Or, copiii împiedică cuplurile să se despartă pentru orice fleac, impun partenerii să-și revadă comportamentul, să fie răbdători unul cu altul, să-și orienteze conduita spre păstrarea familiei¹.

Celibatul, sau menajul de o singură persoană, este un alt stil alternativ la viața de familie, care a început să se extindă rapid după 1970. Celibatul (feminin și masculin) este destul de frecvent în SUA, în țările din Europa de Vest și de Nord. În SUA, de exemplu, deși rata căsătoriilor este cea mai ridicată din lume (9 din 10 cetățeni trăiesc în căsătorie), un număr tot mai mare de oameni preferă să fie celibatari. În 2000 cota acestor persoane, care locuiesc singure, alegându-și conștient un asemenea mod de existență, a ajuns să fie de 25% din numărul total al familiilor². Pentru Republica Moldova nu există cifre concrete cu privire la evoluția fenomenului celibatului. Dacă însă analizăm ponderea persoanelor cu vârsta mai mare de 15 ani și cu statutul de necăsătorit la recensămintele din 1979, 1989 și 2004, observăm o creștere semnificativă a numărului acestora, evoluând respectiv de la 18,8% la 17% și ajungând până la 25,9%. Pentru mulți celibatul este o etapă temporară în drum spre căsătorie sau recăsătorie. Există însă și o bună

¹ СОРОКИН, П.А. Кризис современной семьи. În: *Вестник МГУ. Серия 18.*

Социология и политология, 1997, №3, p.65-79.

² МАСИОНИС, Дж. *Социология*, p.609.

parte de persoane pentru care acesta este un stil preferat de viață, în unele țări constituindu-se în adevărate subculturi. O altă categorie de celibatari este formată din văduve sau persoane divorțate care nu se mai căsătoresc. Unii sunt celibatari pentru că există puțini parteneri în categoria de vârstă socialmente adecvată. Situația dată se referă în special la femeile care au deplasat căsătoria pentru o perioadă mai târzie în scopul obținerii independenței economice și a unui statut profesional înalt. Ajungând să se căsătorească la o vârstă medie, descoperă că sunt prea puțini bărbați liberi care le-ar conveni în calitate de soț. Nu sunt excluse însă și cazurile când celibatul este acceptat din motive de ordin fiziologic, medical sau religios. Oricum, în toate situațiile celibatul este un factor care influențează scăderea nupțialității și a natalității, iar în plan final declinul demografic. Pentru aceste consecințe, celibatul este descurajat în unele societăți prin politicile sociale (taxe pe celibat, restricții în obținerea de credite pentru locuințe etc.).

Crește numărul *famiiliilor incomplete/monoparentale* (maternale sau paternale), cu un singur părinte, provenite de pe urma divorțurilor, separării, decesului unuia dintre soți sau al nașterilor în afara căsătoriei. În SUA, 20% din toate familiile sunt cu un singur părinte. În Republica Moldova, 140743 de gospodării din totalul gospodăriilor casnice (1131827), stabilite de recensământul din 2004, erau alcătuite din familii monoparentale, ceea ce reprezintă 19,3% din totalul familiilor (728895). Avem deci la această componentă o situație apropiată de cea din SUA. Cu referire la țările europene, ponderea familiilor monoparentale din totalul gospodăriilor în anul 2012 era următoarea: Austria – 7%, Danemarca – 6,1%, Estonia – 5,3%, Germania – 6,5%, Italia – 10,2%, Polonia – 13,9% (2011), România – 10,3% (2011)¹.

¹ *Private households by household type*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households

În majoritatea cazurilor, familiile monoparentale sunt formate din mamă și copiii ei minori. În SUA, de exemplu, numărul unor asemenea familii constituie circa 78% din numărul total al familiilor monoparentale¹. În aceste familii se educă un număr mare de copii. Creșterea numărului de familii cu un singur părinte înseamnă totodată și o creștere a „feminizării sărăciei”, a slăbirii rolului tatălui în educarea copilului. Mulți tați (uneori și mame) comunică „episodic” cu copiii, iar alții nu au nicio legătură cu aceștia, ceea ce se răsfrânge negativ asupra dezvoltării lor.

Este în creștere numărul *famiilor reconstituite* sau *combrate/comasate*, formate din parteneri divorțați, cu sau fără descendenți din căsătoriile anterioare și constituind un ghem de relații interpersonale extrem de complexe la toate nivelurile: relații soț-soție, părinți-copii, frați, rude etc. Membrii acestor familii permanent sunt puși în fața unui șir de întrebări: Cine este răspunzător față de cine? Cine asigură educația? Ce autoritate exercită părintele biologic și cel vitreg? Cine este moștenitorul? etc.

Se schimbă atitudinea față de *cuplurile de homosexuali*, care mult timp au fost privite de majoritatea societăților cu dispreț, fiind considerate o amenințare la adresa căsătoriei și stabilității societății. Actualmente, acestea capătă în unele țări o modestă acceptare, iar în altele – o modestă toleranță.

Din cele menționate *supra* devine evident că schimbările produse în viața familială vizează atât structura, componența numerică și generațională, distribuția rolurilor și autorității, relațiile intrafamiliale, cât și stilul de viață, aspirațiile și valorile fundamentale legate de instituția familiei. Cuplul conjugal este interesat tot mai mult de satisfacerea propriilor interese, de asigurarea confortului material și

¹ МАСИОНИС, Дж. *Социология*, p.606.

emoțional și mai puțin de funcțiile atribuite de societate (în special cea reproductivă și de socializare). După spusele lui M. Segalen, suntem martorii unei mișcări generale de individualizare și accedere la autonomie – „un proces lent, care, pornind din țările democratice și bogate, tinde să se extindă spre cele mai puțin democratice și sărace”¹. Toate aceste schimbări din comportamentele familiale, în opinia M. Voinea, conduc la ideea că conceptului clasic de „structură a familiei”, teoretizat și operaționalizat în literatura de specialitate, astăzi i se asociază tot mai mult cel de „restructurare a familiei”². Ultimul se referă la noile tipuri de familii (cupluri fără descendenți; familii monoparentale; persoane divorțate; familii reconstituite; persoane văduve; persoane celibatate etc.), recunoașterea crescândă a cărora pune, desigur, în discuție predominanța familiei nucleare, înțelegând ca un grup organizat care își are originea în căsătorie, fiind format din soț, soție și copiii născuți din uniunea lor.

Scăderea natalității, răspândirea uniunilor libere și a altor forme de conviețuire, creșterea numărului de coabitări, scăderea numărului de căsătorii, deplasarea perioadei de naștere a primului copil, creșterea numărului de divorțuri și a copiilor născuți în afara căsătoriei, a celor abandonati, a familiilor cu un singur părinte, cu un singur copil etc. sunt, desigur, schimbări semnificative produse în instituția familiei contemporane, dar ele nu pot fi apreciate unilateral și prezentate doar ca fenomene negative sau de criză a temeliiilor familiale tradiționale. Spre exemplu, consecințele negative ale divorțului asupra copiilor, precum și asupra partenerilor nicidecum nu pot fi puse la îndoială. Divorțul poate conține însă și momente pozitive: el poate fi un mijloc de a pune capăt conflictelor sau de a reglementa o nouă situație familială. Orice

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.383.

² VOINEA, M. Restructurarea familiei: modele alternative de viață. În: *Sociologie Românească*, Serie nouă, Anul V, nr.5. București, 1994, p.503-507.

apreciere ar primi divorțul din perspectiva moralității – ca un bine sau ca un rău – încercarea de a exclude completamente acest fenomen din viața familială este lipsită de perspectivă. Or, libertatea alegerii partenerului presupune, implicit, și libertatea desfacerii căsniciei, dacă aceasta nu este reușită.

De asemenea, după cum arată numeroase cercetări, cei mai mulți oameni trăiesc, totuși, în forme tradiționale de familie și căsătorie¹. Formele alternative de familie și căsătorie se limitează cu minorități alcătuite preponderent din persoane tinere. Totodată, nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că în ultimii ani crește simțitor toleranța față de formele alternative de conviețuire, acestea uneori intercalându-se, integrându-se cu formele tradiționale chiar în cadrul uneia și aceleiași familii. Astfel, se poate întâmpla ca părinții să trăiască în căsătorie „legitimă”, iar copiii lor să „încearcă”/practice formele „nelegitime”, alternative de conviețuire etc. Cu toate acestea, după spusele unor autori, oamenii sunt mai permisivi cu ceilalți decât cu ei înșiși. „Acceptarea în creștere a relațiilor alternative nu înseamnă că oamenii se vor implica ei înșiși în astfel de relații. Căsătoria nu mai este considerată indispensabilă, dar în același timp căsătoria este încă preferată (...); ceea ce s-a schimbat în aceste arii ale vieții familiale a fost o creștere a toleranței pentru comportamente anterior inacceptabile, dar nu și o creștere a implicării active în astfel de comportamente”².

Noile forme și modele de familie demonstrează evident că instituția familiei este o instituție în dezvoltare, capabilă de autoreglare și de a se adapta la schimbările venite din societate, că modelul familiei nucleare, după cum s-a menționat anterior, nu mai este singurul model

¹ КРАВЧЕНКО, А.И. *Социология в схемах и определениях*. Москва, 2014, p.287.

² ELSTER, P., HALMAN, L., De MOOR, R. Value Shift in Western Societies. În: ELSTER, P., HALMAN, L., De MOOR, R. (editors) *The Individualizing Society. Value Change in Europe and North America*. Tilburg University Press, 1993, p.14.

de familie practicat și acceptat. Modificările realizate stau sub semnul „creșterii valorii individualității în cultură”, conștiinței de sine, autonomiei omului contemporan. Relațiile dintre parteneri sunt axate acum tot mai mult pe relația pură, „o relație inițiată numai pentru ea însăși, pentru ceea ce poate obține fiecare persoană dintr-o asociere susținută cu cealaltă, și se continuă numai în măsura în care ambii parteneri consideră că le aduce suficiente satisfacții pentru ca fiecare s-o mențină”¹. Nevoia de intimitate emoțională reciprocă și de echitate de gen se află printre cele mai importante motive pentru a experimenta noi forme de familie. Relația pură nu se referă doar la relațiile de dragoste, ci este valabilă și pentru toate celelalte tipuri de relații: părinți-copii, rude, prieteni. Părinții sunt mai degrabă „prieteni” copilului, ocrotitorii și sfătuitoarii lui. Prietenii devin la fel de importanți ca și rudele, un fel de „familie pe care ți-o crezi”, o „familie la alegere”². Nevoile indivizilor nu mai pot fi realizate în grupul mic și închis al familiei. Ele vor putea fi îndeplinite mai complet prin alte rețele, mai largi și mai funcționale pentru societatea modernă, prin „rudenia fictivă”³.

Toate aceste schimbări, pe care le suportă familia în ultimele decenii în structura și funcțiile ei, sunt în mare măsură rezultatul inevitabil al dinamicii vieții sociale și economice generale. După cum menționează A. Toffler, dacă vrem să menținem familia nucleară tradițională, atunci ar trebui să se înghețe progresul tehnologic, să se blocheze dezvoltarea sectorului serviciilor, să se împiedice mobilitatea socială, să se standardizeze normele sociale, activitatea femeilor să fie limitată la gospodărie, să nu se permită dobândirea independenței

¹ GHIDDENS, A. *Transformarea intimității. Sexualitatea, dragostea și erotismul în societățile moderne*. București: Antent, 2000, p.59; POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.35-36.

² HARDIMENT, C. *Viitorul familiei*. București: Editura Științifică, 2000, p.87.

³ NISBET, R. *The Quest for Community. A Study in the Ethics of Order and Freedom*. Oxford University Press, 1953, p.62.

economice de către tineri pentru a-i menține dependenți de părinți, să se interzică mijloacele de control asupra fecundității, să scadă nivelul de trai al familiilor, cu alte cuvinte – să se frâneze dezvoltarea economică și socială¹.

În alți termeni, starea familiei contemporane, „restructurarea ei”, precum și perspectivele de dezvoltare ale acestei instituții, vor putea fi apreciate doar ținându-se cont de transformările cardinale care s-au produs în viața socială și în conștiința de masă pe parcursul secolului al XX-lea. Menționăm, totodată, că factorii care au generat schimbările în comportamentele nuptiale și modelele familiale nu sunt identici în toate societățile, după cum nici schimbările nu sunt la fel nici ca amploare, nici ca conținut. De asemenea, nu există o dependență directă între factorii enumerați, în special între cei economici, și schimbările din modelele familiale. De regulă, majoritatea specialiștilor caută să explice aceste schimbări dintr-o perspectivă sociologică și adaptativă: de exemplu, în cazul în care ele sunt considerate a fi manifestări de criză a familiei – prin influența unor factori externi nefavorabili, cum ar fi cei economici, sociali, politici, ecologici etc. Conform acestei abordări, criza familiei ar putea fi depășită prin crearea unor condiții adecvate de dezvoltare a acesteia. E știut însă faptul că asemenea crize ale modelelor de familie sunt înregistrate, în special, în societățile occidentale cu un nivel înalt de dezvoltare socioeconomică, ele existând, desigur, și în societăți mai puțin dezvoltate, precum sunt țările ex-sovietice, inclusiv Republica Moldova. Or, familia se află în legătură directă cu societatea, dar evoluția ei nu este determinată unilateral și în mod absolut de dezvoltarea societății. Relaționând cu societatea, familia este în același timp relativ independentă de contextul socioeconomic, posedă o logică proprie de dezvoltare, determinată în mare parte de complexitatea

¹ TOFFLER, A. *Al treilea val*. București, 1983, p.282-285.

legăturilor interne ale sistemului pe care îl reprezintă. După cum menționează A. Tocqueville, mutațiile sociale profunde care au în vedere economia, cultura, spațiul urban au repercusiuni imediate asupra vieții cotidiene a indivizilor care se manifestă în cadrul unui grup de persoane legate prin sânge și/sau alianță. Familia nu este însă o simplă cutie de rezonanță a acestor transformări, ci participă la acestea într-o manieră activă¹.

Familia contemporană reprezintă un tablou al schimbărilor semnificative ce s-au produs în trecerea de la „tradiționalitate” la „modernitate”, acestea simbolizând două etape ale evoluției istorice, concretizate prin valorile, manifestările și modul lor propriu de a înțelege și explica realitatea socială. Dacă familia tradițională este o familie centrată pe societate, pe transmiterea și formarea la membrii săi doar a valorilor promovate și încurajate în mediul social din care face parte, având ca valoare centrală a stilului său de viață „autoritatea”, apoi familia din societatea modernă/contemporană, din contra, este centrată pe personalitate, adică manifestă o deosebită sensibilitate nu față de cerințele societății, ci față de lumea internă, interesele și cerințele membrilor săi și are ca valoare centrală „cooperarea”².

În opinia lui C. Ciupercă, se poate presupune că în viitor, ca o alternativă la cele două stiluri de viață, valoarea centrală ar fi „individualitatea”, susținută de asemenea valori, precum: *Competiție*, *Nonconformism*, *Însingurare*. Această ipoteză se sprijină pe orientarea tot mai evidentă a individului din societatea contemporană către un stil de viață bazat pe o relativă izolare față de restul semenilor, impunând, după spusele lui A. Tocqueville, între el și aceștia o anumită distanță,

¹ TOCQUEVILLE, A. *Despre democrație în America*, vol II. București: Humanitas, 1992, p.109; SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.13.

² CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*. Alexandria: TIPOALEX, 2000, p. 221.

„creându-și o mică societate pentru folosul său și lăsând marea societate la seama ei”¹.

În diversitatea formelor de conviețuire din societatea modernă, familia nucleară poate fi considerată ca integrând valorile stilului de viață bazat pe „cooperare”, valori ce vor pierde tot mai mult teren în fața stilului de viață bazat pe „individualitate”. Acesta din urmă poate fi asimilat de un alt tip de familie, denumit *familia restructurată* – familia spre care se îndreaptă tot mai accentuat societatea contemporană. Atât familia nucleară, cât și familia restructurată sunt marcate de modernitate, dar de grade diferite de modernitate. *Familia nucleară face trecerea de la familia tradițională la familia restructurată* (a se vedea *Figura 1*). Se poate întâmpla chiar ca în viitorul apropiat aspectul individual să evolueze într-atât, încât fiecare să-și hotărască propria viață, în funcție de propriile valori, ignorându-le pe cele generale².

Dacă pornim de la ideea că de-a lungul timpului familia a constituit un reper de stabilitate, echilibru, moralitate și durabilitate în viața indivizilor, atunci schimbările din comportamentele familiale, stilurile alternative de familie prezentate *supra* par a fi anormale, generatoare de declin și dezintegrare a ei ca instituție socială.

Discursul despre „*criza/declinul*” familiei nu este nou. Această temă apare în literatură, inclusiv în cea sociologică, încă la mijlocul secolului al XIX-lea, când sunt înregistrate un șir de dezbateri cu referire la scăderea autorității patriarhale, slăbirea spiritului de supunere, amestecul statului în viața familiei, condiția morală precară a familiei, căreia i se propun remedii filantropice, moraliste sau ideologice³. Astfel, conform discursului teologilor catolici, spune M. Segalen,

¹ TOCQUEVILLE, A. *Despre democrație în America*, vol. II, p.109; CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*, p.221; MITROFAN, I. *Psihologia relațiilor dintre sexe – mutații și alternative*. București: Alternative, 1997, p.311.

² CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*, p.220-225.

³ MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, p.7-8, 28-38.

dezorganizarea familiei era cauzată de consecințele nefaste ale individualismului revoluționar, așa cum erau acestea transpuse în Codul Civil. În 1880, Louis de Bonald a inventat un cuvânt nou, *desconstituire*: „Legislatori, ați văzut că divorțul produce demagogie, iar *desconstituirea* familiei o precedă pe cea a statului [...] familia are nevoie de morală, iar statul de legi”¹. Și A. Comte a aderat la ideologia crizei familiei, fără să o pună însă în legătură cu teologia. Pentru el pericolul provenea de la slăbirea autorității tatălui și a spiritului de supunere².

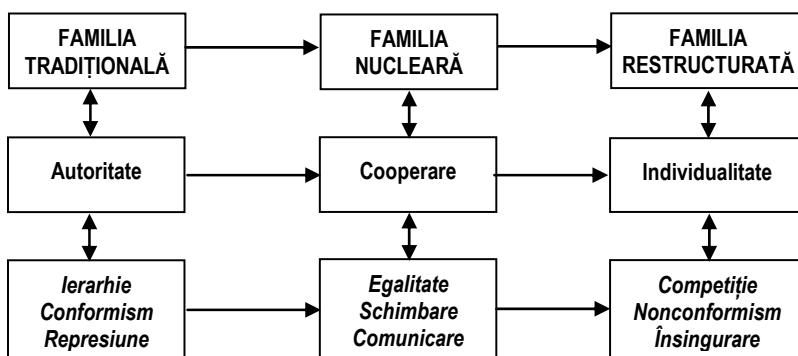

Fig.1.1. Modelul teoretic al evoluției familiei

Sursa: CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern între emancipare și disoluție*, p.222.

În perioada dintre cele două războaie mondiale se multiplică discursurile pronataliste, fiind promovată politica familiei numeroase. În același timp, sub influența psihanalizei, se subliniază pericolul intern, care urmărește familia, din cauza presiunii interdicțiilor familiale. Aceste teme au fost reflectate într-o formă radicală în lucrările feministe. După cel de al doilea război mondial se promovează tot mai

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.16.

² Ibidem.

insistent tema statului-providență, care ar trebui să preia o parte semnificativă din funcțiile familiei tradiționale, precum: educarea copiilor, îngrijirea bolnavilor, persoanelor vârstnice, a celor cu dizabilități etc. Ca răspuns la aceste intenții, apar multiple reacții ale integriștilor, care consideră că preluarea funcțiilor familiei de către stat goleşte familia de sensul principal al existenței ei¹. După spusele lui P. Sorokin², pierderea rolului de integritate economică, de tutore, învățător și educator pare să însemne că familia „se topește, se descompune în continuare în părți, pierzându-și relațiile, sensul de uniune a părinților și copiilor”. Pentru Sorokin criza familiei nu înseamnă însă dispariția acesteia în general, ci mai degrabă transformarea ei în dependență de schimbările întregului mod de viață. Acesta este un proces imposibil de oprit. O asemenea încercare ar însemna să schimbi din rădăcină întreaga organizare a societății contemporane și s-o întorci cu câteva secole înapoi – sarcină, pe cât se vede, irealizabilă. Întrebarea firească care apare este: ce formă de familie vine să o schimbe pe cea învechită?

O răspândire largă capătă în această perioadă concepțiile precum că științele sociale și chiar descoperirile tehnologice pot veni în sprijinul familiei pentru a depăși situația de criză. În acest context, un rol decisiv se acordă intervenției practice a specialiștilor prin consiliere maritală, prin servicii de orientare a copilului, psihologie clinică etc.³

Punctul culminant al discuțiilor privind criza familiei a fost atins în SUA și în mai multe țări din Europa în anii ‘70 ai secolului trecut*.

¹ ZAMFIR, C., VLĂSCEANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*. București: Babel, 1993, p.240.

² СОРОКИН, П.А. *Кризис современной семьи*, p. 65-79.

³ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.19.

* În Rusia, dar și în țările foste republici ale imperiului sovietic, o parte din specialiștii în domeniul familiei au început să vorbească despre criza instituției familiei în anii ‘90.

În această perioadă tema crizei familiei este reluată în contextul dinamicii noilor structuri familiale, conturării tot mai evidente a tendinței de creștere a familiilor „mici”, a ratei divorțurilor, scăderii semnificative a natalității, extinderii noilor stiluri de conviețuire, care erau interpretate ca manifestări ale declinului familiei. După spusele M. Segalen, „în anii □70 se trăia cu spaima dispariției familiei: individualismul, pierderea funcțiilor sale. Începând cu 1975, discursul asupra „crizei” familiei se referă de data aceasta la structurile sale: instaurarea unui nou model conjugal, fragil, instabil, a făcut uitate vechile neliniști cu privire la familia „tradițională”. Scăderea ratei fecundității îi îngrijorează din nou pe guvernanți, iar sociologii descoperă noi categorii cu risc: „familii monoparentale” sau copiii „părinților divorțați”¹.

Mai multe statistici din această perioadă, într-adevăr, confirmau că familiile numeroase dispar, că prezența sub același acoperiș a unor cupluri din generații diferite aparține trecutului, atrăgeau de asemenea atenția asupra reducerii semnificative a ratei nupțialității, creșterii numărului de divorțuri, a coabitării juvenile, a fertilității în afara căsătoriei etc. În realitate, toate aceste fenomene nu semnalau declinul ireversibil al instituției familiei, ci începutul unei perioade complicate *de adaptare a familiei* la multiplele transformări prin care trecea societatea industrială, precum și prăbușirea opiniilor care idealizau tipul de familie nucleară. Cu acest prilej A. Toffler scria: „Ni se spune mereu că familia se destramă ori că familia e problema numărul unu. Dar când vorbesc despre familie, ei nu se referă la familie cu varietatea ei luxuriantă de forme posibile, ci la un anumit tip de familie: familia celui de al Doilea Val. De obicei se gândesc la un soț susținător al familiei, o soție gospodină și câțiva copii mici. Deși există multe alte tipuri, această formă specifică, familia nucleară, a fost idealizată de civilizația celui de al Doilea Val, a

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.11.

ajuns predominantă și s-a răspândit în toată lumea... Astăzi, când autoritățile ne îndeamnă să refacem familia, ele au în vedere familia nucleară a celui de al Doilea Val”¹.

Or, schimbările din comportamentele familiale, menționează G. Ferréol, sunt departe de a dărâma edificiul instituției familiei. Aceasta, dovedindu-și capacitatea de adaptare, inventează noi reglementări și readuce în actualitate atașamentul la fericirea conjugală. Mai mult, numeroase cercetări demonstrează *o revenire în forță a valorilor tradiționale*, pentru majoritatea persoanelor chestionate reușita în viața de cuplu constituind un obiectiv prioritar ce nu poate fi atins decât prin fidelitate, stimă reciprocă și înțelegere. Universul familial primează asupra mediului profesional, a cercurilor de prieteni sau distracțiilor: este singurul loc unde se simt „bine”, „destinși” și în „securitate”. *Solidaritatea* dintre generații continuă să predomină, manifestându-se în diverse moduri: servicii de îngrijire, împrumuturi financiare, inserție profesională ...*Cuplurile tinere*, la rândul lor, nu rămân inactive. Susținerea lor afectivă este cu atât mai apreciată în caz de boală sau văduvie... Toate aceste perspective merg în întâmpinarea perspectivelor de nuclearizare. Vicisitudinile conjuncturii nu condamnă dinamica familială, ci o întăresc. Departe de a se limita la comunitățile sătești, *influența relațiilor de rudenie* (funcții afective, rituale sau simbolice) rămâne mereu la fel de puternică².

De menționat în acest context că E. Litwac lansează de acum în 1960 conceptul de *familie extinsă modificată* – un fenomen des întâlnit în lumea contemporană. În pofida tendinței cuplurilor nou-formate spre o viață tot mai independentă, a separării lor teritoriale de părinți, familia continuă să existe ca familie extinsă/lărgită, între părinți și copii, frați și

¹ TOFFLER, A. *Al treilea val*, p.281.

² FERRÉOL, G. Se poate vorbi de o criză a familiei? În: *Sociologie românească*, Serie nouă, Anul V, nr.5. București, 1994, p.513-517.

surori, bunici și nepoți menținându-se puternice legături de ordin socioafectiv în primul rând, dar și economice. E. Litwac susține că industrializarea, modernizarea și urbanizarea au determinat facilitarea legăturilor dintre cuplurile conjugale și menținerea, sub mai multe aspecte, a vieții de familie extinsă prin: posibilitățile de transport rapid, dezvoltarea mijloacelor de comunicație, posibilitatea de a găsi slujbe în același oraș etc. (Să ne imaginăm doar posibilitățile oferite de Internet, Skype, prin intermediul căruia se adună, discută, iau decizii, se pot vedea, practic în fiecare zi, părinții și copiii, bunicii și nepoții, frații și surorile, rudele de diferite ranguri, persoanele dragi din cele mai îndepărtate locuri, de parcă ar fi toate acasă la o masă mare). Dezvoltarea unor relații de afecțiune și întrajutorare în familia extinsă de acest tip este posibilă, după P. Iluț, și pentru că astăzi există o mare egalitate de statut între tineri, adulți și vârstnici¹.

Dezbaterile privind starea actuală și viitorul familiei conțin concluzii uneori cu totul opuse și pot fi împărțite în două categorii: una optimistă, iar alta pesimistă. Aceasta depinde de paradigma științifică în baza căreia se elaborează unele sau alte judecăți apreciative. Este vorba de două paradigme principale: 1) paradigma „*crizei familiei*” de natură pesimistă; 2) paradigma „*modernizării familiei*” de orientare optimistă.

Reprezentanții paradigmei „*crizei familiei*”² (A. Антонов, В. Борисов, М. Мацковский, В. Медков, J. Maddock, M. Hogan etc.) afirmă că în ultimii ani familia este supusă unui declin continuu și încetează să mai prezinte o instituție fundamentală a societății, rolurile ei fiind preluate de către stat sau de către alte instituții și actori sociali. Independența economică și autonomia personală au determinat indivizii, în special femeia, să fie tot mai puțin dispuși să se sacrifice pentru unitatea

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.75.

² *Семья на пороге третьего тысячелетия*. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 1995, сар.IX.

familiei. Idealul unei vieți independente a condus adesea la disoluția familiei și la traiul în singurătate¹. Familia postmodernă nu reprezintă un nou model de familie și nici o nouă etapă de evoluție a familiei. „Provocând o ruptură în modelul evoluționist al familiei din punct de vedere istoric, încorporând atât elemente noi, experimentale, cât și nostalgice, familia postmodernă pendulează înainte și înapoi într-un viitor nesigur, prinsă într-o ușă rotativă fără ieșire”². O anumită doză de pesimism, privind viitorul familiei, se conține și în unele lucrări ale cercetătorilor din România. În opinia I. Mitrofan, spre exemplu, „s-ar putea spune că familia românească evoluează încă pe linia caracteristică poporului nostru, în ciuda bulversării actuale (...). Dar cât va mai putea ea, oare, să rămână o instituție fundamentală a societății românești ale cărei rădăcini se află în fondul sănătos al acestui popor?”³

Paradigma „*crizei familiei*” este axată pe abordarea familiei ca instituție socială (în sensul ideilor lui T. Parsons⁴), pe o anumită apreciere a procesului istoric, care a condus la schimbarea idealului stabilit al familiei – a modelului familiei tradiționale, întruchipat preponderent în familia țărănească. Factorii principali, care permit să se vorbească despre criza familiei țin de distrugerea normelor socioculturale ale familiei cu mulți copii, diminuarea importanței familiei ca formă de existență sociovalorică a omului, înlăturarea producției casnice ca fundament al vieții de familie, reducerea importanței principiului de rudenie în organizarea vieții, a autorității familiei în socializarea copiilor, diminuarea responsabilităților părintești,

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.20.

² STACEY, J. *Brave new families*. New York: Basic Books, 1990, p.8.

³ MITROFAN, I. Schimbări și tendințe în structura și funcțiile familiei din țara noastră. În: *Revista română de sociologie*, 1999, nr.5-6, p.477.

⁴ PARSONS, T. *Action Theory and Human Condition*. New York, 1978, p.427.

dezintegrarea relațiilor părinți-copii etc. Cercetătorii ruși A. Антонов¹, В. Медков² și О. Дорохина³, de exemplu, consideră că „civilizația familistă” s-a rostogolit spre criză din cauza *anomiei familiale*, care și-a găsit expresie în dezintegrarea echilibrului familial, a relațiilor părinți-copii. Neîndeplinirea de către părinți a funcțiilor lor de bază, în primul rând a celor reproductivă și de socializare, sunt o mărturie a disfuncției instituționale profunde. Despre aceasta ne vorbesc și schimbările care se produc în structura familiei. Astfel, diferite componente ale ei (căsătoria, parentalitatea, copiii, gospodăria casnică etc.) capătă importanță de sine stătătoare. Mulți doresc să aibă copii, dar consideră că pentru aceasta nu este obligatoriu să te căsătorești; de asemenea, pentru mulți viața conjugală nu presupune traiul în comun, iar traiul în comun este posibil și fără a te căsători. Căsătoria oficială este strâmtorată de uniunile consensuale, care devin tot mai populare în rândurile tineretului, căsătoria fiind amânată pentru perioade mai târzii⁴. Părtașii abordării tradiționale („*crizei familiei*”), pesimiste, se pronunță ferm împotriva celor care consideră că cu cât mai multe posibilități există pentru alegerea personală cu atât este mai bine. Noile modele de familie apărute în societatea modernă sunt considerate ca rămășițe ale degradării familiei lărgite/extinse, care, la rândul lor, reprezintă un indice al peirii familiei în general, nu doar a celei tradiționale⁵. Totuși, unii autori consideră că sociologii care abordează diferite aspecte ale crizei familiei

¹ *Социология семьи* (под ред. Антонова, А). Москва: ИНФРА-М, 2007, гл.15,17.

² *Ibidem*, cap.9.

³ *Ibidem*, cap.16.

⁴ ИВАНОВ, С. Новое лицо брака в развитых странах. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.demoscope.ru/acrobat/ps63.pdf>; ЗАХАРОВ, С. Возрастная модель брака в России. În: *Отечественные записки*, 2006, № 4. p.271-300.

⁵ АНТОНОВ, А. Современная семья: два взгляда на одну проблему. În: *Семья в России*, 1999, nr.1-2, p.34.

(А. Антонов, В. Борисов, М. Мацковский, В. Медков, J. Maddock, M. Hogan și alții) nu cheamă la renașterea familiei tradiționale și patriarhale. Ei sunt îngrijorați de soarta familiei și a valorilor familiale, de soarta întregii societăți, insistând asupra formării unei politici familiale, orientate spre consolidarea și funcționarea cu succes a familiei ca instituție socială¹.

Indiscutabil, actualmente, familia și căsătoria trec printr-o perioadă de profunde transformări structurale și valorice, adaptându-se schimbărilor permanente din societate și îmbrăcând cele mai diverse forme. Cu toate acestea, declarațiile despre „pieirea” acestui tip de comunitate umană par a fi totuși exagerate. Savanții, care regretă starea actuală a familiei, pornesc de la faptul că în alte timpuri familia era mult mai stabilă și armonioasă decât în cele de astăzi. În favoarea acestor convingeri pot fi aduse multiple dovezi. Cu toate acestea, cercetările voluminoase, efectuate pe parcursul istoriei, nu au descoperit încă un „secol de aur al familiei”, cuplurile familiale contaminându-se la toate etapele cu diverse probleme și tensiuni. E știut, de exemplu, că cu câteva sute de ani în urmă căsătoriile se încheiau prioritar pe baza principiului de avere, apartenenței la o stare socială etc., dar nu pe cel de dragoste. Drept urmare, în aceste familii adesea se stabilea o atmosferă despotică, caracterizată de atitudinea crudă a soțului față de soție și copii, ceea ce conducea la disoluția lor. Deja în Evul Mediu și în epoca Iluminismului gânditorii de vază își exprimau neliniștea față de decăderea relațiilor familiale. Or, îngrijorările față de starea familiei nu sunt apanajul societății contemporane. Ele își au rădăcinile în adâncurile istoriei.

Discursurile cu privire la criza contemporană a familiei și la dispariția ei ca instituție nu demonstrează decât limitele unui mod de

¹ ЗВЕРЕВА, О., ГАНИЧЕВА, А., КРОТОВА Т. *Семейная педагогика и домашнее воспитание детей раннего и дошкольного возраста*. Учебное пособие. Москва: Творческий Центр Сфера, 2009.

gândire care, ignorând variabilitatea formelor familiale, absolutizează un model sau altul de organizare familială, considerându-l universal și imuabil, și care pretinde familiei să rămână neschimbată într-o lume în care toate instituțiile și toate tipurile de raporturi sociale se schimbă în ritm accelerat¹.

Paradigma „*modernizării familiei*” sau evoluționistă, optimistă este axată pe modelul valoric al familiei. Adepții acestei paradigme afirmă că familia, ca și orice altă instituție socială, în dezvoltarea sa evoluează de la o stare la alta, că pe rămășițele/ruinele vechii familii tradiționale apar structuri alternative noi ale familiei². Or, prin paradigma „*modernizării familiei*” se recunoaște multitudinea, pluralismul real/faptic al modelelor de familie. Conform paradigmei evoluționiste, în plan general cultural are loc o schimbare a priorităților valorice, se produce o deplasare de la public spre privat, spre autonomie, de la societate spre individ ce presupune posibilități de autorealizare, autoafirmare a fiecărei persoane. Într-o asemenea familie părinții nu-și mai supun necondiționat propriile interese celor ale copiilor, iar sexualitatea nu se mai reduce la procreare³. Fenomenele din domeniile nupțialității, sexualității și natalității, înregistrate în ultimele decenii, nu mai pot fi interpretate cu un singur sens, adică doar ca o deviere de la normă. Ele trebuie privite ca o manifestare a mutațiilor, transformărilor esențiale și ireversibile ce au loc în instituția familiei. Tendințele de scădere a natalității, numărului de copii în familie, decizia conștientă de la nașterea copiilor etc., caracteristice la etapa actuală pentru țările industriale dezvoltate, dar și pentru alte țări, inclusiv pentru Republica Moldova, nicidecum nu pot fi asociate cu criza familiei, a parentalității.

¹ STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiale*. Iași: Polirom, 2002, p.12.

² ГОЛОД, С., КЛЕЦИН, А. *Состояние и перспективы развития семьи. Теоретико-типологический анализ. Эмпирическое обоснование*, p.4.

³ ГОЛОД, С. *Семья и брак: историко-социологический анализ*. СПб.: Петрополис, 1998, p.159, 177-178.

Varietatea stilurilor familiale reprezintă în multe privințe rezultatul *adaptării* spontane la condițiile socioeconomice în schimbare și al elaborării, de către diferite grupuri sociale, inclusiv de către tineri, a propriilor valori de viață, a propriilor strategii de realizare a responsabilităților familiale.

În societatea contemporană, paradigma tradițională este înlocuită treptat de o paradigmă inovatoare, a cărei esență constă în recunoașterea autonomiei personalității în alegerea strategiei conduitei reproductive și individualizării relațiilor parental-conjugale. Totodată, după cum menționează mai mulți autori, procesul de modernizare a familiei nu constituie un contrast deplin al tradiției. Rezultatele unui șir de cercetări demonstrează că familia și parentalitatea rămân a fi și astăzi valori supreme pentru majoritatea oamenilor. Astfel, într-un sondaj efectuat de Gallup în 1999 pe 6 continente și 60 de țări, prin interviuarea a 57 000 de adulți, la întrebarea „Ce contează mai mult în viață?”, peste tot în lume majoritatea oamenilor au plasat pe primele două locuri o bună sănătate și o familie fericită. O altă cercetare cu privire la importanța familiei în viață, efectuată în țările din Uniunea Europeană, arată că familia este considerată ca cea mai importantă, clasându-se pe locul I, cu peste 80% din opțiunile respondenților. Dintr-o anchetă pe populația „bobocilor” din universități americane realizată în 1997 rezultă că 95% doresc să se căsătorească și afișează o atitudine negativă față de divorț în proporție de 70%, iar 61% dintre ei declarând că legile privind divorțul sunt prea permissive. O serie de alte investigații în rândul tineretului american și din occidentul european indică opțiuni majoritare pentru mariaj și familie, dar cu o toleranță mai mare decât în anii '60 față de coabitare și de a avea copii în afara căsătoriei. Tineretul din Europa Centrală și de Est, inclusiv din România, declară o tendință și mai ridicată față de a se căsători și a avea copii¹. Și în Republica Moldova

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.229-230.

căsătoria rămâne a fi o valoare intrinsecă foarte importantă, datele unui studiu relevând că 71,6% dintre respondenți s-au pronunțat în favoarea unei căsătorii „care nu poate fi desfăcută”¹. Cercetările mai recente de asemenea demonstrează că valorile ce țin de familie și copii sunt dominante asupra celor individualiste. Sănătatea, viața familială fericită și copiii ocupă primele locuri în structura valorilor, fiind menționate de majoritatea respondenților ca „foarte importante” și „importante” (98,3% și, respectiv, 94,4%)².

Or, în pofida tuturor previziunilor, comportamentele familiale relativ tradiționale, familia nucleară sunt încă dominante, chiar în condițiile în care proliferarea formelor deschise de conviețuire este semnificativă, oscilația între nevoia de nou și frica de a renunța definitiv la vechile valori fiind încă mare³. În condițiile transformărilor contemporane, după cum consideră mai mulți autori optimiști (E. Burgess, D. Rougemont, N. Goodman, D. Macionis, M. Voinea, I. Mihăilescu, R. Popescu etc.), *familia traversează o perioadă exploratorie, de tatonare, în scopul unui nou echilibru familial*. O parte din ei văd acest echilibru ca fiind reconstruit pe baza relațiilor interpersonale de afecțiune și înțelegere reciprocă, care se vor încununa cu apariția unui nou model de familie – „familia echipă”⁴, „familia restructurată”⁵ etc., descris cu o precizie mai mică sau mai mare. Alți

¹ Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale. Raport de cercetare. Chișinău: IDIS Viitorul, 2008, p.29.

² GAGAUZ, O. Unele aspecte ale perfecționării politicilor de protecție socială a familiei. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. Chișinău, 2009, nr.2, p.38.

³ CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*, p.223-224.

⁴ BURGESS, E., LOCKE, H., THOMES, M. *The family: From institution to companionship*. New-York: American Book Company, 1963; POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.33.

⁵ CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*, p.220-225.

autori, abordând problema viitorului familiei, evidențiază doar unele tendințe, din cele mai probabile, în evoluția ei.

Cercetând formele pe care le-a întruchipat familia în dezvoltarea sa, L. Morgan (1818-1881), unul dintre teoreticienii evoluționismului, era ferm convins că desăvârșirea la care ajunsese familia monogamă în societatea modernă nu poate fi considerată ca cea mai completă, că „ea este condamnată să progreseze și mai departe”, să se dezvolte pe măsură ce se dezvoltă societatea și să se schimbe pe măsură ce aceasta se schimbă. El evidențiază în calitate de trăsătură distinctă a viitoarei familii capacitatea acesteia de a se perfecționa „*până când se va obține egalitatea între sexe*”. „Dacă însă familia monogamă, într-un viitor îndepărtat, nu va fi în stare să satisfacă aceste necesități ale societății, e imposibil a prezice de ce natură va fi familia care o va succede”¹.

În același context se înscriu și ideile lui F. Engels cu referire la viitoarea evoluție a familiei, elaborate în baza studiilor lui L. Morgan. Analizând familia și căsătoria în societatea burgheză, situația femeii în noile condiții stabilite de această societate în sec. XIX, el considera că dezvoltarea familiei nu a ajuns la un model ideal și că se poate presupune că ea va continua această perfecționare, că evoluția ei se va accelera concomitent cu accelerarea ritmurilor de dezvoltare a societății. Iar odată cu transformarea mijloacelor de producție în proprietate socială, rolul hotărâtor în familie îl vor deține alți factori sociali și personali. Va dispărea căsătoria-afacere, căsătoria-cumpărare, iar monogamia, în loc să-și înceteze existența, va deveni, în sfârșit, în rezultatul dezvoltării morale a omenirii, o realitate și pentru bărbați. *Fundamentul principal al familiei îl va constitui egalitatea între sexe, egalitatea în drepturi a femeii și bărbatului*². F. Engels nu-și propune să

¹ МОРГАН, Л.Г. *Древнее общество*, p.288.

² ENGELS, F. *Originea familiei, a proprietății private și a statului*. [Accesat 13.07.2015] Disponibil: <https://www.marxists.org/romana/m-e/1884/orig/c02.htm>

descrie noua formă de familie în toate manifestările ei, perspectiva evoluției familiei fiind focusată pe ipotezele despre societatea comunistă, care o va înlocui pe cea burgheză. Ce fel de raporturi dintre sexe le vor înlocui pe cele din societatea burgheză, se va putea determina atunci, când va crește o generație nouă, o generație de bărbați, „care niciodată în viața lor nu vor fi în situația de a cumpăra o femeie cu bani sau prin alte mijloace sociale ale puterii, și o generație de femei care niciodată nu vor fi în situația nici de a se da unui bărbat din alte considerente decât din iubire adevărată și nici de a refuza să se dea iubitului de teama consecințelor economice”¹. Pe parcursul anilor ce s-au scurs, ideile evoluției familiei, promovate de L. Morgan și F. Engels, au fost regândite sub mai multe aspecte. Rămâne însă a fi importantă descoperirea legității obiectiv-istorice de schimbare a relațiilor familiale, inclusiv spre egalitatea de gen, a caracterului lor contradictoriu și progresist de dezvoltare, care au fost puse la baza unui șir de cercetări ulterioare.

P. Sorokin, ferm convins că transformarea familiei nu poate fi oprită și cu cât mai departe cu atât aceasta se va produce mai repede, menționează că este greu de răspuns la întrebarea legitimă: ce formă de familie vine s-o schimbe pe cea învechită, căci pentru aceasta nu există până ce nici date, nici materiale, nici o experiență suficientă. Familia însă nu va dispărea. Familia contemporană se schimbă și trece în zilele noastre la o viitoare familie nouă. Acest proces de schimbare a familiei este în strânsă legătură cu schimbarea întregii vieți sociale. Pe măsură ce se schimbă fundamentele societății contemporane se schimbă și familia. Ca uniune a soților, a părinților și copiilor, ea va rămâne, dar formele ei vor fi altele. Acest proces de transformare, reabsorbție a familiei

¹ ENGELS, F. *Originea familiei, a proprietății private și a statului.*

înseamnă, totodată, procesul de eliberare a personalității din scutecele adăpostului familial și trecerea ei în marea largă a generalumanității¹.

Încercarea de a puncta unele tendințe, posibile în viitoarea evoluție a familiei, se regăsește și în lucrările mai multor autori din zilele noastre. J. Macionis, de exemplu, pornind de la schimbările pe care familia le-a suportat în societatea contemporană, numește cinci tendințe principale care vor marca ulterioara evoluție a familiei din SUA, dar care, credem, se vor extinde și asupra altor societăți. Astfel, el spune că:

1. În secolul XXI formele de conviețuire familială vor fi extrem de variate. Numărul coabitărilor, familiilor incomplete, a celor de homosexuali, amestecate va crește.

2. Divorțurile, chiar dacă au impact negativ asupra copiilor, vor fi și în viitor multe.

3. Rolul bărbaților în educarea copiilor va rămâne în continuare limitat. Totodată, nu poate fi negat faptul că în ultimul timp se observă și o tendință opusă, numită „tata ce stă acasă”. Este vorba de tații tineri, care sunt implicați în activități profesionale cu utilizare intensă a tehnologiilor computerizate, dar numărul lor este mic, constituind circa 15% din toți tații care au copii de vârstă preșcolară. Din cauza numărului mare de divorțuri și a mamelor singure de pe urma acestora, se conturează evident tendința de creștere a numărului de copii, care întrețin puține legături cu tații, situația dată având o influență negativă, din punct de vedere material, asupra dezvoltării copilului.

4. Familiile americane vor simți, în continuare, schimbările produse în economie: va lucra și soțul și soția, această situație transformând căsătoria într-o uniune de bărbați și femei oboșiți, care încearcă să-și croiască puțin timp liber pentru sine și pentru copii.

¹ СОРОКИН, П.А. *Кризис современной семьи*, p. 65-79.

5. Va crește importanța noilor tehnologii reproductive, ceea ce va introduce schimbări în experiența parentală tradițională¹.

Este greu de prevăzut și de descris cu exactitate viitoarea evoluție a familiei, noul model de viață familială. Cert este însă că familia nucleară tradițională, formată dintr-un soț care muncește în afara casei, o soție care are grijă de familie și copii dependenți, nu mai îndeplinește multe dintre funcțiile pe care le îndeplinea cândva. Familia viitorului, în opinia lui N. Goodman, s-ar putea chiar nici să nu semene cu familia nucleu tradițională: va fi mai mică, rolurile în familie vor fi mai flexibile, chiar interșanjabile etc. Cu toate acestea, ea va fi recunoscută, va rămâne și mai departe răspunzătoare de socializarea tinerilor, de satisfacerea nevoii umane de intimitate și companie. Din această perspectivă, familia va continua să fie baza societății moderne².

Menționăm în concluzie că instituția familiei a suportat în decursul întregii sale istorii un șir de transformări. Pe măsură ce se schimbă fundamentele societății, se schimbă și familia. Acest proces, fiind în plină desfășurare, nu se va limita nici cu formele ei contemporane de existență. Iar dezvoltarea familiei va provoca în continuare discuții controversate privind viitorul ei. Indiferent însă de culorile în care va fi descris acest viitor, familia va continua să existe, să evolueze și să constituie marele nucleu al vieții noastre. În orice societate, pe lângă multitudinea de instituții sociale care întrunesc fie majoritatea indivizilor (statul), fie un număr bine determinat de profesioniști (instituțiile de învățământ, poliția, justiția etc.), totdeauna va exista și o instituție socială care va uni într-un fel sau altul viața fiecărui om. Aceasta este familia.

¹ МАСИОНИС, Дж. *Социология*. Москва, 2004, p.610.

² GOODMAN, N. *Introducere în sociologie*, p.263.

1.2. File din istoria cercetărilor despre familie

Constituind unitatea structurală fundamentală a societății, familia și problemele ei au devenit o temă importantă a reflecțiilor cugetătorilor din cele mai vechi timpuri. Astfel, din cele mai vechi timpuri sunt înregistrate dezbateri cu privire la familie și căsătorie, relațiile de rudenie, un loc important fiind atribuit *polemicii asupra problemei patriarhatului și matriarhatului*. De pe timpurile lui Herodot și Democrit este lansată, de asemenea, și părerea despre o etapă în istoria omenirii, când nu a existat familia – *despre promiscuitate* ca stare inițială cu relații haotice între sexe și cu soții comune, care a servit drept punct inițial al apariției ideii despre mariajul/căsătoria în grup.

Primele cercetări asupra familiei au fost inițiate în secolul al XVIII-lea, în cadrul cărora se înscriu și lucrările etnologului francez J. Lafitau (1681-1746), care a descoperit răspândirea largă a matriarhatului, numit de el *ginerocrație*¹. J. Lafitau a fost unul dintre primii cercetători care a utilizat metoda comparativă în studiile antropologice de investigare a familiei.

Interesul pentru cercetările științifice privind familia a sporit semnificativ începând cu secolul al XIX-lea, dat fiind faptul că în această perioadă s-a intensificat substanțial contactul cu alte culturi și, respectiv, cu alte forme de familie.

A. Tocqueville (1805-1859), sociolog și filosof francez, este unul dintre primii care a analizat transformările politice în corelație cu cele sociale și familiale². În studiile sale s-a inspirat din observațiile făcute în timpul unei călătorii în Statele Unite ale Americii, unde a constatat trecerea familiei de la un sistem aristocratic la unul democratic,

¹ LAFITAU, J. *Customs of the American Indians compared with the customs of primitive times*. Toronto: Champlain Society, 1974.

² TOCQUEVILLE, A. *Amintiri*. București: Nemira, 2007.

caracterizat prin instabilitate. În concepția acestui autor, dispariția dreptului primului născut a făcut societatea mai mobilă și ca fiecare să poată pretinde pe picior de egalitate cu toți ceilalți în raporturile cu puterea publică. Tocqueville considera că schimbările suportate de familie, datorate contextului social și politic, au contribuit la creșterea individualismului, a sentimentului de cuplu și a afecțiunii, în special între tați și fii.

O pagină importantă în promovarea ideii evoluției, transformării familiei a fost înscrisă de istoricul și juristul elvețian J. Bachofen (1815-1887). El a lansat concepția *heterismului*, ca stare bazată pe dreptul matern și statutul înalt al femeii în societate, prin care au trecut toate popoarele în drum spre familia monogamă¹. Bachofen evidențiază în lucrarea „*Matriarhatul*” trei etape principale în evoluția familiei. *Prima etapă*, denumită de el *hetairism*, ține de o epocă îndepărtată marcată de promiscuitatea sexuală, *a doua etapă* în devenirea familiei, numită și *ginocrație*, se caracterizează prin dominația deplină a femeii, prin instaurarea puterii matriarhale, iar cea de-*a treia etapă* în evoluția familiei a constituit-o trecerea la *domnia patriarhatului*, la căsătoria monogamă, în cadrul căreia femeia aparține exclusiv unui singur bărbat, patriarhatul fiind considerat de Bachofen ca singurul care poate conduce la instaurarea unei civilizații a rațiunii și progresului.

Ideile lui Bachofen despre caracterul schimbător al relațiilor de căsătorie, despre puterea matriarhală la etapa inițială de constituire a familiei au fost confirmate de cercetările istoricului și juristului scoțian J.F. McLennan (1827-1881), care descoperă fenomenul „*exogamiei*” – interzicerea căsătoriilor în unul și același grup – ca fiind opus „*endogamiei*” („*Primitive Marriage*”, 1865). McLennan a evidențiat 3 forme de căsătorie: poligamia, poliandria și monogamia.

¹ BULGARU, M. *Asistența socială în contextul globalizării*, p.327.

Ideea caracterului schimbător al formelor de mariaj și familie ca opinie centrală a abordării evoluționiste și-a găsit întruchipare mai deplină în cercetările istoricului și etnografului american L. Morgan (1818-1887), considerat unul dintre principalii fondatori ai antropologiei sociale. Timp de circa 20 de ani a studiat, prin observație directă (în mare parte și participativă), viața de familie la irochezi, iar materialul valoros adunat i-a permis să pună bazele studierii relațiilor de rudenie.

Cercetarea evoluției familiei, în opinia lui L. Morgan, este extrem de importantă pentru cunoașterea și înțelegerea prezentei stări, pe care a atins-o societatea în dezvoltarea sa. Astfel, el consideră că, *dezvoltându-se pe parcursul secolelor îndelungate, familia a participat în toate greșelile experiențelor umane și dezvoltându-se acum, se prea poate mai convingător decât orice altă instituție, mersul treptat al progresului omenirii din adâncurile sălbăticiei primitive prin barbarism spre civilizație. Aceasta ne aduce foarte aproape de viața de toate zilele a omenirii în diferite epoci ale dezvoltării ei progresive; din compararea în acest plan a diferitelor perioade noi putem judeca într-o anumită măsură de muncile omului, luptele și biruințele lui. Noi vom putea aprecia corect marea instituție a familiei în forma în care ea există acum, când vom lua în considerare cheltuielile de timp și minte, care au fost necesare pentru crearea ei. În familie sunt întruchipate rezultatele mărețe ale experienței îndelungate și diverse a moștenirii lăsate de societățile străvechi*¹.

L. Morgan prezintă elocvent evoluția istoriei omenirii, a formelor de organizare familială în lucrările *System of Consanguinity and Affinity of the Human Family* (Sisteme de rudenie și afinitate, 1871) și *Ancient society* (Societatea străveche, 1877), pornind de la o totală nestructurare a relațiilor dintre sexe până la familia considerată superioară, de tip

¹ МОРГАН, Л.Г. *Древнее общество*, p.307-309.

monogamic. El a evidențiat 5 forme deosebite de familie, fiecare din ele având felul său specific de căsătorie: familia înrudită prin sânge; familia punalua/în grup; familia sindiasmică sau pereche; familia patriarhală; familia monogamă.

În concepția lui Morgan, familia este un element activ; ea nu este niciodată staționară, ci progresează de la o formă inferioară la alta superioară, în aceeași măsură în care societatea se dezvoltă de la o treaptă inferioară la una superioară. L. Morgan manifestă un interes deosebit față de evoluția schimbărilor produse în statutul femeii, acordând acestei probleme un spațiu semnificativ în lucrările sale. Ca și mulți alți gânditori, el vede cauza decăderii civilizației romane și grecești în decăderea virtuții și moralității, dar, în același timp, în opinia sa, aceasta se datorează într-o măsură nu mai mică și faptului că ele n-au fost în stare să dezvolte și să folosească forțele mintale, morale și conservative ale intelectului feminin, care ar fi avut pentru progresul și păstrarea lor o importanță nu mai mică decât capacitățile respective ale bărbatului. Abordând *problema viitorului familiei*, L. Morgan menționează că desăvârșirea la care a ajuns familia monogamă în societatea contemporană nu poate fi considerată ca cea mai completă. Istoria familiei monogame pe parcursul a circa 3000 de ani ne vorbește despre perfecționarea ei permanentă. Ea este condamnată să progreseze și mai departe. *El vede în dezvoltarea de mai departe a familiei monogame noi posibilități de perfecțiune prin apropierea spre totala egalitate în drepturi a sexelor*¹.

Ideile lui L. Morgan cu privire la evoluția familiei și a relațiilor de rudenie au fost împărtășite în mare parte de F. Engels (1820-1895) și K. Marx (1818-1883), cugetători și ideologi revoluționari germani. Tezele evoluționiste ale lui L. Morgan despre dezvoltarea familiei și a

¹ МОРГАН, Л.Г. *Древнее общество*, p.288.

relațiilor de rudenie de la formele inferioare spre cele superioare trec ca un fir roșu prin întreg conținutul lucrării lui F. Engels *Originea familiei, proprietății private și a statului* (1884), menționându-se că „...cercul, cuprins de legăturile generale de căsătorie, la început foarte largi, se strâmtorează tot mai mult și mai mult, până ce nu rămâne numai o singură pereche care predomină și în timpul nostru”¹. În calitate de prim stadiu în evoluția familiei este numită *familia consanguină*/înrudită prin sânge. *Familia punalua* este considerată de F. Engels drept o etapă de trecere la *familia pereche*, numită de L. Morgan și sindiasmică. În continuare, F. Engels, bazându-se pe lucrările lui L. Morgan, J. Bachofen și M. Kovalevsky, descrie procesul de transformare a familiei pereche în *familie monogamă*, proces stimulat de acumularea bogățiilor și de obținerea de către bărbați a dreptului de proprietar asupra lor. Monogamia, în opinia lui F. Engels, a reprezentat un mare progres al omenirii, dar, în același timp, a pus începutul epocii (ea continuă până în prezent), în care bunăstarea și dezvoltarea unora se realizează pe contul suferințelor și supunerii altora. Acesta este primul tip de familie la baza căreia se află nu condiții naturale, ci condiții economice, și anume: biruința proprietății private asupra proprietății comune primitive, care s-a format în mod spontan. Dominația soțului în familie și moștenirea de către copiii acestuia a bogățiilor/ proprietății tatălui a constituit principalul scop al căsătoriei monogame. Astfel, căsătoria monogamă nu apare nicidecum ca o împăcare între bărbat și femeie și nici ca forma cea mai înaltă a căsătoriei. Dimpotrivă, ea apare ca subjugare a unui sex de către celălalt, ca proclamare a unui conflict între sexe nemaicunoscut până atunci în întreaga istorie anterioară. De asemenea, libertatea relativă a raporturilor sexuale n-a dispărut nicidecum odată cu victoria căsătoriei-pereche sau chiar cu a celei

¹ ENGELS, F. *Originea familiei, a proprietății private și a statului*.

monogame¹. Cu toate acestea, căsătoria monogamă este considerată celula societății civilizate, care ne permite să studiem natura contradicțiilor și antagonismelor ce s-au dezvoltat din plin în această societate. F. Engels împreună cu K. Marx au prezentat familia ca o unitate socială ce reproduce la scară redusă conflictele dintre clasele sociale. Familia monogamă ne exprimă în miniatură un tablou al acelorași contradicții și antagonisme, în care de la începutul epocii civilizației se mișcă societatea împărțită în clase și pe care ea nu este în stare nici să le rezolve, nici să le biruie². Perspectiva evoluției familiei este focusată în lucrările lui F. Engels și K. Marx pe ipotezele despre societatea comunistă, care o va înlocui pe cea burgheză și care, chipurile, va depăși aceste contradicții.

Problema apariției și etapelor de dezvoltare a familiei a fost completată cu noi aspecte de către savantul și omul politic rus M. Kovalevsky (1851-1916). El este autorul unor lucrări mari despre familie (*Studiu despre originea și dezvoltarea familiei și a proprietății*, 1895; *Apariția familiei, neamului, ginții, proprietății, statului și religiei*, 1914), precum și despre sociologie. M. Kovalevschy a prefăcut ediția rusă a cărții lui L. Morgan *Societatea Antică*, apreciind înalt investigațiile savantului american și considerând că ele pot servi drept exemplu și model al metodei, care cere de la cercetător să prezinte nu relații studiate separat, dar incluse în legătură cauzală cu celelalte laturi ale vieții oamenilor, în primul rând cu economia. De aceste rigori s-a condus și însuși M. Kovalevsky în cercetările efectuate asupra familiei, evidențiind următoarele etape de dezvoltare a acesteia:

- familia matriarhală;
- familia patriarhală;
- familia individuală.

¹ ENGELS, F. *Originea familiei, a proprietății private și a statului*.

² Ibidem.

După cum observăm, ultima formă a familiei este numită de M. Kovalevsky *familie individuală* și nu monogamă, precum au numit-o L. Morgan și F. Engels. Familia individuală este considerată de M. Kovalevsky drept fundament al orânduirii sociale. Caracteristic pentru familia individuală este faptul că ea reprezintă o uniune încheiată în baza înțelegerii libere; membrii familiei sunt strâns legați între ei; în această familie se respectă drepturile și obligațiunile reciproce; relațiile dintre soț și soție tind spre un anumit grad de egalitate; întregul grup familial este supus controlului statului și puterii lui judiciare. Astfel, atitudinea soțului față de soție se schimbă esențial în familia individuală. M. Kovalevsky arată că a evoluat, de asemenea, și dreptul la moștenire: soția, în caz de deces al soțului, primea jumătate din avere. Soțul era obligat să întrețină soția, iar soția, la rândul ei, să trăiască în casa soțului. Divorțul poate fi inițiat în familia individuală nu doar de soț, dar și de soție.

Cu constituirea familiei individuale, dispune de putere asupra copiilor nu doar tatăl, dar și mama. Aceasta a reprezentat una dintre cele mai importante caracteristici ale noului tip de familie. La baza intereselor copiilor stă statul, care urmărește în ce mod părinții se folosesc de puterea lor asupra copiilor. Principala obligațiune a părinților rămâne să-și îngrijească copiii până la majorat. Copiii, la rândul lor, trebuie să ajute părinții în caz de necesitate.

Rezultatul general al mișcării progresiste a familiei pe parcursul secolelor, după M. Kovalevsky, s-a exprimat în schimbarea noțiunii de putere nelimitată și a dreptului absolut cu noțiunea de contract și responsabilități reciproce. Limitarea puterii despotice a tatălui și soțului, lărgirea drepturilor soției și asigurarea intereselor copiilor nicidecum nu conduc la pieirea familiei, ci numai au ridicat nivelul ei moral. Devenind o uniune din ce în ce mai liberă și egală în drepturi, familia le poate asigura ambelor părți dezvoltarea deplină a capacităților, atribuind

acestei dezvoltări un stimul nou în formă de atașament curat, fondat pe stimă reciprocă, schimb de roluri și susținere morală zilnică. M. Kovalevsky, spre deosebire de F. Engels, reproduce opinia, larg răspândită în literatura burgheză, precum că situația femeii pe întregul mers al istoriei societății se îmbunătățește, atingând nivelul cel mai înalt în orânduirea de clasă.

În secolul al XIX-lea, familia a devenit obiect de investigație în operele clasicilor sociologiei. Astfel, gânditorul francez A. Comte (1798-1857), considerat și fondatorul sociologiei, a abordat familia din perspectiva staticii (ordinii) sociale, prezentând-o ca pe un fenomen general-uman universal. El menționa că prima formă naturală de comunitate este familia, că societatea este compusă din familii și nu din indivizi, că familia, împreună cu limbajul și proprietatea, constituie „unitățile” structurale de bază și formează „anatomia” societății (*Curs de filozofie pozitivă*). Familia reprezintă un subsistem care reflectă caracteristicile de sistem ale societății. Ea constituie, de asemenea, o școală a vieții, mediul în care individul învață să se supună și să dirijeze, să trăiască în armonie cu alții și pentru alții, adică să-și formeze calitățile principale care îl caracterizează ca ființă socială. Prin familie individul începe a ieși din personalitatea sa și învață a trăi în altul¹. Omul ca ființă socială se formează în familie prin cele trei tipuri de relații: filială, fraternală și conjugală.

Familia funcționează în baza legii inalienabile a ierarhiei sociale și subordonării „naturale” a femeii față de bărbat și a celui mai mic față de cel mai mare. Cea mai importantă funcție a familiei constă în transmiterea tradițiilor, care asigură continuitatea socială. Datorită familiei se realizează legătura dintre trecut, prezent și viitor. Familia trebuie să educe conștientizarea de către indivizi a dependenței lor de

¹ COMTE, A. *Curs de filozofie pozitivă*. Craiova: Beladi, 2002-2005, vol.IV, p.289.

generațiile precedente. Este destul de important ca omul să înțeleagă că în spatele lui se află o întreagă verigă a vieții strămoșilor. Având ca funcție transmiterea tradițiilor de la generațiile precedente la cele viitoare, familia asigură mecanismul progresului social.

Familia este legată organic cu toate sferele vieții sociale. Familia este elementul social de bază, după modelul căruia se construiește societatea. Legea fundamentală a sistemului omenesc este înlocuirea și continuitatea generațiilor. Omenirea trebuie să respecte cu sfințenie legea continuității, să nu o întrerupă prin distrugerii revoluționare. O astfel de abatere de la progres se reflectă dureros, în special, asupra familiei.

Em. Durkheim (1858-1917), sociolog francez, continuă ideile lui A. Comte, considerând familia ca o parte a realității sociale inclusă în ordinea universală a naturii. *Familia este o formă colectivă de viață, o formă de asociere a indivizilor*. Societatea ca realitate este autonomă în raport cu individul și totdeauna primară în raport cu realitatea individuală. Un loc principal în teoria sociologică a lui Em. Durkheim îl ocupă *tema solidarității*. Fără solidaritate societatea și instituțiile ei, inclusiv familia, își pierd stabilitatea. Solidaritatea socială este încălcată/violată în condițiile de criză a sistemului social. În context, Em. Durkheim introduce noțiunea de *anomie* – stare care apare în societate, când mersul tradițional al dezvoltării este brusc întrerupt, se distruge rapid vechile valori, iar cele noi încă nu au apărut, nu s-au consolidat. În felul acesta, se formează un vid social, o gaură socială, dispare solidaritatea socială. La această stare societatea este adusă de revoluțiile politice. Anomia este extrem de periculoasă pentru societate, dat fiind că amenință cu distrugerea integritatea ei, precum și a instituțiilor care o formează, inclusiv a familiei. În opinia lui Em. Durkheim, societatea va putea depăși starea de anomie numai păstrând începuturile morale ale vieții sociale, familiale.

În lucrarea *Familia conjugală* Em. Durkheim formulează legea „contractiei” (comprimării) familiei de la cercurile largi de rude spre grupe mai mici până la familia conjugală (nucleară), ale cărei elemente permanente se limitează la soț, soție, copiii minori și la celibatari. Instituția socială (nu naturală), familia modernă, se micșorează, se întemeiază în principal prin căsătorie și privilegiază deja relațiile între persoane, relații consolidate printr-o nouă legislație statală în materie de drepturi și îndatoriri casnice. Or, schimbările produse în cadrul familiei pe parcursul istoriei au însemnat o restrângere a familiei ca număr de membri și ca importanță economică.

Plecând de la premisa că sursa solidarității conjugale se află în diviziunea muncii între sexe, Em. Durkheim considera că trebuie să existe o delimitare clară între activitățile bărbatului și cele ale femeii, care îndeplinește nu doar o funcție economică, ci și una coezivă. Această diviziune a muncii pe sexe, în opinia sociologului francez, se va accentua în timp. Însă, realitatea pare a fi astăzi de altă natură: femeile încearcă să îmbrățișeze tot mai frecvent ocupații considerate cândva specifice doar bărbaților. De asemenea, ele, din ce în ce mai mult, refuză de a mai fi doar „ocrotitoare” ale căminului familial. În familie tot mai insistent își impun dominația, superioritatea față de partener¹.

Sociologul francez F. Le Play (1806-1882) este considerat cel care a făcut cercetări propriu-zis sociologice asupra familiei. F. Le Play a recomandat utilizarea metodei monografice drept fundamentală în cercetarea socialului, inclusiv a familiei. În lucrarea *Metoda socială* (1879) el a studiat scrupulos familiile de muncitori, pe care le considera ca fiind direct influențate de mediul în care se aflau. Datorită acestui fapt, prin ele se poate dezvălui cel mai bine influența societate-familie.

¹ MITROFAN, I., CIUPERCA, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*. București, 1998, p.31.

F. Le Play a acordat o atenție deosebită, în special, cercetării *bugetelor de familie*, căci, în opinia sa, acestea constituie expresia cifrată a alegerii modului de viață. A studiat familiile „prospere” cu intenția de a propune în final un model de viață familială care ar putea fi generalizat. Făcând o retrospectivă asupra evoluției grupului familial, el ajunge la concluzia că familia, ca structură socială, a degradat, trecând de la forma patriarhală la forma ei modernă – familia nucleară, legată de manufactură, comerț și alte ocupații. F. Le Play evidențiază trei mari tipuri de familie, pe care le-a îmbrăcat familia pe parcursul dezvoltării istorice:

- familia patriarhală, în care fiii se căsătoresc și se stabilesc în aceeași gospodărie, pivotul familiei lărgite constituindu-l tatăl;
- familia modernă instabilă, în care copiii părăsesc familia după căsătorie, devenind independenți;
- familia tulpină/matcă (*souche*), în care unul singur dintre copii rămâne cu părinții, coabitând cu ei și cu propriii copii.

Tipul ideal de familie este, în opinia lui Le Play, familia tulpină. Preocupat de consolidarea structurilor familiale, el susține că *familia tulpină*, compusă din părinți, un singur copil căsătorit (cu soția și copiii săi) și alți eventuali celibatari este modalitatea ideală de a reinstala o stabilitate pierdută, de a păstra „intacte, în căminul părintesc, obiceiurile de muncă, mijloacele de prosperitate și comoara povețelor lăsată din bătrâni” (*La Reforme sociale en France*, 1864).

Descrieri și explicații „clasice” ale fenomenelor de dezintegrare a familiei tradiționale în decursul modernizării societății occidentale găsim în operele lui M. Weber (1864-1920), sociolog german. Astfel, Weber face o conexiune între decăderea familiei tradiționale și nașterea întreprinderii capitaliste¹. În opinia lui Weber, principalii factori ai

¹ WEBER, M. *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București: Humanitas, 1993.

acestei transformări sunt: creșterea mijloacelor și resurselor economice; dezvoltarea diferențierii sociale; diviziunea proprietății; decăderea pământului ca valoare economică (bunul cel mai important devine banul); protecția individului începe să fie exercitată de autoritatea politică ce înlocuiește astfel rolul familiei în această privință; familia devine predominant unitate de consum, nu de producție; educația nu se mai face predominant în familie; locul acesteia este preluat de școli, biblioteci, teatre, concerte, cluburi, grupuri de socializare. În acest context, valorile culturale ale individului pot deveni diferite de cele ale familiei de origine.

În lucrarea comună a sociologului american W. Thomas (1863-1974) și a sociologului polonez F. Znaniecki (1882-1958) *Țăranul polonez în America și Europa (1918-1920)* este abordat subiectul adaptării familiei la diverse transformări sociale. Păstrând viziunea istorică, autorii consideră familia o verigă de legătură între transformarea vieții sociale și experiența individuală, susținând că familia poate să se adapteze la situații de criză¹. Criza reprezintă pierderea controlului asupra realității, o discrepanță între așteptări și posibilități. În această situație există riscul de a pierde echilibrul anterior. Orice schimbare în vechiul mod de viață mobilizează familia să găsească soluții eficiente pentru revizuirea metodelor convenționale de control al realității, ceea ce reprezintă însăși adaptarea. Lucrarea este bazată pe analiza scrisorilor familiilor poloneze către un membru al familiei care a emigrat în SUA. Oamenii, în special bărbații tineri, plecau pentru a aduna bani în scopul redresării gospodăriei. În condițiile în care bărbatul este plecat asistăm la o creștere a responsabilității și

¹ THOMAS, W., ZNANIECKI, F. *Le paysan polonnais en Europe et en Amerique. Recit de vie d'un migrant*. Paris: Nathan, 1998.

autorității femeii. S-a constatat de asemenea o restrângere a relațiilor cu familia lărgită, mai cu seamă cu cea din partea soțului.

Problematica adaptării familiei la diferite transformări sociale a fost abordată și de sociologul american E. Burgess (1886-1966), în lucrările sale *Prezicerea succesului sau eșecului în căsătorie* (1939) și *Comunitate, familie și delincvență* (1974). Inițial, Burgess considera că familia, în urma reorganizărilor suportate, își va reconstrui viața pe baza relațiilor interpersonale de afecțiune și înțelegere reciprocă. Mai apoi el constată, însă, că indivizii nu-și pot reface singuri viața de familie, utilizând numai resursele lor limitate, cerându-se, astfel, intervenția specialiștilor în relațiile maritale.

În perioada contemporană, sociologia familiei este completată cu teme noi de cercetare în studiile renumitului sociolog rus-american P. Sorokin (1889-1968). Referirindu-se la evoluția familiei, el a plasat acest grup social organizat la baza ierarhiei structurilor sociale și considera că viața socială fără familie nu poate continua. Pentru prima dată au fost divizate funcțiile familiei și ale altor instituții sociale: funcția statutară și de socializare. În opinia lui Sorokin, familia se află într-un proces de continuă schimbare care nu poate fi oprit, iar criza în care s-a pomenit această instituție este condiționată de un șir de factori, precum: densitatea populației, economia, modul de viață (sat și oraș), creșterea libertății persoanei, dezvoltarea individualismului, căderea credințelor religioase vechi etc. Pentru Sorokin criza familiei nu înseamnă însă dispariția acesteia în general, ci mai degrabă transformarea ei în dependență de schimbările ce au loc în societate¹.

În concepția lui P. Murdock (1897-1985), sociolog și antropolog american, familia reprezintă grupul social caracterizat prin rezidență comună, cooperare economică și reproducție, iar mariajul este un

¹ СОРОКИН, П.А. Кризис современной семьи, р. 65-79.

complex de obiceiuri ce se centrează pe relațiile unei perechi de adulți asociați sexual în cadrul unei familii¹. După Murdock, familia nucleară este universală și realizează patru funcții fundamentale: sexuală, reproductivă, economică și educațională.

M. Mead (1901-1978), sociolog și antropolog american, a investigat un șir de teme actuale, precum: socializarea copiilor, sexualitatea, diferențele dintre bărbați și femei, instabilitatea instituției familiei, susținerea socială a familiei etc. În lucrarea *Sex și temperament în cele trei societăți primitive* (1963) Mead arată că diferențele dintre sexe sunt instituționalizate diferit, în funcție de societate, și că nu răspund unor imperative biologice. În urma studierii a trei societăți din Noua Guinee, ea a constatat că personalitatea bărbatului și cea a femeii sunt cultural determinate, iar noțiunile precum agresivitate sau tandrețe nu sunt biologice asociate cu vreunul dintre sexe².

În anii postbelici sociologia familiei este dezvoltată, de asemenea, prin lucrările sociologilor americani T. Parsons (1902-1979), R. Bales (1916-2004), W. Goode (1917-2002) și alții. În lucrarea *Familie, socializare și procese de interacțiune* (1955) T. Parsons menționează că procesul industrializării a fragmentat familia lărgită și a redus până aproape la dispariție funcțiile de producție și religioasă ale familiei. Schimbările economice au slăbit legăturile tradiționale de rudenie, afectând raporturile din interiorul familiei. Acestea au devenit mult mai „reci” și mai conforme normelor de coabitare decât afective și apropiate între membrii lor³. În opinia lui Parsons, funcțiile familiei, care mai au semnificație, sunt cele de socializare, de asigurare a echilibrului psihologic al soților și cea de consum. Prin rolurile specifice jucate de

¹ MURDOCK, P. *Social Structure*. New York., 1949; MURDOCK, P. *Theories of Illnes. A world Survey*. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1980.

² *O istorie a antropologiei. Școli. Autori. Teorii*. Chișinău: Cartier, 2007, p.142-145.

³ PARSONS, T. *Le système des sociétés modernes*. Paris: Seuil, 1973, p.41-53.

bărbat și femeie în familie se asigură menținerea subsistemului familial în sistemul social global. Bărbatului îi revine, îndeosebi, rolul instrumental de „a câștiga pâinea”, iar femeii – cel psihoafectiv. De asemenea, R. Bales a fost preocupat de studierea structurii familiale în funcție de axa rolurilor, diferențierea și specializarea rolurilor. W. Goode, în lucrarea *Revoluția mondială și patternurile familiei* (1963), a examinat conceptele de familie, configurația familiilor, rudenia, modelele de schimbare socială etc., apelând la surse istorice și etnologice. Interesul lui Goode a fost axat pe problematica ce vizează familiile incomplete, situația familiilor divorțate, neîndeplinirea rolurilor familiale de membrii conjugalii, cauzele interne, externe, obiective și subiective ale crizei familiale. El a susținut și a argumentat ideea că industrializarea a determinat nuclearizarea familiei, totodată considerând că aceasta influențează într-un mod sau altul, într-o măsură mai mare sau mai mică, direct sau indirect dezvoltarea socială.

L. Strauss (1908-2009), sociolog și etnograf francez, a studiat schimburile matrimoniale din perspectiva teoriei limbajului¹. Este cel care a propus o definiție mai completă a familiei utilizată pe larg în lucrările referitoare la această temă. Astfel, în opinia lui, familia constituie un grup organizat care își are originea în căsătorie și constă din soț, soție și copiii născuți din unirea lor, din relația lor, deși uneori acestui grup restrâns i se pot adăuga și alte rude. Grupul familial este unit prin drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale și este înzestrat cu caracteristici proprii, cu anumite obiceiuri.

Merite deosebite în abordarea procesului de adaptare aparțin sociologului american R. Merton (1910-2003). El a evidențiat modurile de adaptare a persoanei la astfel de situații, precum sunt: conformismul, inovarea, ritualismul, evaziunea, revoltarea.

¹ STRAUSS, L. *Les Structures élémentaires de la parenté*. Paris: La Haye, 1967.

R. Hill (1912-1985), sociolog american, a elaborat teoria ciclurilor vieții de familie. În etapele de evoluție a unei familii, propuse de Hill, sunt prezentate principalele schimbări majore ce apar inevitabil pe parcursul vieții.

Dintr-o perspectivă psihosociologică, familia a fost cercetată în Franța încă în anii □50-60 ai secolului trecut de către A. Girard (1914-1996). El a studiat comportamentul nupțial al francezilor, arătând că alegerea partenerului nu este liberă din punct de vedere social, ci puternic condiționată de homogamie¹.

Sociologul și antropologul englez J. Goody (1919-2015) și sociologul american G. Lenski au examinat relația dintre tehnologia de producere a mijloacelor de subsistență și modelele familiale. Goody a prezentat o analiză de ansamblu asupra evoluției familiei, evidențiind perioadele importante și problemele legate de schimbare și continuitate². O atenție aparte a fost acordată situației familiei contemporane, abordând subiectul divorțului, abuzului, sciziunii gospodăriei etc. J. Goody ajunge la concluzia că pentru majoritatea populației dependența vieții familiale de economia domestică s-a redus prin libertățile și oportunitățile de tip financiar și educațional, prin presiunile grupurilor de interese, prin sistemul politic și prin influența mass-media.

Sociologul american A. Toffler a anticipat unele evoluții ale familiei moderne odată cu dezvoltarea noilor tehnologii. Până la etapa actuală predicțiile sale privind sfârșitul iminent al dominației familiei nucleare nu s-au confirmat decât parțial.

Concepția economică în alegerea partenerului a fost introdusă de G. Becker (1930-2014), economist american, în lucrarea *Comportamentul uman – o abordare economică* (1976). În concepția

¹ GIRARD, A. *Le choix du conjoint*. Paris: PUF, INED, 1974.

² GOODY, J. *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, p.35-70.

acestui autor, o persoană decide să se căsătorească în condițiile în care utilitatea probabilă a căsătoriei este mai mare decât cea a rămânerii singure sau decât utilitatea căutării mai departe a unui partener mai potrivit.

Printre studiile mai recente cu privire la situația familiei occidentale se înscriu cele ale lui A. Giddens, sociolog englez, care în lucrarea *Consecințele modernității* (1990) a comparat societățile tradiționale cu cele contemporane. În concepția lui Giddens, familia occidentală contemporană se caracterizează prin individualism emoțional și autonomie. El a propus conceptul de relație pură, considerând că astfel de relație se poate continua numai în măsura în care ambii parteneri consideră că le aduce suficiente satisfacții pentru ca fiecare s-o mențină.

Studii valoroase cu privire la familie au fost elaborate de către M. Segalen, sociolog și etnolog francez. Cercetătoarea a evaluat teoriile cu referință la familie, a caracterizat diversitatea structurilor familiale și rolul familiei în raport cu casa, școala, locul de muncă sau timpul liber. În investigațiile ce-i aparțin, cercetătoarea franceză a identificat o legătură strânsă între familiile tinere și părinți. O atenție aparte a acordat practicilor matrimoniale din secolele XIX și XX, în special la comunitățile țărănești. O concluzie relevantă a autoarei este că societatea a modelat familia după propriile ei necesități, iar grupurile familiale se adaptează pasiv la regulile după care funcționează societatea.

H. Touzard, psihosociolog francez, a abordat subiectul ierarhiei în funcționarea efectivă a sistemului familial. El a realizat o clasificare ce surprinde structura de autoritate și putere în cuplu, pornind de la acțiune și decizie: autonomia soțului, autonomia soției, autocrația bărbatului, autocrația soției, conducerea soțului, conducerea soției, diviziunea sincretică a rolurilor și cooperarea sincretică.

Sociologul francez F. Singly consideră că scopul oricărui cuplu este de a favoriza construirea identității personale, iar partenerii trebuie să se ajute să evolueze reciproc¹. El a demonstrat modul în care cuplul contemporan încearcă să îmbine respectul față de celălalt cu preocuparea față de sine.

Adaptabilitatea familiei a fost cercetată sub anumite aspecte de către sociologul american N. Adams în lucrarea *Familia. Interpretare sociologică* (1995). El a identificat 4 tipuri de adaptare maritală (pasivă, conflictuală, devitalizată și vitală), acestea referindu-se însă doar la funcționarea relației dintre soți, fără a aborda perspectiva adaptării tinerilor la dificultățile de ordin economic².

În România, problematica complexă a familiei a constituit obiectul atenției riguroase a echipelor de cercetare, care au activat în perioada interbelică sub conducerea renumitului sociolog D. Gusti (1880-1955). *Școala Sociologică de la București* în studiul familiei abordează, pe de o parte, complexitatea sarcinilor familiei și rolurilor față de individ și societate, iar, pe de altă parte, descifrarea particularităților în raport cu sistemul social, cu ansamblul normelor și valorilor morale, religioase, juridice, culturale. Familia este tratată drept grup natural fundamental al societății, care asigură transmiterea moștenirii biologice de la o generație la alta. Studiul familiei pe baza metodei monografice impunea cunoașterea componenței (structurii) familiei, relațiilor dintre soți, dintre părinți și copii, a raporturilor cu societatea. Perioada interbelică s-a caracterizat printr-o serie de fenomene sociale, care își puneau amprenta asupra traiului familiilor: starea materială precară, foametea, condițiile insalubre de locuire, morbiditatea, bolile cauzate de mizerie, mortalitatea infantilă ridicată,

¹ SINGLY, F. *Le soi, le couple et la famille*. Paris: Nathan, 1996.

² ADAMS, N.B. *The family. A sociological interpretation*. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1995.

devianța și delincvența etc. O parte din rezultatele studierii monografice a familiei au fost publicate în lucrarea *Cercetarea monografică a familiei* (editată în 1945 și reeditată în 2004) de Xenia Costaforu (1902-1983), sociolog român. În această lucrare familia a fost analizată, în special, din perspectiva relațiilor premaritale, conjugale, parentale, dar și a normelor și valorilor legate de căsătorie și copii. Studiul X. Costaforu prezintă familia în diferitele ei ipostaze: loc de referință pentru individ, mediu afectiv, de comunicare și cooperare, suportul material și de protecție socială¹.

La etapa actuală problematica familială este în atenția mai multor cercetători români. Aspecte precum evoluția formelor de familie, structura familiei contemporane și modul de realizare a funcțiilor familiale, viitorul familiei etc. sunt cercetate de sociologii: M. Voinea, F. Chipea, P. Iluț, E. Stănciulescu etc. și psihologii: N. Mitrofan, I. Mitrofan, N. Turliuc, C. Ciupercă, E. Bonchiș, D. Stan etc. Politica familială și măsurile socioeconomice ale acesteia au fost analizate minuțios de sociologii români C. Zamfir, E. Zamfir, I. Mihăilescu (1949-2007), L. Pop, de expertul în reforma sistemului de asistență socială F. Pașa, de economistul L. Pașa etc. Problemele demografice ale familiei sunt evaluate de către demografii V. Ghețău, C. Mureșan, de sociologul M. Haraguș etc.

Procesul de adaptare a familiei la perioada de tranziție a fost în vizorul sociologului român G. Ghebrea, care în lucrarea *Regim social-politic și viața privată a familiei* (2000) a prezentat un model teoretic de adaptare a familiei la tranziție și a analizat principalele strategii ale familiei utilizate în acest proces. De asemenea, în atenția acestei cercetătoare a fost și subiectul cu privire la factorii stabilității familiei tinere, la politicile sociale de susținere a familiilor.

¹ COSTAFORU, X. *Cercetarea monografică a familiei. Contribuție metodologică*. București: TRITONIC, 2004, p.4.

Diverse aspecte ale temei „familia” sunt reflectate în lucrările elaborate de R. Popescu, care a analizat familia contemporană îmbinând perspectiva teoretică cu cea empirică¹. O atenție specială a acordat sistemului de valori ale familiei: atitudinea față de căsătorie, față de gen și rolul acestora în formarea și disoluția cuplului. Un alt subiect desfășurat de către R. Popescu se referă la implicațiile politicii familiale promovate în România și în țările membre ale UE. În atenția acestei autoare a fost și problematica familiilor tinere. Astfel, în articolul *Familia tânără în societatea românească* a caracterizat evoluția nupțialității, divorțialității și fertilității la grupul de populație tânără, a analizat distribuția rolurilor și statuturilor în cadrul familiei tinere și relația părinți-copii.

Printre alți cercetători români care au studiat problemele familiei tinere pot fi nominalizați psihologul A. Matei, sociologii D. Batâr, A. Bejan și D. Buruaină (modul de petrecere a timpului liber în familiile tinere) etc.

Cercetătorii ruși A. Харчев (1921-1987), М. Мацковский (1945-2002) și А. Антонов au studiat problemele privind structura și funcțiile familiei ca instituție socială încă în perioada sovietică. Subiectul privind criza familiei moderne stă în atenția specialiștilor ruși Н. Римашевская, Е. Бреева, В. Архенгельский și alții. Conflictele familiale, problema divorțurilor au fost investigate de С. Голод (1935-2013), В. Сысенко, И. Дорно etc. Un interes deosebit față de politica familială au manifestat cercetătorii ruși А. Вишневский, М. Панкратова, С. Дармодехин. O atenție aparte a acordat problematicii demografice А. Volcov (1931-2009).

Mai mulți cercetători ruși s-au referit, de asemenea, la problematica familiilor tinere și la procesul de adaptare a acesteia.

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană.*

Astfel, sociologii M. Мацковский (1945-2002) și T. Гурко, în lucrarea *Молодая семья в большом городе* (1986), au definit conceptul de familie tânără și au analizat factorii destabilizării ei. Îndeplinirea funcțiilor familiei tinere, îndeosebi ale celei reproductive și ale celei educative, a fost investigată de demografii A. Антонов, B. Медков. Psihologul E. Антонюк a investigat structura rolurilor în cadrul familiei tinere și nivelul de satisfacție a soților față de viața de familie până la apariția copilului și după. Sociologul И. Дементьева, în lucrarea *Первые годы брака. Проблемы становления молодой семьи* (1991), a luat în vizor problemele privind formarea familiei și politica socială în domeniul tineretului și familiei tinere. Sociologul T. Ростовская, în lucrarea *Институализация молодой семьи в современной России* (2006), a analizat în detalii politica de protecție a familiei tinere din Federația Rusă. Familia studentească ca formă a familiei tinere a fost studiată de către sociologul rus Г. Муратова în lucrarea *Студенческая семья в условиях системных изменений российского общества* (2011). Educația familială și pregătirea tinerilor pentru viața de familie a fost cercetată de pedagogii M. Петров și B. Лисовский.

Sociologul H. Тырнова, în lucrarea *Молодая семья в современной России: проблемы и тенденции развития* (2005), a analizat tendințele de dezvoltare a familiei tinere moderne din Federația Rusă. În concepția autoarei, familia tânără la etapa actuală și-a modificat structura, componența, modul de îndeplinire a funcțiilor etc. Problemele familiei tinere rusești, descrise de cercetătoare, sunt: veniturile mici, neasigurarea cu spațiu locativ, creșterea riscului sărăciei odată cu nașterea copiilor, eficiența scăzută a măsurilor de protecție socială a familiei tinere, nepregătirea tinerilor pentru viața de familie.

Sociologul Л. Корель, în lucrarea *Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики* (2005), a scos în evidență și a descris 4 mecanisme mai importante ale adaptării: adaptarea ca

dezvoltare, adaptarea ca apărare, adaptarea ca ieșire și adaptarea ca ceva ireversibil. Dacă primul model este văzut ca ceva pozitiv, atunci ultimul este conceput ca fiind negativ prin direcția și conținutul său¹.

În acest context este necesar să fie menționat aportul cercetătorilor bieloruși С. Шуман și П. Шуман la studierea cauzelor conflictelor în familia tânără. Astfel, în lucrarea *Конфликты в молодой семье: причины, пути устранения* (1989), conflictele familiale sunt analizate din perspectivă psihologică, de asemenea sunt prezentate modalități de atenuare a acestora.

Diverse aspecte ale schimbărilor structurale și funcționale în componentele sociodemografice ale familiilor tinere sunt analizate în monografia *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России* elaborată de Л.М. Кузьмина (2013).

În Republica Moldova, tematica familială (schimbările suportate de instituția familiei, exercitarea funcțiilor, rolurilor conjugale și parentale etc.) a fost reflectată în diferite studii semnate de sociologii A. Timuș, M. Bulgaru, T. Danii (1953-2007), S. Milicenco, V. Blajco, I. Bejan-Volc, A. Oceretnii etc. Problemele demografice au fost luate în vizor de către cercetătorii C. Matei, G. Paladi, O. Gagauz, V. Sainsus, M. Buciuceanu-Vrabie etc. Protecția instituției familiei moldovenești a fost abordată în lucrările autorilor M. Bulgaru, A. Racu, M. Robilă, L. Cușmir, N. Romandaș, L. Proca și alții. Educația pentru viața de familie a fost amplu investigată de cercetătoarea L. Cuznețov etc.

Deși există multiple lucrări la tema familiei în general, totuși cercetările sociologice privind situația familiei tinere din Republica Moldova se află la început de cale. Printre autorii care au investigat unele aspecte ale acestui tip de familie (starea materială a familiei,

¹ КОРЕЛЬ, Л. *Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики*. Новосибирск: Наука, 2005, p.14.

analiza veniturilor familiilor tinere în raport cu necesitățile, condițiile locative etc.) pot fi numiți sociologii V. Blajco, L. Malcoci și V. Mîndru*. Pentru a înțelege însă situația reală a familiei tinere din Republica Moldova se simte necesitatea studierii minuțioase a procesului complicat de adaptare a acesteia la transformările socioeconomice contradictorii operate la etapa actuală pe plan național și internațional.

1.3. Teorii și paradigme privind funcționarea familiei

Familia este un fenomen complex ce interacționează cu toate laturile vieții sociale. Starea dată a lucrurilor a făcut posibilă apariția unui șir de abordări teoretice de natură sociologică, precum și preluate din alte domenii. Abordările teoretice ale familiei sunt în acord cu perspectivele teoretice generale din sociologie, care au evoluat de la abordări complexe cu un grad înalt de generalitate, la nivel macro, la abordări specifice, la nivel micro, adesea strict contextuale¹. Or, cercetarea științifică a familiei este realizată atât din perspectivă macrosocială, adică în calitatea ei de instituție socială, cât și din perspectivă microsocală, adică în calitatea ei de grup social. Abordarea instituțională în studiul familiei presupune examinarea scopurilor și funcțiilor acestei instituții în raport cu societatea. Tratarea familiei ca microgrup social implică evidențierea relațiilor stabilite între membrii ei. Din această perspectivă, familia este un grup primar în care predomină relațiile directe, informale². Chiar dacă până în prezent nu

* Unele dintre cele mai importante lucrări ale autorilor nominalizați în 1.2 sunt indicate în **Bibliografie**.

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.21.

² BULGARU, M. (coord.) *Elemente de antropologie*. Chișinău: CEP USM, 2007, p.218.

există o viziune metodologică unitară, totuși putem evidenția câteva teorii/paradigme cel mai angajate în abordarea problematicii familiei.

Din *perspectivă macrosocială*, esențiale pentru interpretarea familiei sunt: teoria structural-funcționalistă și teoria conflictului.

Teoria structural-funcționalistă ocupă un loc dominant în sociologia universală, avându-și rădăcinile în ideile pozitivismului clasic, reprezentat de A. Comte, Em. Durkheim, M. Weber. Personalitățile de vază, care au definit în mare parte această orientare teoretică, sunt antropologul B. Malinowski și sociologii P. Sorokin, T. Parsons, R. Merton. Funcționalismul structural este utilizat uneori sub denumirea de teoria sistemelor sociale, dat fiind că un concept de bază în această abordare este noțiunea de sistem, ideea că un sistem social (familia) este alcătuit, asemenea unui organism, din părți, fiecare din ele contribuind la funcționarea întregului, că variatele componente ale societății sunt legate una de alta în așa mod încât o schimbare în una duce la schimbări în celelalte.

Cu referire la familie, teoria structural-funcționalistă este focusată pe explicarea structurilor și relațiilor dintre membrii familiei, pe analiza funcțiilor familiei ca instituție socială, a interacțiunii dintre familie și societate. Din această perspectivă, familia ne apare ca un sistem care este influențat și influențează, la rândul său, societatea. Fiind încadrată în raporturi de „sistem-subsistem”, familia reprezintă un subsistem social ce posedă următoarele caracteristici:

- elementele familiei sunt legate între ele, se influențează reciproc;
- un element al familiei nu poate fi înțeles izolat de întreg sistemul;
- funcționarea familiei nu se realizează doar prin înțelegerea fiecărui element în parte;

- structura și organizarea familiei sunt factori importanți în determinarea comportamentului membrilor familiei;
- patternurile tranzacționale ale familiei modelează comportamentul membrilor acesteia¹.

Reprezentanții teoriei structural-funcționaliste analizează familia din perspectiva funcțiilor pe care le îndeplinește și a necesităților sociale cărora le servește. O importanță deosebită este acordată în teoriile funcționaliste schimbărilor ce s-au produs în funcțiile familiei în ultimele decenii. În această perioadă de timp, odată cu dezvoltarea producției industriale, familia a încetat să mai fie o asociație de muncă cooperativă, în comun. Membrii familiei au început să muncească în afara familiei. În societatea industrială a dispărut fixarea strictă, de castă, a statusului familial. Introducerea sistemului de învățământ general a schimbat o funcție din cele mai importante a familiei – cea de socializare a copiilor. S-a majorat evident numărul de agenți, care îndeplinesc, de rând cu familia, această funcție.

Din perspectiva funcționalismului, familia este un element stabil al societății, legat strâns, prin funcțiile sale, cu întreaga societate. T. Parsons² considera că toate sistemele sociale, inclusiv societatea și familia, îndeplinesc patru funcții principale, după cum urmează:

- *funcția de adaptare* (adaptation) a oricărui sistem social la condițiile mediului, la schimbările produse în ordinea internă și cea externă; această funcție indică la necesitatea sistemului de a-și extrage resursele din mediul său pentru a putea supraviețui;
- *funcția de orientare sau atingere/realizare a scopurilor* (goal attainment) – un sistem nu rezistă dacă nu-și fixează scopuri, obiective

¹ MORGAN, D.H.J. *The family, politics and social theory*, p.143.

² PARSONS, T. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971.

și nu caută mijloace pentru a le atinge; această funcție asigură autodezvoltarea sistemului, capacitatea lui de a acționa;

- *funcția de integrare* (integration) – leagă între ele toate componentele și funcțiile sistemului pentru a-i menține stabilitatea;
- *funcția de menținere/păstrare a modelelor de control* (*latent pattern maintenance*) – cu tot caracterul schimbător al fenomenelor sociale, pentru autoconservarea lor și pentru stabilitate este necesar ca sistemul să posede capacitatea de a menține, de a reproduce și transmite modele de conduită, principii culturale și valori comune care furnizează motivații necesare acțiunii individuale. Din perspectiva acestei funcții familia devine un agent al transmiterii tradițiilor culturale, obiceiurilor de la generație la generație, asigurând în felul acesta continuitatea.

Așadar, principala trăsătură a paradigmei structural-funcționale constă în prezentarea societății, inclusiv a familiei, ca o formațiune stabilă și ordonată. Societatea poate exista numai în stare de echilibru. Încălcarea echilibrului duce la destabilizarea și dispariția sistemului. Promotorii acestei teorii au fost criticați pentru focusarea pe stabilitate și coeziune în societate, precum și în relațiile intrafamiliale, pentru considerarea schimbării ca fiind dezintegratoare, separatoare. Printr-o asemenea abordare erau lăsate în umbră divergențele, contradicțiile ce apăreau între membrii familiei, inegalitățile de clasă, gen, rasă etc., care generau multiple tensiuni și conflicte familiale și sociale.

Teoria conflictului este orientată spre cercetarea esenței diverselor tipuri de conflicte, cauzelor apariției acestora, mecanismelor de desfășurare și modalităților de soluționare, rolului lor în viața societății, grupului, familiei, individului, în devenirea, dezvoltarea și distrugerea sistemului social. Într-o măsură semnificativă au fost preocupați de aceste probleme clasicii sociologiei K. Marx, H. Spenser, A. Comte, Em. Durkheim, G. Simmel, M. Weber, T. Parsons, L. Coser, R. Collins, R. Dahrendorf, P. Bourdeu etc., interpretările cărora privind

rolul conflictelor în societate pot fi clasificate în două direcții principale: funcționalistă și dialectico-constructivă.

Funcționaliștii T. Parsons, N. Smelser, de exemplu, consideră conflictul drept un proces deformativ în sistemele sociale. Pentru ei, conflictul înseamnă „nenorocire”, tensiune, dezechilibrare în interiorul sistemului. Într-un sistem bine gândit, funcțional domină consensul, pentru conflict inexistent teren. Astfel, o parte din abordările teoriei conflictului, cele funcționaliste, sunt focusate pe ordinea și stabilitatea socială, solidaritatea și integrarea socială, pe interpretarea dezvoltării sistemului social în afara conflictelor.

Părtașii paradigmei dialectico-constructive K. Marx, G. Simmel, R. Dahrendorf, L. Coser, din contra, consideră conflictul ca fiind funcțional pentru sistemele sociale. Conflictul este inevitabil în orice sistem, având o forță creatoare, nu doar distrugătoare. Conflictul este o formă a schimbării. Negarea conflictului înseamnă negarea dezvoltării societății și structurilor ei în parte. Nu poate fi organizare în societate fără prezența conflictelor în cadrul ei. Anormală este starea sistemului social nu atunci când există conflicte, dar când acestea lipsesc. Simmel primul a vorbit despre caracterul social pozitiv al conflictului, iar Dahrendorf considera conflictul drept o forță socială măreață ce conduce la schimbări în societate¹. Conflictul există peste tot unde ființa umană a creat organizații sociale. Conflictul este o latură opusă, dar inevitabilă a integrării.

Cu referire la familie, teoria conflictului acordă atenția principală studierii conflictelor apărute între membrii familiei, pe de o parte, și între familie și societate, pe de altă parte. Familia este privită ca un microcosmos ce reflectă conflictele sociale. Familia este un câmp de luptă: distribuirea bunurilor materiale în interiorul familiei generează

¹ DAHRENDORF, R. *Conflictul social modern*. București: Humanitas, 1995; ЗАЙЦЕВ, А. *Социальный конфликт*. Москва, 2001, p.33-39.

ciocnirea intereselor între membrii ei. În familie se duce lupta pentru redistribuirea mijloacelor, inclusiv pentru distribuirea responsabilităților cu referire la muncile din gospodărie și la educarea copiilor.

Din perspectiva teoriei conflictului, evitarea conflictelor din cadrul familiei este imposibilă. Conflictul este parte în viața de zi cu zi. Familia se reproduce prin balansarea conflictelor. Conflictele familiale interne oglindesc conflictele macrostructurii sociale: conflictele conjugale, de exemplu, reprezintă consecințe ale modului de alocare a resurselor, ale diviziunii muncii și puterii, ale inegalității sexelor etc. Din această perspectivă, teoria conflictelor, utilizată în abordarea problemelor vieții de familie din țara noastră, oferă un model adecvat de explicare a consecințelor perioadei de tranziție asupra dezvoltării acestei instituții sociale.

Teoria conflictelor a introdus în aria discuțiilor sociologice *problema puterii în familie*, acordând o atenție deosebită mecanismelor de luare a deciziilor. Analiza mecanismelor puterii în familie se sprijină pe concepția personalității autoritare, elaborată de E. Fromm. În viziunea lui Fromm, apariția personalității autoritare este condiționată de descompunerea relațiilor patriarhal-familiale și de urbanizarea statului contemporan. Disoluția relațiilor familiale tradiționale vechi a condus la înlocuirea autorității tatălui cu un surogat de conduită autoritară în familie. În condițiile contemporane oamenii suferă, în special, de simțul singurătății, înstrăinării, pierderii etc. Aceste sentimente negative acutizează instinctul autoconservării de lumea dușmănoasă. Se intensifică simțul agresivității, care cel mai ușor este satisfăcut în familie prin impunerea puterii proprii. Această putere a unui membru al familiei este legată de tendința de a pune stăpânire totală pe alt om, de a-l transforma într-un obiect neputincios al voinței sale¹.

¹ ФРОММ, Э. *Бегство от свободы*. Москва, 1990, p.124, 132, 137.

Adepii teoriei conflictului evidențiază aspectele pozitive și negative ale conflictului în viața familială. Avantajul conflictului constă în faptul că el scoate neînțelegerea la suprafață. Cel mai frecvent în familie apar conflicte de roluri (când unul din membrii familiei nu-și îndeplinește rolul în măsura convenită) sau conflicte valorice (când membrii familiei au opinii și așteptări diferite de la familie), dar ele nu implică în mod necesar o scindare, o ruptură, ci mai degrabă negocieri și încercări de mediere. Pentru aceasta este necesar să existe capacitatea de înțelegere a celuilalt și de a-și reevalua fiecare integral comportamentul. Conflictele trebuie soluționate în așa mod încât să nu distrugă sistemul. În caz contrar conflictele destabilizează familia și duc la divorț. Capacitatea de a soluționa corect conflictele este un indicator al viabilității căminului familial. Asistența socială, terapiile de familie pot ameliora situațiile tensionate.

O direcție importantă în cercetarea familiei la nivel microsocial este **interacționismul simbolic**, focusat pe studierea conduitei personalității. Fondatorul teoriei interacționismului, J. Mead, consideră că societatea și componentele ei pot fi cunoscute numai prin intermediul conduitei omului. Orice acțiune a personalității se produce în corespundere cu simbolurile, semnele acceptate în societate, care apar în rezultatul cooperării, interacțiunii dintre oameni. Omul permanent se uită în „oglinda” simbolurilor, reacționează în dependență de semnificațiile atribuite lucrurilor înconjurătoare. Simbolurile concrete – valorile, îndrumările, principiile, normele morale – determină actul conduitei.

Specificul interacțiunii dintre oameni, spune H. Blumer (*Symbolic interactionism: Perspective and method*, 1969), constă în faptul că ei își interpretează sau determină reciproc acțiunile lor. Oamenii nu pur și simplu reacționează la aceste acțiuni, dar le atribuie sens prin relaționarea cu ceilalți. Reacțiile oamenilor nu sunt generate de

acțiunile nemijlocite ale altuia, dar se bazează pe importanța, pe care o atribuie acestor acțiuni. În alți termeni, interacțiunea oamenilor este mijlocită/mediată de utilizarea simbolurilor, de interpretarea acestora sau de atribuirea unui sens acțiunilor celuilalt. Această intermediere este echivalentă cu includerea procesului de interpretare între stimul și reacție. Or, orice acțiune, în context social, se construiește prin intermediul interpretării situației, prin a i se atribui o anumită semnificație.

Cu referire la familie, interacționismul simbolic promovează ideea că orice realitate familială este produsul interacțiunii, negocierilor membrilor ei pe baza simbolurilor și așteptărilor de rol, „acceptării rolului celuilalt”, că toți factorii care acționează din exterior se pot manifesta doar prin prisma specificului unor sau altor situații familiale, care sunt interpretate „subiectiv” în interiorul familiei. Acțiunile construite mai apoi corespund acestor definiții familiale ale situației și, la rândul lor, formează, prin rețeaua interacțiunilor permanente, noi conduite, noi situații familiale. Prin urmare, „o situație socială, după spusele sociologului american W. Thomas (1863-1947), este reală prin consecințele definirii ei ca fiind reală”¹.

În cadrul familiei, oamenii își modelează continuu relațiile prin vehicularea de simboluri. Prin intermediul interpretării simbolurilor se obțin noi înțelesuri atât despre cei din jur, cât și despre sine. Astfel, viața de familie ne apare ca un proces de redefinire și restructurare simbolică permanentă. Soții își redefinesc reprezentările despre ei înșiși, despre viața lor cotidiană, despre experiența lor trecută și despre viitor. De asemenea, raporturile cu rudele și colegii sunt redefinite în corespundere cu așteptările partenerului. Nașterea copiilor impune o nouă remodelare

¹ THOMAS, W. *Primitive behavior: An introduction to the social sciences*. New York, London: McGraw-Hill, 1937, p.8.

a relațiilor dintre parteneri. În felul acesta, cuplul își construiește o biografie comună, cu o memorie coordonată în comun¹. Menționăm, totodată, că o mare parte din problemele ce apar în căsnicie, în special în căsnicia cuplurilor tinere, au ca premisă așteptările ireale, idealizarea relațiilor, crezând că totul va fi numai fericire, închipuirile inadecvate despre dragoste și viața de familie. Interacționismul simbolic, axat pe fenomenele, interacțiunile din interiorul familiei, subliniază importanța percepției și a definiției subiective în reacția grupului familial la anumite evenimente și situații.

În contextul ideii interacționismului simbolic se înscrie **teoria contemporană a schimbului social**, care reprezintă un liant complicat al psihologiei, economiei și sociologiei. Conform acestei teorii, interacțiunile dintre indivizi (competiția și cooperarea, autoritatea și conformismul etc.) presupun întotdeauna costuri și recompense, un schimb de valori de importanță socială. Fondatorul teoriei schimbului, sociologul și psihologul american G. Homans, menționa: „...Conduita socială reprezintă prin sine un schimb de valori, atât materiale, cât și nemateriale, de exemplu, semne de aprobare și prestigiu. Oamenii, care oferă mult altora, se stăruie să obțină mult de la aceștia, și invers, oamenii, care primesc mult de la alții, simt din partea acestora o influență/acțiune orientată spre a putea obține mult de la primii. Un asemenea proces de influențare are tendința de asigurare, sau de stabilire, a unui echilibru între schimburi. Ceea ce dă omul poate reprezenta pentru el un cost..., iar ceea ce primește – o recompensă, remunerare, despăgubire. Conduita omului se schimbă într-o măsură mai mică, dacă folosul/beneficiul, adică recompensa obținută după scăderea costului, este de importanță minimală”².

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.24.

² ХОМАНС, Дж. Социальное поведение как обмен. În: *Современная зарубежная психология. Тексты*. Москва, 1984, p.90.

În viața de toate zilele, această lege de interacțiune între indivizi, după spusele lui P. Iluț, se exprimă prin cuvintele: „îi-am dat – aștept să-mi dai”, „cât mi-ai dat, atât îți dau” și are un caracter cu precădere normativ, care ne spune cum ar fi rațional să se comporte oamenii și nu cum se comportă ei în realitate¹. Economistul american G. Becker, aplicând paradigma comportamentului rațional din microeconomie la comportamentul familial (pentru care fapt a primit în 1992 Premiul Nobel), susține că aproape toate aspectele legate de familie pot fi explicate în termeni de capital, costuri, beneficii, strategii raționale. El și-a focusat cercetările, în primul rând, pe teoria alegerii partenerului marital, în care căsătoria este privită prin prisma schimbului de către parteneri a beneficiilor cheltuielilor lor; în cel de-al doilea rând – pe teoria deciziilor reproductive, în care copiii sunt tratați, în termenii pieței economice, ca „marfă de folosință îndelungată”.

Din perspectiva teoriei alegerii partenerului marital, trăinicia căsătoriilor depinde de existența capitalului material, a copiilor, precum și de satisfacția partenerilor, de beneficiile pe care ei le pot obține în familie, în comparație cu cele pe care le-ar avea în afara familiei. Dacă aceste beneficii nu sunt satisfăcătoare pentru parteneri, atunci apare pericolul destrămării căsătoriei.

Teoria deciziilor reproductive descrie în microeconomia lui Becker² cazul particular de micșorare (mărire) a numărului de copii în familie în limita nivelului necesității în copii pe care o are familia. În situația micșorării cheltuielilor și înregistrării preponderenței beneficiilor de pe urma „folosirii copiilor”, numărul copiilor se mărește până la realizarea deplină a necesității în copii, adică nu infinit, dar în limita prezenței nivelului necesității familiei în copii. De fapt, copiii sunt

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.25.

² BECKER, G. A *Treatise on the Family*. Harvard University Press, 1991.

produși în familie pentru folosirea lor ulterioară îndelungată de către instituțiile sociale, inclusiv de către sistemul economic. Anularea totală a relațiilor de piață de către instituțiile sociale va lăsa familiei o singură posibilitate reală – diminuarea necesității în copii până la necesitatea într-un singur copil, iar drept urmare – micșorarea numărului de copii.

Este cert că nașterea copiilor reprezintă pentru societate o necesitate biologică (de asigurare a continuității genului uman) și una economică (potențialul de muncă a zilei de mâine). Totodată, menționăm că copilul nu poate fi privit doar ca o valoare biologică și economică. Pentru familie copilul este și o necesitate moral-emoțională. Familia fără copii se simte sufletește neîmplinită, copleșită de sentimentul pustietății, este supusă adesea crizelor moral-spirituale. Copilul reprezintă o lume aparte în dezvoltarea omenirii, care realizează nu doar continuitatea vieții fizice, ci și a celei spirituale și cere o tratare holistică de cea mai importantă valoare socială.

Stadiile de dezvoltare, prin care trece familia, și schimbările apărute în relațiile dintre membrii acestui grup social sunt cercetate prin intermediul **teoriei dezvoltării (ciclurilor vieții familiale)**. Conceptul de ciclu de viață al familiei a fost formulat pentru prima dată de sociologul P. Sorokin la începutul deceniului trei al secolului XX. Ulterior a fost dezvoltat de sociologul american R. Hill, care a propus următoarele cinci intervale de timp în care se produc schimbări în dezvoltarea familiei: stadiul inițial al relațiilor familiale ale cuplului fără copii; stadiul vieții cuplului cu copii preșcolari; stadiul familiei cu copii de vârstă școlară; stadiul familiei părăsite de copii deveniți adulți; stadiul „familiei” omului singur (văduvia)¹.

¹ HILL, R. *Families under stress*. Westport, CT: Greenwood, 1949; MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, p.144.

Sociologul român P. Iluț, în consens cu autorii B. Strong, C. DeVault, B. Sayad, propune o altă etapizare, care este adaptată realităților românești. După el, desfășurarea vieții de familie de la oficializarea căsătoriei până la văduvie vizează 8 stadii: 1) începutul vieții de familie; 2) apariția copiilor; 3) familia cu copii preșcolari; 4) familia cu copii școlari; 5) familia cu adolescenți; 6) familia ca centru de lansare, când copiii încep să părăsească familia plecând la școală, căsătorindu-se, angajându-se și stabilindu-și propria rezidență; 7) familia de vârstă mijlocie, caracterizată în general de perioada când toți copiii au plecat și rămân cei doi soți, cunoscută și ca stadiul de „cuib gol”; 8) familia în vârstă, unde fenomenele proeminente sunt pensionarea și văduvia. Fiecare din aceste stadii își are caracteristicile și problemele sale specifice¹.

Cercetătoarea americană S. Rhodes a propus 7 stadii de dezvoltare pentru familiile nucleare, pe parcursul cărora raporturile de rol în interacțiunea intergupală se schimbă: trecerea de la faza „idealizării” la faza „decepționării” și realizarea procesului de adaptare reciprocă a soților; de la nașterea primului copil până la plecarea ultimului copil la școală; individualizarea membrilor familiei, etapă în care se dezvoltă posibilitatea copiilor de a exista în afara sistemului familial; formarea relațiilor de prietenie sau izolarea/separarea în relațiile familiale; regruparea relațiilor și formarea relațiilor adult-adult dintre părinți și copii; în cadrul penultimei etape relațiile fie se restabilesc, fie se dispersează și în ultima etapă părinții sunt de vârstă pensionară, au nepoți și se realizează ajutorul reciproc dintre generații². Această clasificare a stadiilor de dezvoltare a familiei este în acord cu contextul social actual al societății americane. Astfel, observăm că

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.153.

² RHODES, S. A developmental approach to the life cycle of the family. În: *Social Casework*, 1977, vol 58(5), p.301-311.

procesul de individualizare a copiilor are loc înaintea separării lor de casa părintească, ceea ce denotă că aceasta este o tendință a părinților de a forma spiritul independenței și responsabilității la copii încă de la o vârstă fragedă.

Indiferent de stadiul la care ne referim, cert este că fiecare etapă conferă soților anumite drepturi și obligații prescrise social. Transformările înregistrate de familie în perioada actuală contribuie la schimbarea accentelor în teoria dezvoltării, acesta fiind transferat de la familie la individ, familia însăși fiind doar o etapă în ciclul vieții sale.

Paradigma istorică (intergenerațională) privește familia în diferitele ei stadii, explicând prezentul din perspectiva generațiilor sau, dimpotrivă, oferind sensuri noi sistemelor familiale „trecute” prin optica evoluțiilor lor către modernitate. Abordarea istorică permite conceptualizarea atât a schimbării, cât și a stabilității unei familii. Din acest punct de vedere, se pot observa atât regularitățile structurii familiale, cât și procesul dinamic al adaptării și dezvoltării, proces ce generează schimbări ale structurii familiale în timp. Această orientare teoretică oferă mai mult o viziune exterior-formală asupra familiei, pierzând din vedere maniera în care interacționează indivizii, modul în care se iau deciziile, opiniile și sentimentele în cadrul grupului familial¹.

Paradigma comunicațională, susținută de cercetătorii C. Sluzki, J. Beavin, N. Ackerman, V. Satir etc., își propune să dezvăluie tipurile, cantitatea și calitatea intercomunicărilor maritale. Tipurile de intercomunicare sunt legate de tipurile de interacțiuni specifice cuplului: senzual-senzitive și erotico-afective, socioeducaționale, decizionale, practic-menajere, de petrecere a timpului liber și de planificare a bugetului. Cantitatea intercomunicării se referă la frecvența mesajelor

¹ MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, p.163-164.

emise și receptate pe diverse canale simultan și succesiv, corespunzător trebuințelor și disponibilităților individuale de relaționare. Calitatea intercomunicărilor se referă la a ști ce, când și cum să comunici; în situația de parteneriat aceasta constituie o disponibilitate esențială pentru continuarea vieții în cuplu¹.

În domeniul **diviziunii sarcinilor domestice** s-au conturat următoarele abordări: 1) „*noua casă economică*” (new home economic), potrivit căreia familia funcționează ca o unitate economică ce încearcă să-și maximizeze output-urile; 2) *paradigma resurselor relative* sau a negocierii bazate pe resurse. Potrivit acesteia, puterea maritală constă în capacitatea de a atribui sarcini gospodărești; în familie puterea aparține aceluia care deține cele mai importante resurse; 3) *paradigma independenței și a ideologiei de gen*, conform căreia ideologia de gen egalitară a bărbaților are efect asupra proporției de sarcini domestice, în timp ce atitudinile de gen ale soților nu au niciun efect. 4) *factorii cursului vieții*, prin care se afirmă că tranziția spre căsătorie și maternitate este secundată de presiuni normative puternice care duc la creșterea orelor de muncă pentru sarcini domestice în cazul femeilor și la creșterea orelor de muncă în cazul bărbaților².

Problema adaptării familiei tinere ține în măsură deosebită de relațiile de gen. Studiarea naturii conflictelor, a relațiilor dintre cei doi parteneri a condus la apariția unei direcții noi în sociologia familiei – cea a cercetărilor gender sau **genderologia** (sociologia genurilor). Aceste cercetări reprezintă o abordare a raportului dintre masculin și feminin, răspândită larg în ultimii ani, care presupune că deosebirile în conduita și percepția femeilor și bărbaților sunt determinate nu atât de

¹ MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, p.155.

² ILUȚ, P. (coord.) *Dimensiuni ale familiei actuale din România*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2007, p.224-226.

particularitățile biologice, cât de așa factori sociali, precum sunt educația și reprezentările despre esența masculinului și femininului în diferite culturi. Or, diferențierea de gen este întărită nu atât de natură, cât de însuși omul. Această deosebire este un construct social și se schimbă odată cu cultura. Din perspectiva înțelegerii relațiilor de gen, sunt semnificative studiile gender întreprinse în special asupra rolurilor bărbatului și femeii, legate de diviziunea muncii, drepturilor și îndatoririlor lor, particularitățile îmbinării profesiei și lucrului casnic, motivația lor pentru asemenea activități etc. În societatea tradițională, rolurile sociale erau bine conturate: bărbații munceau la serviciu pentru a asigura familia cu cele necesare, iar femeile erau preocupate de treburile casnice, de creșterea copiilor. Asemenea stereotipuri, conform cărora casa este, tradițional, un domeniu feminin, iar lucrul/serviciul – un domeniu masculin, mai continuă să persiste în societate și în prezent. Cu toate acestea, în ultimele decenii femeia pătrunde tot mai insistent în sfera afacerilor, activităților sociale și politice, ceea ce a introdus multiple schimbări în rolurile sociale și idealurile gender. Dublarea muncii femeii – la serviciu și acasă; cariera ei în business este însoțită de apariția unui șir de probleme în îndeplinirea rolurilor în familie, care înaintează tot mai mult necesitatea stabilirii unei egalități de gen.

În cadrul cercetărilor gender se înscriu o multitudine de **teorii feministe**. Feminismul a supus criticii vehemente normele de viață instituite în familia tradițională, inegalitățile între soți și soții, bărbați și femei, monopolul bărbaților în toate domeniile etc. Abordând problema rolurilor de sex (vizează elementele determinate biologic) și a rolurilor de gen (vizează așteptările societății), feminismul susține că acestea nu fac decât să mențină femeile discriminate, subordonate bărbatului. Ideea centrală a paradigmei feministe constă în necesitatea redefinirii, modificării statutului social al femeii prin stabilirea echității între sexe, atât în afaceri, ocuparea posturilor de conducere, cât și în îndeplinirea

activităților casnice, în care bărbații se implică mult mai greu. Stereotipurile de gen își lasă încă amprenta în toate domeniile vieții sociale, dar cu timpul, prin învățare socială, trebuie să ne obișnuim cu femeii în posturi de conducere, precum și cu bărbați care îngrijesc de copii și de gospodărie etc.

Din cele relatate observăm că în literatura de specialitate există numeroase teorii și paradigme cu privire la familie în general, la diferite aspecte ale dezvoltării ei etc., fără a fi evidențiată familia tânără într-un obiect de studiu aparte. Ideile promovate de aceste teorii pot servi însă în calitate de bază teoretică și la studierea comportamentelor cuplurilor tinere din societatea contemporană, care generează multiple schimbări în structura și funcțiile familiei, în dinamica rolurilor etc. Perspectivile teoretice asupra familiei oferă posibilitatea de a înțelege, de a analiza și descrie modul în care familia tânără la etapa actuală se adaptează la condițiile societății în transformare, de a elabora unele viziuni noi, pronosticuri cu referire la ulterioara ei evoluție.

II. FAMILIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

2.1. Definirea familiei

Diversitatea explicațiilor cu referire la apariția familiei a influențat ulterior diversitatea modalităților de definire a acestui grup social. Una dintre definițiile des întâlnite astăzi în literatura de specialitate relatează că familia este un tip de comunitate umană alcătuită din persoane legate între ele prin relații de consangvinitate și rudenie, care trăiesc împreună, cooperează și au grijă de copii. Menționăm însă că noțiunea *familie* nu are un conținut bine determinat. Există o întreagă diversitate de definiții ale acestui concept, pornind de la cele mai vagi, utilizate la nivel cotidian, și mergând spre cele cu un conținut mai exact oferite de specialiști în diferite domenii. G. Murdock, spre exemplu, spune într-un sens larg că familia este un grup social ai cărui membri trăiesc împreună, sunt legați prin raporturi de vârstă, căsătorie, cooperare economică și reproducție și au grijă de copiii proprii sau adoptați¹. Antropologul francez C. Levi-Strauss (1972) definește familia ca fiind un grup social organizat care își are originea în căsătorie, constând din soț, soție și copiii născuți din uniunea lor, din relația lor, deși acestui grup restrâns i se pot adăuga și alte rude, grup unit prin drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale (incluzându-le și pe cele sexuale)². Pentru N. Damian, familia este „un grup de rude prin căsătorie, sânge sau adoptare, care trăiesc împreună, desfășoară o activitate economico-gospodărească comună, sunt legate prin anumite relații spirituale (ideologice și psihologice), iar

¹ MURDOCK, G. *Social Structure*, p.1, 3.

² COSER, R.L. *The Family: Its structure and Functions*. New York: St'Martin's Press, 1964, p.XIV.

în condițiile existenței statului și dreptului – și prin anumite relații juridice”¹. Totodată, se menționează că această definiție generală, precum și altele, corecte în sine, nu sunt suficiente sociologului, dat fiind că ele nu reflectă realitatea familiei în toată complexitatea laturilor și relațiilor lor. De aceea, unii autori consideră că este preferabil să *nu* vorbim despre *definiția familiei*, ci despre *definirea ei*², prin discutarea caracteristicilor și funcțiilor pe care le are într-o societate sau alta, într-o perioadă de timp sau alta.

V. Stănoiu și M. Voinea definesc familia ca fiind „un grup social realizat prin căsătorie, alcătuit din persoane care trăiesc împreună, au gospodărie casnică comună, sunt legate prin anumite relații natural-biologice, psihologice, morale și juridice, răspunzând una pentru alta în fața societății”³. *Dictionary of Social Science* (Washington, 1959) prezintă o definiție a familiei mult mai largă. Astfel, citim că „familia este un grup chemat să organizeze sau să regleze viața sexuală și procrearea (nașterea copiilor)”. Însă, cu toate că această misiune reprezintă principalul în formarea grupului familial, familia continuă să existe adesea chiar și atunci când legătura sexuală nu se soldează cu nașterea copiilor, ultima fiind imposibilă, nedorită sau deja realizată. În așa mod, se menționează în *Dicționar*, termenul „familie” este atribuit, de regulă, 1) grupului primar alcătuit din doi părinți („naturali” sau legitimi) și măcar un copil aflat la întreținerea lor, toți ei fiind legați de sentimentul atașamentului pentru viața de familie. Termenul „familie” poate fi atribuit de asemenea 2) cuplurilor căsătorite sau necăsătorite fără copii; 3) grupului alcătuit dintr-un părinte (indiferent de faptul dacă inițial a fost sau nu căsătorit) și copii, dacă celălalt părinte nu este

¹ DAMIAN, N. *Sociologia familiei. Note de curs*. București: Universitatea din București, 1972, p.58.

² ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.66.

³ STĂNOIU, A., VOINEA, M. *Sociologia familiei*. București, 1983, p.16.

cunoscut, a murit, a dizertat sau a dispărut într-un oarecare alt mod; 4) grupului de copii, care trăiesc împreună și care inițial au avut unul sau ambii părinți ce trăiau cu ei; 5) soțului cu câteva soții legitime cu copii sau fără copii; 6) grupului de rude și copiilor lor, care trăiesc în aceeași gospodărie. Familia reprezintă de asemenea o unitate juridică, un grup ce posedă un anumit statut social și o unitate consumatoare; adesea ea reprezintă un grup religios, iar uneori un grup de producție, de asemenea o celulă pentru organizarea educației și distracțiilor¹. După cum observăm, în această definiție a familiei este inclus un cerc destul de larg de fenomene până la „cuplurile necăsătorite fără copii”, coabitarea bărbaților și a femeilor în afara căsătoriei etc. În contextul tendinței de a lărgi conținutul conceptului de familie se regăsește și definiția dată de A. Giddens, pentru care „familia este un grup de persoane constituit, care au responsabilitatea creșterii copiilor”, iar „căsătoria reprezintă o legătură acceptată social între două persoane care locuiesc împreună, având o relație sexuală”. Continuând șirul acestor idei, el menționează că „în societățile occidentale căsătoria, și deci familia, sunt asociate cu monogamia (o relație sexuală, acceptată social, între un bărbat și o femeie)”².

Șirul acestor definiții poate fi continuat cu multe altele, ele adesea completându-se reciproc, dar în același timp având și multiple deosebiri. Or, este greu de imaginat posibilitatea elaborării unei definiții sintetice ce ar prezenta integral conținutul conceptului de familie, dat fiind că viața introduce permanent corectivele sale. Astăzi, de exemplu, este recunoscută social ca familie și uniunea dintr-un părinte și copii (familia monoparentală); există, de asemenea, cazuri când cei doi soți nu mai au relații intime, dar sub celelalte aspecte se prezintă ca o familie; în unele

¹ ZADROZNY, J.T. (ed.) *Dictionary of Social Science*. Washington: Public Affairs Press, 1959, p.116-117.

² GIDDENS, A. *Sociologie*. București: BIC All, 2000, p.184.

societăți (de exemplu, regiunea Nayar, India), tatăl biologic al copilului este irelevant social, responsabilitatea de tată fiind atribuită altor bărbați (soțul de ritual)¹ etc. În alți termeni, familia, funcțiile ei, cu timpul, se schimbă, chiar dacă ea este considerată una dintre cele mai stabile instituții sociale. Conținutul conceptului „familie” este influențat de transformările din societate, de un anumit context cultural și istoric. Din această perspectivă, în opinia sociologului rus A. Харчев, „familia este un sistem concret-istoric de relații reciproce între soți, părinți și copii, un grup social mic, membrii căruia sunt legați prin relații de căsătorie sau parentale, traiul/viața comună, responsabilitatea morală reciprocă, necesitatea socială a căruia este condiționată de trebuința societății în reproducerea fizică și spirituală a populației”². De asemenea, și reprezentanții Școlii monografice de la București menționau că unitatea familiei este în funcție de societate și constituie un ansamblu autonom de manifestări spirituale, economice, juridice și politice condiționate geografic, biologic, spiritual și istoric, integrate unei serii de relații și procese sociale³.

Diversitatea relațiilor dintre membrii familiei, precum și posibilele implicații ale acestora în viața socială comportă două direcții de abordare a familiei: sociologică și juridică. *Din perspectivă sociologică*, familia reprezintă un grup social constituit pe baza relațiilor de căsătorie, consangvinitate și rudenie, membrii grupului împărtășind sentimente, aspirații și valori comune. În acest sens, familia ne apare ca un grup primar al societății, în care se manifestă diverse relații, fundamentale fiind cele de rudenie. *Din perspectivă juridică*, familia este un grup de persoane între care s-au stabilit un set de drepturi și

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.77-78.

² ХАРЧЕВ, А. *Брак и семья в СССР*. Москва: Мысль, 1979, p.75.

³ COSTAFORU, X. *Cercetarea monografică a familiei. Contribuție metodologică*, p.36.

obligații, reglementate prin legi și alte acte normative. Aceste norme stabilesc modul de încheiere a căsătoriei, paternitatea, drepturile și obligațiile soților, relațiile dintre părinți și copii, modul de transmitere a moștenirii etc. În cazul dat, familia ne apare ca o realitate juridică bine definită și reglementată de lege. În Articolul 2 din Codul familiei al Republicii Moldova („Principiile de bază ale legislației familiale”) se menționează, de exemplu, că:

(1) Familia și relațiile familiale în Republica Moldova sunt ocrotite de stat.

(2) Numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă (denumite în continuare organe de stare civilă) generează drepturile și obligațiile de soți prevăzute de prezentul cod.

(3) Relațiile familiale sunt reglementate în conformitate cu următoarele principii: monogamie, căsătorie liber consimțită între bărbat și femeie, egalitate în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc moral și material, fidelitate conjugală, prioritate a educației copilului în familie, manifestare a grijii pentru întreținerea, educația și apărarea drepturilor și intereselor membrilor minori și ale celor inapți de muncă ai familiei, soluționare, pe cale amiabilă, a tuturor problemelor vieții familiale, inadmisibilitate a amestecului deliberat în relațiile familiale, liber acces la apărarea, pe cale judecătorească, a drepturilor și intereselor legitime ale membrilor familiei.

Cele două perspective, după cum menționează I. Mihăilescu, se suprapun parțial. Astfel, în unele situații, sensul sociologic al noțiunii de familie este mult mai larg decât sensul juridic. Drept exemplu pot servi cuplurile consensuale, care sunt considerate de către mulți sociologi familii, întrucât îndeplinesc majoritatea funcțiilor unei familii. Din perspectivă juridică, cuplul consensual nu este însă o familie, deoarece raporturile dintre parteneri nu sunt reglementate prin căsătorie legală. În alte situații, sensul juridic poate fi mai larg decât cel sociologic. Un

cuplu separat prin divorț, de exemplu, nu mai este o familie. Totuși această separare a celor doi parteneri nu înseamnă încetarea oricăror raporturi între ei. În cazul în care partenerii divorțați au copii, între ei continuă să existe anumite raporturi juridice privind încredințarea copiilor unuia dintre soți, obligațiile celui alt soț pentru sprijinul financiar al copiilor minori etc.¹ Or, viața de familie presupune un anumit mod de organizare a relațiilor interpersonale în rezolvarea sarcinilor și problemelor de interes comun și individual în cadrul familiei, în scopul asigurării unei bune funcționări a acesteia.

O particularitate dintre cele mai importante a sistemului familial constă în faptul că el întrunește concomitent atât trăsături de instituție socială, cât și de grup social. Ca **instituție socială**, familia reprezintă unitatea structurală fundamentală a societății, posedă legitimare morală și juridică, sprijin din partea statului, se caracterizează printr-o totalitate de reguli, principii și norme formale și informale, modele comportamentale, prin care societatea reglementează relațiile dintre soți, părinți și copii, alte rude (frați, surori, bunei, nepoți etc.), controlează activitatea oamenilor în cele mai importante sfere ale vieții. Acestea reprezintă un set de conduită a anumitor persoane în situații concrete. Standardele de conduită se organizează într-un sistem de roluri și statusuri. Ca instituție și structură normativ-valorică a societății, familia limitează sau descurajează acțiunile indivizilor care nu corespund standardelor respective de conduită. În virtutea acestor caracteristici, familia manifestă o influență extrem de puternică asupra omului de la nașterea lui și până la moarte, dar cel mai important rol ea îl deține la etapa inițială, când se pune temelia calităților psihologice, volitiv-emoționale și spirituale ale personalității. *Fiind o instituție socială*,

¹ MIHĂILESCU, I. *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. Iași: Polirom, 2003, p.158.

familia realizează reproducerea și socializarea primară a membrilor societății. Prin nașterea copiilor, familia nu doar își mărește componența numerică, dar și întreține continuitatea generațiilor umane, continuitatea lor fizică și spirituală. Familia poate fi considerată ca fiind încheiată doar atunci, când soții își asumă responsabilitatea pentru viața copilului lor, pentru educația și bunăstarea lui economică. Familia reprezintă mediul ambiant primar în dezvoltarea individului, în care se formează reprezentările copilului despre relațiile sociale. Instituția familiei este cel mai important mediator în interacțiunea personalității cu societatea. Caracterul instituțional al familiei se manifestă și în faptul că orice familie aparte poate fi înțeleasă numai în legătură cu alte familii. De exemplu, viitorul unei familii concrete poate fi prognozat numai sprijinindu-ne pe cunoașterea logicii dezvoltării altor multe mii de familii.

Procesele contradictorii din domeniul relațiilor familiale (creșterea numărului de familii incomplete, căsătoriilor repetate, scăderea natalității, potențialului de socializare etc.) au generat multiple opinii prin care se afirmă, după cum s-a menționat și anterior, că familia suportă actualmente o profundă criză instituțională. Ele pornesc de la constatarea faptului că inițial, fiind o unitate consolidată, instituția familiei ce unea cuplurile, părinții, neamurile actualmente a început să se descompună în părți particulare, independente de familie (părinții pot să nu formeze un cuplu, tatăl poate să nu fie legat prin legături de sânge cu copilul etc.). Cu toate acestea, pe parcursul istoriei îndelungate, instituția familiei și-a demonstrat stabilitatea și rigiditatea. Mai exact ar fi să vorbim în cazul dat nu despre criza instituției familiei, dar despre schimbarea tipurilor de familie ca grup mic în interiorul acestei instituții, despre apariția noilor stiluri de relații familiale, despre schimbările semnificative în motivația valorică a comportamentelor nuptiale.

În calitate de *grup social (mic)* familia funcționează ca o comunitate socială constituită pe baza relațiilor de căsătorie, consangvinitate și rudenie, membrii ei împărtășind sentimente, aspirații și valori comune. Din această perspectivă, familia este un grup primar în care predomină relațiile directe, informale. Calitatea de grup primar nu semnifică însă absența normelor și a reglementărilor. Dimpotrivă, familia este unul dintre grupurile primare cu cea mai mare responsabilitate normativă. Analizând familia ca un grup social, ne axăm pe specificul sancțiunilor formale și informale în domeniul relațiilor de căsătorie, pe explicarea cauzelor și motivelor din care oamenii se căsătoresc sau divorțează, se iubesc sau se urăsc, doresc să nască copii sau nu etc. Pentru a avea o imagine integră despre familie, este necesar să luăm în considerare întregul sistem de relații reciproce: soț-soție, soț-copil, soție-copil, copil-copil, soț-rude, soție-rude, copiii-părinți, copiii-rude. Bunăstarea familiei depinde de solidaritatea ei, de faptul în ce măsură soții și ceilalți membri ai familiei sunt capabili să se îngrijească unul de altul, să-și unească eforturile pentru a învinge greutățile, să manifeste toleranță, empatie etc.

Fiind un grup mic, familia se caracterizează prin relații intime, nemijlocite, față în față între oameni. Un asemenea grup asigură realizarea procesului de socializare primară a individului, mijlocește intrarea lui în alt grup. În grupul familial individul își exprimă cele mai tainice gânduri și năzuințe; aici el obține satisfacție personală de la comunicarea cu persoanele apropiate prin spirit și opinie; aici el își scoate stresurile, neliniștea, deranjul etc. provocate de tensiunile vieții contemporane. Opinia grupului familial este importantă pentru autoaprecierea individului, înțelegerea statutului său real în societate.

Abordarea familiei în calitate de grup social mic este centrată pe familia nucleară și multigenerațională/extinsă, în care conviețuiesc împreună trei sau mai multe generații unite prin gospodărie comună.

Fiecare din aceste familii își are specificul său de dezvoltare și interacțiune intergrupală.

Familia se constituie prin **căsătorie**, care reprezintă o modalitate de unire a două persoane de sex opus, recunoscută și legitimată social. Căsătoria este legată nemijlocit de interesul social, deoarece nicio societate nu este indiferentă față de procesele autoreproducerii sale. În acest context, E. Bogardus scria: „Căsătoria este o instituție ce permite bărbaților și femeilor accesul la viața familială – viață fundamentată pe legătura intimă a bărbatului și femeii în numele scopului principal: nașterea și educarea copiilor. Această instituție posedă sancțiune socială și religioasă”¹. Relațiile de căsătorie reprezintă fundamentul familiei, iar societatea este interesată în a le controla, păstra și proteja. Urmare acestora, apare obligațiunea sancțiunii sociale a căsătoriei, care poate fi în formă morală, religioasă și juridică. În plan general, *căsătoria* poate fi definită ca o formă socială istoric schimbătoare a relațiilor dintre bărbat și femeie, prin intermediul căreia societatea reglează și sancționează viața lor sexuală, drepturile și responsabilitățile lor conjugale și parentale.

Din *punct de vedere juridic*, căsătoria reprezintă uniunea liber consimțită dintre un bărbat și o femeie, încheiată cu respectarea dispozițiilor legale, cu scopul întemeierii unei familii. În aceste condiții, se spune în Codul familiei al Republicii Moldova, legea precizează drept temei al căsătoriei afecțiunea reciprocă a soților, excluzând presiunea părinților sau a altor persoane și orice considerente de ordin economic. Dacă o căsătorie s-ar încheia în alt scop decât al întemeierii unei familii, aceasta ar cădea sub incidența dispozițiilor legale care sancționează orice încălcare a normelor imperative. În țara noastră, ca și în alte țări, căsătoria este ocrotită de lege și apreciată drept bază a întemeierii

¹ BOGARDUS, E. *Sociology*. New York, 1954, p.75.

familiei¹. Din perspectivă sociologică și demografică căsătoria marchează începutul primei secvențe a „ciclului de viață familială”, ea influențând evenimente demografice de maximă importanță, cum ar fi fertilitatea și natalitatea. Printre caracteristicile esențiale ce deosebesc mariajul de alte uniuni interindividuale (prietenii, familiile incomplete) pot fi menționate următoarele: se desfășoară într-o manieră publică (de regulă, formală); contactele sexuale dintre parteneri figurează ca un element explicit al relației, constituie condiția esențială pentru legalizarea urmașilor, le dă un statut acceptat; are tendința de a fi o relație stabilă și de durată. În realitate, însă, aceste caracteristici ale mariajului nu pot fi găsite în integritatea lor. Ele se manifestă într-o formă specifică de tendință pentru fiecare caz de mariaj.

Căsătoria se realizează prin oficierea juridică, de regulă și religioasă, sub formă de contract între parteneri și între aceștia și stat, prin care părțile își recunosc reciproc drepturile și obligațiile. Oficierea căsătoriei, cunoscută tradițional prin termenul *nuntă*, realizându-se sub forma unei ceremonii, constituie prilejul major de recunoaștere socială a noii familii și de conștientizare publică de către comunitate și de către parteneri a noului lor statut de căsătorit.

Forma cea mai răspândită de căsătorie în lume este *monogamia*, în care pe un timp dat o persoană este căsătorită cu o singură persoană. Acest principiu este circumscris și în cadrul legal al Republicii Moldova în forma: „este oprit să se căsătorească bărbatul care este căsătorit sau femeia care este căsătorită” (*Codul familiei*, art.5). Alături de monogamie, în mai multe societăți este permisă și căsătoria multiplă – *poligamia*, cu cele două forme ale sale: *poligenia* (un bărbat este căsătorit concomitent cu mai multe femei) și *poliandria* (o femeie are în

¹ *Codul familiei al Republicii Moldova*. Cap.1, art.2; Cap.3-4. [Accesat 14.06.2015]
Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=286119>

același timp mai mulți soți). Poligenia este frecventă în țările islamice, la populațiile africane, la indienii australieni și la unii indieni din SUA. Poliandria se întâlnește mai rar – doar în câteva regiuni din India, Nepal, Oceanul Pacific și la unele populații din Africa Centrală. Poligenia poate fi *sororală* (când bărbatul se căsătorește cu toate sau cu unele dintre surorile soției) și *nonsororală*. De asemenea, poliandria poate fi *fraternală* și *nonfraternală*.

Studiile de antropologie și sociologie arată că poligamia este puternic corelată cu factori economici și ecologici. Astfel, poligamia este practică, pe de o parte, de indivizii ce au resurse să întrețină mai mulți parteneri conjugali, căsătoria multiplă fiind un lux (poligamie elitistă), iar, pe de altă parte, de persoane ce caută să maximizeze beneficiul economic, dat fiind că mai multe soții lucrează mai mult (poligamie populară). Ultimul tip de mariaj – poligamia populară – este mai degrabă o necesitate decât un lux, condiționat de anumiți factori geografici și economici.

Un factor esențial ce explică apariția și menținerea familiei, în general, și a celei poligame, în particular, este *factorul demografic*. Astfel, în condițiile în care numărul de femei și bărbați este egal sau aproape egal, probabilitatea mariajelor monogame este mult mai mare, decât atunci când între cele două sexe se stabilește o disproporție statistică esențială. Cauzele acestor disproporții sunt diverse în diferite societăți, culturi și perioade istorice: războaie, infanticid selectiv, boli, căsătorirea bărbaților la o vârstă mai târzie etc. La etapa actuală, disproporția dintre bărbați și femei în Republica Moldova este cauzată în mare parte de migrația externă, în care sunt implicați mai mult bărbații (conform datelor oficiale, în 2013 populația masculină de 15 ani și peste, aflată la lucru sau în căutare de lucru în străinătate, era în număr

de 216,9 mii, iar a celei feminine de 115,6 mii)¹ etc. Oricum, monogamia rămâne a fi forma de mariaj cea mai răspândită, iar poligamia, în toate manifestările sale, va fi mereu marcată de tensiuni legate în special de gelozie și rivalitatea dintre copiii de la diferite mame sau tați.

Referindu-ne la regulile mariajului, menționăm că acesta poate avea loc între membrii aceluiași grup (în cadrul rasei, etniei, religiei respective) – *endogamia*, sau în afara grupului (între parteneri din rase, etnii și religii diferite) – *exogamia*. Toate culturile practică și un fel și alt fel de mariaj. Prin endogamie se asigură stabilitatea și reproducerea specificului contextului sociocultural, iar prin exogamie – legăturile și schimburile cu alte populații, ceea ce revigorează grupul dat. Deoarece compatibilitatea partenerilor depinde și de mediul social de proveniență a acestora, de vârstă, de pregătire și starea materială, s-a impus realizarea căsătoriei în cadrul aceluiași mediu social, deci în mod *homogam*. Căsătoriile între partenerii din medii sociale diferite poartă denumirea de *heterogamie*. În contextul celor expuse este necesar să menționăm că endogamia, având ca restricție absolută consangvinitatea, a impus tabuul incestului, deci interzicerea căsătoriei între rude, iar homogamia, având ca restricție absolută vârsta minoră, a impus majoratul ca limită inițială de realizare a căsătoriei, adică interzicerea căsătoriei până la o anumită vârstă.

„Regulile căsătoriei” includ și multe alte elemente caracteristice pentru toate culturile, precum: *cu cine* să te căsătorești, *când* (la ce vârstă și în ce anotimp etc.) și *cum* (ce ritualuri, cu ce înțelegeri de avere etc.). Referindu-ne la realitățile din Republica Moldova, menționăm, în special, frumoasele tradiții ce țin de componenta „*cum*” și care sunt o

¹ Banca de date a BNS: Migrația forței de muncă. [Accesat 5.08.2015], Disponibil: <http://statbank.statistica.md/pxweb/database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp>

expresie a solidarității intrageneraționale. Astfel, ambele familii și rude ale tinerilor căsătoriți fac eforturi pentru a le oferi un început de viață, din punct de vedere material, pe cât e posibil mai bun. În dependență de situația economică a părinților, li se dăruiește la nuntă de la mici sume de bani sau obiecte casnice până la locuințe și autoturisme din cele mai moderne.

În majoritatea țărilor europene, cu patru-cinci decenii în urmă, cei mai mulți tineri se căsătoreau. Celibatul definitiv nu afecta decât o mică parte din populația în vârstă de căsătorie și nici nu era bine văzut la nivel social, mai ales celibatul femeilor. Conviețuirea în afara căsătoriei legale era stigmatizată social și descurajată prin măsuri legale sau reglementări administrative. Multe din aceste norme și reglementări legale sau sociale ale familiei nucleare continuă să orienteze și astăzi nupțialitatea unui număr mare de tineri. Cu toate acestea, în unele societăți, inclusiv în Republica Moldova, se observă o descreștere a ratei nupțialității, aceasta fiind influențată de o multitudine de factori economici, sociali și culturali, precum: dezechilibrele dintre sexe provocate de rata diferită a migrației; imposibilitatea unor persoane de a obține independență economică; homogamia puternică în unele cazuri (căsătoriile se fac în esență între membrii aceleiași clase sau categorii sociale); schimbările în comportamentul sexual ce țin de liberalizarea sexuală; anumite concepții cu privire la familie etc.

Familia reprezintă un sistem de relații mult mai complicat decât căsătoria, deoarece ea unește, de regulă, nu doar soții, dar și copiii lor, precum și alte rude sau oameni apropiați cuplului conjugal. Relațiile intrafamiliale pot fi atât personale (de exemplu, relațiile între mamă și fiică, frate și soră), cât și de grup (de exemplu, relațiile între părinți și copii etc.). Fiecare din acest tip de relații, în plan social, este tot atât de multiaspectual, multilateral ca și căsătoria. Familia reprezintă un sistem relativ închis de relații intrapersonale și intragrupale. În același timp, ea

este și un element al unui sistem mult mai larg – al sistemului social. Interacțiunea familiei cu societatea se produce atât la nivelul ei de întreg, cât și a părților componente. Ca sistem, familia este în esență o instituție stabilă, cu toate că gradul ei de stabilitate poate fi diferit în diferite epoci istorice. Trăinicia, solidaritatea relațiilor familiale este asigurată de un șir de factori interni (valori morale, emoții, interes material etc.), dar ea poate fi influențată și de presiunile din exterior, prin care sunt realizate normele sociale dominante în societatea respectivă.

2.2. Funcțiile familiei

În plan social general, familia se caracterizează printr-o anumită localizare, structură și funcții sociale specifice. Localizarea presupune traiul în comun al rudelor sau măcar al unei părți din ele, prin urmare, și prezența elementelor comune vieții de familie. Traiul în comun este legat de consumul în comun și de producția în comun. Astfel, localizarea familiei are un aspect nu doar teritorial, dar și economic. În acest sens, familia poate fi privită ca o celulă economică a societății. Prin structura familiei se înțelege modul de unire, de asigurare a unității elementelor ei de bază, adică a grupurilor și a persoanelor aparte. Caracterul structurii familiei este determinat în ultimă instanță de condițiile social-istorice. Spre exemplu, inegalitatea femeii în societate totdeauna atrage după sine și inegalitatea lor în familie. Structura familiei influențează semnificativ modul de viață, obiceiurile și tradițiile, relațiile ei cu alte familii, precum și cu societatea în întregime.

Funcțiile sociale ale familiei sunt determinate de necesitățile societății și de specificul organizării a însăși vieții familiale. Și unele și altele suportă în decursul istoriei multiple schimbări, fiecare etapă din viața familiei fiind legată de dispariția și transformarea unor funcții sau

apariția altora noi. Analizarea structurii și funcțiilor pe care le îndeplinește familia permite să fie dezvoltat mai amplu conținutul acestui concept. De-a lungul istoriei, familia s-a constituit ca o formă specială de comunitate umană prin faptul că ea îndeplinește funcții pe care nu le regăsim la alte grupuri sociale. Printre cele mai importante funcții ale familiei se enumeră următoarele¹:

1. *Funcția reproductivă* și de reglementare a modelelor reproducerii – este cea mai importantă funcție a familiei ca instituție socială și grup social mic, care se realizează prin reproducerea biologică a populației, prin satisfacerea necesității naturale de copii. Fiecare societate, cultură își poate continua viața, existența doar prin reproducerea indivizilor, de aceea fiecare din ele va fi interesată totdeauna de instituția familiei ca formă de organizare a acestei reproducții. Menționăm în context că în ultimii ani se intensifică discuțiile cu referire la noile tehnologii reproductive, la mamele surrogat, înșămânțarea artificială etc., generând uneori părerea că pentru a satisface necesitatea de reproducție a populației nu mai este nevoie de familie. Desigur, dacă vom reduce reproducerea populației doar la actul procreării, va fi greu să contestăm aceste opinii. Dar dacă vom înțelege reproducția populației într-un plan mai larg, nu doar ca o reconstituire/reproducere fizică, ci și ca una spirituală a societății, nu doar ca naștere, dar și ca educare a copiilor, atunci familia devine o necesitate firească. Copilul, în special la vârsta fragedă, are nevoie de grijă zilnică, limitrofă cu sacrificiul. O asemenea grijă poate fi oferită doar de persoane interesate în soarta copilului, caracteristică ce aparține părinților într-o măsură incomparabil mai mare decât unor altor persoane. Prin urmare, societatea nu poate să nu fie interesată de păstrarea, dezvoltarea și

¹ BULGARU, M. *Asistența socială: fundamente teoretice și practice*. Chișinău: CEP USM, 2009, p.366-373.

folosirea legăturilor emoționale dintre părinți și copii, de păstrarea familiei.

Nașterea copiilor reprezintă pentru societate nu doar o necesitate biologică, de asigurare a continuității genului uman, dar și una economică. Potențialul de muncă al zilei de mâine sunt copiii de astăzi. De aceea, societatea este cointereseată ca fiecare următoare generație să nu fie, în cel mai rău caz, mai mică numeric decât cea precedentă. În același timp, pentru familie copilul nu este doar o necesitate biologică și economică (să-și continue neamul sau să-și asigure o mână de ajutor la bătrânețe), ci și una moral-emoțională. Familia fără copii se simte sufletește neîmplinită, copleșită de sentimentul pustietății, este supusă unei crize moral-spirituale.

Prin familie societatea stabilește însă și anumite reguli de reproducere, indică unde, când și cu cine pot intra indivizii în contact sexual. Or, familia indică modelele de reproducere sexuală, promovând sau interzicând anumite forme de mariaj (de exemplu, mai multe soții sau mai mulți soți), anumite concepții despre divorț etc. Prin regulile ei formale și informale, familia reglează comportamentul sexual interfamilial, nu permite relații sexuale întâmplătoare, interzice incestul, relații sexuale între rudele apropiate. Mijlocul formal al controlului relațiilor sexuale este interzicerea mariajului între părinți-copii, frați-surori, bunici-nepoți, unchi-nepoți, verișori de gradul I.

2. *Funcția economică* (de organizare a producției și consumului) – exprimă faptul că familia nu poate să funcționeze fără ca să-și creeze anumite mijloace materiale necesare pentru satisfacerea necesităților de bază. Membrii familiei apti de muncă sunt incluși în activitatea de producție a bunurilor materiale, prin care este asigurată existența familiei în întregime, inclusiv a membrilor ei care nu pot munci (copii, bătrâni, bolnavi etc.). Această funcție se manifestă și prin administrarea în comun a gospodăriei, a vieții de familie, prin oferirea

de servicii, sprijin reciproc de către membrii familiei. Realizarea funcției economice reprezintă indicatorul principal al echilibrului într-o familie. Despre familia în care sunt rezolvate problemele de ordin economic se spune că este o familie bine organizată și cu posibilități de a-și rezolva și celelalte probleme. Funcția economică presupune o repartizare a responsabilităților în familie, fiecare membru fiind responsabil de o anumită activitate. În afară de părinți, cărora le revine partea esențială în asigurarea materială a familiei și care pentru aceasta trebuie să aibă o meserie, o specialitate, este necesar să existe o preocupare deosebită pentru copii. În dependență de vârsta și capacitățile pe care le au, aceștia trebuie să fie incluși în activități casnice de gospodărire, de consolidare economică a familiei, pregătindu-i pentru însușirea temeinică a unor anumite meserii, profesii în instituțiile de învățământ. Drept urmare, ei vor putea obține un loc de muncă, care le va asigura veniturile primare, fiind pregătiți concomitent pentru o viață independentă.

Satisfacerea necesităților familiale presupune o anumită organizare bugetară a grupului familial, în special a celui tânăr. Cu cât veniturile familiei sunt mai mici, cu atât problema bugetului este mai stringentă, implicând dispute familiale¹. Or, alături de alte probleme, în studiul familiei din perspectiva funcției economice este important să se analizeze și *bugetele de familie*, care scot în evidență raportul dintre venituri și cheltuieli. Trecerea de la familia extinsă la cea nucleară a generat un șir de schimbări în componentele funcției economice. Astfel, o mare parte din venituri membrii familiei și le câștigă în afara gospodăriei. De asemenea, transmiterea ocupațiilor de la părinți la copii se întâlnește din ce în ce mai rar. Au suportat schimbări semnificative și bugetele familiale, acestea devenind, în condițiile actualei crize economico-financiare, mai dezechilibrate din cauza surselor ocazionale

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.68.

ale veniturilor, cheltuielilor mari pentru satisfacerea anumitor necesități (de exemplu, în Republica Moldova – pentru produse alimentare și servicii comunale) în detrimentul altora. În țările dezvoltate, raportul dintre venituri și cheltuieli într-o familie este echilibrat, mai mult – volumul cheltuielilor este mai mic decât cel al veniturilor. În felul acesta, familia își poate crea o rezervă de venituri, care poate fi utilizată pentru prosperarea membrilor săi, pentru studii în instituții prestigioase de peste hotare, excursii, odihnă în zone exotice, procurarea automobilului, a tehnicii sofisticate de uz casnic etc.

3. *Funcția de socializare primară.* Orice societate se reproduce prin familie nu doar biologic, ci și social, adică creează condiții pentru ca viitorii ei membri să-și însușească valorile pe care le promovează. Familia reprezintă mediul primar favorabil nu doar pentru îngrijirea fizică a copiilor, dar și pentru socializarea lor. Chiar din primii ani părinții învață copilul tipurile de comportament necesare pentru a se încadra în societate. Părinții oferă copiilor mult mai mult decât un simplu nume de familie. În familie copilul își formează primele idei despre cum ar trebui să gândească, cum ar trebui să fie legile care ne guvernează existența etc. Prin însușirea unor astfel de reguli copiii învață nu doar un anumit comportament față de părinți, dar și cum să se supună regulilor grupului, cum să relaționeze cu frații, surorile, alți membri ai familiei, cum să stabilească legături cu cei din lumea exterioară. Copilul însușește rolurile sociale specifice societății sale, precum și credințele, valorile și normele pe baza cărora acestea sunt posibile. Toate conexiunile, obligațiile, expectațiile de tip social se stabilesc pe baza celor dintre membrii familiei. Menirea socializării în familie este să asigure continuitatea societății prin formarea culturală a generațiilor. Socializarea vizează sensul valoric al societății. Or, socializarea, după cum menționează și antropologul american R. Linton, este un proces prin care individul învață ceea ce trebuie să facă pentru

ceilalți și ceea ce poate în mod legitim să aștepte de la ei¹. Așadar, familia are marea menire de a-și pregăti pentru viață copiii din toate punctele de vedere, astfel ca ei să fie considerați ca având cei „șapte ani de acasă”.

Socializarea realizată în familie este considerată drept *socializare inițială, primară*. Însă, viața îl determină pe individ să-și însușească și alte roluri sociale, precum cele de elev, student, salariat, soț, părinte etc. Aceasta îl impune să se socializeze în continuare. Socializarea ulterioară se realizează în grupuri secundare (școli, locuri de muncă, cluburi etc.) și primește denumirea de *socializare secundară*. Socializarea primară și cea secundară se află într-un raport de complementaritate. Prin socializare societatea se reproduce în fizionomia personalității umane, care îi este specifică, în anumite structuri de comportament ce răspund așteptărilor și prescripțiilor sociale. Socializarea este un proces fundamental prin care se transmite moștenirea culturală, normele și valorile perene, un mecanism prin care cultura unei societăți formează personalitățile umane.

4. *Funcția sexuală/hedonistă*, de satisfacere a necesităților sexuale. Astăzi este recunoscut faptul că nesatisfacerea trebuințelor sexuale generează reacții nevrotice, disfuncții serioase ale personalității. Viața sexuală normală, relațiile sexuale regulate constituie o premisă a unui mod de viață sănătos. În același timp, menționăm că atitudinea ușuratică a unora față de sex, în special a tinerilor, nu-i face mai fericiți. Din contra, relațiile sexuale cu partenerii întâmplători, așa-zisul „sex liber”, generează sentimente de neliniște, anxietate, mințire, conduc adesea la urmări criminale, la multiple boli venerice, infectarea cu HIV/SIDA etc. Atitudinile față de amplexarea pe care o iau libertățile

¹ LINTON R. *Fundamentul cultural al personalității*. București: Editura Științifică, 1968, p.45-67.

sexuale sunt, desigur, diferite pentru categoriile sociale dintr-o societate, acestea aflându-se în dependență de vârstă, sex, statutul marital, factorii socioculturali și religioși. De asemenea, apar situații diferite de la o societate la alta. Oricum, liberalizarea relațiilor sexuale diminuează rata nupțialității, afectează stabilitatea familiei, chiar dacă în mod diferit de la o societate la alta sau de la o categorie socială la alta. Liberalizarea sexuală a devenit actualmente o problemă socială importantă în Europa de Vest și în SUA. Menționăm, însă, că acest fenomen capătă amploare și în Europa Centrală și de Est, ceea ce impune necesitatea efectuării unor cercetări ample, în baza cărora vor putea fi formulate concluzii de rigoare cu privire la impactul lui asupra instituției familiei.

5. *Funcția recreativă și psihoterapeutică* – familia este spațiul protecției absolute a omului, acceptării lui absolute indiferent de talent, situație financiară, succese etc. Expresia „*casa mea este cetatea mea*” exprimă cât mai reușit sensul acestei funcții. Or, familia sănătoasă, neconflictuală, este cel mai sigur adăpost, refugiu al omului în care el se poate retrage de la presiunile lumii exterioare, unde își poate spune toate durerile. Experiența demonstrează că omul își restabilește cel mai bine forțele epuizate într-un mediu familial prietenos, în comunicare cu apropiații, copiii săi.

6. *Funcția de control social primar* – constă în reglementarea morală a comportamentelor membrilor familiei în diferite sfere de activitate, în reglementarea responsabilităților dintre soți, părinți și copii, dintre generațiile în vârstă și cele tinere etc. Această funcție include formarea și susținerea sancțiunilor morale și juridice cu privire la încălcarea normelor sociale de către membrii familiei¹.

7. *Funcția socioafectivă* – exprimă faptul că ființa umană are nevoie nu doar de hrană și îmbrăcăminte, dar și de căldură sufletească,

¹ НАРТОВ, Н., БЕЛЬСКИЙ, В. *Социология*. Москва, 2004, p.316-323.

susținere în momentele dificile ale vieții, împărtășire a bucuriilor și necazurilor, de dragoste, fericire, de satisfacere a nevoilor emoționale, asigurând astfel sentimentul siguranței și menținerea personalității. De menționat că importanța acestei funcții a crescut mult în zilele noastre, când societatea umană este sfârtecătă de numeroase contradicții, conflicte, abordări individualiste, egoiste ale vieții etc.

8. *Funcția de solidaritate familială* – este de importanță excepțională pentru menținerea stabilității și integrității familiei, pentru asigurarea bunăstării și protecției ei. Solidaritatea familială include ajutorul bazat pe sentimentele de dragoste și respect între părinți și copii, între frați și surori, față de bătrânii din familie sau față de bolnavi și infimi. Formarea simțului solidarității începe în familiile de origine ale viitorilor soți. Aici ei sunt pregătiți pentru înțelegerea și susținerea celuilalt. Funcția solidarității își găsește manifestare specifică la toate trei niveluri ale familiei: nivelul relației conjugale; nivelul relației parentale, nivelul relației fraternală.

9. *Funcția de acordare a unui statut social* – prin această funcție este evidențiat rolul important al familiei în reproducerea structurii sociale a societății. Fiecare individ născut într-o familie moștenește bunuri materiale și o poziție socială recunoscută (aparține la o anumită clasă socială, grup etnic etc.). Familia poate oferi însă statut social membrilor și indirect, prin școlarizare, căci fiecare părinte se străduiește ca copiii săi să ajungă pe trepte cât mai înalte ale ierarhiei sociale.

Funcțiile familiei, enumerate *supra*, nu acționează separat una de alta, ci formează un sistem integrat și dinamic, care se dezvoltă pe parcursul tuturor ciclurilor vieții familiale. Această dezvoltare se realizează cu succes și benefic pentru toți membrii familiei doar în cazul în care aceștia sunt uniți prin puternice legături emoționale, afective, în primul rând prin dragoste. Menționăm, în același timp, că transformările care au loc în societate generează și schimbări în funcțiile familiei, fie

deplasându-le cu locul după importanță, fie completându-le cu unele aspecte noi. Dacă în societatea tradițională prioritate aveau activitatea economico-gospodărească în comun și continuarea neamului/rudeniei, apoi în prezent tot mai mult sunt înaintate în prim-plan funcțiile orientate spre apropierea sociopsihologică, intimă a membrilor familiei, în special a partenerilor, ceea ce sporește autonomia și importanța fiecăruia din ei. Crește ponderea funcției personificatoare, valorizatoare de fiecare membru al familiei. La orice etapă a ciclului de viață o oarecare funcție va ieși în primul plan. Cu apariția bebelușului, de exemplu, familia tânără va trebui să-și însușească rolurile de părinte, conținutul cărora se va schimba pe măsura creșterii copilului. Totuși, care și ar fi modificările intervenite în funcțiile familiei, trei din ele – cea reproductivă, economică și de socializare – își vor păstra importanța majoră, probabil, în orice timp.

2.3. Tipuri de familie. Stiluri alternative de viață familială

Tipizarea oferă o posibilitate reală de a elabora un sistem de măsuri diferențiate și adecvate pentru soluționarea problemelor apărute în familie. Astfel, diferite categorii (tipuri) de familie se manifestă diferit într-un domeniu sau altul de relații familiale. Luarea în considerare a acestor particularități permite specialistului în domeniu (sociologului, asistentului social, psihologului etc.) să-și creeze un sistem de reprezentări și cunoștințe mai profunde despre contingentul dat de familii sau despre o familie aparte ce se referă la un anumit tip de familie, să posede tabloul principalelor caracteristici ale acestora, iar, ca urmare, să aprecieze și să soluționeze mai „profesionist” problemele familiale. Există o multitudine de tipuri de familii, în dependență de criteriul tipizării.

Din perspectiva structurii (numărului de indivizi pe care îi are, sistemului de poziții, roluri sociale, raporturi dintre membrii ei), deosebim următoarele tipuri de familii¹ stabilite de-a lungul istoriei:

1. *Familia pe grupe mari*, care cuprinde grupuri de perechi căsătorite, trăind laolaltă în cadrul aceleiași gospodării. Spre exemplu, o asemenea formă de familie o reprezintă *Zadruga* la slavii de sud (la sârbi și bulgari, în Rusia, unde purta și denumirea de *Bratstvo*), iar într-o formă schimbată – la popoarele orientale (de exemplu, conviețuirea mai multor cupluri în același spațiu de locuit la chinezi). Cercetarea acestei forme de familie a constituit o preocupare deosebită a sociologului rus M. Kovalevsky. După cum menționează în lucrarea sa *Studiu despre originea și dezvoltarea familiei și a proprietății* (1895), *Zadruga* slavilor de sud reprezenta o comunitate/obște casnică patriarhală și cuprindea câteva generații de urmași ai unui tată, împreună cu soțiile lor, care trăiau într-o singură gospodărie, își lucrau câmpurile în comun, se hrăneau și se îmbrăcau din rezervele comune, stăpâneau în comun veniturile. În fruntea comunității se afla stăpânul casei (*domacin*), ales, de regulă, din rândul persoanelor în vârstă, iar uneori și din rândul bărbaților tineri, dar căsătoriți. *Domacinul* reprezenta comunitatea/obștea familială în fața lumii din afară, avea dreptul de a vinde obiecte mărunte, dispunea de banii comunității, fiind responsabil atât de gestionarea lor, cât și de dirijarea chibzuită a întregii gospodării. Femeile și muncile pe care le îndeplineau ele erau conduse de stăpâna casei (*domacița*), care era, de obicei, soția *domacinului*. M. Kovalevsky susține că în familia patriarhală soția nu era roaba soțului, ci prietena lui, idealizând în felul acesta familia patriarhală².

¹ VOINEA, M. *Sociologia familiei*, p.32-36; ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.65-76; BULGARU, M. *Asistența socială: fundamente teoretice și practice*, p.346-366.

² BULGARU, M. *Asistența socială în contextul globalizării*, p.333-334, 346.

2. *Familia nucleară* (simplă, primară, restrânsă) – reprezintă nucleul tuturor celorlalte forme de structuri familiale. Ea este compusă din soț, soție și copiii lor necăsătoriți, proprii sau adoptați, care locuiesc și gospodăresc împreună. În familia nucleară fiecare individ aparține la două familii diferite: a) *Familia de origine* (de proveniență a unei persoane, de orientare) sau *familia consangvină* – familia din care provin indivizii (tată, mamă, frați, surori, bunici). Denumirea „familie consangvină” indică faptul că între respectiva persoană și ceilalți membri ai familiei (părinți, frați, surori) sunt stabilite legături de sânge. b) *Familia de procreare* (proprie) sau *conjugală* – familia pe care și-o formează fiecare individ prin căsătorie, când ajunge la maturitate. Tot prin căsătorie individul devine, în majoritatea cazurilor, membru al familiei de orientare a partenerului său – familia socrilor și a cumnaților – aparținând deci încă unei familii, numită *familie prin alianță*.

Familia nucleară s-a constituit în epoca industrială și, mai ales, în cea postindustrială, când cuplul, putând supraviețui prin sine însuși, s-a delimitat de restul familiei extinse. Această formă de familie îndeplinește funcții larg acceptate social, într-o anumită măsură instituționalizate sau reglementate prin norme sociale. Cu toate că modelul familiei nucleare predomină în societatea contemporană, el a suferit schimbări importante în multe din dimensiunile sale, încetând în cazul multor societăți dezvoltate să mai fie singurul model de familie practicat și acceptat. Schimbările intervenite țin, în primul rând, de modalitățile de constituire a familiei, comportamentul sexual, structura și dimensiunile familiei, diviziunea rolurilor în cadrul familiei, stabilitatea acesteia, opiniile cu privire la familie.

3. *Familia extinsă sau lărgită* – este formată din mai multe familii nucleare, cuprinde pe lângă nucleul familiei și alte rude și generații: părinții soțului și/sau soției, frații și surorile soțului și/sau

soției (cu soții, soțiile și copiii lor), precum și unchi sau mătuși de-ai cuplului. De regulă, într-o familie extinsă trăiesc și gospodăresc împreună și își împart responsabilitățile mai mult de două generații: părinții, copiii acestora, părinții părinților etc. Familia lărgită, după cum menționează sociologul american N.J. Smelser, reprezintă o unitate ce asigură continuitatea tradițiilor, preocupărilor și obiceiurilor familiei respective. Familia extinsă se deosebește de cea nucleară nu doar prin componența sa, dar și prin relațiile de autoritate. Dacă familia simplă, nucleară apare ca o unitate separată condusă de soț sau soție sau de ambii, apoi familia extinsă este condusă de cei mai vârstnici, sau de către un consiliu format, de asemenea, din cei mai vârstnici. Capul familiei are autoritate deosebită asupra celorlalți membri, le poate cere un respect mai mare sau mai mic, marcat prin anumite semne (să nu servească masa în lipsa tatălui, să stea în picioare când vorbește cu acesta etc.). Acest tip de familie a fost caracteristic preponderent pentru societățile preindustriale, când confruntarea cu mediul natural și social era atât de dură, încât familia a fost nevoită să includă, pentru a supraviețui și a se dezvolta, tot mai multe grade de rudenie.

Este necesar a menționa că în viața cotidiană pot fi întâlnite multiple abateri de la sensul teoretic ideal descris al familiei nucleare și extinse. De exemplu, cuplul conjugal fără copii, un părinte cu un copil sunt considerați tot familie nucleară, iar conviețuirea soț-soție (fără copii) cu părinții unuia dintre ei este considerată familie extinsă. Or, în realitate atât familiile nucleare, cât și cele extinse pot fi incomplete. În context, menționăm că tot mai frecvente devin în ultimul timp familiile extinse incomplete, formate în urma unor catastrofe sociale sau naturale și însoțite de decesul sau dispariția părinților copiilor minori, aflarea lor în închisori, decăderea din drepturile părintești etc. În asemenea situații, de cele mai multe ori copiii sunt luați în îngrijire de bunicii lor. Astfel de cazuri se înregistrează în Republica Moldova și de pe urma plecării unor

părinți la munci în străinătate, rămânând acolo pentru totdeauna și abandonându-și copiii.

4. *Familia tulpină*, considerată de Le Play tipul ideal de familie, reunește trei generații: cea a tatălui și a mamei, a unuia dintre copii (de regulă, un băiat) cu soția și copiii acestuia. Astfel, din familia tulpină fac parte: bunicii, părinții, copiii, ei având aceeași locuință. Acest grup include, de asemenea, copiii care au rămas celibatari. Tipul de familie tulpină este caracteristic pentru familia moldovenească și în prezent. De regulă, în casa părintească rămâne fiul cel mai mic sau fiica cea mai mică (în cazul când în familie nu sunt băieți), dar se poate întâmpla să rămână și un oarecare alt copil. Celorlalți copii li se face o zestre fie în bani, fie în alte bunuri (casă, automobil, mobilă, covoare, electrocasnice etc.).

5. *Familii compuse* sau *familii cu părinți vitregi*, numite și „*familii amestecate*”, „*reconstituite*” sau „*mixte*”¹ – tip de familie rezultat dintr-o recăsătorie în care cel puțin unul dintre parteneri are în îngrijire copii dintr-o căsătorie anterioară. Se poate întâmpla, însă, ca în familia compusă ambii părinți să aibă copii proprii. De asemenea, cuplul poate avea și copii comuni. O formă de a deveni copil vitreg este și adopția. În aceeași familie reconstituită pot fi, teoretic, patru feluri de copii: adoptiv, al soției din prima căsătorie, al soțului din prima căsătorie, copilul comun. În ultimul timp, creșterea ratei divorțialității a condus la creșterea numărului de familii reconstituite, compuse. Familia compusă se caracterizează printr-o complexitate sporită a interacțiunilor familiale, iar problema cea mai dificilă care poate să apară este cea a raporturilor copilului cu părintele vitreg, cu fratele vitreg.

Din perspectiva descendenței, precum și a diviziunii rolurilor, relațiilor de putere, care în decursul istoriei au suportat schimbări

¹ STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiare*, vol.I, p.153-154; ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.188-194.

esențiale, deosebim *familia matriarhală* și *familia patriarhală*. În familia matriarhală, caracteristică pentru etapele timpurii ale comunei primitive/epocii arhaice, responsabilitatea principală în menținerea stabilității ginții, tribului, în evoluția descendenților și moștenirea averii aparține femeii. Femeia, în primul rând mama, deține puterea în familie, de unde se trage și denumirea de familie matriarhală.

Actualmente, sunt în extensie *famiile matrifocale*, ceea ce înseamnă că mama singură își crește copiii. Tații, din diferite motive (sunt plecați la munci în străinătate etc.), practic nu participă la îngrijirea copiilor. Famiile matrifocale constituie partea cea mai numeroasă a *famiilor monoparentale* – familii în care copiii sunt cu un singur părinte, de cele mai multe ori cu mama. În ultimele decenii, odată cu creșterea esențială a numărului de femei implicate în activitatea de producție, în diferite sfere ale vieții sociale, în multe țări dezvoltate (SUA, Franța, Suedia etc.) puterea în familie este exercitată în măsură egală de către bărbat și femeie. Acest sistem familial este numit *egalitar* și putem spune că el se înrădăcește și în societatea moldovenească.

Din perspectiva locului în care se va stabili cuplul întemeiat, acesta având o importanță deosebită pe planul vieții economice, psihosociale și al socializării copiilor, deosebim mai multe feluri de rezidență:

- rezidență patrilocală – prin care grupul familial se stabilește la părinții mirelui (soțului);
- rezidență matrilocală – cuplul întemeiat se stabilește la părinții soției;
- rezidență ambilocală – este indiferent la părinții cărui soț locuiește cuplul constituit: succesiv la părinții unuia și altuia dintre soți;
- rezidență avuncolocală – familia întemeiată locuiește cu unul dintre unchii soțului sau ai soției;
- rezidență neolocală – model ce se impune tot mai insistent în viața actuală și presupune stabilirea cuplului nou-format într-o locuință

proprie, independent de părinți și rude. Această formă de rezidență este specifică familiei nucleare, iar toate celelalte – grupului familial extins.

Se poate întâmpla ca într-un apartament să locuiască o familie conjugală nu doar cu un grup de rude, dar chiar cu prieteni sau cu persoane străine de familie. Grupul de persoane, care locuiesc în aceeași casă și gospodăresc în comun, este cunoscut sub numele de *menaj*. Sociologul american Thomas K. Burch¹ susține că persoanele care trăiesc în aceeași locuință, indiferent dacă sunt sau nu rude, sunt considerate membri ai aceleiași unități familiale. În acest caz unitatea familiei este în funcție de locuință și este cunoscută în literatura sociologică ca *familie de rezidență*. În cazul în care membrii unei familii nu împart aceeași locuință, ci locuiesc la distanțe mari, când soțul sau soția sunt plecați în țară sau peste hotare pentru a presta o muncă, a face studii, a face anumite specializări și se vizitează periodic, avem o *familie de interacțiune* sau *navetistă, migrantă*.

În *dependență de stagiul familial*, pot fi evidențiate următoarele tipuri:

- familia tânără în care soții sunt căsătoriți nu mai mult de cinci ani și au vârsta între 18 și 30 de ani.
- familia de vârstă medie cuprinde soții cu un stagiul al căsătoriei între 6 și 14 ani.
- familia de vârstă înaintată/matură se referă la cuplurile care sunt căsătoriți de 15-25 de ani.
- familia în etate se referă la cuplurile care au un stagiul de căsătorie mai mare de 25 de ani².

Cercetătorul rus В. Сысенко propune o altă clasificare a familiilor după stagiul de căsătorie: familii foarte tinere (0-4 ani), familii

¹ BURCH, T.K. Some demographic determinants of average household size: an analytic approach. În: *Demography*, vol.7, 1970, p.61-70.

² СИЛЯЕВА, Е. *Психология семейных отношений с основами семейного консультирования*. Учебное пособие. Москва: Академия, 2002, p.46-47.

tinere (5-9 ani), familii de vârstă medie (10-19 ani) și familii de vârstă înaintată (mai mult de 20 ani de căsnicie)¹. Dintre acestea, cea mai mare atenție din partea instituțiilor de protecție socială o necesită actualmente familiile tinere și familiile în etate/de vârstă înaintată.

Familiile pot fi clasificate (în special din perspectiva asistenței sociale) și *în dependență de calitatea vieții*: prosperă, stabilă, cu probleme; *în dependență de tipul riscului social*: familii care se confruntă cu greutăți insurmontabile și cu necesitatea acută de a fi ajutate de către sistemul de protecție socială. Acestea sunt familiile sărace, cu copii cu dizabilități, cu părinți cu dizabilități, cu părinți șomeri, cu persoane dependente de alcool și droguri, familii ale refugiaților, migranților etc.

Un alt aspect care își lasă amprenta asupra conținutului conceptului de familie îl constituie distincția dintre familia normală și familia anormală (deficientă). În funcție de *criteriul normalității*, vom deosebi, ținând cont de aspectele structural-funcționale, juridice și etice ale normalității, următoarele tipuri de familie:

- *familii normale, alcătuite din soț, soție și copii*: îndeplinesc adecvat funcțiile familiei; sunt constituite prin căsătorie încheiată conform normelor juridice existente și sunt întemeiate pe dragoste reciprocă, respect și stimă. Cu referire la viața de familie, termenul „normal”, dincolo de aspectul axiologic, semnifică ceea ce este permisibil social, ce se întâlnește, de regulă, în cele mai multe familii. Altfel spus, după cum se exprimă H. Stahl², sensurile termenului „normal” variază de la:

¹ СЫСЕНКО, В.А. *Психодиагностика супружеских взаимоотношений*. Москва: НИИ семьи, 1998.

² СТАЛ, Н.Н., МАТЕИ, I. *Manual de prevederi și asistență socială*. București: Editura Medicală, 1962, p.93-94.

- accețiunea curentă, după care frecvența unui fenomen determină normalitatea sa. Potrivit acestui sens, familia normală este compusă din soț, soție și copii;

- sensul conferit de lege normalității. Din această perspectivă, normale sunt familiile întemeiate prin actul juridic al căsătoriei;

- sensul etic al normalității ia în considerare întemeierea familiei pe baza sentimentelor de dragoste, respect reciproc, stimă, cu precizarea că dimensiunea etică a familiei este dificil sau chiar imposibil de a o cuantifica;

- *familii anormale*, din care lipsesc copiii (*familie incompletă*) sau lipsește unul din partenerii cuplului conjugal (*familie monoparentală*); nu-și îndeplinesc corespunzător funcțiile ce le revin; nu sunt constituite prin căsătorie; sunt constituite potrivit unor calcule și interese materiale. Noțiunea de „familie anormală” se referă, de asemenea, la familiile dezorganizate, cu prezența membrilor alcoolici, dependenți de droguri, care vagabondează, practică prostituția etc.

Sub incidența anormalității cad într-o anumită măsură și astfel de tipuri de familie (întâlnite tot mai frecvent astăzi, în condițiile migrațiunii în creștere), în care, de exemplu, rolul mamei este îndeplinit de tată, bunici, rude sau chiar fratele, sora mai mare a copilului. Aceste tendințe din comportamentele familiale înaintează noi probleme în fața specialiștilor din sistemul protecției sociale, care îi impun să aprecieze dintr-o nouă perspectivă disponibilitatea familiei de a-și realiza funcțiile sale și să selecteze modalitățile corespunzătoare de ajutorare/suport.

Multiplele schimbări produse în societatea contemporană au afectat puternic structura și funcțiile familiei. Astfel, liberalizarea moravurilor a condus la ignorarea satisfacerii reglementate a necesităților sexuale; preluarea de către diverse instituții a funcției de socializare a slăbit socializarea primară din cadrul familiei; înstrăinarea specifică pentru această epocă face tot mai puțin resimțită funcția

afectivă; aprecierea individului în conformitate cu meritele sale a redus funcția de asigurare a statusului social; creșterea posibilităților acestuia de a se implica în viața socială, de a face o carieră bună, de a supraviețui a diminuat funcția reproductivă etc.

Modificările de structură și funcții ale familiei, asociate cu factorii economici, sociali și culturali, au condiționat în multe societăți extinderea unor noi tipuri de conviețuire, sau forme derivate ale acesteia, reunite sub denumirea de *familie restructurată*. Or, familia reprezintă actualmente o diversitate de forme, combinându-se, după cum s-a menționat deja, cu alte tipuri de conviețuire foarte diferite de familia nucleară și considerate adesea ca stiluri alternative de viață familială. Printre acestea pot fi numite:

- *Coabitarea consensuală* – o formă de conviețuire informală, alcătuită din persoane de sex opus între care nu există relații de căsătorie. Din punct de vedere funcțional, cuplul consensual nu diferă prea mult de familia nucleară, el îndeplinind practic toate funcțiile familiei. Este un stil de viață adoptat mai ales de tineri, fiind pentru ei un mod de pregătire pentru viața de familie, dar care conține și mari riscuri, în special pentru copii (dacă aceștia apar), care pot rămâne cu un singur părinte, de regulă – cu mama. Prima perioadă a coabitării, numită „coabitare juvenilă”, pe care demografiile o mai numeau la mijlocul anilor ‘70 „căsătorie de probă”, se caracteriza prin sterilitate. Atunci însă când apărea o sarcină sau când tinerii vroiau să aducă pe lume un copil, ei se căsătoreau. Nu același lucru se întâmplă la începutul secolului al XXI-lea, când aproape 50% dintre primii copii sunt născuți în cadrul unor cupluri necăsătorite¹.

Cauzele coabitării sunt variate: așteptarea sfârșitului perioadei de studii, a obținerii unei diplome, a unui loc de lucru, testarea

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.123.

compatibilității sexuale, a capacității de a naște copii etc. Situația economică din ultimele decenii, caracterizată prin dificultatea accesului la piața locurilor de muncă și șomajul în rândul tinerilor, este considerată în măsură egală ca fiind responsabilă de dezvoltarea uniunilor libere, presupunându-se de unii autori că echilibrul matrimonial se realizează odată cu stabilitatea locului de muncă. Totuși, după cum menționează M. Segalen, nu putem generaliza această ipoteză economică. Pe de o parte, criza economică menține tinerii mai mult în căminul părintesc, în loc să se stabilească într-un mod autonom. Pe de altă parte, argumentul economic nu este valabil pentru anumite categorii favorizate, cum ar fi funcționarii, la care se observă și cea mai ridicată rată a uniunilor libere¹. Un imbold pentru promovarea noilor modele de conviețuire l-au constituit schimbările sociale survenite în statutul femeii. Femeile tinere își asumă concubinajul ca mijloc de păstrare a pozițiilor proprii în raporturile dintre sexe, refuzând sau amânând statutul pe care l-ar asigura în cadrul acestor raporturi căsătoria și maternitatea. Astăzi femeile sunt stăpâne pe situația matrimonială: ele coabitează apoi hotărâsc să se căsătorească și să aducă pe lume copii, astfel încât să-și asigure viitorul profesional². Bărbații acceptă aceste strategii, în măsura în care sunt conștienți de faptul că epoca marilor progrese economice și sociale s-a încheiat, că șomajul poate afecta pe oricine și că două salarii valorează mai mult decât unul singur.

- *Celibatul* – opțiune a individului de a trăi singur; include persoane care nu întrețin relații sexuale permanente și persoane care au relații sexuale cu alte persoane celibatate. Este un stil de viață care duce la scăderea natalității, ceea ce a determinat multe țări să adopte acțiuni de descurajare a acestuia (taxe pe celibat, impozite mai mari pentru celibatari, restricții în obținerea locuinței etc.).

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.126.

² SINGLY, F. L'union libre: Un compromise. În: *Dialogue*. ERES, 1986, nr.92, p.55.

- *Menajul/familia fără copii* – formă de familie rezultată, obiectiv, din incapacitatea de a avea copii (cuplu nefertil) sau, subiectiv, din nedorința de a avea copii. De exemplu, cauza subiectivă (dar și obiectivă) principală pentru familiile tinere din Republica Moldova de a nu avea copii constă în mijloacele insuficiente de asigurare a condițiilor de creștere a acestora (lipsa unei locuințe, a unui loc de lucru, a unui salariu adecvat etc.). În contextul celor expuse, nu mai puțin importantă este criza spiritual-morală care a cuprins societatea contemporană, înaintând în prim-plan în ierarhia valorilor bunurile de prestigiu (mașina, casa în mai multe niveluri, câinele de rasă etc.) fără a rezerva un loc cât de mic copilului.

- *Familia/menajul monoparental* – este, în cea mai mare parte, rezultatul divorțului, după care urmează decesul unuia dintre părinți, nașterile în afara căsătoriei. În unele țări, ponderea acestor familii este destul de ridicată. Spre exemplu, în SUA, conform datelor Biroului național de recensământ, în 2009 erau circa 13,7 mil. de familii monoparentale sau 17,7% din numărul total de familii¹. Conform datelor recensământului populației din 2004, în Republica Moldova 140 743 gospodării din totalul gospodăriilor casnice (1 131 827) erau alcătuite din familii monoparentale, ceea ce reprezintă 19,3% din totalul familiilor (728 895). În 2013 circa 21% din copii au fost născuți în afara căsătoriei². Aceste familii se confruntă, inevitabil, cu dificultăți mult mai numeroase decât familiile nucleare complete.

Printre alte forme contemporane de conviețuire familială se numără, de asemenea:

¹ *Single Parent Statistics*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil:
<http://singleparents.about.com/od/legalissues/p/portrait.htm>

² *Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2014* [Accesat 25.07.2015]
Disponibil: www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=4779&idc=168

• *căsătoria „deschisă”* (o formă a swingers-ului) – ca stil de viață este concubinaj, iar ca tip de familie este familie nucleară și presupune schimbarea partenerului, dacă aceasta este în interesul cuplului sau al partenerului ca individualitate. Chiar dacă se pleacă de la depășirea unor stări disfuncționale, îndeosebi a relațiilor de insatisfacție sexuală, aceste moduri de conviețuire sfârșesc, de regulă, prin disfuncții majore: gelozie, infidelitate, nesinceritate, pierderea încrederii în partenerul de viață și a unității familiale etc. Cercetările psihosociologice atrag atenția asupra faptului că aceste stiluri de viață, în plan familial, nu creează satisfacții, ci, dimpotrivă, conduc la dezagregarea familiei.

• *„familia” homosexuală* – formă de conviețuire a doi indivizi de același sex. În unele țări (Olanda, Spania, Marea Britanie etc.) căsătoria între persoane de același sex este legiferată. În opinia publică moldovenească, acest mod de raporturi între bărbați sau între femei este considerat patologic, trezește atitudini de respingere și chiar de condamnare, dat fiind educația populației în spiritul valorilor creștine ortodoxe și al celor derivate din raporturile firești dintre bărbat și femeie.

Acestea sunt câteva din menajele familiale cel mai frecvent întâlnite alături de familia nucleară. În realitate pot exista mult mai multe forme de conviețuire. Deși foarte diferite, ele au și un punct comun: niciuna nu îndeplinește toate funcțiile atribuite în mod clasic instituției familiei. Mai mult, fiecare configurație tinde să accentueze unele funcții (celibatul – funcția economică, căsătoria deschisă – funcția sexuală etc.) și să minimalizeze altele sau chiar să le ignore (cuplurile fără descendenți – funcția de socializare etc.)¹ Tipurile de familie

¹ MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, p.48.

menționate dețin o pondere diferită în cadrul aceleiași societăți sau de la o societate la alta, actualmente fiind înregistrată în toate țările din Europa o tendință de scădere a ponderii familiei nucleare și o creștere a ponderii stilurilor alternative de conviețuire.

2.4. Familia tânără: caracteristici definitorii

Atât în documentele oficiale, cât și în literatura sociologică sau din alte domenii, există mai multe puncte de vedere cu privire la definirea conceptului de familie tânără și a celui de tânăr. Astfel, *Legea Republicii Moldova cu privire la tineret*, nr. 279 din 11.02.1999 (publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.39-41) definește ca **tineret** și **tineri** persoanele de 16-30 de ani. În acest context este necesar să subliniem că încă în 2010 Ministerul Tineretului și Sportului a elaborat un proiect al unei noi Legi a tineretului, care până în prezent se află în proces de examinare. O prevedere nouă inclusă în respectivul proiect de lege era extinderea limitei de vârstă a tineretului, până la 35 de ani. Ulterior s-a renunțat la această modificare¹. Potrivit aceleiași *Legi cu privire la tineret*, **familia tânără** este cuplul format prin căsătorie în care niciunul dintre soți nu a atins vârsta de 30 de ani sau familia tânără este familia formată dintr-un singur părinte de până la 30 de ani și copilul (copiii) acestuia. În conformitate cu actele guvernamentale din Federația Rusă, până în 2006 limita de vârstă a soților în cadrul unei familii tinere nu trebuia să depășească 30 de ani. Astfel, în *Legea „Despre fundamentele politicii de stat pentru tineret în Federația Rusă”* (2004) familia tânără era considerată familia din primii trei ani după căsătorie, în care ambii soți n-au atins vârsta de 30 de ani,

¹ *Proiect de lege cu privire la tineret*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://www.particip.gov.md/public/documente/142/ro_1685_Proiect-lege-cu-privire-la-tineret.pdf

de asemenea, și familia dintr-un singur părinte cu vârsta de până la 30 de ani cu copil/copii minori. Ulterior vârsta soților a fost extinsă până la 35 de ani¹. În România, cadrul legal nu stabilește condițiile pe care trebuie să le întrunească o familie tânără. Însă, limitele de vârstă a tinerilor sunt cuprinse între 14 și 35 de ani².

Unii cercetători definesc familia tânără ca perechea conjugală cu sau fără copii, care este la prima căsătorie, cu durata vieții în comun de până la cinci ani, iar vârsta soților nu depășește 30 de ani³. Există și opinii, conform cărora familiile tinere sunt cele din primii 3-5 ani după căsătorie, familiile aflate în căsătorie până la 10 ani și peste sunt numite adulte, iar cele care au peste 20 de ani de trai conjugal sunt considerate ca fiind bătrâne⁴.

În literatura sociologică, conceptul familiei tinere este analizat în cadrul teoriei ciclurilor vieții de familie. Familia tânără este reprezentată ca o etapă a ciclului intrafamiliar, caracterizat în primul rând prin instabilitatea relaționării tinerilor parteneri, necesitatea adaptării lor unul față de altul, accentul fiind pus pe relațiile conjugale și pe caracterul complicat de însușire a rolurilor în cadrul statutului de părinte⁵.

O parte din autorii preocupați de studiul familiei tinere au divizat această perioadă în mai multe etape distincte. După sociologul rus

¹ Постановление Правительства Российской Федерации „Об утверждении правил предоставления молодым семьям субсидий на приобретение жилья в рамках реализации подпрограммы „обеспечение жильем молодых семей” федеральной целевой программы „Жилище” на 2002-2010 годы” №285 от 13 мая 2006 года (п.5) [Accesat 5.08.2015] Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_60225/

² *Legea Tinerilor*. Lege nr.350 din 21.07.2006. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, 2006, nr.648

³ *Семейное воспитание: краткий словарь*. Сост. ГРЕБЕННИКОВ, И.В., КОВИНЫКО, Л.В. Москва: Политиздат, 1990, p.137-138.

⁴ КАРЦЕВА, Л. *Социология семьи и демография*. Казань: Тольяттинский гос. ун-т, 2007, p.48.

⁵ *Социология семьи* (под ред. АНТОНОВА, А), p.255-266.

T. Ростовская¹, familia tânără trece prin următoarele etape: stadiul formării (începe odată cu înregistrarea civilă și se termină odată cu nașterea copilului, se creează climatul psihologic, se determină sursele de venit, se repartizează responsabilitățile familiale); stadiul supraviețuirii (se înregistrează un nivel înalt de dependență față de stat, familia este slab asigurată material) și stadiul dezvoltării (familia se caracterizează printr-un nivel mai înalt al calității vieții, își permite soluționarea independentă a problemelor importante care survin și se caracterizează printr-un grad de autonomie înalt).

O etapizare mai amplă este prezentată de psihologii americani E. Bader și P. Pearson², care consideră că orice relație de cuplu se formează și evoluează traversând mai multe etape: 1) *Fuziunea* – presupune abolirea diferențelor dintre cei doi parteneri care, atunci când sunt împreună, se simt ca „unul”; 2) *Diferențierea* – implică reafirmarea propriei identități și testarea solidarității legăturii; 3) *Explorarea* – este etapa de testare a capacității de îndepărtare de partener (prin participarea la activități asociative diferite, plimbări cu propriii amici) și a fidelității; 4) *Reapropierea* – se realizează în cazul în care primele trei stadii au fost bine depășite. Acum se definește motivul rămânerii împreună, se stabilește o „hartă” a cuplului, se stabilesc sarcinile fiecăruia, indivizii îmbogățindu-se prin diferențele celuilalt; 5) *Cooperarea* – presupune angajarea plenară într-o construcție comună. Ea este și faza în care fiecare este atent la evoluția celuilalt, în care partenerii se interesează de carieră și este etapa în care cuplul și-a dobândit echilibrul funcțional; 6) *Sinergia* – este stadiul cel mai înalt al evoluției, în care cei doi constituie o veritabilă echipă, unică, ce realizează unitatea existenței

¹ РОСТОВСКАЯ, Т. Молодая семья в современном российском обществе. În: *Молодежь и общество*, 2007, №3.

² BADER, E., PEARSON, P. *In Quest of the Mythical Mate. A Developmental Approach to Diagnosis and Treatment in Couples Therapy*. New York: Brunner-Mazel, 1988.

sale. Cuplul poate desfășura o bogată activitate socială și profesională și se poate ocupa de creșterea și educarea copiilor.

Dacă e să facem o sinteză a acestor etape, atunci prima etapă, fuziunea, o putem asocia cu etapa *lunii de miere*, sintagmă frecvent folosită de tineri, în cadrul căreia partenerul de viață este idealizat. Stadiile diferențierii și explorării le-am putea uni într-o singură etapă, dându-i denumirea de *exersare a statutului conjugal*, caracterizată prin analiza obiectivă a realității conjugale. Reapropierea, cooperarea și sinergia, toate trei împreună, ar forma *faza instaurării stabilității și conturării perspectivelor de cooperare a soților în viitor*. Orice familie tânără trece prin aceste procese firești. Este important ca în aceste etape să fie coerență și ca niciuna să nu fie evitată. Trecerea cuplului prin aceste faze de evoluție facilitează procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice. Trecând prin toate etapele descrise, tinerii își intensifică procesul de comunicare și își organizează relațiile conjugale.

Reieșind din caracteristicile menționate, **conceptul familiei tinere** utilizat de autori în cadrul lucrării de față este următorul: *percheea conjugală cu copii sau fără, aflată la prima căsătorie, cu durata vieții în comun până la 5 ani, vârsta soților ce formează familia tânără fiind până la 30 de ani*. Stagiul familiei tinere este stabilit până la 5 ani, deoarece anume în această perioadă se construiesc relațiile de familie. Vârsta soților ce formează familia tânără este stabilită până la 30 de ani, deoarece tineretul este delimitat până la această vârstă conform *Legii Republicii Moldova cu privire la tineret*, nr. 279 din 11.02.1999. Numărul de ordine al căsătoriei, și anume – prima, este necesar din considerentul că se investighează soți care sunt la prima experiență a vieții de familie. Anume familiile tinere se confruntă cu cele mai multe greutăți în obținerea nivelului de bunăstare, dat fiind că cei doi parteneri tineri sunt adesea implicați încă în procesul de instruire, fac primii pași

în cariera profesională. Neavând un suport din partea familiilor de origine, a statului în satisfacerea trebuințelor lor, o parte din acești tineri se vor dezice sau vor amâna căsătoria și nașterea copiilor pentru o perioadă mai târzie.

Ținând cont de situația demografică nefavorabilă, apărută în ultimii ani în mai multe țări (inclusiv în Republica Moldova), determinată în special de natalitatea în continuă scădere, unii autori consideră în calitate de criteriu important al cercetării familiei tinere prezența copiilor¹. O asemenea situație presupune extinderea granițelor duratei acestui tip de familie până la 8-10 ani. În această perioadă familia tânără poate realiza o motivație puternică pentru nașterea copiilor și chiar să nască mai mulți copii, nu doar unul. Termenul respectiv este suficient pentru obținerea nivelului de stabilitate economică și psihologică a familiei. Totodată, în acest segment de timp va deveni posibil ca organele administrative să aprecieze eficiența politicii de stat cu referire la familia tânără și să introducă corectivele necesare.

Un alt concept-cheie utilizat în prezentul demers științific este *adaptarea*. Procesul de adaptare a familiei reprezintă capacitatea acesteia de a-și schimba structurile de putere, rolurile și regulile ca răspuns la schimbările din mediul exterior pentru a menține starea de echilibru stabil². Potrivit opiniei lui J. Piaget, există adaptare atunci când organismul se transformă în funcție de mediu, iar această variație are ca efect un echilibru al schimbărilor între mediu și el, favorabil conservării sale. Viața psihică ascultă de aceleași legi structurante ca viața organică (*Nașterea inteligenței*, 1936). Inteligența (dar și viața familială) se construiește printr-o permanentă ajustare între schemele anterioare și elementele unei experiențe noi. Adaptarea este văzută ca o reacție a

¹ КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*. Москва: ВНИИ геосистем, 2013, p.19.

² STĂNCIULESCU, E. *Sociologia Educației Familiale*, vol.I, p.221.

familiei la stimulii externi, iar societatea formulează cererile sociale la care familia răspunde prin noi deprinderi și noi comportamente. Adaptarea este însăși condiția vieții, spune medicul canadian H. Selye (*Istoria sindromului general de adaptare*, 1954). Familia își mobilizează permanent mecanismele de apărare pentru a face față influențelor din exterior. Unul din principalele mecanisme de adaptare este acomodarea și asimilarea. *Acomodarea* este procesul, prin care un organism poate suporta, fără pericol, modificările mediului exterior, iar *asimilarea* este conduita activă, prin care modificăm mediul în loc să ne acomodăm la el. Adaptarea se realizează în cadrul dublei acțiuni: a subiectului asupra obiectului (asimilare) și a obiectului asupra subiectului (acomodare)¹.

Adaptabilitatea familiei exercită o influență semnificativă asupra modului în care familia reacționează în fața crizei. Vulnerabilitatea familiei în fața crizei variază invers proporțional cu adaptabilitatea. Factorii care facilitează procesul de adaptare, evidențiați de mai mulți autori, sunt: profesia, disponibilitatea de a se recalifica, colectivul de muncă, prietenii, rudele, deținerea cunoștințelor de a practica business, deținerea propriei gospodării, capacitatea de a acționa în situații de risc, dragostea față de muncă etc. În opinia sociologului român G. Ghebrea², printre cei mai importanți factori care favorizează adaptarea familiei la condițiile socioeconomice se înscriu:

- Resursele familiale: homogamia cuplului (vârsta, educația, statutul sociocultural, viziunile asupra lumii); satisfacția maritală; satisfacția familială; distribuția echitabilă a responsabilităților.
- Resursele economice ale familiei (venituri, locuință, bunuri, proprietăți).

¹ SILLAMY, N. *Dicționar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic, 1996, p.12,15,34.

² GHEBREA, G. *Regim social-politic și viața privată a familiei*. București: Editura Universității din București, 2000 [Accesat 17.10.2015] Disponibil: <http://ebooks.unibuc.ro/StiintePOL/ralu/>.

- Resursele sociale ale familiei – sprijinul social (frecvența, satisfacția față de sprijinul social).
- Resursele individuale ale membrilor familiei (statut educațional, statut ocupațional, activități suplimentare, afaceri, lucrul cu firme particulare, valori).

Adaptarea poate fi clasificată și analizată după mai multe criterii: *eficiență* (adaptare optimă, adaptare parțială, adaptare slabă și neadaptare (nonadaptare); *viteză* (adaptare rapidă, adaptare moderată și adaptare lentă) și *intensitate* (adaptare deplină sau saturată, adaptare lacunară, adaptare slabă și adaptare foarte slabă sau criză de adaptare).

Drept etape ale procesului de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice pot fi distinse următoarele: faza dragostei oarbe; faza cu dificultăți și stări tensionale; faza de conștientizare a depășirii dificultăților; faza intermediară care corespunde stăpânirii instrumentelor de lucru pentru activitățile familiale și faza finală – de stăpânire deplină a tehnicii activităților familiale și de adaptare la statutul de familist.

Problema investigată cere să fie clarificate, de asemenea, conținutul conceptelor de adaptare maritală, inadaptare maritală, adaptare de rol.

Adaptarea maritală reprezintă procesul interacțional complex prin intermediul căruia cele două personalități maritale se intermodelează creator, dezvoltându-se și completându-se mutual, prin interacomodare și interesimulare, simultan în plan biologic, psihologic și social, în cadrul conviețuirii lor¹. Sociologul С. Голуд consideră că domeniile prioritare în care soții trebuie să se adapteze intramarital sunt următoarele: spiritual, psihologic, sexual, informațional, cultural, cotidian².

¹ MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1991, p.15.

² ГОЛУД, С. *Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты*. Ленинград: Наука, 1984, p.69.

Opusul procesului de adaptare maritală este *inadaptarea maritală*, care reprezintă absența armoniei funcționale între rolurile maritale ale consorțiilor, astfel încât cursul interacțiunilor familiale este împiedicat în evoluție. Inadaptarea maritală este determinată esențial de disponibilități și aptitudini scăzute pentru parteneriate în comunicare și intercunoaștere¹.

Adaptarea de rol marital este procesul prin intermediul căruia un individ, după căsătorie, preia și exercită rolul conjugal și parental asociat noului său statut (persoană căsătorită). Acest proces este strâns legat de așteptările personale și de cele ale partenerului, pe linia relațiilor de rol². Adaptarea la un rol presupune pregătire adecvată, iar comportamentul de rol este un efort înalt-conștient, bazat pe norme, valori, atitudini din societate, din comunitate, din familie, din școală³.

Conceptul de adaptare socială a familiei tinere este utilizat în cadrul studiului de față cu următorul sens: *adaptarea la transformările socioeconomice reprezintă procesul în care familiile tinere își mobilizează capacitățile de organizare și acțiune, își restructurează rolurile și regulile pentru a soluționa eficient probleme noi și necunoscute pentru ele*. Este necesar să subliniem că în prezentul studiu ne-am focusat pe perioada de transformări socioeconomice generate după anii '90 ai secolului XX.

Adaptarea socială a familiei tinere din Republica Moldova este influențată de problemele sociale cu care se confruntă tinerii. În termeni generali, o problemă socială este definită drept „un proces social, o caracteristică, o situație despre care societatea sau un subsistem al ei

¹ MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, p.175-176.

² Ibidem, p.19-20.

³ URSE, L. Populația feminină: modernizare și adaptare. În: *Calitatea vieții*, 2007, nr.1-2, p.159.

consideră că trebuie schimbat”¹. În prezentul studiu, drept problemă socială apare și însuși procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din țară. În calitate de argumente pot fi invocate următoarele: acest proces afectează funcționalitatea societății; este împovărat de inacțiunea actorilor sociali responsabili de starea familiei; afectează comportamentele conjugale ale majorității tinerilor soți; o serie de consecințe negative ale inadaptării cuplurilor tinere la societatea în transformare sau adaptate artificial, care nu se manifestă actualmente, vor reapărea în perspectiva următorilor ani, dacă nu se vor implementa măsuri de ameliorare a situației familiei tinere. Actualmente, se simte nevoia fortificării eforturilor savanților din diverse domenii, precum și a guvernanților, în formarea fundamentelor conceptuale ale politicii familiale, în determinarea sarcinilor, principiilor, direcțiilor de consolidare și dezvoltare a instituției familiei, proces care depinde în măsură semnificativă de calitatea vieții familiei tinere, de capacitatea și modalitatea de adaptare a acesteia la schimbările contradictorii ale societății contemporane.

¹ POP, L. (coord.) *Dicționar de politici sociale*. București: Expert, 2002, p.668.

III. MODALITĂȚI DE ADAPTARE A FAMILIEI TINERE LA TRANSFORMĂRILE SOCIOECONOMICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. Probleme și factori determinanți în adaptarea cuplului tânăr la viața de familie și la realitățile sociale

Tranziția spre economia de piață – direcție aleasă de Republica Moldova la începutul anilor '90 – s-a dovedit a fi un proces îndelungat și contradictoriu, însoțit de numeroase provocări, dar și de un șir de eșecuri, de declinul economic și diferențierea de avere, care au condus la crearea unei adevărate prăpăstii ce detașează net majoritatea săracă a populației de o foarte mică parte a celor bogați. Desfășurarea proceselor de globalizare, îmbinate cu extinderea crizei economice și financiare la nivel mondial, au afectat și mai mult Republica Moldova, ținând cont de dependența ei economică de statele din regiune, precum și de instabilitatea politică internă, caracteristică pentru mai mulți ani de tranziție.

Cel mai grav este că reacția la criza economică din partea autorităților a fost întârziată, practic a lipsit, în special din cauza situației politice, însoțite de repetate scrutine electorale. Noțiunea de „failing state” (stat care eșuează) sau de „fragile state” (stat fragil) surprinde anumite aspecte ale realității din Republica Moldova; indiferent de termenul utilizat, aceste noțiuni descriu situația statelor ce au nevoie de un tratament urgent pentru probleme interne¹. Situația continuă să fie precară, rata sărăciei absolute atingând în 2013 cifra de 12,7%, mediul rural fiind dezavantajat semnificativ, cu rata de 18,8%, comparativ cu

¹ *Raport de prevenire a crizelor*, nr.1, iulie-octombrie 2009. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2009, p.8.

mediul urban, unde rata sărăciei absolute este de 4,6%¹. Drept urmare, Republica Moldova a devenit cea mai săracă țară din Europa².

Sărăcia reprezintă actualmente o problemă socială din cele mai acute, care afectează prin diverse aspecte întreaga societate, impactul fiind resimțit dureros în special de familiile tinere, de cele cu mulți copii, de persoanele cu dizabilități, de pensionari și alte categorii de populație. Opiniile intervievaților, potrivit studiilor efectuate – „*Mecanismele și lacunele politicii familiale din Republica Moldova*” și „*Probleme tipice familiei tinere în procesul de adaptare la societatea moldovenească în transformare*”, vin să confirme cele spuse, prin ele menționându-se că procesul de tranziție nu a contribuit la înregistrarea reușitelor în sistemul economic și în traiul oamenilor, în special al celor de la țară, ci la lansarea consecințelor negative asupra familiilor acestora: „*Din cauza sărăciei oamenii o duc greu, nu-și pot asigura un trai normal. În localitate rămân femei neajutorate, copii care plâng de dorul părinților, bărbați care își îneacă în băutură amarul că i-au părăsit femeile pentru alții.*” (IIA_D_19). „*În satul Căpriana lumea este foarte-foarte săracă. Oamenii trăiesc tare greu. Alimentația tinerilor, mai ales a viitoarelor mame, lasă de dorit, nu-i cea care trebuie. În majoritatea familiilor nu lucrează nici soțul și nici soția, nu au locuri de muncă, trăiesc pe seama pensionarilor*”. (IIA_E_5).

În condiții de sărăcie, familiile tinere sunt preocupate exclusiv de asigurarea simplei supraviețuirii fizice, fără a manifesta careva interes pentru cultură, sănătate, educație etc. Or, în conformitate cu cunoscuta

¹ *Sărăcia în Republica Moldova 2013*. Notă informativă. Chișinău: Ministerul Economiei, 2014. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://www.mec.gov.md/sites/default/files/nota-informativa-saracia-si-impactul-politicilor-2013-rom_2.doc

² *Studiu asupra Sistemului de Protecție Socială și Incluziunea Socială în Republica Moldova*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4349&langId=ro>

lege a motivației, formulată de A. Maslow, când trebuințele de bază nu sunt satisfăcute, nu pot apărea și nici nu pot fi satisfăcute, în caz că au apărut totuși, trebuințele superioare (de recunoaștere, de autoafirmare, de autodezvoltare). Un nivel scăzut de trai generează inevitabil o stagnare în dezvoltarea condiției sociospirituale și morale a omului.

Sărăcia, caracteristică Republicii Moldova, reprezintă starea de nesatisfacere a nevoilor de bază ale unei persoane pe o durată lungă de timp, având repercusiuni asupra stării fizice și psihice a persoanei, fapt ce împiedică participarea deplină a acesteia la viața societății. Adaptarea familiei tinere la starea de sărăcie implică trăsături, precum: pasivitatea și resemnarea, orientarea spre prezent și ignorarea viitorului. Traiul în sărăcie creează o cultură ale cărei caracteristici pot fi transferate de la o generație la alta prin procesul de socializare în cadrul familiei.

Tranziția la economia de piață a generat discrepanțe semnificative între zonele urbane, în special între capitală și restul unităților teritorial-administrative, în care lichidarea locurilor vechi de muncă (cu mici excepții) n-a fost urmată de crearea noilor locuri, ceea ce implică reduceri considerabile ale ratei de ocupare. Analiza datelor, conform grupelor social-economice, demonstrează că în rândul salariaților din sectorul agricol incidența sărăciei este cea mai pronunțată și că pe parcursul ultimilor ani s-a înregistrat cel mai redus salariu pe economie*. Posesia pământului în mediul rural nu garantează bunăstarea, problema mai constă în productivitatea scăzută a activității agricole, în lipsa lucrului în anumite perioade ale anului, în slaba dotare tehnică a lucrărilor agricole, în dimensiunile reduse ale terenurilor agricole, fapt ce determină nivelul scăzut al veniturilor. Sociologul român D. Gusti¹

* Conform datelor BNS, salariul mediu lunar în 2013 în domeniul agriculturii a fost de 2421,6 lei, sau 65,9% din salariul mediu lunar pe economie.

¹ GUSTI, D. Starea de azi a satului românesc. În: *Sociologie românească*, 1938, nr.10-12.

încă în prima jumătate a secolului al XX-lea a sesizat că o schimbare socială nu se limitează la atribuirea unor loturi sătenilor, ci include formarea priceperii țăranilor de a lucra în mod eficient și sporirea condițiilor de înmulțire a forțelor creatoare prin dezvoltarea „culturii muncii eficiente” și a „culturii sufletești”.

În 2013, circa 25,7% din totalul populației ocupate cu vârsta între 15 și 24 ani și 20% din numărul tinerilor ocupați cu vârsta între 25 și 34 ani activau în agricultură¹. Potrivit studiilor sociologice realizate, majoritatea tinerilor ocupați în sectorul agricol își pot asigura doar supraviețuirea, nu însă și un trai decent. În mediul rural tinerii nu au alternative de angajare: „Înainte lucrau cu ziua, să zicem – se duceau la prășit, însă anul acesta nici cu ziua nu pot lucra, fiindcă s-a trecut la erbicide și nu se mai prășește”. (IIA_E_8). Venituri stabile în mediul rural au doar familiile în care cineva din membrii ei lucrează în sfera bugetară: funcționarii APL, cadrele medicale și pedagogice, însă numărul acestora este destul de modest.

În consecință, familia tânără din mediul rural este apreciată ca una dintre cele mai sărace categorii sociale. „Famiiliile tinere sunt cele mai sărace. Dacă nu au vreun membru al familiei plecat peste hotare, nici cele mai neînsemnate probleme cotidiene nu le pot soluționa. Uneori se adresează la primărie cu niște probleme banale; de exemplu, iarna cer ajutor spunând că nu au cu ce face focul” (IIA_E_10). „Unii nu au nici ce mânca. Chiar dacă în unele familii este plecat peste hotare soțul, problema alimentației rămâne: copilul bea apă cu zahăr, mănâncă pâine cu zahăr, fiindcă părintele nu îndată începe să trimită bani.” (IIA_E_34).

¹ *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj*. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2014, p.41.

O altă problemă socială gravă care afectează familia tânără este *rata înaltă a șomajului în rândul tinerilor*. În majoritatea regiunilor de pe glob șomajul în rândul tinerilor (atât al femeilor, cât și al bărbaților) este de 2 ori mai mare față de rata totală a șomajului. Situația este similară și în Republica Moldova (a se vedea *Figura 3.1*). Astfel, dacă în 2000 rata șomajului pe țară era de 8,5%, atunci în rândul tinerilor aceasta ajungea la 13,9%. În anul 2013, rata totală a șomajului cunoaște o ușoară descreștere, fiind de 5,1%. Cu toate acestea, șomajul în rândul tinerilor rămâne a fi mare, situându-se (în 2013) în jurul cifrei de 8,7%. Din cauza emigrației, rata șomajului în țara noastră nu este un indicator prea relevant pentru a caracteriza disfuncțiile pieței muncii naționale. Reducerea ratei generale a șomajului pe parcursul perioadei 2000-2013 se datorează emigrării populației de vârstă activă. Problema șomajului nu este însă una strict economică, dar și socială, cu implicații directe asupra formării personalității tinerilor aflați într-o asemenea situație. Pierderea locului de muncă afectează personalitatea individului, așteptările lui cu privire la viitor, dar și întregul său mod de viață.

Tinerii sunt mai vulnerabili pe piața muncii, dat fiind că nu au experiență de muncă, lipsesc rețelele sociale, formarea lor profesională nu întotdeauna corespunde cu cerințele pieței muncii*; nu sunt planificate la nivel național cererea și oferta în domeniul pregătirii profesionale a resurselor umane. La acestea se mai adaugă ineficiența unor programe de plasare a absolvenților în câmpul muncii; salarizarea indecentă; oportunitățile de angajare neatractive; lacunele din cadrul legislativ, sistemul de administrare birocratic, coruptiv, instabilitatea

* În sistemul universitar acest proces se manifestă din plîm: suprasolicitarea facultăților de drept, de economie, de limbi străine etc. duce la pregătirea directă a șomerilor, deoarece piața muncii nu oferă tuturor absolvenților acestor specialități posibilitatea angajării.

politică – factori ce nu le permit tinerilor să inițieze activități antreprenoriale proprii etc.

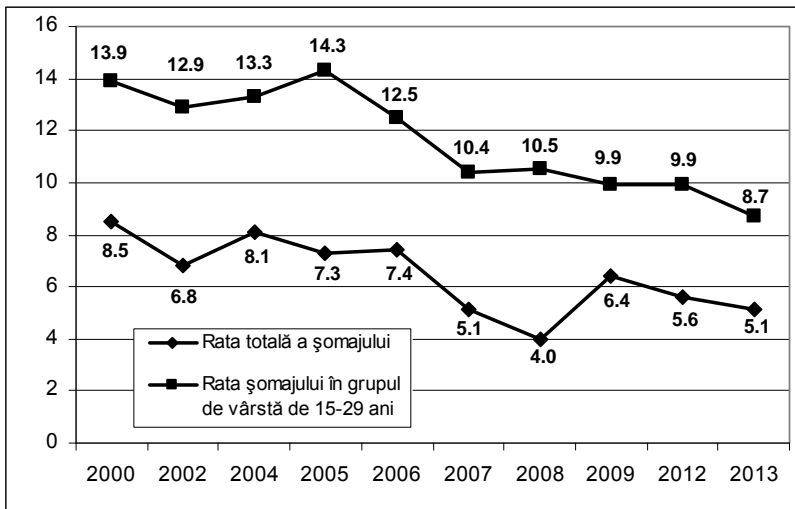

Fig.3.1. Evoluția ratei totale a șomajului și a ratei specifice în grupul de vârstă 15-29 de ani în perioada 2000-2013

Sursa: BNS

Un element important ce caracterizează calitatea vieții familiilor tinere este *costul forței de muncă*. Ocuparea bine remunerată constituie o cale sigură de ieșire din sărăcie în Moldova, dar piața muncii este slăbită și se caracterizează prin locuri de muncă cu productivitate redusă și modest remunerate. În aceste condiții, deținerea unui loc de muncă nu întotdeauna exclude riscul sărăciei. Sunt frecvente situațiile când persoanele ocupate au venituri mai mici decât cele neocupate. Conform datelor BNS, în 2014 remunerarea medie a unui salariat a fost de 4172 lei. Cu toate că BNS nu oferă date privind nivelul de salarizare în corelație cu vârsta angajaților, din studiul calitativ „*Probleme tipice familiei tinere în procesul de adaptare la societatea moldovenească în*

transformare” aflăm că salariile tinerilor sunt mai mici decât remunerarea medie, ei ocupând în general posturi mai prost plătite, nebeneficiind de sporuri de vechime substanțiale, muncind chiar la „negru”. Totodată, prețul la unele genuri de cheltuieli specifice tineretului (obiecte, îmbrăcăminte, distracție) sunt deosebit de înalte.

În unele situații, tinerii refuză serviciile, chiar dacă li se oferă un salariu adecvat, din cauza că munca pe care urmează să o presteze nu este din cele mai prestigioase. *„Noi propunem tinerilor din familii sărace să vină să se angajeze ca măturători de stradă. Salariul acestora e de 3000 de lei și ei nu trebuie să lucreze ziua integrală. Însă numai pensionarii lucrează în această calitate, iar tinerii nu vor să se angajeze. Chiar dacă și se angajează, lucrează numai o zi, apoi abandonează. La moment noi putem primi la lucru vreo 30-50 de oameni”*. (IIA_E_16). În acest context este necesar ca actorii sociali din comunitate să ducă discuții cu membrii apti de muncă din familiile tinere sărace despre importanța angajării legale în munci și mai puțin prestigioase, despre avantajele ulterioare de care pot beneficia (își pot găsi și alte munci mai pe plac etc.) și despre impactul neocupării atât asupra individului, cât și asupra familiei în general.

Problemele sociale descrise au alimentat procesul de **emigrație externă în masă** a forței de muncă, fenomen ce afectează în special tinerii, tinerele familii. Nu negăm faptul că emigrația de muncă contribuie actualmente semnificativ la ameliorarea nivelului de trai al persoanelor sărace din Republica Moldova și la extinderea gamei de posibilități sociale și culturale. În același timp, nu putem trece cu vederea cealaltă fațetă a migrației, și anume: că emigrarea conduce la subminarea considerabilă a relațiilor de familie, exprimată prin copii și bătrâni abandonati, creșterea violenței domestice, divorțialității etc. Astfel, un număr tot mai mare de copii din Moldova cresc fără unul sau ambii părinți. În anul 2012, potrivit datelor *Studiului Național privind*

situația copiilor aflați în dificultate și a copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare, 105270 de copii din țară aveau cel puțin un părinte implicat în procesul migraționist¹. Or, lipsa alternativelor de a obține un salariu decent în țară determină de fapt tolerarea proceselor migratorii cu efectele lor negative, inclusiv destrămarea familiei tinere, încă destul de fragilă. Emigrarea masivă denotă o lipsă de încredere colectivă față de viitorul țării. Modelul social existent influențează hotărârea tinerilor de a pleca la muncă în străinătate imediat după terminarea liceului sau după absolvirea unei forme de învățământ superior.

Urmare a migrației, Republica Moldova pierde din calitatea potențialului uman, deoarece persoanele care pleacă peste hotare la muncă practică, de regulă, munci necalificate. O asemenea situație poate aduce Republica Moldova la statutul de țară subdezvoltată, iar investițiile efectuate de stat, precum și de populație, se pot transforma în cheltuieli nejustificate². Apărută inițial ca o strategie de supraviețuire în condițiile dificile ale tranziției economice, emigrația tinde acum să devină o alegere rațională definitivă, întrucât potențialii emigranți nu vor doar să supraviețuiască, ci să trăiască mai bine. Mulți din ei nu se întorc din cauza diferenței mari privind condițiile de viață*. Este foarte alarmant că deja pentru mai mulți migranți decizia de a se stabili pentru totdeauna în țara în care au emigrat este definitivă, din moment ce și-au reîntregit familia peste hotare. În conformitate cu datele Biroului pentru

¹ *Studiul național privind situația copiilor aflați în dificultate și a copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare*. Chișinău: Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, 2012, p.11.

² *Republica Moldova 2007: Raport de stare a țării*. Chișinău: Centrul Analitic Independent „Expert Grup”, 2008, p.106.

* Conform Raportului Dezvoltării Umane pentru anul 2014 publicat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, dintr-un număr de 187 țări, Moldova s-a plasat în 2013 pe locul 114 după IDU cu o valoare de doar 0,663, astfel intrând în categoria statelor cu o dezvoltare umană medie.

relații cu diaspora, 70,8% din migranții moldoveni în Portugalia se află peste hotare cu toți membrii familiei, iar în Italia 62,3% din aceștia.

Emigranții reveniți acasă, unde nu găsesc condiții favorabile integrării în activități socioeconomice, nu devin „agenți ai schimbării”. Concepția larg răspândită precum că emigranții autohtoni se vor întoarce acasă cu capital și abilități noi și vor deveni promotori ai unei culturi noi de business și de muncă, ceea ce va contribui la modernizarea economiei Republicii Moldova, nu se afirmă deocamdată la scară largă. Principala cauză este că emigranții moldoveni reveniți acasă, după ce peste hotare au efectuat munci „la negru”, nu fac față unor abilități mai avansate, care le-ar permite eventual să se angajeze în sectoare mai competitive și, ca urmare, se pomenesc într-o situație similară celei dinaintea plecării¹. Cei care au încercat să inițieze careva afaceri recunosc că întâmpină și o multitudine de alte probleme. *„Anul trecut întreprinderea mea trebuia să fie controlată o singură dată, însă controalele au fost de vreo 3 ori. Am îndeplinit tot ce mi s-a indicat, însă totuna nu-mi dau pace. Modalitatea aceasta de a distruge, fizic și moral, tânărul antreprenor te descurajează să mai faci ceva la noi în țară”* (IIA_C_5). *„Aici nimeni nu te încurajează să faci ceva util. Dacă nu faci nimic, bei și degradezi, toți se bucură. Nimeni nu încearcă să-ți întindă o mână de ajutor”* (IIA_U_28).

Procesele migrației reprezintă o provocare pentru majoritatea țărilor europene, având un rol determinant în schimbarea efectivului și structurii populației. Prognozele European Demographic Data Sheet² relevă că, până în anul 2030, pentru mai multe țări dezvoltate migrația

¹ ENPI 08-14 ANALIZELE PIETELOR MUNCII ÎN REGIUNEA MĂRII NEGRE. Moldova: raport de țară. Ianuarie, 2009, p.13. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: www.expert-grup.org/old/library_upld/d163.pdf

² European Demographic Data Sheet 2014. [Accesat 6.08.2015] Disponibil: <http://www.oecw.ac.at/vid/datasheet/>

va compensa din pierderile mișcării naturale a populației (fertilitate redusă), contribuind astfel la creșterea numărului populației. Însă, pentru un șir de țări din Europa de Sud-Est se preconizează că până în 2030 asocierea dintre emigrația intensă și fertilitatea redusă va duce la pierderi de populație – de 0,8% în Belarus, 1% în Bulgaria, 1,3% în România, 1,8% în Letonia, 3,7% în Lituania, 4,2% în Albania. Republica Moldova va avea cel mai mult de pierdut, estimându-se cifra de 11% din populația țării. Țara noastră, ca țară de origine a emigranților, se va confrunta cu transformări demografice ce vor avea implicații deosebite în viitor. Deși actualmente, datorită emigrărilor, s-a diminuat presiunea asupra fenomenului șomajului, iar remitențele contribuie într-o anumită măsură la creșterea calității vieții populației, în perspectivă, pierderea forței de muncă va influența semnificativ piața muncii, consumul și investițiile din economie.

Programele de reformă propuse până în prezent de guvernările țării nu și-au demonstrat capacitățile în ceea ce privește creșterea bunăstării generale așteptată de populație. Cercetătorii străini, analizând situația cu privire la perioada de tranziție în fostele țări socialiste, subliniază discontinuitatea și dezordinea în domeniile politic, social și economic, precum și rupturi ale tradițiilor, normelor și valorilor, în sensul durkheimian al anomiei sociale, care generează lipsă de încredere în viitor¹. Faptul că reformele promovate nu au dat rezultatele scontate a determinat apariția nemulțumirii sociale în rândul populației, iar relațiile din cadrul familiei și comunității s-au alterat. *„Lumea și așa era înrăită, acum s-a făcut și mai rea. Oamenii sunt indignați la culme. Vin la primărie, cer ajutoare, dar ajutoare nu-s.”* (IIA_E_11). *„Oamenii sunt complet disperăți. Așteaptă ca cineva să intervină și să-i ajute. Ei*

¹ HĂRĂGUȘ, M. *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2008, p.94.

rămân indiferenți față de problemele celor din jur. Consideră că nimeni alții nu se află într-o situație mai gravă ca a lor. Și nu e de mirare faptul, deoarece ei se simt complet singuri și neajutorați” (IIA_E_22).

La nivel de individ, fiecare persoană își creează traseul vieții în dependență de constrângerile la care a fost supusă. Condițiile social-economice dezastruoase au condus la un șir de modificări în instituția familiei tinere, influențând negativ procesul de constituire a familiilor, relaționarea soților, comportamentul reproductiv al acestora, modul de viață, orientările valorice etc.

După cum se știe, familiile tinere se caracterizează printr-o primă intrare în lumea celuilalt, prin distribuirea puterii, muncilor și obligațiilor în familie, prin adaptarea la noi roluri simultan (cariera ocupațională, membru adult al familiei, soț/soție, mamă/tată), reformarea personalității, preluarea experienței de viață, formarea modelului relațiilor familiale etc. Ținând cont de acest proces interpersonal al devenirii și maturizării prin experiența conjugalității și parentalității, tânăru cuplu, pentru a duce o viață în mod adecvat, ar trebui să aibă satisfăcute câteva condiții extrem de importante: *o locuință proprie* sau un loc de trai separat de părinți, căci astfel se formează o relație trainică, fără implicarea părinților, și *un loc de muncă bine plătit* ce permite satisfacerea necesităților de bază. Anume aceste condiții le lipsesc tinerilor soți din societatea moldovenească și ele constituie de cele mai multe ori principalii factori care periclitează relațiile din cadrul familiei (a se vedea *Tabelul 3.1*). După cum observăm din rezultatele cercetărilor efectuate, pe lângă faptul că în primii ani de căsătorie tinerii soți trebuie să rezolve problemele adaptării psihologice, privind structura rolurilor, care deloc nu sunt simple, la acestea se mai adaugă și greutatea materiale, condițiile locative nepotrivite, lipsa locurilor de muncă etc., care complică procesul adaptării la viața de familie și la mediul social. Or, factorii esențiali, cu

influență negativă asupra tânărilor cuplu, sunt atât de natură socio-economică (insuficiența resurselor financiare, condițiile locative nepotrivite etc.), cât și sociopsihologică (gelozia, intervenția părinților/socrilor, despărțirile frecvente, infidelitatea etc.). Din analiza de conținut am stabilit că și presa mediatizează în mare parte aceiași factori cu impact negativ asupra familiei tinere din Republica Moldova la etapa actuală. Specificăm că la calcularea indicelui sintetic pentru fiecare factor în parte la totalul răspunsurilor de la prima alegere s-a dat ponderea 1, la răspunsurile de la a doua alegere – ponderea 0,75 și la răspunsurile de la a treia alegere – ponderea 0,5.

Tabelul 3.1

Factorii care influențează negativ relațiile din cadrul familiei tinere

Factorii	În primul rând (%)	În al 2-lea rând (%)	În al 3-lea rând (%)	Indicele sintetic
<i>Lipsa resurselor financiare</i>	15,0	18,2	16,9	37,1
<i>Condițiile locative nepotrivite</i>	7,3	13,6	13,2	24,1
<i>Gelozia</i>	14,3	6,1	7,6	22,67
<i>Lipsa locurilor de muncă</i>	9,7	9,0	7,6	20,25
<i>Intervenția părinților/socrilor</i>	6,8	9,6	9,3	18,65
<i>Despărțirile frecvente</i>	8,8	7,5	6,2	17,52
<i>Nimic nu influențează</i>	13,2	1,3	-	14,17
<i>Infidelitatea</i>	5,2	8,2	2,9	12,8
<i>Lipsa de respect reciproc</i>	5,0	5,0	6,8	12,15
<i>Discuțiile privind educația și creșterea copiilor</i>	5,5	3,3	7,0	11,47
<i>Necunoașterea soților înainte de căsătorie</i>	3,0	5,6	3,9	9,15
<i>Consumul de alcool</i>	2,7	4,2	5,6	8,65
<i>Dezinteres față de familie</i>	1,7	4,4	6,8	8,4
<i>Brutalitatea/violaența</i>	1,8	4,0	6,2	7,9

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Lipsa resurselor financiare este evidențiată de respondenți ca ***principalul factor*** care influențează negativ relațiile din cadrul familiei

tinere. Situația dată se explică prin faptul că odată cu întemeierea unui nou cămin apar o serie de cheltuieli (procurarea/ închirierea locuinței, mobilierului, electrocasnicelor etc.) care trebuie acoperite. Aceste cheltuieli determină mulți tineri să-și restrângă consumul la minimum de subzistență pe perioada câtorva ani, să accepte perioade de privațiuni sau chiar să contracteze împrumuturi împovărătoare. Plus la aceasta, după cum s-a menționat anterior, salariile tinerilor sunt mult mai mici decât salariul mediu pe țară. La mulți dintre soți procesul pregătirii profesionale nu este încă finalizat și aceasta implică greutăți în viața cotidiană, în îndeplinirea funcțiilor familiei. În cel mai bun caz, familia tânără este alcătuită din specialiști deja afirmați, dar cu o mică vechime în muncă. Tot la acest capitol, în urma aprecierii nivelului de bunăstare a familiilor tinere, mai puțin de jumătate (47,3%) din ele au menționat că au tot necesarul.

În funcție de nivelul de instruire, cu cât acesta este mai înalt cu atât starea nivelului de trai se ameliorează, ceea ce denotă că cei cu un grad mai mare de instruire ocupă funcții bine remunerate. Resursele individuale (educația, ocupația) au un rol decisiv în diminuarea nesiguranței economice și în adaptarea familiilor la societatea în transformare.

Peste jumătate din familiile tinere se confruntă cu lipsa banilor pentru asigurarea necesităților de bază – procurarea alimentelor și a spațiului locativ. Potrivit investigațiilor calitative și cantitative efectuate de autori, situația materială a cuplurilor este favorizată de următorii factori: ambii soți au un loc de muncă stabil și cu un venit suficient; desfășoară unele activități suplimentare care să completeze veniturile familiei (37,5%) și beneficiază de ajutor din partea părinților.

Din datele cuprinse în *Tabelul 3.2* observăm că tinerii soți din mediul urban în proporție mai mare decât cei din mediul rural au simțit lipsa banilor în scopul asigurării cu spațiu locativ, din considerentul că

problema locativă este mai acută la oraș decât la sat; totodată, prețul locuințelor la sat este mai mic, însă o problemă serioasă aici este dotarea acestora cu servicii comunal-locative (salubritate, comunicații, alimentare cu apă și gaze etc.). În zona rurală mai mult s-a simțit lipsa banilor pentru cumpărarea de produse alimentare, o cauză fiind, desigur, nivelul de salarizare mai redus a celor care activează în sat decât a celor din mediul urban sau chiar lipsa posibilității de angajare, lipsa locurilor de muncă. Există însă și o parte din tineri care nici nu doresc să se implice în muncile agricole, fiind în căutarea unor munci mai bine plătite.

Tabelul 3.2

Probleme ce țin de asigurarea materială a familiei tinere (în %)

	<i>S-a întâmplat în decursul anului să simțiți lipsa banilor când ați avut nevoie să cumpărați produse alimentare pentru Dvs. sau pentru membrii familiei?</i>	
	Da	Nu
Oraș	48,2	51,8
Sat	56,7	43,3
În total pe eșantion	53,0	47,0
	<i>S-a întâmplat în decursul anului să simțiți lipsa banilor când ați avut nevoie să vă asigurați Dvs. sau membrilor familiei un spațiu locativ acceptabil?</i>	
	Da	Nu
Oraș	55,5	44,5
Sat	54,1	45,9
În total pe eșantion	54,7	45,3

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Asigurarea cu bunuri de folosință îndelungată este, de asemenea, mai deficitară la sat decât la oraș (a se vedea Tabelul 3.3). Discrepanțele nu sunt însă atât de semnificative la această componentă, ceea ce ne vorbește despre extinderea modernizării asupra traiului de la sat. Cu toate că în ansamblu asigurarea cu unele bunuri (televizor, frigider, telefon fix) este la un nivel înalt în familiile tinere, rămâne totuși greu a stabili în ce măsură ele dispun de aceste bunuri, din moment ce jumătate

din familiile intervievate nu aveau o locuință proprie (fie trăiesc împreună cu părinții, fie la gazdă). Cert este că odată cu creșterea duratei căsătoriei cresc și posibilitățile familiei de a-și dota casa cu electrocasnice.

Tabelul 3.3

Dotarea gospodăriilor familiilor tinere cu bunuri de folosință îndelungată (în %)

Bunurile	Oraș	Sat	În total pe eșantion
Televizor	94,9	91,7	93,1
Frigider	84,4	79,1	81,5
Mașină de spălat	70,0	61,2	65,0
Computer	40,1	18,6	27,9
Telefon fix	82,1	80,0	80,9
Automobil	38,5	28,5	32,8

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Cât privește *distribuirea rolurilor și puterii*, tradițional, soțul era considerat atât capul familiei, cât și întreținătorul unic al acesteia. Astăzi lucrurile într-o anumită măsură s-au schimbat: soțul este principalul întreținător al familiei în cazul a 74% din familiile tinere, soția – în cazul a 7,9%, părinții unuia din soți – în cazul a 6,0% și ambii parteneri – în cazul a 12,1%. După cum și era de așteptat, în mediul urban, soția și părinții unuia din soți sunt principalii întreținători în proporție mai mare decât la sat. Este îmbucurător faptul că femeile se implică în diverse activități de întreținere a familiei, dar o asemenea situație, când în 26% din familiile tinere bărbatul nu este principalul întreținător al familiei, poate avea și efecte negative. De regulă, din momentul în care soțul nu este principalul întreținător, el încetează să se mai simtă capul familiei și apărătorul ei, iar odată cu aceasta poate să i se reducă sentimentul de responsabilitate față de grijile gospodărești, să se contureze lipsa motivației de a căuta soluții pentru rezolvarea problemelor apărute. Ulterior, acest model poate fi preluat și de către propriii copii, situația fiind mai nefavorabilă în cazul când se educă un

copil de sex masculin. Astfel, viitorului soț, tată i se educă infantilismul, resemnarea, pasivitatea. În acest sens, este necesar a promova mai insistent necesitatea implicării ambilor parteneri în realizarea sarcinilor casnice, îndeosebi în situația în care unul dintre parteneri, indiferent despre care sex este vorba, e mai mult implicat în câmpul muncii.

Conform indicelui sintetic, un alt factor care influențează negativ atmosfera din cadrul familiei îl constituie *condițiile locative nepotrivite* (24,1). Noțiunea „adăpost adecvat” înseamnă mai mult decât existența unui acoperiș deasupra capului, fiind vorba despre intimitate, accesibilitate fizică, securitate, stabilitate structurală și durabilitate, lumină, ventilație și încălzire adecvată, existența unei infrastructuri satisfăcătoare ce ar asigura aprovizionarea cu apă, igiena adecvată, precum și o poziționare favorabilă ce ar permite accesul la locul de muncă și la facilitățile de bază¹.

Din totalul celor 600 de familii tinere intervievate, numai jumătate (50,8%) erau asigurate cu apartament sau cu casă proprie, 19,8% fiind puse în situația de a închiria o locuință. Un număr important de familii tinere (25%) locuiau împreună cu părinții, chiar dacă fenomenul neolocalității este în extindere, adică cuplurile pot locui acolo unde vor, nu neapărat în familia soției sau a soțului. În mediul rural locuirea împreună cu părinții este mai frecventă decât în mediul urban. Conjunctura socioeconomică creată îi forțează să locuiască într-o familie multigenerațională, aceasta contribuind la apariția conflictului între aspirații și realitate la tinerii soți. O serie de studii în domeniu au demonstrat că coabitarea intergenerațională este traumatizantă și stresantă pentru tinerele cupluri, deoarece în majoritatea cazurilor nu reprezintă opțiunea tinerilor, ci este dictată de imposibilitatea accesului la o locuință proprie. Tinerele cupluri percep acest lucru ca pe un atentat

¹ ILUȚ, P. (coord.) *Dimensiuni ale familiei actuale din România*, p.180.

la independența lor și ar prefera să locuiască singuri fără părinți, deși sunt conștienți de faptul că, din punct de vedere material, coabitarea cu părinții este avantajoasă. Acest conflict interior, ce ajunge uneori să fie exteriorizat chiar în forme violente, are consecințe negative asupra sănătății fizice și psihice, asupra satisfacției generale de viață și, ceea ce este mai important, asupra satisfacției maritale și familiale¹. Astfel, 44,4% din totalul tinerilor soți, care au apreciat că sunt nemulțumiți de viața de cuplu, locuiau împreună cu părinții, 33,3% locuiau la gazdă și 22,2% în casa sau în apartamentul propriu. Totodată, nici părinților nu le este ușor, deoarece în casa lor a intrat un om cu totul străin, care devine adesea pentru fiul sau fiica lor mai apropiat decât înșiși părinții, asupra lui fiind orientată toată atenția și grija.

Din totalul tinerilor soți intervievați, 4,4% locuiau în cămin comun. Se cunoaște că locuirea în comun generează cel mai adesea relații conflictuale sau tensionate între locatari. Majoritatea familiilor din mediul rural locuiesc în case cu mai mult de 3 camere, în timp ce în mediul urban majoritatea locuiesc în apartamente cu 1-2 camere. Evident că suprafața disponibilă nu este un indicator suficient al dotării și al standardelor de viață, fiind important și accesul efectiv la serviciile publice.

Un alt factor care influențează negativ atmosfera din cadrul familiei este *gelozia* (22,67). În literatura de specialitate, gelozia este definită ca un ansamblu de trăiri emoționale, gânduri și acțiuni care apar și se dezvoltă când o relație semnificativă este percepută ca fiind amenințată de un rival². Cercetătorii I. Mitrofan și N. Mitrofan sunt de părere că gelozia poate apărea în orice tip de relație și este dificil de evitat, iar R. Linton consideră că gelozia este un sentiment universal și

¹ GHEBREA, G. Factorii ce afectează stabilitatea cuplului marital. În: *Calitatea vieții*, 1999, nr.1-2, p.23.

² NUȚĂ, A. *Psihologia relației de cuplu și a familiei*. București: Credis, 2009, p.67.

înnăscut¹. Studiile în domeniu au mai evidențiat că gelozia este trăită și exprimată diferit de către bărbați și femei. Bărbații manifestă gelozie în special la activitatea sexuală a partenerelor lor, iar femeile sunt mai geloase în ceea ce privește implicarea emoțională a partenerilor. Bărbații tind să nege sentimentele lor de gelozie, dar le exprimă adesea prin furie și violență, în timp ce femeile admit sentimentul, dar manifestă depresie. Bărbații tind să acuze partenerele, pe când femeile tind să se autoacuze².

Cert este că gelozia are un impact negativ asupra relațiilor maritale, deoarece ea subminează încrederea reciprocă a tinerilor soți și multiplică stările de anxietate, iar uneori poate duce la violență domestică. Unii cercetători³ nu exclud însă că, ocazional, sentimentele atenuate de gelozie sunt normale pentru persoanele care iubesc, asemenea sentimente au o valoare adaptativă, în sensul că ele întăresc motivația conduitei interacționale a partenerilor. Studiul autorilor a reliefat că implicațiile geloziei sunt negative asupra relației de cuplu, îndeosebi blochează procesul de comunicare; aceasta, la rândul său, are impact semnificativ asupra mecanismului de adaptare la viața familială și la mediul social. „*Totul merge bine, însă când apare câte o criză de gelozie, relațiile noastre se dereglează puternic. Gelozia lui mă face să nu împărtășesc cu el tot ce mi se întâmplă pe parcursul zilei. Fiindcă mă tem de consecințe. Unele situații el poate să le interpreteze și să le răstălmăcească cum îi convine*” (IIA_C_10).

Lipsa locurilor de muncă a obținut valoarea de 20,25. De obicei, tinerii nu au acces la locuri de muncă bine plătite. Pe piața muncii din Republica Moldova predomină un număr mare de locuri de muncă cu o productivitate scăzută, respectiv, prost plătite. În acest context, destul de

¹ MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Elemente de psihologie a cuplului*. București: Șansa, 1996, p.124.

² CIUPERCĂ, C. *Tratat de psihosociologia familiei*. Craiova: SITECH, 2012, p.85.

³ MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Elemente de psihologie a cuplului*, p.130.

elocvente sunt răspunsurile tinerilor intervievați: „*Imediat după studii am încercat să mă aranjez la muncă. Condițiile de muncă mi-au plăcut, dar nu m-a aranjat salariul. Locul de lucru era departe de locul de trai, aproape de Durlăști. Acești bani trebuia să-i cheltui numai pe drum. Eram numai ce căsătorită. Am pornit o casă lângă oraș. Așa că am plecat pentru o perioadă peste hotare.*” (IIA_C_1). Lipsa locurilor de muncă alături de sărăcie sunt considerați factori stresanți severi, de cele mai multe ori ei aflându-se în afara controlului membrilor familiei, ținând prioritar de organizarea economică și socială a societății din care face parte familia respectivă.

Intervenția părinților/socrilor în viața tinerei familii, cu o valoare de 18,65, s-a plasat ca factor perturbator al relațiilor familiale pe locul 5. Situația dată este confirmată și de numărul mare al tinerilor soți care au constatat că în familia lor au apărut conflicte din cauza părinților unuia dintre soți (56,8%). Părinții nu doresc copiilor lor răul, dar problema constă în aceea că părinții, chiar după încheierea căsătoriei copiilor, continuă să vadă în fiul sau în fiica lor un copil, încearcă să conducă tinerii căsătoriți, impunându-le punctul lor de vedere și nu rareori se implică în relația dintre tineri. În același timp, multe perechi tinere se simt bine sub ocrotirea familiei părinților. Astfel, tinerii trebuie să fie pregătiți nu doar cum să se deprindă unul cu altul, dar și să se adapteze la părinții, familia soțului/soției.

În acest context apare o situație contradictorie: pe de o parte, implicarea părinților în relația tinerilor soți poate crea situații conflictuale, iar, pe de altă parte, conjunctura economică creată impune necesitatea ca familiile tinere să fie ajutate de familiile lor de origine. Astfel, pentru a limita neînțelegerile dintre părinți și copii, primii ar trebui să ofere copiilor până la căsătorie o pregătire cât mai cuprinzătoare pentru viața de familie, iar practica acordării de suport material să fie aplicată doar atunci când acesta este indispensabil, adică

când tinerii se află într-o penurie de resurse economice din motive absolut obiective (de exemplu, sunt încadrați în procesul de instruire). Acest lucru a fost constatat cu jumătate de secol în urmă de sociologul american T. Parsons, care considera studenția drept un stadiu de prematuritate sau maturitate timpurie¹, în cursul căreia tinerii sunt suficient de vârstnici pentru a presta munci pentru societate, pentru a fi căsătoriți și a avea copii, dar depind încă de sprijinul economic acordat de părinți.

Datele din *Tabelul 3.4* scot în evidență proporții importante ale familiilor tinere care beneficiază de ajutor complex de bunuri și servicii de la părinți/socri (ajutor material, ajutor în gospodărie, ajutor în educarea copiilor etc.). În linii generale, acest sprijin poate fi caracterizat ca ajutor de subzistență, fiindcă prin el se încearcă asigurarea unui nivel adecvat al calității vieții tinerei familii. Ajutorul acesta este foarte important, deoarece oferă tinerilor diverse oportunități. Dacă ajutorul este acordat temporar și nu se face abuz de el, atunci este favorabil; în caz contrar, poate influența negativ tinerii, cultivându-le dependența, lenevia, infantilismul și chiar atitudini parazitare.

Tabelul 3.4

Aprecierea ajutorului acordat de părinții soțului/soției (în %)

Suportul oferit de către părinți	Da, întotdeauna	Da, uneori	Nu
<i>Părinții ne ajută cu bani</i>	17,9	55,1	27,0
<i>Părinții ne ajută cu produse alimentare</i>	27,0	54,1	18,9
<i>Părinții ne ajută cu bunuri materiale</i>	11,9	45,6	42,5
<i>Părinții ne ajută în gospodărie</i>	20,0	43,3	36,7
<i>Părinții ne ajută la creșterea copiilor</i>	31,8	44,9	23,3

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”. (N=600)

Faptul că mai mult de jumătate din tinerii intervievați beneficiază de ajutorul părinților demonstrează, pe de o parte, dependența

¹ PARSONS, T. The prospects of sociological theory. În: *American Sociological Review*, vol.15, nr.1, February 1950, p.3-16.

economică și socială de aceștia, iar, pe de altă parte – o puternică legătură de solidaritate între părinți și copii. Numai 43,1% din tinerii soți intervievați au apreciat că sunt total independenți de părinți, 20,5% – că sunt dependenți în procesul de luare a deciziilor, 18,2% – dependenți material, 16,3% – privind creșterea și educarea copiilor și 1,8% – sub aspect emoțional. Odată cu nașterea copiilor ajutorul acordat de părinți crește. Mai multe studii efectuate și în Rusia cu referire la modul de viață al tinerelor familii au arătat că peste 50% dintre soți, indiferent de locul de trai, se folosesc de ajutorul și susținerea din partea părinților¹. Potrivit unor investigații din Republica Moldova, o cincime din bugetul familiilor tinere vine de la părinți. În categoria de vârstă a soților între 30 și 39 ani acest procentaj scade simțitor și este aproape ne semnificativ – de 2%, adică, la această vârstă copiii se desprind, cel puțin financiar, de susținerea părinților². Firește, majoritatea tinerilor soți își doresc să fie independenți de părinții lor, dar situația socioeconomică precară nu le permite să se descurce singuri cu problemele vieții familiale.

Părinții exercită un rol fundamental în reușita tinerei familii. Tinerii soți moștenesc de la părinți multe exemple pozitive (dar și negative) de viață familială. Astfel, părinții care au avut parte de o căsătorie prosperă, cu un grad de conflictualitate redus, pot oferi copiilor cele mai bune exemple privitor la aceea cum trebuie să-și construiască viața de familie împreună cu soțul/soția.

Psihologii promovează ideea că părinții își „programează” copiii, făcând asupra lor un transfer al întregii experiențe din viața familială pe care ei au învățat-o. Dacă ei se simt într-o oarecare măsură nefericiți în

¹ ДЕМЕНТЬЕВА, И. *Первые годы брака. Проблемы становления молодой семьи*. Москва: Наука, 1991.

² *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale. Raport de cercetare*, p.28.

relația personală cu partenerul conjugal, în pofida faptului că le doresc fericire copiilor lor, ei oricum, conștient sau inconștient, transmit programa sentimentului de neîmplinire în viața de familie. Dacă se simt împliniți, au o relație armonioasă, această energie cognitivă se transmite copiilor prin tipaje comportamentale¹.

Tabelul 3.5

Aspecte din viața familială a părinților care au servit drept exemplu (în %)

Care aspecte din viața familială a părinților Dvs. au servit drept exemplu?	Tineri căsătoriți			Tineri necăsătoriți		
	Da	Nu	Dificil să răspund	Da	Nu	Dificil să răspund
<i>Stabilitatea familiei</i>	69,8	12,7	17,5	81,5	10,5	8,0
<i>Modul de a educa și crește copiii</i>	75,5	11,2	13,3	82,7	8,2	9,1
<i>Înțelegerea soților între ei</i>	60,5	18,0	21,5	63,0	19,0	18,0
<i>Modul de a rezolva problemele cu care se confruntă familia</i>	59,3	16,3	24,4	58,7	16,5	24,8

Sursa: Studiile „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova” și „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Din Tabelul 3.5 observăm că cel mai mult a servit ca exemplu din partea părinților (atât pentru tinerii căsătoriți, cât și pentru cei necăsătoriți) modul de a educa și crește copiii, la celălalt pol aflându-se modul de a rezolva problemele cu care se confruntă familia și înțelegerea soților între ei. Este important ca familia să poată oferi copiilor săi exemple pozitive, fiindcă de atmosfera familiei de origine, în care au crescut viitorii soți, depinde cum va fi soarta viitorului cuplu, va fi el prosper sau, dimpotrivă, se va confrunța cu probleme și greutăți și, în rezultat, se va destrăma. În alți termeni, modelul familial oferit de

¹ CHISAR, L., MAHU, V. Influența parentală asupra cuplului nou-format. În: *Revista Psihologie*, 2009, nr.1, p.83.

către familia de apartenență se constituie într-un factor regulator ce va condiționa în mare măsură integrarea în viitoarea viață familială¹.

Important este ca tinerii soți să nu-și identifice totalmente modelele de rol din propria familie cu cele din familiile de apartenență (cu toate că este dificil de realizat), deoarece atunci când rolurile familiale din familia de origine sunt acceptate și interiorizate ele devin repere de model prin imitație. Unii soți caută continuu să se raporteze și să se identifice modelului matern sau patern în conduita partenerului său marital. Astfel, în situația în care partenerul se abate de la rolul conjugal, aceasta conduce la accentuarea unui sentiment de frustrare și se expune eșecului relațional, prejudiciind adaptarea maritală.

Despărțirile frecvente, considerate ca factor care periclitează relațiile familiale, au obținut o pondere de 17,52. Plecarea la muncă peste hotare continuă să fie o strategie adoptată de tinerii soți pentru a face față dificultăților materiale cu care se confruntă. Astfel, 45,2% dintre soți și 22,5% dintre soții au fost măcar o dată la muncă peste hotare. La întrebarea dacă ar avea o șansă reală de a pleca din Republica Moldova, 20,5% sunt deciziși să plece pentru totdeauna, 49,% ar pleca numai pentru o perioadă, 19,4% nu sunt hotărâți, respectiv le este greu să dea un răspuns clar. Acest procentaj denotă o lipsă de încredere colectivă față de viitorul țării. Chiar dacă cei 49% dintre soți ar intenționa să migreze numai pentru o perioadă, aceasta nu garantează că ei într-adevăr se vor întoarce. Familiile tinere sunt un potențial migratoriu sigur, fiindcă multe din ele nu dispun de locuință/gospodărie proprie, fiind tineri învață fără greutate limba țării-gazdă, deprind ușor cultura acesteia, iar copiii foarte rapid se adaptează la noul mediu etc. *„În afară de copii, mamă, soție nimic nu mă atrage. Dacă n-ar fi ei, nu*

¹ MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, p.224.

m-aș mai întoarce acasă. Acolo, în țara gazdă, îți poți găsi de lucru și pentru munca depusă primești bani buni. Unica dorință – să nu ne „trevojască” miliția.” (IIA_C_7).

Dacă procesul migratoriu influențează pozitiv asupra situației materiale, atunci asupra adaptării maritale implicațiile sunt în mare parte negative. În situația plecării unuia dintre soți, relațiile dintre tinerii soți abia înfiripate se destabilizează ușor. Tânărul plecat peste hotare foarte repede se va simți înstrăinat. Această situație a fost confirmată și de tinerii soți intervievați, care fie ei, fie partenerii de viață au fost plecați peste hotare. *„Chiar dacă soțul pleacă o dată la 3 luni, când vine, de fiecare dată trebuie să treacă ceva timp ca să ne deprindem unul cu altul, să ne reapropiem. Cât el nu este, mă deprind să fac totul singură, iar când vine îmi pare că dacă el face ceva, din contra, îmi încurcă”* (IIA_C_11). Această constatare denotă că plecarea unuia dintre soți peste hotare produce dereglarea ciclului familial de viață, inversarea rolurilor în familie și are implicații negative privind funcționarea și dezvoltarea familiei atât la momentul actual, cât și în viitor.

Un studiu autohton a relevat că în cazul a 8% dintre tinerii emigranți căsătoria s-a soldat cu destrămarea familiei sau cu dezorganizarea acesteia¹. Aceste date sunt argumentate și de rezultatele studiului autorilor, care a demonstrat că pentru soții care au fost la muncă peste hotare principalii factori ce influențează negativ relațiile dintre soți este gelozia și lipsa locurilor de muncă, ambii cu valoarea de 27,5%. Fenomenul migrației are consecințe negative asupra tuturor familiilor, însă familiile tinere sunt mai vulnerabile, deoarece tinerii căsătoriți nu posedă experiența necesară de viață în comun. Nu trebuie să neglijăm nici impactul acestui fenomen asupra copiilor. Studiile

¹ *Materialele Conferinței „Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova” (21-23 octombrie 2008). Chișinău: OPINIA, 2008, p.11.*

autohtone au evidențiat că copiii, ai căror părinți sunt plecați peste hotare, se confruntă cu stări emoționale dificile și neplăcute – devin triști, se simt izolați, plâng, au sentimentul insecurității¹, toate acestea soldându-se și cu apariția cazurilor de suicid, situație din cele mai alarmante. Conform datelor Ministerului Afacerilor Interne, în anul 2013 Republica Moldova a pierdut 17 minori de pe urma cazurilor de suicid, iar 87 minori au avut tentative de suicid². Consecințele nefaste ale migrației pe plan social și demografic generează necesitatea stringentă de conștientizare a acestora și de implementare de către autorități a politicilor de diminuare.

Infidelitatea, considerată ca factor ce influențează negativ relațiile din cadrul familiei tinere, a obținut un coeficient de 12,8. Asupra acestui aspect trebuie de atras o atenție specială, deoarece în foarte multe cazuri adulterul poate constitui un factor decisiv al disoluției cuplului. Or, fidelitatea reprezintă un element important de consolidare a relațiilor familiale³.

Trezește îngrijorare faptul că pentru mulți tineri soți un factor esențial care înrăutățește aceste relații este **lipsa de respect reciproc** (12,1). Situația dată își are explicația parțială, probabil, în familiarizarea insuficientă a tinerilor soți cu modul de relaționare a partenerilor în cuplu. Acest aspect, însă, alături de dragoste, contribuie în măsură substanțială la fericirea familiei.

Discuțiile privind creșterea și educarea copiilor au obținut valoarea de 11,4. Acestea în mare parte ar putea fi generate de

¹ *Situația copiilor rămași fără îngrijire părintească în urma migrației. Raport de studiu.* Chișinău: UNICEF Moldova, 2006, p.85.

² *Date statistice privind cazurile de suicid și tentativă de suicid în rândurile copiilor și minorilor înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova.* [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://date.gov.md/ckan/dataset/5085-date-statistice-privind-cazurile-de-suicid-si-tentativa-de-suicid-in-randurile-copiilor-si-mino>

³ MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Psihologia relațiilor dintre sexe. Mutații și alternative.*

stereotipurile de gen, care sunt foarte dificil sau chiar imposibil de schimbat, și de principiile de educație interiorizate în procesul de socializare din familia de origine.

Necunoașterea soților înainte de căsătorie (9,15) este un alt factor ce influențează relațiile de familie. Nimeni nu s-a născut soț și soție, dar poate deveni dacă dorește. Un proces eficient de cunoaștere până la căsătorie asigură acomodarea maritală a soților, acceptarea lor, valorizarea intereselor, corectarea comportamentelor care pot dezvolta tensiuni. Informația obținută încă la început de cale ajută la formarea strategiilor de coexistență maritală. Toate aceste elemente luate împreună facilitează adaptarea tinerilor la realitățile din Republica Moldova.

Consumul de alcool a înregistrat un indice de 8,6, ceea ce reprezintă un factor puternic de risc pentru stabilitatea căsniciei. Un studiu național relevă că în 60% din toate gospodăriile casnice se consumă alcool, iar cel mai înalt nivel al consumului de băuturi alcoolice este înregistrat în rândul populației de 20-44 ani¹. Totodată, în cadrul studiului „Sănătatea și dezvoltarea tinerilor” s-a constatat că o jumătate din tinerii respondenți acceptă totuși că un mod sănătos de viață implică consumarea alcoolului².

Problema consumului de alcool în rândul tinerilor a fost semnalată și de unii directori de grădinițe intervievați: „*Avem mulți părinți tineri care se trezesc din beție doar din când în când. Deci, nu poate fi vorba că aceștia sunt responsabili pentru creșterea și educarea unui copil*” (IIA_E_24). Acest lucru se poate explica prin tradițiile naționale de a se consuma alcool la sărbători religioase sau oficiale, la zile de naștere sau cu alte ocazii. Consumul de alcool este perceput drept

¹ *Consumul și abuzul de alcool în Republica Moldova: evaluarea situației și impactului*. Chișinău: Expert Grup, 2008, p.4. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/214819138/Consumul-Si-Abuzul-de-Alcool>

² *Sănătatea și dezvoltarea tinerilor. Studiu de evaluare a cunoștințelor, atitudinilor și practicilor tinerilor*. Chișinău: UNICEF, 2005, p.26.

problemă într-o măsură mai mare de către femei decât de către bărbați. Consumul abuziv de alcool implică, desigur, costuri substanțiale de ordin social și economic și se răsfrânge negativ asupra tuturor membrilor familiei.

Dezinteresul față de familie reprezintă un alt factor cu implicații negative asupra atmosferei din familie, care a înregistrat o valoare de 8,4. Soții din astfel de familii neglijează conștient scopul pentru care a fost formată familia. Frecvent, dezintersul este generat de ambianța negativă din interiorul căminului sau de discrepanța dintre nivelul de așteptări cu privire la viața de familie și starea de fapt.

Brutalitatea și violența ca factori distructivi au cumulat valoarea de 7,9. Unele studii au scos în evidență că certurile soldate cu agresiuni fizice sunt mai răspândite în rândul familiilor tinere¹. Trebuie să recunoaștem că în ultimul timp agresivitatea este produsă în mare parte de frustrarea survenită din nesatisfacerea necesităților de bază. De asemenea, în societatea noastră violența în familie rămâne a fi ascunsă, însă ea afectează nu doar soții, dar și pe ceilalți membri ai familiei.

Toți acești factori evidențiați în baza cercetărilor realizate de autori periclitează foarte serios șansele unui cuplu de a se dezvolta și, ulterior, de a se adapta la realitățile etapei de tranziție. *Lipsa factorilor care influențează negativ atmosfera din cadrul familiei tinere* a obținut valoarea 14,1. Aici se includ familiile cu un nivel înalt de venituri, care au propria locuință, ambii soți fiind asigurați cu loc de muncă și independenți de părinți din toate punctele de vedere.

Avalanșa problemelor cu care se confruntă familiile tinere este completată și de rezultatele studiului prezentate în *Figura 3.2*, privind înțelegerea tinerilor soți între ei. Astfel, dacă tinerii soți cu preponderență găsesc înțelegere în ce privește relațiile intime și educația

¹ ILUȚ, P. (coord.) *Dimensiuni ale familiei actuale din România*, p.161.

copiilor (peste 60% din respondenți întotdeauna cad de acord privind la aceste aspecte), atunci nu atât de favorabilă este situația privind înțelegerea între soți referitor la relațiile cu prietenii soțului/soției (20,5% deseori nu sunt de acord), la relațiile cu rudele soțului/soției (18,2% deseori nu sunt de acord), la modul cum se cheltuie banii (15,8% deseori nu sunt de acord) și cum sunt împărțite obligațiile casnice (15% deseori nu sunt de acord, iar 3,4% niciodată nu sunt de acord).

Este important că tinerii se înțeleg foarte bine în ceea ce privește relațiile intime, deoarece comportamentul sexual are implicații serioase asupra satisfacției maritale și, implicit, asupra stabilității cuplului. Relațiile sexuale îi apropie pe soți, le dă sentimentul împlinirii, dragostei conjugale, armoniei și echilibrului atât de necesar oricărui cuplu.

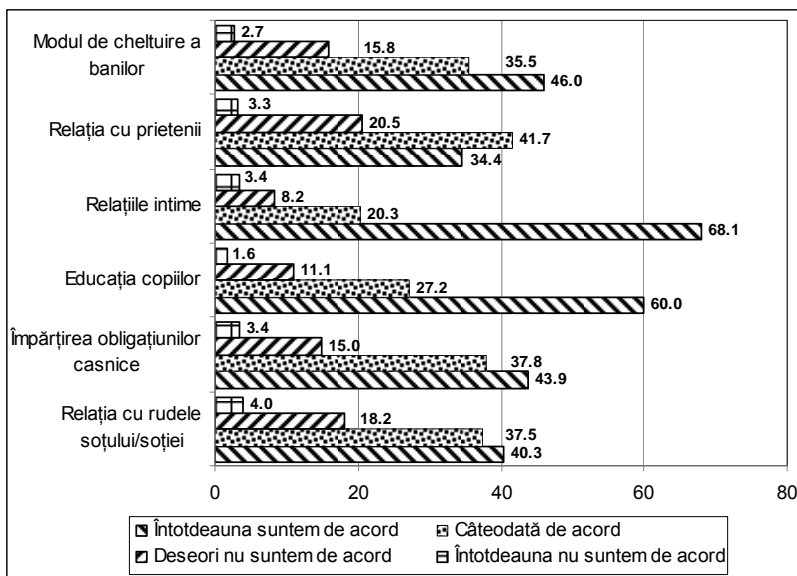

Fig.3.2. Nivelul înțelegerii între tinerii soți

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”

Existența umană depinde de activități de rutină, cum ar fi asigurarea hranei, îmbrăcăminte, adăpostului – atât pentru copiii, cât și pentru adulți. Faptul că mai mult de jumătate din tinerii soți intervievați (56,1%) au menționat fie că doar câteodată sunt de acord, fie deseori sau întotdeauna nu sunt de acord cu partenerul de viață în ceea ce privește împărțirea obligațiilor casnice, se explică prin aceea că distribuția rolurilor gospodărești continuă să se facă și în familia tânără într-un mod tradițional. Indiferent de schimbările produse pe plan profesional, în Republica Moldova putem constata existența unor responsabilități atribuite diferențiat bărbaților și femeilor (îngrijirea copiilor, bucătărie, gospodărie), femeile având totuși un spectru de griji mai larg decât bărbații (a se vedea *Tabelul 3.6*). Astfel, la nivelul simțului comun sarcinile domestice sunt considerate în spirit tradițional responsabilitatea femeii și, în consecință, ea se ocupă cu preponderență de spălarea rufelor, pregătirea bucatelor și de curățenie, care în mare parte sunt sarcini consumatoare de timp și urgente, în sensul că nu pot fi amânate. Soțul se implică mult mai puțin, comparativ cu soția, în efectuarea sarcinilor gospodărești; cel mai frecvent el se ocupă de reparațiile în casă și de cultivarea pământului, adică exercită activități care necesită forță fizică. Mai multe studii arată că chiar și atunci când soțiile nu se ocupă direct de realizarea sarcinilor domestice și le „externalizează” ele sunt supervizorii acestora¹.

O parte din studii au relevat că în situația în care soțul în familia tânără este șomer, el își diminuează inițiativa și autoritatea în rolurile de soț. Cu totul alta este situația soției șomer în cuplul tânăr, în care rolul acesteia se revărsă asupra problemelor domestice. Soția încearcă să recupereze rolul de soție fără serviciu prin atribuții familiale supli-

¹ MUREȘAN, C. (coord.) *Ancheta pilot. Generații și Gen la Cluj*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2005, p.81.

mentare, grijă suplimentară pentru problemele soțului, „eliberându-l” de cele mai multe atribuții ale rolului de soț pe plan familial¹. Un studiu autohton a remarcat că familiilor tinere le este specifică tendința de a negocia rolurile (71%), aceasta realizându-se sub formă de convenții, tratative, discuții de tip constructiv, în funcție de resursele disponibile ale partenerilor, de profesie, postul ocupat la serviciu, rezerva de timp liber, starea sănătății, abilitățile și capacitățile de gestionare etc.²

Tabelul 3.6

Distribuția sarcinilor gospodărești în familia tânără (în %)

	Sarcinile	Soțul	Soția	Ambii soți
1	<i>Pregătirea bucatelor</i>	1,8	72,5	25,7
2	<i>Spălarea rufelor</i>	1,3	83,2	15,5
3	<i>Cumpărături</i>	9,5	27,8	62,7
4	<i>Reparații în casă</i>	30,0	12,1	57,9
5	<i>Curățenie</i>	1,7	54,6	43,7
6	<i>Creșterea și educația copiilor</i>	0,5	20,2	79,2
7	<i>Cultivarea pământului</i>	31,1	10,7	58,2

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Faptul că în procesul de creștere și educație a copiilor în 79,2% din cazuri se implică ambii parteneri pune în vizor interesul activ pentru copil din partea tatălui și susținerea mamei în acest proces. E și normal că diferă natura activității. Astfel, în mare parte tații se implică în activități de joacă, în timp ce mamele își concentrează timpul în activități de îngrijire. De asemenea, implicarea tatălui în creșterea și educarea copilului consolidează relația soț-soție și copil-părinte. Astfel, creșterea și educarea copiilor, care de secole la rând era prerogativa

¹ BATĂR, D. Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere. În: ZAMFIR, E., BĂDESCU, I., ZAMFIR, C. (coord.) *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*. București: Expert, 2000, p.738-743.

² CUZNEȚOV, L. *Fundamente teoretice și metodologice ale educației pentru familie*. Teză de doctor habilitat în pedagogie. Chișinău, 2005, p.63.

exclusivă a femeii, astăzi într-un număr extrem de mare de familii tinere este o activitate comună.

Domeniul repartizării rolurilor în cadrul familiei are o importanță deosebită, ținându-se cont de faptul că distribuirea echitabilă a activităților în familie este în relație directă cu satisfacția maritală¹. Lipsa de interes în asumarea rolurilor perturbă fenomenele de adaptare a partenerilor unul față de altul. Sociologul autohton I. Bejan-Volc consideră că problema interacțiunii rol-funcție-conduită deloc nu este una simplă, ea are o încărcătură filosofică, bazată pe o inegalitate social-funcțională, pe un model asimetric și semantic, pe un specific tradițional rural².

Stabilitatea relației conjugale și păstrarea intimității rezultă adesea din capacitatea soților de a rezolva conflictele spre satisfacția ambilor parteneri. Intimitatea nu neapărat presupune absența conflictelor, cât mai ales maniera în care se rezolvă conflictele inevitabile, ceea ce face ca relația să progreseze³. Tensiunile sunt posibile în orice familie, cu atât mai mult că omul se află într-un conflict permanent chiar cu sine însuși. Totuși, dacă în familiile adulte sfera conflictelor este limitată și cauzele certurilor sunt diferite, atunci în familia tânără motiv pentru confruntare poate fi aproape totul. Drept dovadă este numărul mare de respondenți care au menționat cât de frecvent apar neînțelegeri cu partenerul de viață. Cel mai frecvent, în familiile tinere apar conflicte de câteva ori pe lună (22,7%). În dependență de durata căsătoriei, conflicte apar mai frecvent zilnic începând cu al treilea an de căsătorie. Astfel, dacă în primul an de căsătorie zilnic se confruntă cu conflicte 2,2% (fie nu au încă copii, fie

¹ ADAMS, N.B. *The family. A sociological interpretation*, p.263.

² BEJAN-VOLC, I. *Relațiile gender rural: un imperativ al timpului*. Chișinău: CEP USM, 2004, p.184.

³ DRUȚĂ, M., DRUȚĂ, F. *Psihologia socială*. București: ASE, 2000, p.72.

greutățile cotidiene nu sunt atât de evidente), în al doilea an 5,7%, iar în al treilea an 7,2%, același procentaj manifestându-se respectiv în al patrulea și al cincilea an. Cei care sunt căsătoriți mai mult de 3 ani au deja câte un copil, ceea ce actualizează greutățile cotidiene. S-a stabilit o corelație între frecvența conflictelor și durata cunoașterii înainte de căsătorie. Astfel, cel mai frecvent apar conflicte zilnice între soții la care perioada de cunoaștere a fost de cel mult o lună – 25%; de la 1 lună la 6 luni – 7,1%; de la 6 luni până la 1 an – 5,1%; de la 1 la 3 ani – 2,6%; mai mult de 3 ani – 4,6%. Acest aspect accentuează încă o dată necesitatea cunoașterii soților înainte de căsătorie și atenționează asupra faptului că familia nu trebuie să fie întemeiată în pripă. Un interes deosebit a prezentat corelația dintre frecvența conflictelor și implicarea unuia dintre soți în procesul migrațional. Datele cantitative au demonstrat că procesul migrațional amplifică tensiunile între soți; astfel, 53,8% au certuri în familie mai mult de câteva ori pe lună.

O condiție esențială de care trebuie să țină cont tinerii parteneri este că într-un conflict familial nu trebuie ca unul dintre soți să se străduiască să câștige. Câștigarea unuia dintre parteneri implică pierderea celuilalt, adică a omului iubit. O altă condiție este ca între parteneri să nu se piardă respectul reciproc și să nu se dea frâu liber sentimentelor: „ce vreau aceea vorbesc”, „fac așa cum îmi place”. De multe ori însă, realitatea demonstrează că unii parteneri nu-și rezolvă adecvat conflictele familiale, frecvent ajungând la jigniri sau bătaie, ceea ce confirmă că tensiunile ajung să se manifeste la cote maxime. În baza rezultatelor studiului *„Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”* s-a constatat că numai 30,5% din respondenți adoptă strategia de a discuta calm în timpul unui conflict familial, mai mult de jumătate din ei ridică tonul în astfel de situație (52,3%), 11,2% ajung la jigniri, iar 6% recurg chiar la violență. Aceste date le putem explica prin incapacitatea

tinerilor soți de a comunica și de a găsi calea de compromis pentru a rezolva diferite situații conflictuale, pe fundalul greutăților materiale și de trai, dar și al altor greutăți legate de nașterea copilului.

Sunt identificate cinci stadii ale unui conflict: apariția situației conflictuale, conștientizarea, manifestarea conflictului, aprofundarea conflictului și soluționarea acestuia. Dacă primele etape depind mai mult de calitățile soților, potrivirea psihologică și relaționarea tinerilor soți, atunci ultima și cea mai importantă etapă este în funcție de nivelul de pregătire a tinerilor pentru viața de familie. Tinerii trebuie să conștientizeze în care etapă a conflictului se află și să depună eforturi pentru a-l elimina încă din stadiile inițiale.

Este foarte important pentru menținerea stabilității și armoniei cuplului ca partenerii să discute sincer și deschis motivele de insatisfacție, fiindcă acesta este un pas către o acomodare și adaptare reciprocă a partenerilor la dorințele și exigențele celuilalt. Maniera în care sunt rezolvate aceste conflicte diferă de la un cuplu la altul. La întrebarea „*Ce se întâmplă când apar neînțelegeri în familia Dvs.?*” 62,8% din respondenți au afirmat că cedează ambii ajungând la un compromis; această modalitate se corelează în mod pozitiv cu satisfacția în căsătorie. La un număr important de 31,4% din familii numai unul dintre soți cedează, racordându-se astfel la pretențiile celuilalt și renunțând să-și afirme propriul punct de vedere. Această situație nu este avantajoasă pentru stabilitatea cuplului, deoarece starea de dependență, de inferioritate și dezechilibru dintre parteneri, creată astfel, poate genera resentimente și frustrări¹. Mai grav este că la 6,8% din cupluri niciunul dintre soți nu cedează, lăsând problema nerezolvată. Familiile la care intensitatea, conținutul, forma de manifestare și frecvența

¹ GHEBREA, G. *Factorii ce afectează stabilitatea cuplului marital*, p.35.

conflictelor sunt semnificative se confruntă și cu disfuncționalitatea familială.

Rezultatele studiului realizat de autori au relevat că unii tineri au concepții denaturate despre viața de familie. Astfel, 65,9% din tinerii căsătoriți cred că pentru a avea o căsnicie reușită este necesar doar să se evite pe cât e posibil conflictele, avându-se în vedere, probabil, conflictele distructive. E știut însă că pe lângă conflictele distructive (după cum menționează adepții teoriei conflictului K. Marx, F. Engels, G. Simmel, R. Collins) există și conflicte familiale constructive. Acestea din urmă sunt inevitabile în dezvoltarea relațiilor de familie și presupun eliberarea de tensiune în relația partenerilor. Chiar dacă după ceartă rămâne de parcurs o perioadă grea, mai apoi ei încep să se înțeleagă unul pe altul. Ignorarea sau negarea existenței conflictelor poate să sporească numărul de probleme cu care se confruntă cuplul. Astfel, părerea, potrivit căreia cuplurile conjugale fericite nu se ceartă niciodată, rămâne doar un mit. Atât timp cât partenerii își mențin autonomia firească e și normal ca ei să gândească diferit și să aibă perspective diferite asupra unuia și aceluiași eveniment. Cuplurile mai fericite sunt acelea care dispun de abilități mai mari de comunicare, negociere și rezolvare a divergențelor în mod amiabil, în timp ce cuplurile care evită sau neagă conflictele tind să fie mai nefericite.

Comunicarea în cadrul familiei ghidează funcționalitatea cuplului conjugal, structurează relațiile interpersonale dintre soți, copii, părinți-copii și cele cu membrii familiei extinse etc. *Comunicarea maritală* este procesul prin care un cuplu tânăr își negociază setul de semnificații comune, de înțelesuri împărtășite, iar miezul înțelegerii comunicării familiale este tocmai înțelegerea mesajelor. Comunicarea soților este la un nivel satisfăcător, în condițiile în care 30,4% dintre soți au menționat că discută foarte des problemele pe care le are fiecare cu partenerul de viață, 39,8% – deseori, 16,5% – rareori, 8,9% – foarte rar și 4,4% –

niciodată. Uneori este posibilă și situația când, deși volumul informațiilor schimbate poate fi foarte mare, calitatea acestora lasă de dorit (nu sunt exprimate neliniștile sau nemulțumirile față de anumite atitudini sau comportamente ale partenerului). Acumularea în timp a acestor nemulțumiri poate duce la conflicte foarte puternice, soldate chiar cu ruptura, disoluția cuplului¹. Or, comunicarea între parteneri trebuie să fie permanentă, la fel ca flexibilitatea opiniilor în caz de schimbări.

Prin intermediul comunicării familia îndeplinește ceea ce sociologul american **T. Parsons** numea funcția descărcării emoționale de stresul psihologic. Chiar dacă comunicarea necesită deprinderi și efort, ea constituie un instrument principal de dezvoltare a structurii și a relațiilor de rol, adică atunci când partenerii sunt capabili să comunice eficient, ei pot interacționa optim.

Un moment important în viața fiecărei familii este faptul *cum își întrevede viitorul și cum își planifică viața familială* de mai departe (a se vedea *Tabelul 3.7*). Din cauza incertitudinii socioeconomice și a suportului limitat în bani și gratuități din partea statului, numai 20,9% din tinerii soți intervievați încearcă să vadă lucrurile în perspectivă, obișnuind să facă planuri pentru viața familială pe un timp mai lung (de 5 ani), 26,3% pe un timp mai scurt (maximum 1 an), 17,4% fac planuri numai pentru câteva zile, 23,1% nu fac planuri niciodată și pentru 12,4% le-a fost greu să aprecieze. Totodată, numai aproape jumătate din intervievați cred că viața în viitor și realizarea planurilor lor depinde de ei înșiși și de partenerul de alături. 29,7% cred că ceea ce le va hărăzi destinul sau norocul aceea se va întâmpla; cu mult mai mare este numărul celor din mediul rural, decât al celor din mediul urban care cred în destin sau noroc. Astfel, din cauza crizei socioeconomice familiile

¹ CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*, p.236.

tinere se adaptează mai mult la nesiguranță în defavoarea planificării unui viitor viabil.

Tabelul 3.7

Factorii de care depinde viața în viitor și realizarea planurilor tinerilor soți (în %)

	De Dvs. înșivă	De soț/soție	De starea de lucruri din societate	De destin, noroc	De Dumne-zeu	De ambii soți
<i>Bărbați</i>	25,5	22,0	20,8	26,7	2,4	2,7
<i>Femei</i>	21,2	24,1	19,1	31,9	0,9	2,9
<i>Urban</i>	26,5	17,5	23,3	27,6	1,6	3,5
<i>Rural</i>	20,4	27,4	17,2	31,2	1,5	2,3
<i>În total pe eșantion</i>	23,0	23,2	19,8	29,7	1,5	2,8

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Putem spune, în cele din urmă, că familia tânără se adaptează greu la condițiile societății în transformare, deși noua realitate este acceptată de majoritatea populației. Factorii care influențează procesul de adaptare a soților la transformările socioeconomice din societate pot fi divizați în două categorii. Cei din *prima categorie* au un caracter strict economic, iar diminuarea intensității acestora ține mai puțin direct de eforturile soților și mai mult de lipsa resurselor financiare suficiente, de condițiile locative nepotrivite, de absența locurilor de muncă bine plătite. Factorii din *a doua categorie*, cei sociopsihologici, pot fi evitați sau poate fi micșorată intensitatea lor prin efortul conjugal al soților, dat fiind că se referă direct la ei – gelozie, infidelitate, lipsă de respect reciproc, de educație, precum și prin activități de consiliere efectuate de specialiști în domeniu. Astfel, procesul de adaptare a tinerilor soți se cere a fi stimulat în două direcții: pe de o parte, este necesară ridicarea nivelului de viață al familiilor tinere pentru a diminua prima categorie de factori, iar pe de alta – promovarea educației pentru viața de familie a tinerilor, pentru a depăși cea de-a doua categorie de factori.

3.2. Orientări valorice în constituirea familiei tinere

Criza suportată de societatea contemporană, inclusiv cea moldovenească, se caracterizează prin acutizarea multiplelor probleme sociale, care își au rădăcinile nu doar în sfera economică, dar în mare parte și în prăbușirea sistemului de valori, în căderea moralității. Multe din cele ce erau considerate cu câteva decenii în urmă ca inacceptabile astăzi sunt văzute în ordinea lucrurilor. Se creează impresia că ne aflăm în pragul nașterii unui nou tip de cultură, bazată pe idei cu totul diferite despre bine și rău, frumos și urât. Din zi în zi mai insistent, pe treapta superioară a ierarhiei valorice sunt situate valorile economice, factorul spiritual pierzându-și rolul tradițional important în motivarea și reglarea activității, comportamentului uman. Strategiile consumatoriste inspiră omului ideea că cu bani pot fi procurate toate celelalte valori. Se conturează evident tendința către abordările utilitarist-pragmatice a evenimentelor. Sporește procesul de dezumanizare a relațiilor sociale, care tot mai mult sunt reglementate de logica lucrurilor și nu de cea a normelor morale. Crește distanța dintre valorile individuale și cele sociale, fenomen reflectat în dualitatea, eterogenitatea, „mozaicitatea” lumii interne a individului, în divergența dintre cuvinte și fapte, dintre conduita oficială și cea cotidiană. Or, pe lângă criza economică, lumea contemporană se confruntă cu multiple aspecte ale unei crize și mai grave – cea a valorilor sale. Îngrijorător este însă faptul că acest „dezastru moral” rămâne într-un anumit fel invizibil ochilor noștri; nu mai realizăm natura crizei și nici nu ne mai dăm seama de gravitatea ei¹. În același timp, experiența multiseculară demonstrează că *un stat lipsit de principii spirituale înalte și de norme morale de conduită a*

¹ MacINTYRE, A. *Tratat de morală. După virtute*. București: Humanitas, 1998, p.13.

cetățenilor nu este în stare să realizeze reforme democratice, transformări sociale, economice și politice profunde.

Orice societate se caracterizează printr-un proces complicat de formare a valorilor și a atitudinilor față de ele, proces care devine extrem de dificil, în special în perioadele de cotitură. Anume la aceste etape de dezvoltare se simte cel mai acut nevoia de a cunoaște care valori se vor distruge și care se vor păstra, de a înțelege dacă situația dată reprezintă un fenomen vremelnic sau o prăbușire a lumii valorilor în general, de a stabili valorile tinerilor și încotro vor merge ei, ce idealuri vor îmbrățișa etc. Fără a cunoaște interesele, orientările valorice ale tinerilor este greu de imaginat finalitățile acțiunilor lor. În alți termeni, orientările valorice influențează semnificativ determinarea locului unui individ în societate, precum și alegerea grupului său de referință.

Tinerii de astăzi se maturizează în condiții extremale, generate, pe de o parte, de multiplele probleme ale perioadei de tranziție spre un nou regim socioeconomic și politic, iar, pe de altă parte, de criza sistemului de valori. Lor le aparține să decidă de sine stătător ce este mai valoros în asemenea timpuri – agonisirea bunurilor materiale și îmbogățirea prin orice mijloace sau obținerea unor calificări, profesii care le-ar asigura posibilitatea de adaptare la noile condiții; dezicerea de la valorile, normele morale precedente sau flexibilitatea, acomodarea, conformarea la noile realități; libertatea nelimitată a relațiilor sexuale sau familia ca sprijin al unei vieți prospere etc.

Formarea valorilor și orientărilor valorice se află la temelia oricărei societăți, dat fiind că ele determină interesele, necesitățile oamenilor, raporturile sociale, criteriile de apreciere a ceea ce este important. Toate acestea, la rândul lor, își găsesc expresia în idealurile morale ale oamenilor, atribuind un anumit sens vieții lor. De menționat însă, că valorile, orientările valorice ne apar nu doar ca niște directive

care influențează năzuințele oamenilor, dar și în calitate de mecanism al controlului social pentru menținerea ordinii, stabilității în comunitatea dată, a unui mod de trai în conformitate cu normele acceptate, considerate a fi dezirabile. Or, dezvoltarea societății este influențată în măsură semnificativă de valorile sociale dominante și împărtășite de membrii ei.

Termenul „valoare” are o întreagă varietate de interpretări și sensuri. După cum menționează mai mulți autori¹, în literatura publicată au fost sesizate peste 180 de definiții diferite ale valorii. Astfel, dicționarele explicative definesc *valoarea* ca: ceea ce face o persoană să fie demnă de prețuire, de stimă etc., din punct de vedere moral, intelectual, profesional; ceea ce face un lucru să fie demn de interes, de prețuire; importanță acordată în mod subiectiv unui lucru; ceea ce este considerat adevărat, bun, frumos etc. după criteriile personale sau general admise și servește ca element de referință sau ca principiu moral².

Chiar dacă conținutul acestui termen mai rămâne în unele privințe vag, totuși el exprimă în primul rând semnificația pozitivă a unui obiect, fenomen, comportament oarecare. În viața cotidiană valorile sunt întrebuințate adesea cu sensul de credințe/convingeri religioase, morale, culturale, politice sau ideologice, de asemenea și de principii, atitudini, opinii sau preferințe. În sociologie, valorilor li se atribuie sensul de lucruri considerate ca estimabile și dezirabile, ideale, mai mult sau mai puțin formalizate, care orientează acțiunile și comportamentele unui grup social³.

Valorile sunt definite și ca păreri, credințe despre oameni și despre cele mai reușite modalități de a-i trata, despre ceea ce trebuie să

¹ TIMMS, N. *Social work values: An enquiry*. Boston: Routledge & Kegan Paul, 1983, p.107.

² *Noul dicționar universal al limbii române*. București: LITERA, 2006; *Dicționar enciclopedic ilustrat*. Chișinău: Cartier, 1999.

³ ZAMFIR, C., VLĂSCĂANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*, p.650-651.

facă omul. Aceste credințe, aprecieri sunt reflectate în activitatea zilnică și se referă la stări sau moduri de acțiune considerate a fi dezirabile. Valorile constituie elemente definitorii pentru viața socială, realități lăuntrice, imposibil de observat în mod direct, ci doar prin manifestările lor, identificate atât prin comportamente, cât mai ales prin atitudini. *Atitudinile* sunt expresia directă a valorilor și reprezintă feluri de a fi, de a se comporta, orientate către un anumit obiect, către o anumită acțiune. Aceeași valoare se poate manifesta prin mai multe atitudini, pe care de fapt le determină sau le generează. La rândul lor, atitudinile pot fi determinate de mai multe valori diferite. De exemplu, atitudinea favorabilă față de orice minoritate etnică poate reprezenta manifestarea unei orientări favorabile către egalitate, toleranță, caritate. *Comportamentul* constituie o modalitate de a acționa, ca manifestare exterioară a valorilor, particularizată față de un obiect sau o situație specifică¹. Conceptul de *orientări valorice* reflectă alegerile unei persoane care o influențează la nivel atitudinal și comportamental.

Valorile, orientările valorice se pot schimba, acesta fiind însă un proces complicat și de durată. Dinamica orientărilor valorice depinde în mare măsură de caracteristicile sociodemografice ale oamenilor, de nivelul lor de socializare, precum și de factorii externi: economici, politici, culturali etc. Datorită acestui fapt, în orice societate, colectivitate vor coexista grupuri sociale cu valori diferite, drept exemplu servind cel puțin două din ele: generația vârstnicilor și cea a tinerilor.

Valorile individuale sunt formate și transmise prin mecanismele educației și socializării, fiind însă determinate de mediul socioeconomic, de valorile grupului, colectivității din care face parte individul. „Valoarea este o relație socială pentru că nu orice opțiune, dorință sau

¹ VOICU, B. Valorile și sociologia valorilor. În: VLĂSCEANU, L. (coord.) *Sociologie*, p.253, 255, 288.

apreciere individuală se recomandă prin consistență, ci numai acelea care merg în consens cu opțiunile, dorințele sau aprecierile de grup. Un sistem valoric angajează o comunitate umană și o tradiție”¹. Valorile nu sunt, deci, preferințe subiective individuale, ci preferințe socializate, supraindividuale, care sunt transmise și promovate prin mecanisme sociale. Valorile sunt construite colectiv, devenind astfel valori sociale. A cunoaște, a aprecia ce este bine sau rău, frumos sau urât este posibil doar în cadrul societății prin comunicare și interacțiune.

Valorile sociale determină modul de formare și organizare a familiei. Un sistem dezirabil de valori ale tinerilor cu referire la familie și căsătorie are implicații majore atât în plan macrosocial, acestea influențând în mare parte evoluția ratei nupțialității și altor comportamente demografice, cât și în plan microsocal, valorile reprezentând repere ale comportamentului psihosocial ce orientează comportamentul de zi cu zi și formează anumite capacități de adaptare la mediul familial și cel social.

Orientarea valorică dominantă într-o societate indică un anumit grad de dezvoltare economică, socială, culturală etc., dar și un anumit potențial al direcției preferate, ceea ce sugerează ideea că o mai bună cunoaștere a ordinii, în care individul și familia sa își proiectează valorile, explică și descrie, de asemenea, direcția de dezvoltare a societății respective, problemele cu care se va confrunta în mod necesar sau pe care le va putea evita².

Schimbările sociopolitice și economice, atât pe plan intern, cât și internațional, au provocat schimbări substanțiale în mentalitatea populației, inclusiv a tinerilor, pentru o bună parte a acestora astăzi devenind semnificative banii, cariera și plăcerile, orientarea prioritară

¹ ZAMFIR, C., VLĂSCĂEANU, L. (coord.). *Dicționar de sociologie*, p.650.

² *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale. Raport de cercetare*, p.10.

spre valorile economice și individualiste. Noile transformări sociale au condiționat și apariția unor noi modele de comportamente familiale, orientările valorice ale tinerilor cu privire la căsătorie și viața de familie devenind mai flexibile, mai liberale. Tinerii înaintează tot mai mult în prim-plan independența și cariera, obținerea unui statut social înalt, crearea familiei fiind deplasată pentru un viitor mai îndepărtat.

Toate aceste fenomene se regăsesc și în rândurile tinerilor din Republica Moldova. Drept mărturie ne pot servi extinderea uniunilor consensuale, creșterea numărului de celibatari, de familii monoparentale, mame solitare etc. Este necesar de menționat însă că, chiar dacă noile comportamente familiale se multiplică, totuși rămâne a fi predominantă atitudinea pozitivă a tinerilor din țara noastră (atât a celor căsătoriți, cât și a celor necăsătoriți) față de instituția familiei și căsătoriei, situație reflectată prin puternica valorizare a familiei, după cum observăm și din *Tabelul 3.8*.

Tabelul 3.8

Sistemul valoric al tinerilor căsătoriți și necăsătoriți

Valori	Tineri căsătoriți	Tineri necăsătoriți
Copiii	2,93	2,95
Familia	2,92	2,85
Înțelegerea reciprocă	2,81	2,8
Dragostea	2,79	2,81
Fidelitatea conjugală	2,73	2,80
O locuință corespunzătoare	2,63	2,47
Bunăstarea materială	2,58	2,33
Serviciul	2,47	2,29
Bunăvoința	2,28	2,47
Prieteni	2,0	2,17
Distracțiile	1,71	1,67

Sursa: Studiile „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere din Republica Moldova la transformările socioeconomice” și ”Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Din lista de 11 valori (în baza calculului mediei aritmetice a scalei ordinare cu valoarea de la 1 – „deloc importantă” până la 3 – „foarte importantă”), *familia ca valoare* de viață este clasată pe locul doi după copii, la o diferență foarte mică. Situația dată poate fi interpretată ca fiind în favoarea atât a formării și dezvoltării tinerelor cupluri, cât și a consolidării instituției familiei în general prin funcțiile ei cele mai importante pentru societate: reproductivă și de socializare. În ansamblu, constatăm că tinerii moldoveni au ales valori tradiționale raportate la instituția familiei și căsătoriei (copii, familie, înțelegere reciprocă etc.) în defavoarea celor moderne.

Dragostea ca valoare, situată pe locul trei la tinerii necăsătoriți, continuă să constituie o condiție decisivă pentru formarea familiei. Astfel, 79,6% consideră că este foarte important ca viitorii soți să se iubească în scopul întemeierii familiei și 20,4% susțin că este important, ceea ce denotă că în concepția tinerilor dragostea este un pilon pentru reușita căsătoriei. Iubirea implică atașamentul față de o altă persoană, sentimente pozitive puternice, gânduri preponderent pozitive și predispoziția de a reacționa comportamental pozitiv. Iubirea trebuie susținută însă de solidaritatea între parteneri (încredere și sprijin reciproc, respect și înțelegere reciprocă, fidelitate), dar și de un suport material. Cu trecerea anilor importanța dragostei ca valoare se diminuează și în prim-plan se plasează altele, precum bunăstarea materială și serviciul. O bună parte din tinerii necăsătoriți anticipează această situație, astfel încât doar 59,2% din ei consideră că dragostea dintre parteneri durează pe tot parcursul vieții. Totuși, după cum consideră mai mulți cercetători, dragostea, indiferent în ce formulă – cauzatoare de căsătorie sau emergentă din căsătorie, premaritală, maritală sau chiar extramaritală – este un sentiment uman complex și înălțător¹.

¹ ILUȚ, P. (coord.) *Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății*. Iași: Polirom, 2015, p.19-28.

Cercetările realizate demonstrează, de asemenea, că există un decalaj între orientările valorice declarate ale tinerilor și comportamentul conjugal real (cupluri neînregistrate, divorțialitate înaltă etc.). Unul dintre motivele acestei discordanțe dintre valori și comportamente se explică prin faptul că valorile, de regulă, posedă un nivel înalt de generalitate, în timp ce comportamentele sunt determinate de o situație specifică concretă¹.

Un alt aspect studiat, în ceea ce privește comportamentul valoric al tinerilor, se referă la *oficierea religioasă a căsătoriei* (a se vedea *Tablelul 3.9*). Menționăm mai întâi că tinerii din Republica Moldova manifestă o atitudine puternică și deschisă față de căsătorie în general și înregistrarea ei oficială. Ritualul de cununie la noi în țară se efectuează după înregistrarea căsătoriei la Oficiul de stare civilă și nu are un caracter obligatoriu. Cu toate acestea, 83,5% din tinerii necăsătoriți din mediul urban și 87,9% din mediul rural prognozează să realizeze acest obicei. Atât cei de la oraș, cât și cei de la sat se vor cununa în primul rând din motivul că sunt creștini (32,3% și 39,7%). Nu diferă, de asemenea, nici motivul celor care nu-și vor oficializa ritualul de cununie la biserică – lipsa importanței acestui eveniment. Bărbații consideră mai puțin importantă oficierea religioasă a căsătoriei decât femeile, însă diferențele sunt mici, din moment ce 83,3% din numărul de bărbați și 88,6% din numărul de tinere fete prognozează că vor merge să se cunune la biserică.

În formarea familiei, tinerii de astăzi acordă o apreciere mai înaltă calităților psihologice ale oamenilor și una mai redusă calităților fizice, precum hărnicia, puterea etc. Drept argument servesc percepțiile tinerilor vis-à-vis de calitățile pe care ar trebui să le întrunească

¹ BULGARU, M. ș.a. *Asistența socială în contextul transformărilor din Republica Moldova*. Chișinău: Cu drag, 2008, p.39.

partenerul conjugal (a se vedea *Tabelul 3.10*). Astfel, de la bărbat (soț) se pretinde, în primul rând, să fie: responsabil, devotat familiei, cu atitudine grijulie față de familie și copil, asigurat material etc. Calitățile atribuite femeii ca soție la fel integrează devotamentul față de familie, completându-se cu a fi: înțeleaptă, bună gospodină, înțelegătoare, tandră, responsabilă etc. În situația în care la alegerea partenerului de viață se va ține cont de aceste calități, rezultatul, cu o probabilitate mai mare, va fi, desigur, pozitiv, deoarece un asemenea partener/ă ar contribui la susținerea coeziunii și stabilității familiei.

Tabelul 3.9

Motivete *pro* și *contra* invocate cu privire la oficializarea ritualului de cununie la biserică (în % și număr absolut)

	Motivul	Urban		Rural		În total pe eșantion	
		%	nr. abs.	%	nr. abs.	%	nr. abs.
<i>Pro</i>	Pentru că este un lucru important	21	54	12,2	35	16,4	89
	Vor insista părinții	5,1	13	2,8	8	3,9	21
	Pentru a respecta tradițiile	20,6	53	13,6	39	16,9	92
	Pentru că sunt creștin	32,3	83	39,7	114	36,2	197
	Cred în puterea cununiei	21	54	31,7	91	26,6	145
<i>Contra</i>	Pentru mine nu este important aceasta	57,2	12	82,7	19	70,5	31
	Serviciul divin la biserică costă scump	23,8	5	4,3	1	13,6	6
	Nu sunt creștin	9,5	2	8,7	2	9,1	4
	Nu cred în puterea cununiei	9,5	2	4,3	1	6,8	3

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Din datele prezentate în *Tabelul 3.10* observăm că în alegerea partenerului de viață pentru tinerii moldoveni este caracteristic în mare parte modelul filtru (în conformitate cu care alegerea partenerului

reprezintă filtrarea după principiul omogenității, valorico-orientațional, al necesității, motivării etc.) și modelul maximizării avantajelor.

Tabelul 3.10

Perceperile tinerilor privind calitățile pe care trebuie să le întrunească bărbatul și femeia pentru căsătorie (în %)

Nr. d/o	Calități	Bărbat			Femeie		
		Urban	Rural	Total pe eșantion	Urban	Rural	Total pe eșantion
1	Modestie	7	5,1	6	15,1	2,5	8,5
2	Devotament față de familie	46	58,1	52,3	30,9	46,3	39
3	Responsabilitate	65,6	59,4	62,3	30,5	25,7	28
4	Înțelegere	16,9	24,7	21	34,4	30,5	32,3
5	Gingășie, tandrețe	5,7	4,8	5,2	26,7	29,5	28,2
6	A fi gata de a acorda ajutor	3,6	6	4,8	3,2	5,4	4,3
7	Asigurat(ă) material	23,5	28,5	26,2	2,5	3,8	3,1
8	Atitudine grijulie față de familie și copil	30,9	46,7	39,2	47,7	56	52
9	Înțelepciune	21,7	13,9	17,7	31,6	25,7	28,4
10	Hărnicie	11,6	9,2	10,3	10,6	8	9,1
11	Simțul umorului	10,2	4,8	7,3	2,5	0,3	1,3
12	Frumusețe	2,1	0,6	1,3	10,2	4,7	7,3
13	Bunăvoință	0	0,3	0,2	1,1	7,6	4,6
14	Bun gospodar, bună gospodină	25,6	20	22,7	32,3	37,8	35,2
15	Sănătos/sănătoasă	22,5	13,7	17,8	19,3	14,9	17
16	Puternic(ă)	3,9	2,9	3,3	0,4	0	0,2

Notă: Totalul depășește 100%, deoarece respondenții au avut posibilitatea de a alege până la 3 variante.

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Drept calități pe care trebuie să le întrunească bărbatul și femeia, la care s-a observat o *concordanță*, au fost specificate hărnicia și modestia, la celelalte – se constată o *opoziție* semnificativă, adică calitățile care trebuie să caracterizeze un soț și o soție sunt absolut

diferite. Din alt punct de vedere, femeilor li se solicită calități *terminale* (înțelepciune, bunăvoință), pe când bărbaților mai mult calități *instrumentale* (asigurat material, hărnicie, devotament față de familie, atitudine grijulie față de familie). Chiar dacă calitățile solicitate de la bărbați și femeii diferă, persoana care își alege partenerul de viață se conduce astăzi, în primul rând, de propria determinare, spre deosebire de societatea tradițională, în cadrul căreia ca factori decisivi funcționau: obiceiurile și tradiția, impunerea din partea părinților, rudelor și a colectivității etc.

Rareori un individ poate întruni toate aceste calități solicitate de tinerii necăsătoriți. Astfel, apare dificultatea de a găsi partenerul potrivit, în corespundere cu toate așteptările. Această dificultate este plasată de către tinerii intervievați pe primul loc și considerată drept obstacol în calea întemeierii unei familii.

Diversi cercetători au elaborat o serie de studii privind modelul general al alegerii partenerului. Teoria stimul-valoare-rol distinge trei stadii succesive în procesul adoptării deciziei maritale: 1) Stadiul stimulilor, ce precizează modalitățile în care oamenii se simt atrași unui față de alții; 2) Stadiul valorilor, în care persoanele implicate descoperă dacă atitudinile și credințele lor sunt compatibile. 3) Stadiul rolurilor, ce indică perioada de testare a compatibilității rolurilor, stabilind cât de bine se potrivesc cei doi parteneri.

În conformitate cu teoria penetrării sociale există un adevărat ritual de apropiere a indivizilor, care cuprinde patru etape: 1) Orientarea – oamenii se observă între ei, căutând să atragă atenția și să adune impresii, păreri și opinii pentru a contura un portret cât mai complet al celuilalt. 2) Schimbul primar – se încheie selecția partenerului, individul concentrându-se asupra celui ales. 3) Schimbul secundar – se renunță la formalități și se instituie relația afectivă

propriu-zisă. 4) Schimbul terțiar – transferurile efectuate la nivelul afectivității ating praguri absolute, crește siguranța și încrederea în celălalt¹.

Tânăra generație este principala categorie socială susceptibilă să înființeze noi familii, fapt ce explică necesitatea cunoașterii comportamentelor și atitudinilor acesteia. Tinerii necăsătoriți intervievați au manifestat o puternică dorință de a se căsători și o slabă intenție de a rămâne celibatari (a se vedea *Tabelul 3.11*). Primele variante de răspunsuri indică o înclinație către celibat, dar observăm că această tendință întrunește doar 11,1% din intențiile tinerilor. Toți ceilalți își văd viitorul legat de întemeierea unei familii proprii, pentru 11,5% din ei acest eveniment fiind iminent. De menționat însă că dorința de a forma o familie și nivelurile de pregătire pentru acest pas sunt două lucruri diferite.

Tabelul 3.11

Intenția tinerilor de a se căsători (în %)

<i>Dvs. intenționați să vă căsătoriți?</i>	Bărbați	Femei	Urban	Rural	În total pe eșanțion
Nu	5,1	5,5	7,4	3,5	5,3
Nu știu	8,0	3,5	4,6	7,0	5,8
Da, dar nu știu când	25,7	39,4	33,3	31,4	32,3
Da, cel târziu la anul	9,0	14,2	10,5	12,4	11,5
Da, dar mai târziu	52,1	37,4	44,2	45,7	45,0

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova” (N=600).

Evaluarea opiniei tinerilor referitor la *vârsta creării familiei* lor este unul dintre componentele de bază ale estimării orientărilor conjugale reproductive ale populației. Conform datelor studiului, majoritatea tinerilor necăsătoriți intervievați consideră că un bărbat trebuie să se căsătorească la vârsta de 25-29 ani (78,8%), iar o femeie la vârsta de 22-25 ani (76.9%). Odată cu avansarea în vârstă tinerii optează

¹ CIUPERCĂ, C. *Tratat de psihosociologia familiei*, p.44.

pentru crearea familiei la o vârstă mai înaintată. Fetele resimt mai acut nevoia de a se căsători. În acest sens, cercetătoarea E. Stănciulescu a emis o dublă ipoteză¹: 1) dependența psihologică feminină mai puternică de suportul pe care îl oferă statutul de persoană căsătorită; 2) existența unor mecanisme sociale care fac dificilă viața femeii singure.

La întrebarea când și-ar putea întemeia tinerii o familie, cei mai mulți au fost de părere că poți face acest pas atunci când dispui de un nivel suficient de asigurare materială (36,5%). Actualmente tinerii nu simt susținerea autorităților în asigurarea cu loc de muncă, cu locuință și conștientizează că ei trebuie să soluționeze aceste probleme de sine stătător. Fiind constrânși de penuria de oportunități sociale și economice de a se afirma, tinerii consideră că este oportun să recurgi la oficializarea relațiilor doar după ce soluționezi aceste dificultăți. Mai multe studii realizate în domeniu au relevat faptul că situația materială reprezintă frecvent și primul motiv de ceartă în familie (29,7%)².

O altă parte din tinerii necăsătoriți (14%) cred că doar atunci când partenerii se cunosc foarte bine este admis să te căsătorești. Un număr semnificativ de tineri consideră că partenerii își pot uni destinele atunci când și-au încheiat procesul de instruire profesională (11,3%) (a se vedea *Figura 3.3*). Un nivel înalt de instruire facilitează accesul tinerilor la locuri de muncă mai bine plătite și siguranța acestora.

O valoare importantă pentru viața omului este *fericirea* – valoare compozită, care întrunește o multitudine de dimensiuni: familia, locul de muncă, veniturile, locuința, relațiile sociale etc. Factorul cu influență decisivă asupra stării de fericire este armonia din familie. Astfel, mai mult de jumătate din tinerii necăsătoriți (69,6%) au condiționat starea de

¹ STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiale*, vol.II. Iași: Polirom, 1998, p.270.

² *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale. Raport de cercetare*, p.39.

fericire cu statutul de căsătorit. Este semnificativă însă și cealaltă parte din respondenți (30,4%), care nu împărtășesc părerea că pentru a fi fericit este important să fii căsătorit.

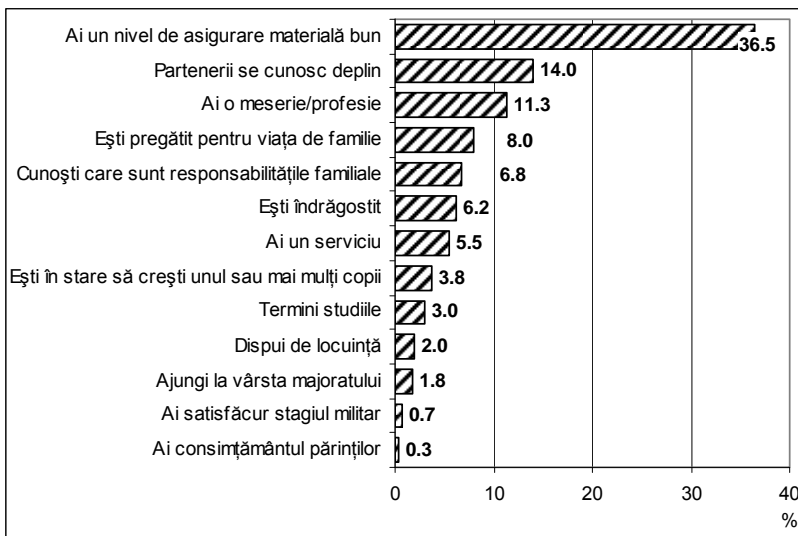

Fig.3.3. Momentul oportun pentru a întemeia o familie, în opinia tinerilor necăsătoriți

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Fiind rugați să aprecieze care dintre parteneri are mai multe avantaje în urma căsătoriei, cei mai mulți tineri necăsătoriți (64%) cred că nu există diferențe între sexe în ceea ce privește asemenea avantaje (a se vedea *Tabelul 3.12*). Totuși, mai mult de un sfert dintre bărbați cred că de cele mai multe privilegii, în urma căsătoriei, se bucură soția. Situația dată poate fi justificată prin faptul că în societatea moldovenească predomină tendința tradiționalistă de a-i atribui bărbatului automat responsabilitatea de a asigura familia din punct de vedere economic, precum și rolul de cap al familiei.

Tabelul 3.12

Repartizarea răspunsurilor la întrebarea: „Care dintre parteneri, căsătorindu-se, are mai multe avantaje?” (în %)

	Sexul respondentului		În total
	Masculin	Feminin	
<i>Femeia</i>	27	8,0	17,8
<i>Bărbatul</i>	11,3	12,5	11,8
<i>Nu sunt diferențe</i>	56,3	72,3	64
<i>Nu știu/îmi vine greu să răspund</i>	5,5	7,3	6,3

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Pentru mai puțin de un sfert din tinerii necăsătoriți intervievați familia nu reprezintă o necesitate (22,3%). Principalul motiv invocat de tinerii care consideră familia o necesitate este că familia reprezintă instituția care asigură membrilor ei confort psihic și afectiv (38,2%) și, în al doilea rând, faptul că familia constituie cadrul optim pentru creșterea copiilor (20,2%). Numărul mare de persoane care au optat pentru a doua variantă de răspuns demonstrează că copiii au un rol prioritar în proiectele de viață ale tinerilor necăsătoriți. În ansamblu, tinerii conștientizează că familia este instituția ce îndeplinește unele funcții sociale importante – reproductivă, de socializare, de solidaritate familială – ce nu pot fi preluate de către alte instituții sociale (a se vedea *Tabelul 3.13*).

Aspectele la care s-au înregistrat diferențe semnificative de opinii dintre bărbați și femei la acest capitol sunt diverse. Astfel, pentru 17% din bărbații necăsătoriți familia reprezintă o necesitate din considerentul că în cadrul ei se asigură stabilitate sexuală, comparativ cu doar 4,8% din respondentele de sex feminin care împărtășesc această opinie. Cu mult mai mare (12,5%) este și numărul bărbaților care cred că familia este o necesitate, deoarece în urma căsătoriei ei obțin un statut social cerut de societate, comparativ cu doar 5,6% din femei. Tinerele, în

schimb, consideră în mai mare măsură familia o necesitate (24,7%) din considerentul că aceasta este cadrul optim pentru creșterea copiilor, iar bărbații – în pondere de 15,6%.

Tabelul 3.13

Argumentele și contrargumentele tinerilor necăsătoriți care consideră/nu consideră familia necesitate (în %)

	Motivul	Sexul respondentului		În total pe eșan-tion
		Masculin	Feminin	
Argumente	Asigură confort psihic și afectiv	35,7	40,7	38,2
	Permite obținerea unui statut social	12,5	5,6	9,0
	Asigură stabilitate sexuală	17	4,8	10,8
	Este cadrul optim pentru creșterea copiilor	15,6	24,7	20,2
	Asigură stabilitate și afiliere emoțională	10,3	12,1	11,2
	Asigură sprijin moral și financiar	8,9	12,1	10,5
Contra-argumente	Poate fi înlocuită cu altceva	26,4	17,2	22,8
	Este mai importantă cariera	26,4	31,0	28,3
	Te descurci mai ușor de unul singur	31,0	31,0	31,0
	Funcțiile familiei au fost preluate de alte instituții	16,1	20,7	17,9

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Cei care cred că familia nu este o necesitate își argumentează opiniile prin faptul că la etapa actuală este cu mult mai ușor să te descurci singur (31%). Aceste opinii sunt determinate, pe lângă lipsurile de ordin material invocate adesea, probabil și de sentimentele de egoism caracteristice pentru o parte din tineri. 28,3% din respondenți susțin că familia nu este o necesitate, deoarece pentru ei actualmente în prim-plan se situează cariera. Un decalaj de aproape 10% dintre răspunsurile tinerilor de sex masculin și feminin s-a evidențiat cu referire la opinia că

familia poate fi înlocuită cu altceva (alte feluri de menaje), fiind susținută de 26,4% din respondenții de sex masculin și de 17,2% din cei de sex feminin. Aceste date scot în evidență că în special coabitarea conjugală este cu mult mai avantajoasă pentru bărbați decât pentru femei (a se vedea *Tabelul 3.14*).

Tabelul 3.14

Argumentele și contraargumentele tinerilor necăsătoriți care consideră/nu consideră familia învechită/demodată (în %)

	Motivul	Sexul respondentului		În total pe eșantion
		Masculin	Feminin	
Argumente	Datorită tendinței de a adopta modelul occidental	19,6	17,0	18,3
	Din cauza obișnuinței de a trăi în concubinaj	80,4	83,0	81,7
Contraargumente	Tradițiile în Moldova sunt puternice	23,0	18,4	20,9
	Prejudecățile sunt încă prea puternice	49,2	49,0	49,1
	Existența familiei dă sens vieții	13,1	24,5	18,2
	Familia creează cadrul necesar creșterii copiilor	14,8	2,0	9,1
	Fiecare trebuie să fie căsătorit	0	6,1	2,7

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Pentru 18,3% din tinerii necăsătoriți familia reprezintă o instituție învechită/demodată fie din cauza că populația începe să adopte modelele de viață conjugale practicate în Occident, fie din cauza că o parte din populație trăiește în concubinaj. Jumătate din ceilalți, care nu susțin ideea că familia este o instituție învechită/demodată, își argumentează opiniile prin faptul că prejudecățile în Republica Moldova au un rol important în reglementarea vieții conjugale și este cerut și apreciat încă de societate să fii căsătorit.

Faptul că 77,7% din tinerii necăsătoriți consideră că familia reprezintă o necesitate și că 81,7% nu consideră familia ca o instituție demodată demonstrează atitudinea serioasă a tinerilor față de viața de familie, de asemenea, că imaginea familiei s-a consolidat în conștiința de masă ca o valoare primordială. Chiar dacă este relativ mare numărul căsătoriilor neînregistrate, atitudinea față de căsătorie ca o valoare actuală nu poate fi contestată.

Analizând atitudinile tinerilor necăsătoriți față de unele comportamente cu impact semnificativ asupra stabilității instituției familiei (infidelitatea, relațiile sexuale înainte de căsătorie, nașterea copiilor în afara căsătoriei, bătaia ca mijloc de educare a copiilor), observăm că la acest capitol ei ar putea fi divizați în două categorii – cei cu atitudini moderne și cei cu atitudini tradiționaliste (a se vedea *Tabelul 3.15*). Atitudinile moderne se desprind din acceptarea relațiilor sexuale înainte de căsătorie și a nașterii copiilor în afara căsătoriei, aceste fenomene fiind considerate ca „nimic deosebit” și „nimic grav” de circa 78% în primul caz și de 41% – în cel de al doilea. Atitudinile tradiționaliste s-au manifestat la alte două provocări – infidelitatea și violența asupra copiilor, prima fiind o încălcare gravă a normelor morale pentru 86,8%, iar ultima – pentru 84,5%.

Atitudinea cea mai tolerantă s-a manifestat în ceea ce privește acceptarea relațiilor sexuale până la căsătorie. Doar 11,3% au apreciat acest comportament ca o încălcare gravă a normelor morale. Astfel, un număr important de tineri moldoveni au o atitudine liberală față de experiența sexuală premaritală. Mai mult decât atât, rezultatele studiilor calitative au relevat faptul că o parte din tineri sunt convinși că relațiile sexuale de până la căsătorie pot contribui la consolidarea legăturii dintre tineri.

Tabelul 3.15

**Nivelul de acceptare a tinerilor necăsătoriți privind unele
comportamente cu privire la căsătorie și viața de familie (în %)**

	Nimic deosebit	Nimic grav	Încălcarea gravă a normelor morale	Dificil să răspund
<i>A înșela soțul (soția)</i>	1,2	5,8	86,8	6,2
<i>Relații sexuale înainte de căsătorie</i>	42,7	35	11,3	11
<i>A avea copii fără a fi căsătorit</i>	9,5	31,5	37,3	21,7
<i>Folosirea bății în educarea copiilor</i>	0,5	3,2	84,5	11,8

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Cercetările efectuate în Republica Moldova în ultimii ani demonstrează că tinerii încep relațiile sexuale de la o vârstă din ce în ce mai fragedă. În 2013, de exemplu, 36% de adolescenți cu vârsta de 15-19 ani au indicat că au avut relații sexuale, comparativ cu 2012 când 28% au recunoscut acest fapt¹. Ceea ce alarmează în această situație sunt consecințele frecvente survenite în urma comportamentului sexual iresponsabil al tinerilor – apariția sarcinilor nedorite, creșterea avorturilor la primigeste, răspândirea bolilor sexual transmisibile, creșterea ratei de infertilitate etc. Astfel, în Republica Moldova, anual 70 bebeluși sunt născuți de mame cu o vârstă mai mică de 15 ani, iar 14 adolescente din 1000 fac avort².

¹ *Problemele actuale în sănătatea și dezvoltarea adolescenților din Republica Moldova*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://new.neovita.md/wp-content/uploads/2014/12/O.-Cernetchi-_probleme-actuale-in-sanatatea-adolescv.pdf

² *Statistici îngrijorătoare: Anual, mii de adolescente din țara noastră devin mame*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://www.publika.md/statistici-ingrijoratoare-anual-mii-de-adolescente-din-tara-noastra-devin-mame_2260221.html#sthash.WFHpmlyU.dpuf

Un nivel înalt de permisivitate și toleranță s-a înregistrat și față de nașterile extraconjugale (40%). Nivelul de acceptabilitate, dar și rata înaltă a natalității extraconjugale în Republica Moldova (22% în 2013) demonstrează că modelele de viață familială se diversifică treptat. Fenomenul respectiv este influențat de scăderea controlului părinților asupra comportamentului tinerilor, migrația de muncă, cunoștințele scăzute ale tinerilor despre educația sexuală și contracepție etc.

Un nivel redus de permisivitate și toleranță a fost înregistrat față de infidelitate. În acest caz, doar 7% din tinerii chestionați au manifestat loialitate. Astfel, norma fidelității rămâne deosebit de importantă în familia moldovenească. Este necesar a sublinia că tinerii s-au dovedit a fi mai toleranți decât tinerele care au manifestat o atitudine conservatoare vis-à-vis de acest aspect. Aproape categoric s-au pronunțat tinerii necăsătoriți împotriva folosirii violenței fizice în educarea copiilor.

Percepțiile tinerilor necăsătoriți privind căsătoria și familia sunt completate și de unele rezultate prezentate în *Tabelul 3.16*. În urma prelucrării datelor la acest compartiment s-a calculat Indicele Opiniei Personale Dominante (IOPD). Acesta determină ponderea opiniilor dominante în raport cu anumite fenomene, procese și este calculat după formula:

$$(p-n) \times (100-ne)/100,$$

unde: p – ponderea opiniilor pozitive, n – ponderea opiniilor negative, ne – ponderea opiniilor neutre. Indicele variază pe o scară de la -100 până la +100. Cu cât indicele este mai aproape de 100, cu atât opiniile/percepțiile/atitudinile sunt mai pozitive.

IOPD a înregistrat cele mai favorabile valori în situația când tinerii necăsătoriți și-au expus părerea că familia reprezintă valoarea cea mai de preț (91,7%). Aceasta încă o dată confirmă ideile promovate de un șir de specialiști în domeniu, conform cărora familia asigură

oamenilor întregul confort psihofiziologic și îndeplinește funcția de refugiu emoțional¹. În familie omul trăiește sentimente de prețuire și utilitate. De asemenea, familia permite fiecărei persoane să simtă că ea este unică și necesară celorlalți membri. Alții susțin că aprecierea înaltă de care se bucură familia se datorează lipsei unor alternative reale față de funcțiile familiei și că nu există „concurenți” serioși ai familiei².

Tabelul 3.16

Opiniile tinerilor necăsătoriți privind unele comportamente (în %)

	IOPD
Familia reprezintă valoarea cea mai de preț	91,7
Familia este o investiție din punct de vedere economic	3,32
Căsătoria este mai importantă pentru femei decât pentru bărbat	-0,45
Căsătoria este relația cu cele mai multe probleme, tensiuni, conflicte	-12,8
Inevitabil, odată cu trecerea timpului, relația dintre soți devine din ce în ce mai nesatisfăcătoare, mai plictisitoare	-14,8
Tânăra generație este adepta concubinajului	50,5
Mai bine o căsătorie nereușită decât nimic	-58,3

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Atitudini pozitive, cu toate că într-o pondere mai redusă, s-au înregistrat și cu referire la împărtășirea opiniei că tânăra generație este adepta concubinajului (50,5%). În multe țări europene, uniunile consensuale au fost considerate o perioadă de timp comportamente „deviante”, ca mai apoi să se transforme în alternative la căsătorie³. În Republica Moldova, concubinajul este înțeles prioritar ca o experiență

¹ ШНЕЙДЕР, Л. *Семья оглядываясь вперед*. СПб: Питер, 2013, p.96.

² GHEBRE, G. *Regim social-politic și viața privată a familiei*.

³ АРТАМОНОВА, А.В., МИТРОФАНОВА, Е.С. *Незарегистрированный союз в России как пробная версия брака*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2015/0625/analit03.php>

premaritală, dar admis și ca trecerea de la căsătoria neînregistrată la cea înregistrată. Uniunile consensuale au găsit o largă răspândire atât în cadrul populației din mediul urban, cât și din cel rural. Situația creată ne conduce la ideea că coabitarea este impusă tinerilor din Republica Moldova în mare măsură de constrângerile socioeconomice, găsind în această formă de conviețuire o modalitate de adaptare la noile condiții și de a-și exprima într-o formă latentă atitudinea pozitivă față de viața familială, precum o confirmă majoritatea tinerilor intervieuați.

Un nivel foarte redus de acceptare s-a evidențiat în ceea ce privește considerarea familiei ca o investiție din punct de vedere economic (3,32%). Respectiva constatare s-ar explica prin faptul că actualmente funcția economică a familiei se realizează preponderent în afara ei și nu în interiorul acesteia, așa cum se întâmpla în cadrul familiei tradiționale.

Percepția cea mai negativă tinerii necăsătoriți au manifestat-o față de ideea „Mai bine o căsătorie nereușită decât nimic” (-58,3%). De aici rezultă că tinerii intră în căsătorie cu intenții serioase și că familia este valorizată pozitiv, pe de altă parte – faptul că pe tineri nu-i deranjează statutul de celibatari atâta timp cât nu și-au găsit partenerul potrivit.

Menționăm în concluzie că în desfășurarea ciclului vieții nu mai există uniformitate. Fiecare persoană își construiește ciclul vieții în dependență de idealurile de care se conduce și de obstacolele socioeconomice cu care se confruntă. Flexibilitatea și schimbările care se evidențiază în inițierea relațiilor conjugale denotă că familia din Republica Moldova tinde să se alinieze foarte rapid modelului occidental. Reușita procesului de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice operate la etapa actuală este în corelație cu experiența premaritală, cu alegerea partenerului de viață, cu orientările valorice etc. Opiniile tinerilor cu referire la diferite aspecte ale comportamentelor familiale sunt în mare măsură influențate de

starea societății moldovenești, marcată de multiple tensiuni, vulnerabilități etc. Cu toate acestea, ele exprimă preponderent o atitudine dezirabilă a tinerei generații față de instituția căsătoriei și familiei.

3.3. Tipologia familiilor tinere în dependență de gradul de adaptare la transformările sociale

În literatura de specialitate sunt prezentate mai multe tipologii ale familiilor tinere după diverse criterii: bunăstare, integritate, nivel de asigurare economică, orientare valorică, structura familiei, locul de trai, exercitarea rolurilor conjugale etc.

În dependență de criteriul *bunăstare* sociologul rus Л. Кузьмина divizează familiile tinere în *prosperă* și *neprosperă*. Familia prosperă este cea care își rezolvă problemele cu forțele proprii, îndeplinește în măsură deplină funcțiile sociale și dezvoltarea ulterioară a căreia va fi, într-un grad înalt de probabilitate, stabilă. Prin familie prosperă se înțelege și familia înregistrată juridic, orientată spre nașterea a doi și mai mulți copii, sau îi are pe aceștia, se ocupă de educația și dezvoltarea lor. Acest tip de familie își valorifică potențialul său intern și utilizează măsurile de sprijin oferite de către societate și stat, are capacitatea de a se autorealiza și autodezvolta ca element de sine stătător al structurii sociale a societății¹. *Modelul familiei tinere prosperă* ca subiect al relațiilor sociale reflectă:

- Cadrul juridic: într-o familie prosperă soții conviețuiesc în căsătorie înregistrată;
- Prezența tuturor membrilor familiei: o familie prosperă trebuie să fie completă și să fie alcătuită din soți/părinți și copii;

¹ КУЗЬМИНА, Л. Демографический аспект поведения молодёжи и поддержка молодых семей в России, p.31.

- Prezența copiilor: o familie prosperă trebuie să aducă pe lume atâția copii, încât să fie asigurată posibilitatea reproducției largite a populației în regiunea respectivă;

- Asigurarea economică: într-o familie tânără prosperă venitul fiecărui membru al familiei nu este mai mic decât venitul pe cap de locuitor în regiune;

- Activitatea socială: o familie prosperă își rezolvă singură problemele sale, având sprijinul legitim din partea organelor de stat pentru a-și consolida situația;

- Orientarea socială: o familie tânără prosperă se dezvoltă în acord cu tendințele generale ale statului și comunității în care trăiește, este responsabilă de transmiterea normelor și valorilor culturale ale țării¹.

În determinarea gradului de prosperitate a familiei tinere, trebuie să fie realizați toți acești indicatori la un nivel complex și în măsură egală, deoarece un grad redus de dezvoltare a unui oarecare din ei creează premise pentru disfuncționalitatea și instabilitatea familiei, urmare a cărora această familie nu mai poate fi considerată familie prosperă.

Indicatorii bunăstării familiei tinere ca instituție socială sunt întruchipați în calitatea îndeplinirii funcțiilor ei sociale, prin care se obține:

- asigurarea sănătății fizice și psihice a membrilor ei;

- asigurarea educației și socializării la un nivel înalt;

- asigurarea formării autoconștiinței și poziției cetățenești la copii, continuității valorilor socioculturale naționale și cele ale întregului popor;

- asigurarea stabilității emoționale și psihologice a membrilor ei;

¹ КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодёжи и поддержка молодых семей в России*, p.32.

- orientarea spre prevenirea conflictelor interne, rezolvarea lor cu forțele proprii fără a leza interesele vreunui membru al familiei, mai ales ale copiilor;

- asigurarea dezvoltării personalității și realizarea intereselor proprii fiecărui membru (nivel înalt de instruire profesională, calificare înaltă etc.);

- asigurarea condițiilor pentru întărirea sănătății, valorificarea timpului liber și asigurarea odihnei pentru toți membrii familiei¹.

În dependență de criteriul *integritate*, familiile tinere sunt divizate în *complete* și *incomplete*. Familia tânără completă este cea în care sunt prezenți soțul, soția și copiii lor. Familia tânără incompletă este alcătuită numai dintr-un părinte și copii.

Luând în calcul nivelul de asigurare economică, pot fi delimitate următoarele tipuri de familii tinere:

- Familii tinere marginale, caracterizate prin venituri foarte mici, consumul alcoolului și drogurilor, condiții de trai foarte rele sau chiar lipsa lor.

- Familii tinere aflate în situație de criză, sunt aproape de nivelul sărăciei, au probleme serioase în relațiile conjugale.

- Familii tinere asigurate economic, au un nivel de trai mai înalt decât cel mediu stabilit pe țară și pot să-și rezolve de sine stătător problemele cu care se confruntă.

- Familii tinere prospere, care își asigură de sine stătător toate necesitățile, din rezervele proprii.

În funcție de criteriul *bunăstare economică*, au fost delimitate:

- Familii tinere sărace – venitul pe membru de familie este foarte redus sau este la nivelul salariului minim.

¹ КУЗЬМИНА, Л. Демографический аспект поведения молодёжи и поддержка молодых семей в России, p.33.

- Familii tinere slab asigurate economic – nivelul venitului pe membru de familie variază între salariul minim și nivelul minimului de existență.

- Familii asigurate economic – nivelul venitului obținut este similar cu venitul mediu obținut pe cap de locuitor în regiunea în care familia trăiește.

- Familii independente – venitul pe membru de familie este cu mult mai mare decât venitul mediu pe cap de locuitor în regiunea respectivă¹.

T. Куликова și alți autori ruși evidențiază, în dependență de orientarea valorică și structura de autoritate, trei tipuri distincte de familii tinere:

1. *Tipul tradițional* – familia care se caracterizează prin orientarea exclusivă a soților spre valorile familiale, spre o familie formată din cel puțin doi copii. Liderul în familie, în majoritatea situațiilor, este soțul, acesta preocupându-se de asigurarea financiară a familiei, asigurarea cu spațiu locativ etc. Timpul liber soții îl petrec împreună în interiorul familiei.

2. *Familii tinere în care soții se orientează spre dezvoltarea personalității*. Deși își doresc copii, numărul spre care optează este redus. Rolurile în gospodărie sunt distribuite egal între soți, în funcție de posibilitate apelează la ajutorul părinților. Liderul din familie adoptă un stil democratic, de multe ori soții se schimbă cu rolurile la acest capitol, în dependență de sfera de activitate a familiei.

3. *Familii tinere orientate preponderent spre distracții*. Soții, pe lângă prietenii comuni pe care îi au, fiecare din ei are și propriul cerc de prieteni. Nu-și doresc copii, sau în cel mai bun caz optează pentru un

¹ КУЗЬМИНА, Л. Демографический аспект поведения молодёжи и поддержка молодых семей в России, p.51, 52.

număr foarte redus de copii în familie. Rolul de lider poate fi preluat de ambii soți și poate fi atât autoritar, cât și democratic¹.

A. Сергиенко și С. Решетникова au propus mai multe clasificări ale familiilor tinere în funcție de criterii diferite. În dependență de *structura familiei*, ei au divizat familiile tinere în *familii tinere nucleare*, compuse din părinți și copiii lor și *familii tinere extinse*, formate din mai multe familii nucleare, dar cu o gospodărie comună. Tot după criteriul de structură, familiile tinere se mai împart în familii tinere *complete* și *incomplete*. În cazul celor din urmă este vorba despre tații și mamele singuri/e cu copiii lor fie în urma decesului sau a divorțului. În dependență de *numărul de copii*, au evidențiat *familii tinere fără copii* (infertile), *familii tinere cu un singur copil*, *familii tinere cu puțini copii* și *familii tinere cu mulți copii* (trei și mai mult). În dependență de criteriul *funcționalitate*, s-au evidențiat familii *funcționale* și *disfuncționale* (care nu-și îndeplinesc sarcinile proprii lor), ultimele mai fiind numite și familii dezadaptate. După *nivelul de bunăstare*, familiile tinere se categorizează în familii *asigurate economic* și *familii aflate în situație de risc* (părinți singuri, familii studentești, familii premature, familii în care tatăl exercită serviciul militar etc.)².

И. Неудачина, analizând atitudinile tinerilor soți față de relațiile conjugale și comportamentul lor conjugal în realitate, a delimitat următoarele tipuri: *familii tinere neotradiționale*, *familii tinere în tranziție* și *familii tinere egalitare*³. După criteriul *mobilitate*, В. Лукина

¹ КУЛИКОВА, Т. *Семейная педагогика и домашнее воспитание*. Москва: Академия, 2000, p.27-28; ДЕМИНА, И. *Молодая семья: вопросы определения данного понятия в законодательстве и доктрине*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://mggu-sh.ru/sites/default/files/0213.demina_i.a..docx.

² СЕРГИЕНКО, А., РЕШЕТНИКОВА, С. *Социальная поддержка сельских молодых семей в алтайском крае*. Барнаул: Издательство Алтайского государственного университета, 2013, p.11-12.

³ НЕУДАЧИНА, И. *Современная российская молодая семья: гендерный анализ*: Автореферат докторской диссертации. Екатеринбург, 2003.

și C. Нехорошков deosebesc: *familii tinere pasive*, *familii tinere active* și *familii tinere intermediare*. În funcție de *locul de trai* al familiilor tinere, sunt distinse familii tinere *patrilocale* (tinerii locuiesc în casa părinților soților/bărbaților), familii *matrilocale* (tinerii locuiesc în casa părinților soției) și *neocale* (soții au posibilitatea să trăiască separat de părinți)¹.

Analizând modul de exercitare a rolurilor conjugale, sociologul român D. Batâr a surprins mai multe tipuri de familii tinere²:

- *Familii tinere fără copii caracterizate prin dominația rolului soției* – principalele inițiative ale soției în astfel de situație țin de gestionarea cumpărăturilor, efectuarea activităților domestice, organizarea timpului liber, manifestarea afecțiunii, relațiile cu socrii și rudele soțului.

- *Familii tinere fără copii caracterizate prin dominația rolului soțului*. În acest caz inițiativele soțului se impun în următoarele domenii: administrarea veniturilor, organizarea timpului liber, manifestarea afecțiunii, inițierea activităților erotico-sexuale, relațiile cu socrii și rudele soției.

- *Familii tinere cu activități economico-private*. Soții cunosc o modificare aproape completă a rolurilor în familie. Sunt diminuate consistent manifestările de rol de soț și de soție pe seama exercitării rolurilor ocupaționale. Rolurile domestice în interiorul cuplului și al locuinței se manifestă ocazional în zilele libere, nu neapărat la sărbători.

- *Familii tinere de șomeri*. În situația când soțul este șomer, el își diminuează destul de mult inițiativa și autoritatea în rolurile de soț, fie din motive de timp, fie din motive de culpabilitate față de o situație

¹ ЛУКИНА, В., НЕХОРОШКОВ, С. *Динамика социальной структуры населения СССР*. Москва, 1982.

² BATÂR, D. *Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere*, p.738-741.

în care își asumă și el o responsabilitate. Deosebită este situația soției de somer în cuplul tinerilor căsătoriți, în care rolul se revarsă asupra problemelor domestice fără inițiative importante în afara cuplului.

Procesul de adaptare a familiei tinere la societatea în transformare din Republica Moldova decurge anevoios și generează necesitatea de a modifica funcțiile familiale, rolurile conjugale, comportamentele matrimoniale și paterne. Dificultățile survin, în primul rând, din lipsa de experiență a tinerilor soți de a conviețui împreună. Multe din aceste dificultăți sunt legate de problema potrivirii psihologice, divizării rolurilor în cadrul familiei, care iese la suprafață chiar din primii ani de căsătorie. Familia tânără se confruntă, de asemenea, cu o avalanșă mare de probleme economice (mai mult decât cele care au un anumit stagiul de trai împreună), fapt determinat de cheltuielile prilejuite de întemeierea unui nou cămin (procurarea locuinței, dotarea acesteia etc.).

Procesul de adaptare depinde, desigur, de capacitățile de organizare și de acțiune din partea tinerilor soți, de strategiile implementate, de particularitățile personalității, de experiență, de pregătirea premaritală. Totuși, nu este exclus că o criză de adaptare poate să apară și în cazul unei bune pregătiri pentru viața de familie, situație condiționată de noile circumstanțe anterior necunoscute. O familie adaptată la realitatea socioeconomică dispune de pârghii pentru a face față noilor crize ce pot apărea în orice moment, comparativ cu o familie inadaptată sau cu o adaptare lacunară ce nu dispune de mecanisme de protecție și rezistență la tensiunile din exterior.

Printre cele mai importante condiții/factori care favorizează procesul de adaptare sau dezadaptare a individului la transformările socioeconomice pot fi evidențiate: locul persoanei în sistemul de producere și specialitatea pe care o deține; nivelul venitului; statutul politic al individului; apartenența socioculturală și religioasă; coordonatele demografice ale individului (sex, vârstă, statutul civil,

numărul de copii etc.); starea de sănătate a individului; tipul personalității din perspectivă psihologică¹. Totodată, adaptarea poate fi identificată prin asemenea fenomene, precum sunt: coeziunea familială, securitatea economică, satisfacția în raport cu veniturile, satisfacția de spațiul locativ, bunăstarea psihică (optimism, încredere în capacitatea proprie și în capacitatea familiei de a rezolva problemele etc.), dinamismul în căutarea soluțiilor de ieșire din criză, satisfacția de viață în genere².

Autorii lucrării de față au încercat să stabilească tipurile de familii tinere intervievate din Republica Moldova după gradul de adaptabilitate, alegând două coordonate importante din totalitatea celor evidențiate de mai mulți cercetători: satisfacția față de viața de cuplu și față de nivelul de bunăstare, care includ în componența lor un șir de elemente ce le determină. Menționăm în acest context, că elaborarea tipologiei familiilor tinere în dependență de adaptarea la transformările socioeconomice a fost prevăzută anterior etapei de cercetare empirică a temei. Astfel, în ancheta sociologică au fost incluse premeditat întrebările cu referire la manifestarea satisfacției față de viața de cuplu și față de nivelul de bunăstare.

Satisfacția față de viața de familie a servit în calitate de criteriu, dat fiind faptul că aceasta denotă dacă persoana are atitudini pozitive față de viața și activitatea sa conjugală, dacă ea a reușit să stabilească un echilibru emoțional cu partenerul de viață și dacă sunt îndeplinite cu succes sarcinile casnice. Acest indicator demonstrează că respondenții

¹ БАБОСОВ, Е., РУСЕЦКАЯ, В., РЫБЧАК, С. Структурные модели адаптации индивидов к политическим и стратификационным изменениям в трансформирующемся обществе. În: *Социальные и социокультурные процессы в современной Беларуси: социологический анализ*. Минск: Беларуская наука, 2006, p.50-51.

² GHEBRE, G. *Regim social-politic și viața privată a familiei: familia și politica familială în România*, cap. I (1.3.4).

apreciază pozitiv modul de desfășurare a vieții de familie și lipsa de tensiuni și anxietate în acest domeniu. Totodată, satisfacția în căsătorie nu este asigurată în mod automat, ea este dependentă de o multitudine de factori. Unii cercetători occidentali (L. Bengston Vern), la definirea unui mariaj iau ca criteriu prioritar satisfacția conjugală, care este în relație directă cu stabilitatea cuplului¹. Satisfacția conjugală este rezultatul unor asemenea factori, precum: calitatea legăturii conjugale și fericirea de a fi împreună. Intervin însă și unele satisfacții exterioare intimității, cum ar fi: mulțumirea de sine, de munca prestată, de genul de viață, de locul și climatul în care locuiește, de oamenii din preajmă, de relațiile cu părinții și alte aspecte extrinseci relației conjugale propriu-zise. *Satisfacția față de nivelul de bunăstare* s-a ales din considerentul că aceasta reprezintă un indicator important care demonstrează dacă principalele funcții ale familiei sunt îndeplinite corespunzător (funcția economică, reproductivă, de socializare etc.). Satisfacția față de nivelul de bunăstare ne furnizează informații importante în ceea ce privește condițiile de viață ale familiilor tinere și oportunitățile de care acestea dispun pentru a se manifesta ca instituție socială funcțională.

În procesul de realizare a acestei tipologii s-au format 4 modele/categorii de familii, extrase din baza de date (a se vedea *Figura 3.4*).

Prima categorie – „*familii total adaptate*” – a înglobat respondenții care s-au manifestat foarte mulțumiți și mulțumiți față de viața de cuplu și față de nivelul de bunăstare.

Al doilea lot – „*familii adaptate familial, dar neadaptate în plan economic*” – a inclus tinerii care erau foarte mulțumiți și mulțumiți de viața de cuplu, dar nemulțumiți sau foarte nemulțumiți de nivelul de bunăstare.

¹ BENGSTON, V.L. ș.a. *Sourcebook of Family Theory & Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publication, 2005, p.272.

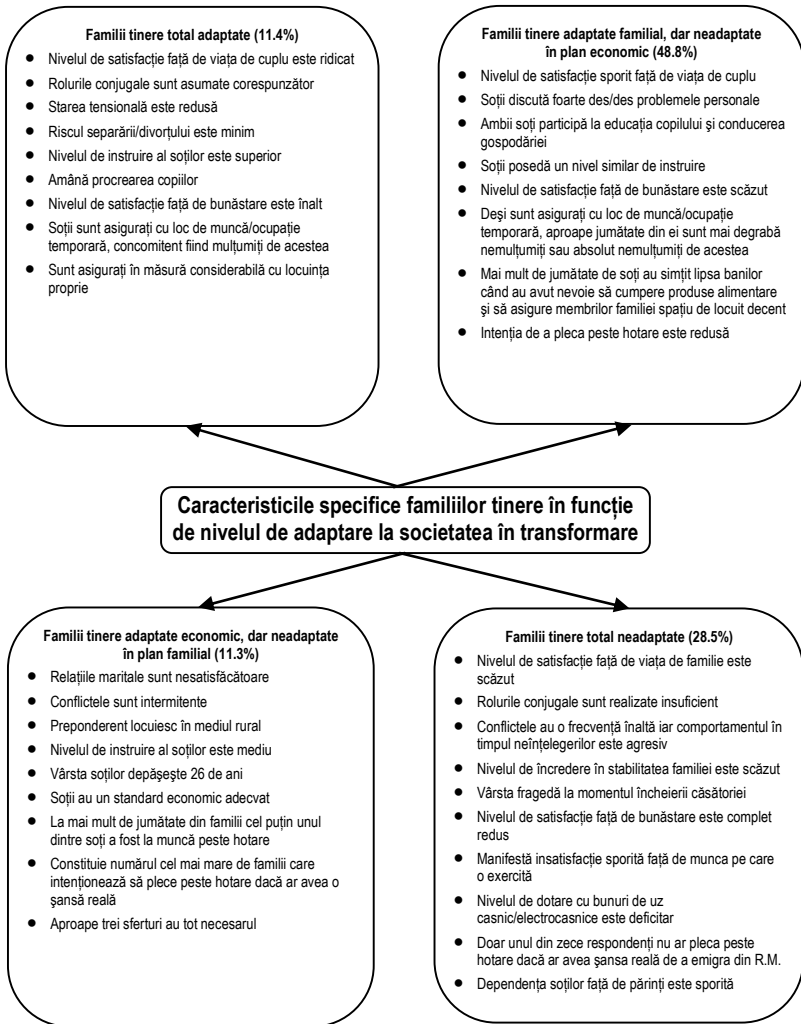

Fig. 3.4. Principalele caracteristici ale familiilor tinere în funcție de nivelul de adaptare la societatea în transformare

La a treia colectivitate – „cupluri adaptate economic, dar neadaptate în plan familial” – gradul de satisfacție este inversat.

Ultima categorie – „familii total neadaptate” – a cuprins tinerii care erau nemulțumiți de ambele aspecte. Ulterior, în fiecare grup au fost analizate frecvențele după diferite variabile socioeconomice.

Famiiliile tinere total adaptate reprezintă 11,4% din totalul familiilor tinere intervievate. În această categorie de familii nivelul de satisfacție față de viața de cuplu este ridicat, deoarece rolurile conjugale sunt asumate corespunzător normalității funcționale a cuplului, iar nivelul de bunăstare a familiei este înalt, ceea ce le permite satisfacerea necesităților de bază. Aceste familii sunt viabile și total integrate social. În asemenea căsnicie soții nu-și pierd niciodată sentimentul de unitate și se caracterizează printr-un echilibru psihologic, moral și material.

Conform cercetării autorilor studiului de față, 46,4% din totalul familiilor tinere care s-au dovedit a fi total adaptate locuiesc în mediul urban, iar 53,6% la sat, ceea ce denotă, probabil, și faptul că viața din unele zone rurale se schimbă spre bine, condițiile de aici modernizându-se și apropiindu-se de cele din oraș. Mai mult de jumătate din soți (51,5%) aveau fie studii superioare sau superioare incomplete, medii de specialitate – 27,9%, fie studii medii – 20,6%. În dependență de vârstă, se observă că la această categorie de familii, comparativ cu familiile total neadaptate și cu cele adaptate doar în plan familial, numărul soților care au peste 26 de ani este destul de semnificativ. În dependență de vârstă, soții din această categorie sunt repartizați în felul următor: 18-22 ani (7,6%); 23-26 ani (28,7%) și 27-30 ani (63,7%), iar soțiile respectiv: 26%, 52,4% și 21,6%.

Chiar dacă aceste familii sunt asigurate din punct de vedere material și condițiile de a procrea sunt pentru ele adecvate, s-a observat că anume familiile total adaptate, comparativ cu celelalte categorii, pun accentul pe satisfacția individuală și în proporție mai mare nu sunt dispuse de a avea descendenți. Astfel, 35,3% din totalul acestor familii nu au copii, comparativ cu categoria familiilor adaptate familial, dar

neadaptate în plan economic, unde această pondere este de 25,6%, cu categoria celor adaptate economic, dar neadaptate în plan familial, unde ponderea constituie 25% și comparativ cu cele total neadaptate, la care ponderea respectivă este de 22,8%. Deci, tocmai familiile tinere total neadaptate, dintr-o perspectivă sau alta, sunt cele care într-o pondere mai mare au copii. Probabil, un număr important de familii tinere total adaptate amână aducerea pe lume a copiilor fie din cauza implicării plene a ambilor soți în activități profesionale, fie datorită adoptării lor rapide la sistemul de valori și principii occidentale.

În cazul a 85,5% din aceste familii partenarii discută foarte des și des problemele cu care se confruntă, acesta fiind un factor esențial ce contribuie la dezvoltarea structurii și a relațiilor de rol. Starea tensionată dintre parteneri este redusă: neînțelegerile apar cel mult de câteva ori pe lună. În caz de certuri și conflicte intrafamiliale, de cele mai multe ori soții ajung la compromis (80%), ceea ce atestă că partenarii se respectă. Problema principală în caz de conflict nu este „cine are dreptate”, ci „cum poate fi rezolvată mai bine problema fără a strica relația”. Doar 2,9% din aceste cupluri nu sunt sigure că familia lor nu se va destrăma niciodată, ceea ce confirmă că ele sunt de perspectivă. Din familiile total adaptate, 58% își fac planuri de perspectivă, inclusiv pentru următorii 5 ani.

Toate cele patru tipuri de familii tinere identificate au evidențiat în prim-plan trei valori, considerate de soți drept foarte importante – familia, copiii și înțelegerea reciprocă. O particularitate a primului tip de familie ține de faptul că în cadrul acesteia s-au manifestat cei mai mulți respondenți, comparativ cu celelalte trei categorii, care au considerat drept valoare foarte importantă înțelegerea (89,9%) și dragostea (85,5%).

Din familiile din prima categorie, 78,4% consideră că au tot ce își doresc sau că au tot necesarul și că lucrurile la ele merg bine. Solicitați

să evalueze starea materială a familiei din momentul interviului comparativ cu cea din anul precedent, aceștia au indicat că în mare parte starea materială fie s-a îmbunătățit, fie a rămas aceeași (92,6%). Doar 8,8% din familiile total adaptate sunt dependente material de părinți, iar 50% sunt total independente. Sunt mulțumite sau foarte mulțumite de propria locuință în proporție de 94%, iar 70,6% din ele dispun deja de o locuință aparte. În ansamblu, cei ce formează aceste cupluri și-au asumat coresponsabilitățile rolurile conjugale, respectiv s-a stabilizat unitatea cuplului, partenerii sunt siguri de situația lor familială și receptivi la influențele sănătoase venite din exterior.

Atât soțul, cât și soția sunt asigurați în țară cu loc de muncă sau au o ocupație temporară (82,1%). 77,7% sunt foarte mulțumiți sau mulțumiți de locul de muncă pe care îl au. Majoritatea familiilor din această categorie activează în domeniul învățământului, culturii și al științei (26,1%), prestează diferite servicii sau practică comerțul (23,2%). O parte din familii (14,5%) au propria afacere, ceea ce se datorează, probabil, și faptului că 42% dintre soți/bărbați și 15,9% dintre soții au fost măcar o dată la muncă peste hotare. Menționăm în context că familiile din prima categorie, chiar dacă au un nivel înalt de satisfacție față de viața de cuplu și de bunăstarea obținută, totuși într-un număr semnificativ sunt orientate să plece din țară dacă li s-ar oferi șansa. Doar 17,4% din aceste familii nu ar pleca peste hotare. Situația dată poate fi explicată prin faptul că familiile tinere din prima categorie văd peste hotare mai multe oportunități de dezvoltare, de realizare, inclusiv pe plan material.

Familiile tinere adaptate familial, dar neadaptate în plan economic reprezintă categoria cea mai numeroasă, cumulând 48,8% din totalul familiilor tinere intervievate. Aceste familii au un nivel de satisfacție sporit față de viața de cuplu, dar întâmpină multiple probleme economice care pot condiționa apariția tensiunilor latente între soți și

nerealizarea aspirațiilor spre care se tinde. Din lipsa de resurse materiale și financiare devine imposibilă satisfacerea necesităților de bază, ceea ce poate conduce la frustrare.

Din familiile incluse în această categorie, 42,3% locuiesc la oraș, iar 57,7% la sat. Comparativ cu celelalte trei categorii de familii tinere, acest grup se distinge prin faptul că soții au un nivel similar de dezvoltare intelectuală. Studii superioare și superioare incomplete aveau 47,6% din soți/bărbați, medii de specialitate 25,7%, medii 21,6% și medii incomplete 5,1%. Repartizarea după vârstă a soților/bărbaților din această categorie de familii este următoarea: 18-22 ani (8,1%); 23-26 ani (35,9%) și 27-30 ani (56%). Totodată, ponderea numărului de femei cu vârsta cuprinsă în limitele 27-30 de ani este mai mare decât la celelalte categorii de familii (31,5%), în limitele 23-26 ani ponderea fiind de 41,3% și în limitele 18-22 ani – de 27,2%.

În cazul a 74% din familiile tinere adaptate familial, dar neadaptate în plan economic soții discută foarte des și des problemele pe care le are fiecare din ei, ceea ce denotă că predomină un stil de comunicare deschis și de aprobare. Gradul înalt de satisfacție familială se explică și prin faptul că rolurile familiale dintre soț și soție sunt repartizate echitabil, ambii participă la educația copiilor și la conducerea gospodăriei. Nivelul de conflictualitate în aceste familii este redus, doar 13,3% dintre soți se ceartă fie zilnic sau de câteva ori pe săptămână, fie o dată pe săptămână sau de câteva ori pe lună. Conflictele inevitabile în viața unui cuplu se rezolvă firesc; astfel, la 69,1% din totalul familiilor adaptate familial, dar neadaptate în plan economic soții în situație de ceartă ajung la compromis.

Orientările valorice ale familiilor tinere din cea de a doua categorie sunt similare cu cele ale familiilor total adaptate, cu excepția faptului că ponderea persoanelor care consideră principalele trei valori (familie, copii și înțelegere reciprocă) drept foarte importante este puțin

mai redusă. De asemenea, în comparație cu familiile total adaptate, cele din a doua categorie dau o importanță mai mare bunăstării materiale, probabil din motivul că tocmai aceasta le lipsește.

La 76% din aceste familii soțul este asigurat cu un loc de muncă de bază sau are o ocupație temporară, iar soția în proporție de 74,5%; 47,7% dintre ei sunt mai degrabă nemulțumiți sau absolut nemulțumiți de locul de muncă. Cei mai mulți din această categorie de asemenea activează în domeniul învățământului, culturii și al științei (24,7%), prestează servicii și practică comerțul (18,5%); 9,6% lucrează în agricultură și tot atâția în genere nu sunt încadrați în câmpul muncii. 43,8% dintre soți și 21,2% dintre soții incluși în această categorie au fost măcar o dată în ultimii 4 ani la muncă peste hotare. Pare a fi paradoxal, dar în această categorie de familii, care întâmpină dificultăți în plan economic, a fost înregistrat numărul cel mai mare de cupluri, care nu doresc să plece peste hotare. Putem spune că pentru această categorie de familii valorile familiale sunt proeminente. O altă ipoteză pe care am putea-o emite în acest context este că aceste cupluri s-au format având la bază dragostea. Valorizând în continuare acest sentiment, partenerii conștientizează că despărțirea în situație de migrație conduce la îndepărtarea lor și că „ochii care nu se văd se uită”.

În plan economic situația nu este caracterizată pozitiv. Astfel, 53,7% din familiile din categoria a doua au simțit lipsa banilor când au avut nevoie să cumpere produse alimentare, iar 62,4% când au avut nevoie să se asigure cu un spațiu locativ decent. Mai mult de jumătate (52,2%) din familii consideră că bunurile materiale de care dispun sunt vechi și necesită înnoire, iar multe lucruri nu le au. Nivelul de dotare cu electrocasnice este la un nivel mediu: 7,2% nu au televizor, 21,2% – frigider, 33,8% – mașină de spălat, 72,9% – computer. În alți termeni, gospodăriile familiilor adaptate familial, dar neadaptate în plan economic sunt slab asigurate cu bunuri „investiționale” necesare pentru

dezvoltarea personală, pentru comunicare și deplasare în spațiu. O bună parte (18,5%) din totalul familiilor adaptate familial, dar neadaptate în plan economic sunt dependente material de părinți. Probabil, acest aspect are implicații și asupra faptului că 20,5% sunt dependente de părinți și în luarea deciziilor. 31,4% nu sunt deloc mulțumiți sau sunt nemulțumiți de condițiile locative și doar 44% din aceste familii au propria lor locuință. Din relatările celor intervievați, am constatat că dacă în timpul apropiat nu vor reuși să-și rezolve problemele economice, această situație poate să condiționeze dereglarea relațiilor armonioase dintre soți. Or, tocmai problemele de ordin economic ar putea să influențeze semnificativ stabilitatea acestor cupluri.

Famiiliile tinere adaptate economic, dar neadaptate în plan familial cuprind 11,3% din totalul familiilor tinere care au participat la studiu. Aceste familii au reușit să ajungă la un standard economic adecvat, de unde reiese și satisfacția înaltă față de nivelul de bunăstare. Astfel, 73,5% din respondenții incluși în această categorie, fiind puși în situația de a-și determina nivelul de bunăstare familială, au apreciat că în familie au tot ce își doresc sau că au necesarul și că lucrurile la ei merg bine. Doar 14,7% din familiile tinere din acest grup nu sunt deloc mulțumite sau mai degrabă nemulțumite de condițiile locative, 66,2% au deja propria lor casă. Dacă față de asigurarea economică aceste familii manifestă o satisfacție sporită, apoi cu totul alt tablou se conturează în raport cu relațiile conjugale, care nu sunt suficient de funcționale și satisfăcătoare. Viața de cuplu este dominată de apatie, iar interesele fiecărui partener sunt canalizate spre orice activitate, numai nu spre celălalt partener, ceea ce înseamnă că în ansamblu între ei nu există coeziune și afecțiune.

O trăsătură distinctă a acestei categorii de familii, comparativ cu precedentele, este că ele locuiesc preponderent la sat și au un nivel de instruire mediu. Astfel, 36,8% din totalul familiilor tinere adaptate

economic, dar neadaptate în plan familial locuiesc în mediul urban, iar 63,2% în mediul rural. Dintre partenerii intervievați ce se includ în această categorie, 37,3% au studii superioare sau superioare incomplete, 31,3% – medii de specialitate, 25,4% – medii și 6,0% – medii incomplete. În dependență de vârstă, de asemenea s-a observat că numărul soților/bărbaților cu vârsta peste 26 de ani este esențial, fapt ce confirmă că aceștia au finalizat deja studiile și că au reușit să se angajeze într-un serviciu remunerat decent, ceea ce le-a permis să-și rezolve problemele financiare.

Comunicarea dintre partenerii ce formează această categorie de familie este redusă: 8,8% din numărul lor niciodată nu discută problemele pe care le au, 14,7% – foarte rar și 20,6% – rareori, ceea ce poate crea disfuncții între parteneri și demonstrează că între dâșii s-a format o distanță afectivă. Conflictele în aceste familii sunt intermitente: 7,4% se ceartă zilnic, 19,1% de câteva ori pe săptămână, 16,2% o dată în săptămână și 22,1% de câteva ori pe lună. Am putea menționa că aceste familii deja sunt obișnuite cu prezența conflictelor în viața de familie. Unele conflicte reprezintă forma inversă a constituirii unui cuplu, deoarece în conflict persoanele devin adversari. Doar 54,4% încearcă să ajungă la un compromis în caz de conflict familial. La 11,8% din aceste familii nu cedează niciunul dintre parteneri, lăsând problema nerezolvată. Doar 22,1% din aceste familii discută calm în caz de situații tensionate, 61,8% ridică tonul, 10,3% ajung la jigniri și 5,9% ajung la bătaie. Numai 17,6% din aceste familii sunt sigure că familia lor nu se va destrăma niciodată. Cu toate că soții nu sunt mulțumiți de relațiile conjugale, 45,6% din aceste familii își fac totuși planuri pe viitor, cuprinzând o perioadă de la 1 an la 5 ani. Se creează uneori impresia că membrii familiilor tinere adaptate economic, dar neadaptate în plan familial joacă anumite roluri sau „montează” un „spectacol”.

În ceea ce privește sistemul valoric, familiile adaptate economic, dar neadaptate în plan familial de asemenea nu se diferențiază esențial de celelalte trei categorii de familii, cu excepția faptului că au înregistrat cei mai puțini respondenți care consideră bunăstarea și locuința drept valori foarte importante. În acest sens, se poate avansa ipoteza că doar bunurile materiale, economice nu sunt în stare să-ți aducă bucuria și satisfacția de viața de familie.

Comparativ cu celelalte categorii de familii tinere, la acest tip de familie s-a evidențiat un nivel înalt de asigurare a ambilor soți cu serviciu și un nivel înalt de satisfacție față de el. La 78% din aceste familii soțul este asigurat cu un loc de muncă de bază sau are o ocupație temporară în țară, pe când soțiile sunt asigurate în proporție de 79,9%; 78,7% sunt foarte mulțumiți sau mulțumiți de munca pe care o prestează. Aceste familii sunt adaptate economic datorită faptului că, la jumătate din ele, cel puțin unul din parteneri a fost la muncă peste hotare și astfel și-au rezolvat problemele de ordin financiar. Cercetările atestă că veniturile familiilor în care sunt emigranți, de regulă, se dovedesc a fi substanțial mai mari decât în celelalte familii. În același timp, cercetările demonstrează și un alt adevăr: plecarea la munci peste hotare influențează stabilitatea și solidaritatea, funcționalitatea instituției familiei, soldându-se adesea cu disoluția ei.

Inadaptarea maritală a soților poate fi determinată, în opinia noastră, și de aptitudinile lor slab dezvoltate de a coopera în cuplu și de a comunica. Astfel, 58,9% dintre soți și 28% dintre tinerele soții, care formează această categorie de familie, au fost la muncă peste hotare măcar o dată în ultimii 4 ani de când sunt căsătoriți. La întrebarea dacă ar pleca din Republica Moldova în cazul în care ar avea o șansă reală doar 7,5% susțin că în niciun caz nu ar pleca. Comparativ cu grupul de familii adaptate familial, dar neadaptate în plan economic, unde relațiile dintre membrii familiei îi menține în țară, la categoria familiilor adaptate

economic, dar neadaptate în plan familial relațiile proaste din familie constituie un factor de respingere. Putem spune că dacă aceste familii nu vor avea forța să schimbe cursul vieții conjugale, atunci partenerii vor continua să-și consume viața de cuplu într-o stare tensională sporită. Situația unor familii din această categorie se poate însă ameliora pe parcursul vieții de cuplu, ele acumulând experiență maritală, inclusiv formându-și abilități de a depăși momentele critice.

Famițiile tinere total neadaptate reprezintă 28,5% din totalul familiilor cuprinse în eșantion. La aceste familii nivelul de satisfacție față de bunăstare este complet redus, totodată și față de viața de cuplu, ceea ce semnifică că relaționarea dintre soți este deficitară, rigidă și disfuncțională, rolurile conjugale sunt realizate parțial și nesatisfăcător, antrenând conflicte și dezechilibre. Din punctul de vedere al integrării sociale ele se află la limită.

Referindu-ne la nivelul de studii, observăm că cei mai mulți respondenți au studii medii și studii medii de specialitate, respectiv câte 27,6%. Cei cu studii superioare și superioare incomplete sunt în pondere de 37,6% și cei cu studii medii incomplete – în pondere de 7,1%. Totodată, se cunoaște că un nivel de educație înalt este în corelație cu venituri mai mari și abilități adecvate de relaționare. Acestei categorii îi este caracteristică și vârsta tânără la căsătorie a ambilor soți. Deosebit de mare la această categorie de familii este numărul soților/bărbaților și soțiilor cu vârsta cuprinsă între 18 și 22 de ani: pentru soți/bărbați constituie 14%, iar pentru soții 31,3%; în limitele 23-26 de ani ponderea soților/bărbaților cu această vârstă era de 30,6%, a soțiilor de 46,9% și la categoria 27-30 de ani ponderea soților/bărbaților era de 55,4%, iar a soțiilor de 21,8%. Din totalul familiilor total neadaptate, 45% locuiesc în mediul urban, iar 55% în mediul rural.

În asemenea familii comunicarea este defectuoasă. Astfel, 36,2% din soții ce formează această categorie de familii discută rareori, foarte

rar și niciodată. Deciziile se iau în dezacord, predomină egocentrismul. Conflictele au o frecvență înaltă, și anume: 13,5% se confruntă zilnic, 18,2% de câteva ori pe săptămână, 14,7% o dată în săptămână. Doar în cazul a 48,5% din astfel de familii în timpul unor neînțelegeri se ajunge la un compromis; în cazul a 11,3% din aceste familii niciunul dintre soți nu cedează, lăsând problema nerezolvată. Comportamentul în timpul neînțelegerilor este destul de agresiv; astfel, 51,5% ridică tonul, 14,0% ajung la jigniri, 12,9% ajung la bătaie, fapt ce condiționează ca starea de tensiune să fie permanent prezentă. Acțiunile familiei în direcția reglării relațiilor conjugale sunt răzlețe și necoordonate. Fiecare membru al familiei își are viața sa, nu-l interesează atmosfera din familie, în relații persistă climat de incertitudine.

Viabilitatea acestor familii stă sub semnul întrebării din moment ce numai 11,1% din familiile total neadaptate sunt sigure că familia lor nu se va destrăma niciodată. Este semnificativ numărul celor care niciodată nu-și fac planuri privind viața de familie (28,2%). Toate acestea creează impresia că membrii familiei tinere trăiesc într-o formulă de pseudocăsnicie.

În ceea ce privește valorile fundamentale ale familiilor tinere total neadaptate, o particularitate înregistrată este că în cadrul acestora s-au evidențiat cei mai puțini soți (comparativ cu celelalte trei categorii), care consideră drept foarte importante următoarele valori: familia (87,7%), înțelegerea reciprocă (81,7%), dragostea (77,8%). Dacă e să ne referim la familiile tinere total adaptate și la cele adaptate familial, dar neadaptate în plan economic, apoi aceste valori sunt foarte importante pentru 95-91% din respondenți. Aceeași tendință s-a observat și la familiile adaptate economic, dar neadaptate în plan familial, cu excepția opiniei lor privind importanța dragostei, unde doar 83% o consideră a fi o valoare foarte importantă. Astfel, odată ce relațiile din cadrul familiei pentru unii soți din familiile total neadaptate nu sunt ghidate de aceste

valori, este lesne de înțeles că ei nu sunt motivați să întreprindă acțiuni radicale pentru a-și îmbunătăți climatul familial.

Nivelul de satisfacție față de serviciul pe care îl exercită este redus; doar 8,1% dintre soții intervievați sunt foarte mulțumiți de locul de muncă. Cu referire la domeniul de activitate, cei mai mulți din această categorie au specificat: agricultura (18,8%), nu lucrează (15,9%), învățământul, cultura, știința (11,8%). Este semnificativ numărul soților care au lucrat peste hotare. Astfel, 46,2% dintre soți/bărbați și 26,9% dintre soții au fost măcar o dată în ultimii 4 ani la muncă peste hotare. Întrebați dacă ar pleca din Republica Moldova la muncă peste hotare în cazul în care ar avea o șansă reală, am stabilit că doar 10,6% dintre parteneri în niciun caz nu ar pleca.

Despre situația materială precară a acestei categorii de familii ne vorbesc următoarele cifre: 65,9% din ele au simțit lipsa banilor când au avut nevoie să procure produse alimentare, iar 61,5% – când au avut nevoie să se asigure cu spațiu locativ decent. Tinerii soți nu dispun de electrocasnice strict necesare în gospodăria lor; astfel, 20% nu au frigider, 38,8% mașină de spălat, 77,6% computer și 22,2% telefon fix.

În ansamblu, la aceste familii s-a evidențiat cel mai înalt nivel de dependență a soților față de părinți: 20,6% din familiile total neadaptate sunt dependente material de părinți, iar 21,8% – în procesul de luare a deciziilor. Astfel, 57,3% de familii din această categorie au menționat că au existat situații când din cauza părinților unuia dintre soți au apărut conflicte în cadrul familiei. Doar 34,9% din această categorie de familii au propria lor locuință. Din totalul celor care nu au propria locuință, 35,4% consideră că nu o vor avea niciodată și nu văd nicio perspectivă în acest sens. Nu-și fac planuri niciodată pentru viața de familie (23,1%) și consideră că viața în viitor și realizarea planurilor depinde în mare parte de destin și de noroc.

Tabelul 3.17

Măsurile și intervențiile necesare tinerilor din Republica Moldova

Măsurile și intervențiile	Familii total adaptate (11,4%)	Familii adaptate familial, dar neadaptate în plan economic (48,8%)	Familii adaptate economic, dar neadaptate în plan familial (11,3%)	Familii total neadaptate (28,5%)
<i>Asistență psihologică (servicii de consiliere psihologică și de terapie a familiei)</i>	-	-	+	+
<i>Asistență socială familiilor</i>	-	+	+	+
<i>Susținere financiară la creșterea și educarea copiilor (alocații substanțiale, scutiri fiscale esențiale, preluarea de către stat a unor costuri de îngrijire a copiilor etc.)</i>	+	+	+	+
<i>Servicii de creștere și educare a copiilor accesibile (grădinițe cu program prelungit, reduceri sau gratuități la plata pentru grădiniță, amenajarea locurilor speciale pentru distracția și socializarea copiilor etc.)</i>	+	+	+	+
<i>Măsurile de asigurare cu locuri de muncă a tinerilor și de sporire a integrării în piața muncii a șomerilor din rândul tinerilor</i>	-	+	-	+
<i>Oportunități accesibile de petrecere a timpului liber</i>	+	+	+	+
<i>Asistență în rezolvarea problemelor locative (locuințe sociale, alocații pentru chirie, alocații pentru consumul casnic de energie electrică sau gaz, împrumuturi în condiții avantajoase etc.)</i>	-	+	-	+
<i>Servicii medicale calitative și accesibile</i>	+	+	+	+
<i>Mediatizarea informațiilor privind organizarea relațiilor de familie în mass-media</i>	+	+	+	+

Famiiliile tinere total neadaptate la transformările socioeconomice din societate se confruntă cu o serie de dificultăți care se pot suprapune, agravând la maximum viața familiei și generând crize familiale, dezechilibre în socializarea copiilor etc. Viața familială la aceste cupluri este departe de criteriile normalității. În consecință, ele vor conduce, împreună cu alte grupuri vulnerabile, la sporirea gradului de fragilitate a societății. Dacă deficitul de adaptare maritală a cuplurilor se pot corecta în stare precoce printr-o mai bună informare, educație și cultură, atunci pentru soluționarea problemelor materiale ale acestora este necesară susținere financiară din exterior, care le va consolida capacitățile de autodezvoltare.

Tipologia elaborată permite să constatăm că procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice este influențat de un șir de factori importanți, precum sunt: volumul veniturilor, asigurarea cu loc de muncă satisfăcător și cu locuință, nivelul de instruire, vârsta soților la momentul încheierii căsătoriei, orientarea valorică, stilul de comunicare, modalitatea de soluționare a conflictelor etc.

În *Tabelul 3.17* sunt prezentate principalele servicii de care au nevoie tinerele familii din Republica Moldova în dependență de modul de adaptare la transformările socioeconomice. (Aceste măsuri au fost propuse de către autori în baza studiilor cantitative și calitative realizate cu tinerii soți).

În plan general, toate tipurile de familii tinere întâmpină probleme în ceea ce privește armonizarea și stabilirea unității grupului, dar intensitatea și durata manifestării acestora diferă de la un tip la altul. Ținând cont de faptul că personalitatea maritală nu este dezvoltată și maturizată complet, toate categoriile de familii, pentru a nu se devitaliza, au nevoie de încurajare și sprijin din partea rețelei sociale: familia de origine, prietenii, instituțiile care activează în domeniul protecției sociale a familiei etc.

IV. FAMILIA TÂNĂRĂ DIN PERSPECTIVA COMPORTAMENTELOR DEMOGRAFICE

4.1. Potențialul nupțial al tinerilor

În ultimele decenii devine tot mai conturată tendința tinerilor de a se dezice de la regulile tradiționale de formare a unei familii. Astfel, este în creștere numărul tinerilor care înainte de a-și forma familia coabitează o perioadă de timp. Există și cazuri când mai întâi se naște copilul, iar apoi se înregistrează căsătoria. Or, în condiții de incertitudine, populația amână intrarea în parteneriate constituite legal și, respectiv, nașterea copiilor. Toate aceste schimbări în comportamentul familial și nupțial al populației au fost determinate de o diversitate de factori economici, sociali, culturali și ideologici, printre cei mai importanți regăsindu-se:

- diminuarea funcțiilor familiei prin preluarea unora de către societate;
- creșterea gradului de ocupare a femeilor și a dorinței de a se promova pe scara socială;
- creșterea independenței economice a tinerilor;
- creșterea veniturilor prin care unor persoane li s-a asigurat posibilitatea de a trăi singure și, drept urmare, s-a redus mult frecvența căsătoriilor pe motive de constrângere economică;
- creșterea gradului de școlarizare a populației, a nivelului de instruire a femeii, care influențează atitudinea față de căsătorie și alte comportamente familiale;
- mobilitatea teritorială sub forma unei migrații, definitive sau temporare, care contribuie la modificarea modelelor tradiționale;
- creșterea diversității politice, culturale și spirituale;
- schimbări în moravuri și creșterea permisivității sociale la noile forme de comportament;

- preluarea (împrumutul) unor modele comportamentale de la un grup la altul și chiar de la o societate la alta¹.

Deși în societățile europene au acționat, în ultimele decenii, mulți factori similari, aceștia nu au produs peste tot aceleași efecte asupra comportamentelor nuptiale. Situația dată ne vorbește despre faptul că, luați separat, factorii menționați nu generează aceleași efecte. Prin acțiunea lor se produce o modificare a modelelor de conviețuire numai dacă ei se asociază în anumite complexe și numai dacă nu sunt contracarați de alți factori mai puternici: atașamentul față de normele familiale tradiționale, rolul colectivităților locale și al instituțiilor sociale în controlul comportamentelor, promovarea valorilor familiei nucleare prin intermediul politicii familiei, sincronizarea factorilor educaționali în orientarea comportamentelor etc.² Probabil că tocmai atașamentul față de normele familiale tradiționale a constituit unul din acești factori puternici care a contribuit la menținerea în Republica Moldova a unui potențial nuptial și reproductiv înalt pe parcursul mai multor ani. Îndeosebi în perioada 1999-2009 numărul total al căsătoriilor a fost, an de an, în creștere, progresând de la 47048 la 53562, ce-i drept – și datorită generațiilor voluminoase născute în anii '80. Începând cu 2010 numărul căsătoriilor se diminuează, ajungând în 2013 până la 48898 de căsătorii. Ponderea căsătoriilor încheiate de persoane cu vârsta până la 30 de ani este, cu unele mici variații, de asemenea în scădere – de la 82,3% în 1999 la 74,3% în 2013 (a se vedea *Tabelul 4.1*). Această tendință lentă, dar în continuă desfășurare, este condiționată în mare parte de creșterea nivelului și duratei de instruire, de modificarea sistemului valoric al tinerilor, precum și de alte aspecte ale vieții, printre

¹ MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, p.35; VOINEA, M. *Restructurarea familiei: modele alternative de viață*, p.504.

² MIHĂILESCU, I. *Politici sociale în domeniul populației și familiei*. În: ZAMFIR, E., ZAMFIR, C. *Politici sociale. România în context european*. București: Alternative, 1995, p.166.

care la persoanele de vârstă respectivă prioritar devin: obținerea unui loc de muncă stabil, dezvoltarea carierei, autorealizarea etc. Diminuarea numărului primelor căsătorii la tinerii cu vârsta până la 30 de ani din Republica Moldova are implicații deosebite asupra mărimii familiei.

Tabelul 4.1

Evoluția numărului de persoane care au format familii tinere în perioada 1999-2013*

Anul	Numărul persoanelor care s-au căsătorit	Numărul persoanelor care au format familii până la vârsta de 30 de ani	Ponderea persoanelor care au format familii tinere (în %)
1999	47048	38754	82,3
2000	43368	34983	80,6
2001	42130	33944	80,5
2002	43370	34851	80,3
2003	49922	39717	79,5
2004	50328	39196	77,8
2005	54374	41709	76,7
2006	54256	41745	76,9
2007	58426	44339	75,8
2008	53332	40702	76,3
2009	53562	41078	76,6
2010	52966	40662	76,7
2011	51800	39635	76,5
2012	48424	36537	75,4
2013	48898	36368	74,3

*au fost luate în calcul căsătoriile de toate rangurile

Sursa: BNS.

Analiza comparativă a datelor recensămintelor populației Republicii Moldova din 1989 și 2004 de asemenea demonstrează că ponderea populației tinere cu statutul de căsătorit s-a micșorat semnificativ. Astfel, dacă în 1989 la 1000 de femei cu vârsta de 15-29 de ani reveneau 601 persoane căsătorite, atunci în 2004 doar 308,7. Aceeași tendință se manifestă și la tinerii de sex masculin, indicatorul dat înjumătățindu-se: de la 457 de persoane căsătorite la 1000 de persoane de sex masculin de vârstă respectivă în 1989 la 192 în 2004.

Din contul scăderii ponderii persoanelor căsătorite se majorează cota celor necăsătorite. În rândul populației tinere feminine s-a înregistrat o creștere de la 357 de celibatate (cu vârsta de 15-29 de ani) la 1000 de femei cu vârsta respectivă în 1989 la 606 celibatate în 2004. O majorare semnificativă s-a atestat și la tinerii de sex masculin – de la 521,7 celibatari în 1989 la 756,6 celibatari în 2004. Diferența vădită dintre sexe conduce la ideea că bărbații se căsătoresc mai târziu decât femeile și ei rămân mai mult timp în starea de celibatar. Starea de văduv afectează însă foarte puțin persoanele tinere, fapt evident și din datele prezentate în *Tabelul 4.2*.

Tabelul 4.2

**Repartizarea tinerilor în funcție de statutul conjugal
(la 1000 de persoane de sexul și vârsta respectivă)***

Vârsta	1989				2004				
	Căsătorite/ți oficial	Necăsătorite/ți	Văduve/i	Divorțate/ți/ Despărțite/ți	Căsătorite/ți oficial	Căsătorite/ți neoficial	Necăsătorite/ți	Văduve/i	Divorțate/ți/ Despărțite/ți
Femei									
15-29	601,2	357,4	5,3	36,1	308,7	46,9	606,5	3,0	34,7
16-19	140,4	848	0,9	5,2	43,1	17,5	936,1	0,02	2,8
20-24	678,5	276,8	4,5	35,3	348,1	60,2	558,7	2,1	30,7
25-29	843,9	87,7	8,7	57	622,2	71,0	216,1	8,1	82,5
Bărbați									
15-29	457	521,7	1,0	14,3	192	30,3	765,6	1,4	13,6
16-19	20,6	972,9	0,1	0,4	4,4	3,0	992,0	0,05	0,3
20-24	397,5	579,8	0,7	10,4	149,3	33,3	810,2	0,3	6,7
25-29	824,7	142	1,8	27,8	499,2	64,0	403,3	1,0	40,0

*Calculat de autori în baza datelor recensămintelor populației din 1989 și 2004.

Perturbațiile înregistrate au fost favorizate în mare parte de libertatea mobilității teritoriale în interiorul și exteriorul țării care a creat posibilități pentru tineri de a părăsi casa părintească la vârste timpurii, inclusiv pentru studii sau pentru căutarea unui loc de muncă.

Majorarea ponderii persoanelor necăsătorite la vârsta 15-29 de ani demonstrează că o parte din tineri amână, din diferite motive, căsătoria după 30 de ani, sau chiar o suspendă, acceptând celibatul. Astăzi asistăm la o creștere considerabilă a nivelului de studii al generațiilor tinere, la o modificare a motivației, accentul punându-se tot mai mult pe posibilitățile de autorealizare, de satisfacere a intereselor proprii. Veniturile obținute de tineri oferă unor persoane posibilitatea de a trăi singure, contribuind într-o anumită măsură și la creșterea frecvenței căsătoriilor pe motive de interese economice. Valorile materiale rămân în mare parte a fi centrale pentru tinerii de astăzi, pe ele axându-se multe din aspirațiile și comportamentele acestora.

Schimbările în comportamentele nupțiale au consecințe importante asupra relațiilor dintre familie și societate, dintre individ și societate și asupra posibilităților de realizare a funcțiilor familiei. De cele mai multe ori, consecințele pozitive se combină cu cele negative și nu întotdeauna ceea ce este perceput ca fiind pozitiv pentru individ sau pentru cuplu este pozitiv și pentru societate. Astfel, creșterea gradului de satisfacție a partenerilor, creșterea independenței lor unul față de altul, creșterea nivelului de integrare a femeii în viața socială și creșterea posibilităților ei de a participa la viața socială au contribuit la realizarea incompletă sau nesatisfăcătoare a unor funcții ale familiei, în special a celei reproductive și de socializare a copiilor, care, se pare, a devenit deja un proces ireversibil.

Deși tendința este de reducere a ponderii familiilor create de persoane tinere, comparând situația cu alte țări europene, stabilim că în Republica Moldova mai mult de 80% din primele căsătorii sunt încheiate până la 30 de ani. În conformitate cu datele din *Figura 4.1*, în 2012, în Republica Moldova ponderea căsătoriilor la bărbații cu vârsta de 15-19 ani a fost de 1,6%, fiind depășită de Federația Rusă (1,8%), Ucraina (2,8%) și Belarus (2,8%). Cele mai reduse valori ale acestui

indicator se regăsească la Italia și Spania – cu doar 0,2%. În 2012, în Republica Moldova 37% din totalul bărbaților care s-au căsătorit pentru prima dată aveau vârsta de 20-24 de ani, iar 42,3% aveau 25-29 de ani.

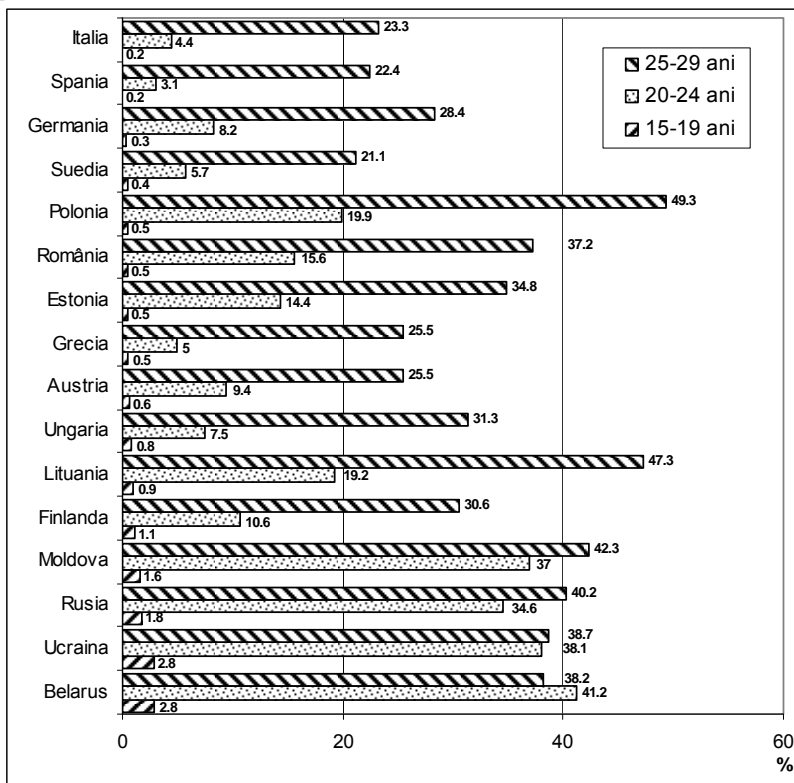

Fig.4.1. Ponderea primelor căsătorii la vârstele tinere la bărbați în 2012

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households

O situație similară se înregistrează și la persoanele cu vârsta de 15-29 de ani de sex feminin (a se vedea *Figura 4.2*). Republica Moldova are unul dintre cei mai mari indici ai nupțialității la vârsta de 15-19 ani. Astfel, în 2012 din totalul fetelor care s-au căsătorit pentru prima dată, 13,5% aveau vârsta respectivă, acest procentaj fiind depășit doar de

Ucraina, care a înregistrat 14,2%. Aceeași tendință se păstrează și la vârsta de 20-24 ani, unde ponderea indicelui dat este de 51,8%. La acest compartiment Republica Moldova este depășită de Belarus cu valoarea indicelui de 52,6%. La vârsta de 25-29 ani rata nupțialității înregistrează un recul până la 24,9%, în timp ce în mai multe țări europene înalt dezvoltate, începând cu acest interval de vârstă, ponderea căsătoriilor crește.

Deși transformările pe care le suferă modelul familial din Republica Moldova în ultimii ani se înscriu în tendința generală de la nivel european, aceste schimbări nu ating amploarea ce se înregistrează în țările occidentale (a se vedea *Figura 4.3*). Astfel, Republica Moldova are una dintre cele mai mici vârste la prima căsătorie atât pentru bărbați, cât și pentru femei, respectiv 26 ani și 23 ani în anul 2011. În același an de referință cea mai înaltă vârstă la prima căsătorie pentru femei și bărbați s-a înregistrat în Suedia, ea fiind de 33,1 și, respectiv, 35,6 ani. Căsătoria tardivă este întâlnită îndeosebi în țările dezvoltate, o explicație a acestei situații fiind considerată schimbarea stilului de viață, asociat cu schimbarea valorilor urmare a transformărilor socioeconomice și a creșterii nivelului de trai.

În plan european, situația la compartimentul dat evoluează diferit. Astfel, unele țări înregistrează creșteri spectaculoase ale vârstei medii la prima căsătorie chiar în decurs de un an calendaristic. Spre exemplu, în 2011 în Irlanda acest indicator s-a majorat cu trei ani în comparație cu anul anterior: de la 31,3 ani în 2010 la 34,3 ani în 2011. În alte țări, precum Danemarca și Elveția, schimbările sunt însă nesemnificative. În aceste țări încă din anii '90 vârsta medie la căsătorie s-a stabilit în jurul valorii de 28 ani, înregistrând până la etapa actuală doar unele creșteri mici¹.

¹ ЩЕРБАКОВА, Е. Средний возраст вступления в первый брак повышается во всех странах ЕС-28, но различия между странами велики. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2015/0625/barom02.php>

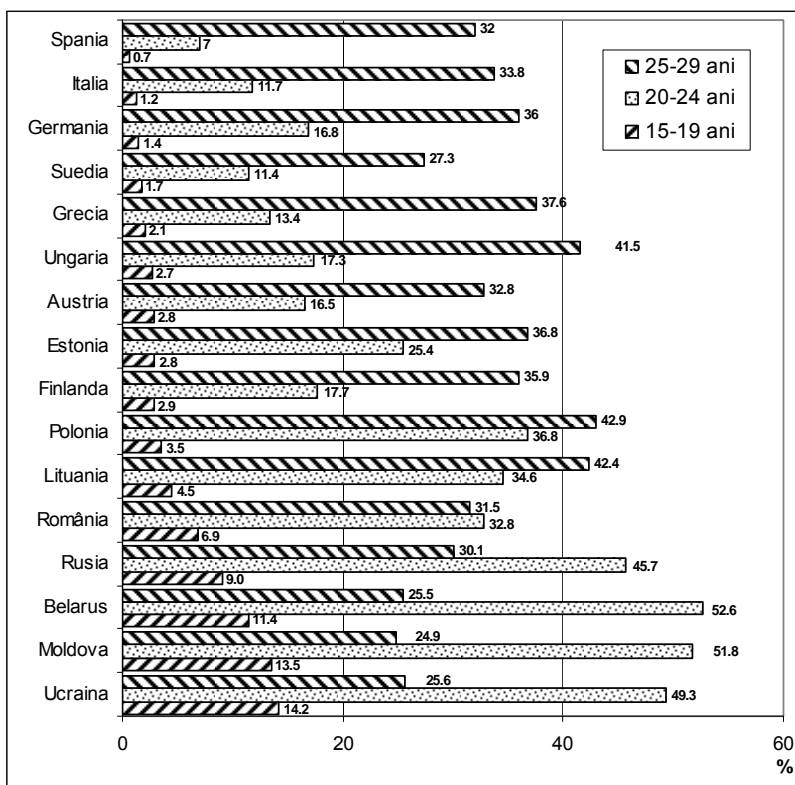

Fig.4.2. Ponderea primelor căsătorii la vârstele tinere la femei în 2012

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households

În majoritatea țărilor europene vârsta medie a bărbaților la prima căsătorie este mai mare cu 2-3 ani decât a femeilor, situație care se regăsește actualmente și în Republica Moldova. Este necesar să menționăm că în 1990 această diferență era de doar un an. Totuși, există și unele excepții. Astfel, în Portugalia, în 2011 decalajul era de doar

0,1 ani, iar în Irlanda vârsta medie la prima căsătorie pentru femei era mai mare cu un an decât a soților – 34,3 ani contra 33,4 ani¹.

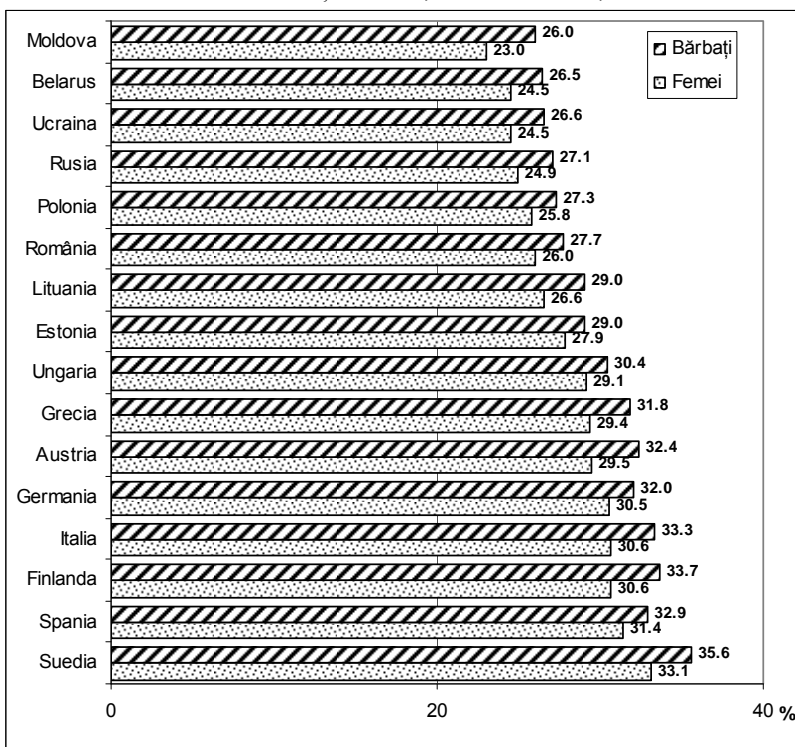

Fig.4.3. Vârsta medie la prima căsătorie în Republica Moldova și în unele țări europene în 2011*

* Datele pentru Estonia și Ucraina sunt din 2010.

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_02-Families_households; <http://demoscope.ru/weekly/2013/0545/tema02.php>

După cum observăm din datele prezentate în *Figura 4.4*, valorile vârstei medii la prima căsătorie s-au majorat treptat de la 21 de ani pentru femei și 22 de ani pentru bărbați în 1990 până la 23 de ani și,

¹ ЩЕРБАКОВА, Е. Средний возраст вступления в первый брак повышается во всех странах ЕС-28, но различия между странами велики.

respectiv, 26 în 2013. Pe parcursul ultimilor cinci ani nu se înregistrează nicio modificare la acest capitol, situație ce confirmă într-o anumită măsură atitudinea generațiilor actuale de pe piața nupțială, care continuă să aibă un atașament puternic față de familie.

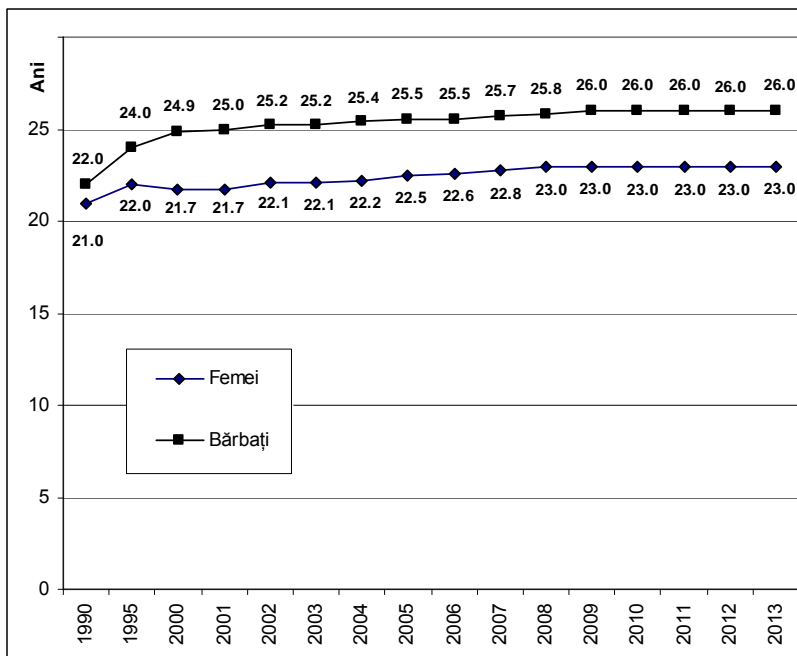

Fig.4.4. Vârsta medie la prima căsătorie la femei și bărbați în Republica Moldova în perioada 1990-2013

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households; <http://www.statistica.md>

Or, tendințele înregistrate în evoluția comportamentelor nupțiale, deși acestea au suportat multiple transformări, demonstrează că tinerii continuă să manifeste și în prezent o puternică propensiune pentru căsătorie, iar Republica Moldova rămâne a fi la acest capitol o țară preponderent tradițională.

4.2. Fenomenul concubinajului în rândul tinerilor din Republica Moldova

Coabitarea a devenit o practică larg răspândită în rândul populației din lumea contemporană, inclusiv a tinerilor. Foarte multe persoane, deși nu se căsătoresc, conviețuiesc cu un partener. G. Spanier (1983), de exemplu, constatare că în 1981 existau aproximativ 1,8 milioane de cupluri coabitante, ceea ce reprezenta 4% din totalul tinerilor. În cadrul segmentelor de vârstă sub 25 ani cifra era de circa 7,4%. Numărul cuplurilor consensuale a crescut continuu din anii '60, atât ca valoare absolută, cât și ca pondere în totalul populației de vârstă maritală. Astfel, în SUA numărul unor asemenea cupluri era în 1990 de circa 3 milioane, iar în 1995 – mai mare de 3,8 milioane; în Suedia rata coabitării era în anii '60 de 1%, evoluând în anii '70 până la 12%, iar în anii '90 – până la 40%¹. Potrivit unor date mai recente, această cifră s-a micșorat semnificativ în 2012, ponderea cuplurilor consensuale înregistrând în această țară 11% din totalul gospodăriilor².

În zilele noastre, multe persoane conviețuiesc din nevoia de a duce gospodăria împreună, fără a avea relații sexuale și afective (un frate și o soră sau doi frați în vârstă rămași singuratici). Or, nu orice uniune de persoane care conviețuiesc se înscriu în conceptul concubinaj. *Dicționarul explicativ al limbii române* definește *concubinajul* ca fiind conviețuirea unui bărbat cu o femeie fără îndeplinirea formelor legale de căsătorie, sau căsătorie nelegitimă. În același sens este definit concubinajul și de *Dicționarul enciclopedic*, în care citim: concubinajul este conviețuirea între un bărbat și o femeie care nu sunt legați prin căsătorie.

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.200-201.

² *Private households by household type.*

În literatura franceză de specialitate există trei termeni care desemnează situațiile de conviețuire fără contract legal: concubinaj, coabitare și uniune liberă. Deși unii autori încearcă să facă distincție de conținut între ei, termenii acoperă practic aceeași realitate. Pentru alți autori sintagma potrivită ar fi „cupluri informale”¹. În limba română, termenii „concubinaj” și „coabitare”, chiar dacă posedă unele deosebiri, sunt folosiți ca echivalenți, desemnând conviețuirea „nelegitimă” a două persoane mature, nu foarte tinere. În literatura de specialitate este des utilizată în același sens și expresia „uniune consensuală”. P. Iluț consideră mai potrivită expresia „uniune liberă”, care are o deschidere mai largă: cei doi parteneri decid să trăiască împreună în afara constrângerilor căsătoriei și a eventualelor presiuni din partea mediului social mai apropiat sau mai îndepărtat². Autorii prezentului studiu utilizează toți acești termeni (concubinaj, coabitare, uniune consensuală, uniune liberă, cupluri informale) ca sinonime.

Extinderea concubinajului în societatea contemporană este condiționată de un șir de factori, printre care se regăsesc, desigur, și factorii demografici. Astfel, după cum demonstrează rezultatele unui șir de cercetări din diferite domenii, pubertatea începe la o vârstă mai timpurie, ca și activitatea sexuală, iar căsniciile se întemeiază la vârste mai înaintate, în principal din cauza perioadei mari de timp dedicate educației și carierei. Ca urmare, durata între momentul căsătoriei și începerea activității sexuale este mai mare. Nu în ultimul rând, avantajele materiale permit multor tineri să locuiască singuri departe de părinți mai mulți ani, pe parcursul cărora coabitarea poate reprezenta o scutire de costuri, o oportunitate de parteneriat și asigurarea unei împliniri sexuale relativ stabile. Din această perspectivă, unii autori

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.124.

² ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.201.

consideră coabitarea drept un fenomen care a fost răspândit mai întâi printre săraci, printre tinerii din clasele de jos și apoi a trecut în rândul celor superioare. În America, de exemplu, forma alternativă la căsătorie este des întâlnită la minorități, pentru că statutul economic al bărbatului rămâne un determinant important, iar venitul celor din această categorie este, în cele mai multe cazuri, destul de scăzut¹.

Extinderea coabitării este susținută, de asemenea, de schimbările semnificative care s-au produs în instituția căsătoriei. Mariajul, fiind o tradiție puternic sprijinită de lege și religie, nu mai reprezintă în ultimii ani o încredere fermă în stabilitatea familiei. El a devenit mult mai fragil, transformându-se într-o relație mult mai personalizată, într-un fel de „legătură legalizată”. Concomitent cu acestea s-a schimbat și atitudinea față de divorț, ea devenind mai ușuratică: adesea tinerii ajung să se despartă din motive cu totul neîntemeiate. Conștienți de noile realități, o parte din tineri, pentru a evita urmările nefaste ale despărțirii, nu se mai căsătoresc, acceptând să trăiască în uniuni consensuale. În acest context, mai tentați spre coabitare sunt, de regulă, tinerii proveniți din familii destrămate: cu părinți conflictuali, violenți, care au divorțat etc. Coabitarea este văzută de ei ca o evadare timpurie din problemele familiei, deși nu puține sunt cazurile când în această formă de conviețuire este reluată experiența familiei de origine: certuri, conflicte, separări etc.

Există, desigur, o întreagă diversitate de motive pentru care coabitează tinerii. Într-o enumerare succintă, cele mai frecvente ar putea fi:

- sentimente „anti-căsătorie” – căutarea deliberată a unei alternative la căsătoria tradițională, pe care o consideră a fi „represivă”, „irelevantă”, „certificatul de căsătorie este doar o bucată de hârtie”;

¹ BĂRAN-PESCARU, A. *Familia azi. O perspectivă sociopedagogică*. București: Aramis Print, 2004, p.90-91.

- evitarea divorțului – au experimentat efectele devastatoare ale divorțului asupra părinților și familiei lor și doresc să evite să li se întâmple și lor acest fapt;

- conveniența, economia – e mai ușor să trăiești, să călătorești, să faci cumpărături în doi;

- compatibilitatea – a locui împreună reprezintă un test al relației tinerilor sau o perioadă de probă, care le permite să se cunoască cât mai bine unul cu altul, astfel încât să poată face cea mai reușită alegere și să evite divorțul;

- așteptări – speranța de întemeiere a unei relații mai stabile sau dorința de creștere a șanselor de a se căsători;

- teama de respingere sau de pierdere a partenerului;

- lipsa conștiinței morale – cuplurile consideră că nu greșesc cu nimic dacă trăiesc împreună. „Nu are nimeni de suferit.”;

- lipsa de înțelegere a ceea ce este cu adevărat dragostea - nebeneficiind de modele familiale adecvate, datorită mediului anterior în care au trăit, ei privesc dragostea mai mult ca pe un act decât ca pe un angajament, educația sexuală fiind însușită fără a se ține cont de standarde morale;

- schimbarea valorilor legate de familie și instituția căsătoriei¹ etc.

O parte din cauzele enumerate ale coabitării au fost sesizate și din interviurile realizate cu tineri din Republica Moldova care trăiesc în uniuni consensuale. Astfel, printre acestea se înscriu:

- aflarea unei perioade îndelungate în procesul de studii: *„Deja timp de opt ani deținem statutul de studenți la medicină. Bursele și salariile noastre nu ne permit întemeierea unei familii. Învățătura, orele de practică ne iau foarte mult timp. Uneori nu ne vedem zile la rând din*

¹ BĂRAN-PESCARU, A. *Familia azi. O perspectivă sociopedagogică*, p.93-94.

cauza gărzilor de noapte” (IIA_U_35); „*Ne vom căsători când prietena va termina masteratul*” (IIA_U_27);

- aflarea părinților sau a unui partener la muncă peste hotare: „*Vom face nunta atunci când va putea să vină mama mea din Italia și tatăl prietenului meu din Portugalia*” (IIA_U_34); „*Valeriu vine acasă pe 2-3 săptămâni, apoi iarăși pleacă pe 3 luni la Moscova. În această perioadă mică nu reușim să organizăm nunta*” (IIA_U_30);

- lipsa unui venit stabil și suficient ce ar asigura bunăstarea familiei: „*Patronul nu mi-a plătit salariul complet timp de jumătate de an; banii pe care i-am primit nu-mi ajung mie însumi să mă întrețin, nemaivorbind de familie.*” (IIA_U_31); „*Având un stagiu de muncă de 5 ani în organele APL, primesc 4000 de lei. Și atunci întreb: poți oare cu acești bani să-ți cumperi o casă, să achiți facturile, să întreții un copil la grădiniță, să petreci timpul liber, să te alimentezi cât de cât, să-ți mai cumperi o haină? Cu siguranță, nu*” (IIA_U_29);

- neîncrederea în căsătoria oficial înregistrată alimentată de experiența familiei de origine: „*Ce folos că părinții mei au înregistrat căsătoria? Zilnic se certau, iar până la urmă au divorțat. Nu i-a ajutat cu nimic faptul că au fost înscriși legal. Căsătoria oficial înregistrată nu asigură înțelegerea între soți și o viață familială mai bună*” (IIA_U_28);

- valorizarea puternică a independenței: „*Nu mă căsătoresc, fiindcă nu-mi place să-mi dicteze cineva ce trebuie să fac. Nu vreau să depind de nimeni*” (IIA_U_27).

Multitudinea cauzelor, care au orientat indivizii spre coabitare, permite ca aceștia să fie clasificați în câteva categorii. Astfel, Barbara Markey (*Cohabitation: Responce Over Reaction, 1988*) evidențiază trei tipuri de persoane care coabitează: pentru unii, coabitarea este un preludiv la căsătorie, pentru alții – o alternativă temporară la ea, iar pentru ceilalți – o alternativă permanentă la căsătorie

sau, în alți termeni – o alternativă la singurătate. Sociologii americani R Johnson și A.Booth descriu patru tipuri de relații de coabitare înregistrate printre tinerii din universități, care pot afecta calitatea mariajului:

a) *Relația de tip „acoperiș”* – se bazează pe nevoia copleșitoare a individului de a fi legat de cineva. Această persoană, bărbat sau femeie, are nevoie de siguranța de a se ști iubită și susținută și va accepta aproape pe oricine. Se teme foarte mult de sfârșitul relației, iar în caz de se întâmplă așa ceva, se simte pierdută, folosită.

b) *Relația de emancipare* – apare atunci când persoana vrea să demonstreze (celor de-o vârstă cu ea sau părinților săi) că este liberă să ia singură decizii, că nu poate fi constrânsă de nimeni și nimic. O astfel de relație nu încurajează cuplul să comunice sau să rezolve conflicte. Nu se dezvoltă către un potențial mariaj.

c) *Relația de conveniență* – este o relație convenabilă, din punct de vedere economic, cu intenția de a împărți cheltuielile pe jumătate. Mai multe studii au arătat însă că femeile contribuie cu mai mult de 70% din venit în relația de concubinaj. Or, relația este foarte convenabilă bărbatului, dar nu și femeii.

d) *Relația de testare* – este o modalitate de a „încerca apa” înainte de a se arunca în ea. Partenerii, crezând că se vor căsători, vor să vadă dacă sunt compatibili. Totuși, statisticile demonstrează că aceștia nu se situează printre cei cu căsnicii fericite. Cei mai mulți dintre ei nu mai sunt împreună după patru ani¹.

În consens cu aceste tipuri de relații sunt și cele *patru modele de coabitare*, identificate de cercetătoarea R. Popescu²: *coabitarea-*

¹ BOOTH, A., JOHNSON, D.R. Premarital Cohabitation and Marital Success. În: *Journal of Family Issues*, 1988, vol.9, p.255-272.

² POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.107-108.

siguranță – este mai degrabă o alternativă la singurătate, fiind răspândită la persoanele vulnerabile și dependente emoțional, social, economic; *coabitarea-emancipare* – corespunde tinerilor angajați încă în sistemul de educație sau celor aflați în perioada de început a integrării pe piața muncii; *coabitarea-conveniență* – este un model de relație pragmatică, convenabilă, bazată pe schimb și fiecare partener primește ceea ce vrea; *coabitarea-testare* – poate fi o perioadă de probă pentru căsătorie, o etapă a cunoașterii reciproce și a compatibilizării între cei doi parteneri.

Cu referire la Republica Moldova, chiar dacă aici căsătoria continuă să fie modelul standard în formarea parteneriatelor familiale, nu putem trece cu vederea că în ultimii ani a început să câștige teren și concubinajul. Extinderea acestui fenomen nu ține atât de mult de evoluția și schimbarea valorilor, atitudinii față de familie, cât de tranziția normelor de constituire a familiei. Valorile se intersectează cu normele, dar nu trebuie confundate cu acestea. Valorile sunt prescrieri mai generale ale modului de comportament, fiind, în același timp, și scopuri, stări ultime de atins ale existenței noastre¹. Valoarea servește ca bază orientativă pentru mai multe norme sociale. Normele au un caracter mult mai strict decât valorile. Normele se prezintă ca reguli specifice de comportament ce pot fi folosite ca imbold imediat de rezolvare a problemelor sau a situațiilor. Normele sociale ne spun cum să ne comportăm în anumite împrejurări, fără a constitui însă imbolduri ale organizării vieții pe termen lung. Din această perspectivă, un șir de norme, care zeci de ani păreau de neclintit în viața de familie, acum au dispărut, iar altele au devenit conflictuale, incongruente. Indivizii nu mai înțeleg și nu mai știu cum să răspundă expectanțelor celorlalți, unii din ei devenind confuzi în condițiile numeroaselor alternative.

¹ ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. Iași: Polirom, 2004, p.12.

Cauzele coabitării evidențiate *supra* se regăsesc în linii mari și la tinerii din Republica Moldova, ele fiind completate, desigur, și cu altele, generate de realitățile țării. De asemenea, cuplurile coabitante de aici pot fi asociate într-un fel sau altul tipurilor/categoriilor de persoane care coabitează, evidențiate de B. Markey și de R. Johnson.

Cercetarea realizată de autori „*Probleme tipice familiei tinere în procesul de adaptare la societatea moldovenească în transformare*” demonstrează că tinerii din țara noastră percep concubinajul în mare parte ca o *perioadă de cunoaștere a partenerului până la căsătorie*. Perioada de cunoaștere înainte de căsătorie are o importanță deosebită pentru întemeierea unui cămin familial durabil. Este esențial ca în cadrul acestei etape să se reușească corespunderea imaginii formate despre partener cu cea reală; realizarea schimbului de informații ce presupune clarificarea detaliilor biografice, despre starea sănătății, despre concepțiile cu privire la căsnicie și cerințele de rol conjugal; determinarea stilului de comunicare și de colaborare acceptat de parteneri; potrivirea nivelului de cerințe, verificarea deciziei de a se căsători.

Un număr esențial de tineri căsătoriți intervievați au indicat că perioada de cunoaștere înainte de căsătorie a durat mai mult de un an. Astfel, perioada de cunoaștere a durat până la 1 lună doar la 6,7% din respondenți, de la 1 lună până la 6 luni – la 16,5%, de la 6 luni până la 1 an – la 19,9%, între 1 și 3 ani – la 31,7% și mai mult de 3 ani – la 25,2% din respondenți. Cu cât este mai mare perioada de cunoaștere înainte de căsătorie, completată de întâlniri frecvente și comunicare, cu atât mai mult, pe de o parte, cresc șansele tinerilor de a se cunoaște cu adevărat unul pe celălalt și de a-și verifica sentimentele, evitându-se astfel supraidealizările reciproce. Pe de altă parte, longevitatea perioadei de cunoaștere poate fi și un factor de risc pentru statornicia relațiilor matrimoniale ulterioare, întrucât o perioadă prea lungă poate conduce la

diminuarea interesului față de celălalt și poate reduce din farmecul relațiilor interpersonale.

Rezultatele empirice demonstrează că există o corelație între durata de cunoaștere a partenerului până la căsătorie și acordul/dezacordul părinților la formarea noii familii. Astfel, din totalul tinerilor la care durata perioadei de cunoaștere a fost până la o lună, numai la 5% părinții și-au dat acordul pentru întemeierea familiei. Chiar dacă motivele dezacordului părinților nu sunt întotdeauna clare, totuși durata perioadei de cunoaștere are o bază reală. Majoritatea părinților își doresc copiilor o căsătorie reușită, de aceea nu acceptă hotărârile pripite de a forma o familie. Această reacție corespunde uneia dintre responsabilitățile sociale ale părinților – monitorizarea comportamentului copiilor.

Obiceiul logodnei, prin care tinerii moldoveni se angajau să se căsătorească, își asumau anumite obligații unul față de altul reglementate doar social și se cunoșteau mai profund, la etapa actuală fie că a dispărut, fie că tinerii recurg din ce în ce mai rar la el, fie că este înlocuit cu coabitarea. Astfel, cunoașterea partenerului până la căsătorie în zilele noastre se realizează printr-o perioadă de curtare sau prin coabitarea premaritală. Din totalul tinerilor soți intervievați, 47,3% au recunoscut că au coabitat o perioadă de timp până la căsătorie. Dintre tinerii care au fost implicați în experiență de coabitare, 47,2% au declarat că aceasta a durat până la 6 luni; pentru 22% perioada coabitării a fost de 6 luni-1 an, iar pentru 30,7% – mai mult de 1 an. După caracteristicile sociodemografice, concubinajul cu o durată mai mare de un an este răspândit în rândul tinerilor din mediul urban și cu un nivel înalt de instruire (majoritatea aveau studii superioare). Or, căsătoria nu mai reprezintă pentru o mare parte din tinerii de azi debutul constituirii uniunilor conjugale și, prin aceasta, debutul procreării. În cadrul uniunii

consensuale tinerii își modelează viitorul lor trai împreună, își probează încrederea reciprocă.

Potrivit rezultatelor recensământului populației din 2004, numărul cuplurilor conjugale consensuale a constituit în Republica Moldova 58 de mii (7,2% din totalul cuplurilor recenzate), tendință ce se înscrie în tabloul european. Cel mai mare număr de cupluri neînregistrate s-a constatat în mediul rural (68,7%), probabil și din cauză că acest mediu, după cum știm, este mai sărac decât cel urban. Conform datelor prezentate în *Tabelul 4.3*, bărbații trăiesc în uniune consensuală în proporție mai mare la vârsta de 25-44 de ani, punctul maxim fiind înregistrat la categoria de vârstă 25-29 ani; 14,3% din totalul persoanelor de sex masculin care coabitau aveau vârsta respectivă. Comparativ cu bărbații, femeile încep să trăiască în cuplu fără să-și legalizeze relația de la o vârstă mai tânără. Din totalul femeilor aflate în concubinaj cele mai multe persoane aparțineau grupelor de vârstă 20-24 și 25-29 ani, fiecare cu câte 14,7%.

Practicarea concubinajului la vârstele tinere reprezintă o strategie a tinerilor din Republica Moldova împotriva constrângerilor materiale (lipsa mijloacelor financiare pentru a-și înregistra căsătoria, pentru a se cununa, sărbători nunta etc.). Prin aceasta se explică, probabil, și procentajul mai mare în mediul rural al celor care coabitează. E știut că sărăcia aici este mult mai extinsă decât în mediul urban. Starea dată a lucrurilor nu înseamnă însă o substituție a familiei tradiționale cu familia consensuală, ci mai degrabă o etapă tranzitorie în evoluția comportamentului nupțial al unor tineri. Coabitarea reprezintă pentru mulți tineri o fază premergătoare căsătoriei. Totuși, în unele cazuri concubinajul nu este un rezultat al alegerii libere și conștiente a persoanei, ci unul impus de contextul socioeconomic.

Tabelul 4.3

**Repartizarea populației aflate în uniune consensuală după
caracteristicile sex, vârstă și mediu de reședință (în %)**

Grupa de vârstă, ani	Bărbați			Femei		
	Pondere din totalul bărbaților care au declarat că trăiesc în uniune consensuală	Urban	Rural	Pondere din totalul femeilor care au declarat că trăiesc în uniune consensuală	Urban	Rural
15-19	0,9	0,9	0,9	4,9	3,4	5,6
20-24	8,9	9,2	8,8	14,7	14,7	14,8
25-29	14,3	15	14,1	14,7	15,5	14,4
30-34	13,5	14,9	12,9	12,3	14,1	11,4
35-39	11,9	12,6	11,6	10,0	11,4	9,4
40-44	11,9	12,4	11,7	9,9	10,9	9,5
45-49	10,1	10	10,1	9,6	10,0	9,4
50-54	8,8	9,2	8,6	8,5	8,2	8,6
55-59	4,9	4,9	4,9	4,9	4,5	5,1
60-64	4,9	4,1	5,2	4,1	2,7	4,7
65-69	4,4	3,3	4,8	3,2	2,3	3,6
70+	5,4	3,3	6,3	3,1	2,1	3,4
Nedecla- rată	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
În total	100	100	100	100	100	100

Sursa: Calculele sunt efectuate de autori în baza datelor Recensământului populației Republicii Moldova, 2004.

Situația din Republica Moldova este diferită de cea din țările dezvoltate, în care coabitarea are o amploare mult mai mare. Potrivit datelor Comisiei Economice a Națiunilor Unite, în unele țări ponderea concubinajului atinge valori chiar și de 12% din totalul gospodăriilor familiale (a se vedea *Figura 4.5*). Țările cu cea mai înaltă răspândire a concubinajului sunt Finlanda (12,2%), Norvegia (11,8%), Suedia și Danemarca – cu câte 11,3%. Ponderea redusă a concubinajului în Polonia se explică prin importanța majoră a valorilor religioase în această țară. Grecia și Italia de asemenea se caracterizează prin

dimensiuni scăzute ale acestui fenomen, datorită menținerii normelor și valorilor tradiționale. În România, ponderea uniunilor consensuale din totalul gospodăriilor familiale este de 4%, fiind o valoare destul de redusă. Sociologii români T. Rotariu și R. Popescu consideră că natura coabitării în România este cu totul diferită față de Europa Occidentală. În mare parte, în această țară concubinajul este un fenomen specific ruralului, persoanelor cu studii medii și vârstnicilor care au mai fost căsătoriți. Sociologii subliniază că acest tip de concubinaj tradițional mai este numit „căsătoria săracului”. Putem spune că și concubinajul practicat în Republica Moldova se înscrie în mare parte în aceste caracteristici. În mediul urban uniunile consensuale sunt mai frecvente la tineri, necăsătoriți anterior, cu un nivel înalt de educație și cu un standard de viață mai bun.

Opiniile tinerilor despre coabitare sunt destul de tolerante și permissive. Astfel, la întrebarea „*Ce părere aveți despre tinerii care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria...?*” 42,1% din tinerii intervievați au răspuns că au atitudine pozitivă față de acest fenomen, 27,3% – una negativă, iar la 30,6% le-a fost greu să răspundă. Starea dată a lucrurilor denotă că au dispărut unele restricții ale modului de conviețuire conjugală. Chiar dacă datele statistice relevă că uniunile consensuale sunt răspândite mai mult la sate, atitudinea manifestată de populația din mediul rural a fost predominant tradițională, deoarece respondenții din mediul rural, într-un număr mai mare decât cei de la oraș, au calificat practica locuirii împreună până la căsătorie ca fiind negativă. Pe de altă parte, acceptarea în creștere a relațiilor alternative nu înseamnă că oamenii se vor implica ei înșiși în astfel de relații. Implicarea activă în comportamentele familiale alternative nu reprezintă o implicare personală totală: indivizii aleg un comportament sau altul în funcție de situație și, mai ales, în funcție de perioada de viață pe care o trăiesc.

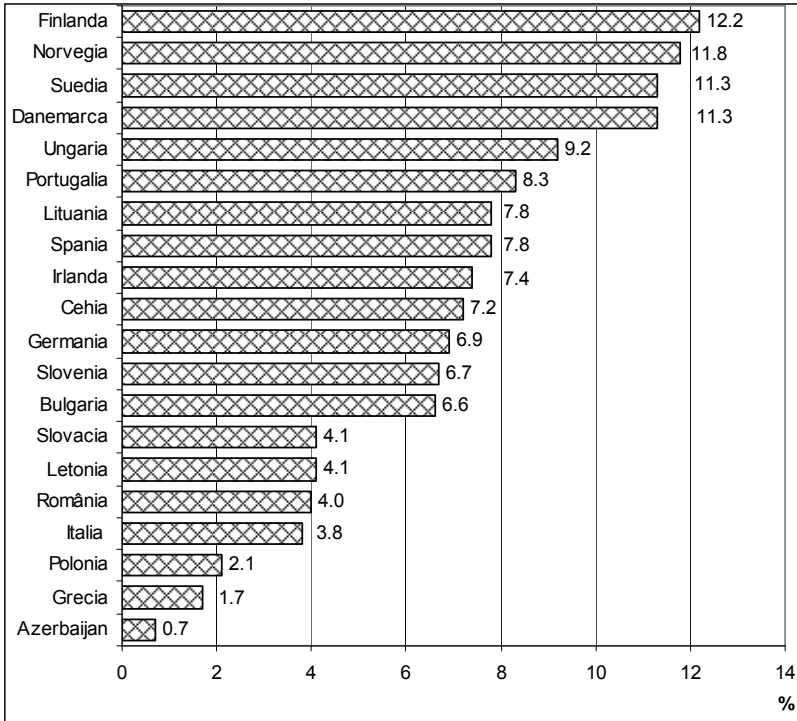

Fig.4.5. Ponderea cuplurilor consensuale din totalul gospodăriilor familiale în anul 2011 în unele țări europene

Sursa: [http://w3.unece.org/pxweb/database/ STATRU/30-GE/02-Families_households/?lang=14](http://w3.unece.org/pxweb/database/STATRU/30-GE/02-Families_households/?lang=14)

Fenomenul uniunilor consensuale în rândul tinerilor din Republica Moldova este răspândit cu preponderență între cei care intenționează să se căsătorească, dar amână acest eveniment. De cele mai multe ori este vorba de tinerii implicați în procesul de instruire sau de cei care-și doresc avansarea în viața profesională. Amânarea trecerii prin etapele cursului vieții a dus la introducerea în uz a sintagmei „generații în așteptare”¹. Sintagma respectivă reprezintă implicarea cu

¹ MUREȘAN, C (coord.). *Ancheta pilot. Generații și Gen la Cluj*, p.64.

întârziere în cadrul unor evenimente familiale principale ale vieții – căsătoria, nașterea copilului, motivele fiind diferite – obiective sau subiective. Potrivit datelor studiului autorilor „*Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova*”, 44,4% din tinerii soți intervievați consideră că concubinajul este o testare înainte de căsătorie; 25% consideră că tinerii sunt impuși să trăiască în concubinaj, fiindcă nu sunt încrezuți în ziua de mâine; 10,1% au o atitudine radical tradițională și consideră că se ajunge la aceasta fiindcă are loc o degradare a normelor morale din societate; 5% consideră că în cadrul concubinajului se probează compatibilitatea sexuală; 2% susțin că în asemenea uniune intră cei care se tem de responsabilități și 1,8% nu văd nimic rău în concubinaj.

Unii tineri necăsătoriți preferă să trăiască împreună din cauza problemelor socioeconomice pe care le întâmpină și care nu le permit să întemeieze legal o căsătorie. Potrivit datelor Barometrului de opinie publică (aprilie 2015), 78,8% din numărul de persoane cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 ani nu sunt deloc mulțumiți și nu prea mulțumiți de banii pe care îi au, 51,2% – de serviciu, iar 49% – de locuință¹. Aceste rezultate atestă că o parte din tineri nu au suficiente resurse pentru a duce un mod de viață decent și, respectiv, pentru a întreține familia, nu au bani suficienți pentru oficializarea relației. În condiții de incertitudine socioeconomică tinerii amână căsătoria, preferând uniunile consensuale, deoarece sunt considerate mai puțin riscante și sunt pe deplin justificate din motivele evidențiate *supra*. Or, sărăcia și lipsa de perspective economice din ultimii ani constituie cele mai importante cauze ale extinderii concubinajului în Republica Moldova.

Unele studii au stabilit o corelație directă între practicarea concubinajului și nivelul de religiozitate, iar implicarea în căsătoria

¹ Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2015, p.19.

înregistrată cu experiențele familiale ale părinților. Astfel, cercetătorul Kiernan găsește coabitarea asociată cu persoanele mai puțin religioase, iar căsătoria directă mai frecventă pentru femeile care nu s-au confruntat cu divorțul părinților în copilărie¹.

Chiar dacă concubinajul este o relație între un bărbat și o femeie, asemănătoare prin anumite aspecte cu relația conjugală oficială, el nu are ocrotire legală, întrucât nu s-a încheiat cu respectarea dispozițiilor legale privitoare la încheierea căsătoriei (respectiv, nu se respectă așa drepturi ca dreptul de acordare a împrumuturilor bancare pentru familie, dreptul la moștenire, de partajare a bunurilor în caz de despărțire etc.). Persoanele care se află în astfel de situație nu sunt obligate să respecte dispozițiile Codului Familiei, nici în ceea ce privește raporturile personale dintre ele și nici în ceea ce privește raporturile lor patrimoniale. Copiii născuți în afara căsătoriei au însă aceleași drepturi ca și copiii născuți în cadrul căsătoriei. Totuși, în caz de separare a partenerilor, copiii din cuplul consensual suportă consecințele fragilității relației de concubinaj.

Raportată la instituția căsătoriei, în relația de concubinaj nu există obligația de a purta un nume comun, obligația de fidelitate, de sprijin moral reciproc, aspecte pe care cei mai mulți concubini nu le cunosc sau cărora nu le dau importanța cuvenită.

La etapa actuală, în mai multe țări europene occidentale, cu excepția celor catolice, coabitările sunt legitime – Danemarca, Norvegia, Suedia, Islanda, Belgia, Olanda, Franța, Portugalia, Elveția, Germania, Finlanda, Marea Britanie, Slovenia, Irlanda, Ungaria etc. Termenul utilizat este divers: parteneriat înregistrat sau domestic,

¹ KIERNAN, K. The state of European Unions: an analysis of FFS data on partnership formation and dissolution. În: MACURA, M., BEETS, J. *Dynamics of fertility and partnership in Europe: Insights and Lessons From Comparative Research*, vol.1. United Nation, 2002, p.57-76.

uniune civilă, căsătorie de comun acord etc. În urma înregistrării uniunii consensuale partenerii obțin drepturi de proprietate, fiscale, de asigurări sociale ca și în cadrul cuplurilor căsătorite. Problema legiferării concubinajului ar putea fi pusă în discuție și în Republica Moldova, reieșind din următoarele considerente:

- un număr esențial de copii se nasc anual în afara căsătoriei (22% în 2013);
- în urma nașterii copiilor din relații neoficiale pot surveni unele situații defectuoase, ca, de exemplu, nerecunoașterea copilului de către tată și în consecință eschivarea de la obligația de întreținere a copilului;
- rezultatele recensământului din 2004 au arătat că un număr important de persoane au adoptat formula coabitării conjugale (aproximativ 7,2% din totalul cuplurilor recenzate), în cele mai dese cazuri din motive strict obiective: imposibilitatea de a asigura membrilor familiei un trai decent, de a achiziționa o locuință, pentru a continua studiile etc.

În acest sens, este necesar, probabil, de consultat opinia experților în domeniu cu referire la posibilitatea și necesitatea inițierii unui Proiect de lege privind concubinajul. Bineînțeles că un asemenea act normativ ar putea provoca critici și rezistență din partea autorităților religioase și nu numai, ceea ce solită întâi de toate sensibilizarea și conștientizarea de către societatea civilă a necesității reglementării uniunilor consensuale.

Unii autori sunt de părere că uniunea consensuală și căsătoria reprezintă două forme de uniune interșanjabile. Numeroase studii au demonstrat însă exact contrariul: cele două forme de uniune prezintă diferențe și dezavantaje importante în numeroase comportamente, precum folosirea banilor și a timpului liber, relațiile cu familia extinsă, diviziunea sarcinilor în gospodărie și fertilitatea etc.¹.

¹ HĂRĂGUȘ, M. *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*, p.47.

Interviurile realizate cu cuplurile consensuale în cadrul studiului „*Probleme tipice familiei tinere în procesul de adaptare la societatea moldovenească în transformare*” au permis evidențierea următoarelor **dezavantaje ale uniunilor consensuale** ca fenomen:

- limitarea numărului de întâlniri cu potențiali parteneri; „*Nu-mi mai permit să merg cu prietenele la distracții, să mă plimb cu ele, în situația în care partenerul nu poate merge și el*” (IIA_U_26);

- dezaprobarea din partea părinților: „*De fiecare dată când stau de vorbă cu mama, mă întreabă cât am de gând să trăiesc așa*” (IIA_U_28);

- societatea face diferențiere între statutul unui copil din cadrul uniunii consensuale și al copilului din căsătorie: „*Dacă s-ar naște un copil, îndată ar fi etichetat copil din flori*” (IIA_U_26);

- rolurile domestice sunt îndeplinite în majoritatea cazurilor de femeie: „*Când vin seara acasă, găsesc curat în casă și mâncarea pregătită pe masă*” (IIA_U_31). Această situație a fost confirmată și de datele studiului cantitativ al autorilor, care relatează că femeile căsătorite au calificat ca negativă practica locuirii împreună până la căsătorie în proporție mai mare (28,6%) decât bărbații (24,4%) ;

- riscul înalt al vulnerabilității femeilor tinere. Îndeosebi acest risc este evident în cazul când situația socioeconomică din familia de origine este precară (nu există resurse economice pentru a organiza nunta, relații tensionate cu părinții/frații etc.) și când în urma relației consensuale a rezultat un copil;

- diminuarea importanței valorilor familiale: „*Cu ce-i mai bine să trăiești într-o familie înregistrată la oficiul de stare civilă, decât așa cum trăiesc eu? Nu văd nicio diferență între o pereche oficial căsătorită și noi. Unica diferență este ștampila în buletin*” (IIA_U_35). Răspândirea și acceptarea cuplurilor neînregistrate ar putea, deci, dezorienta tinerii și ar inspira neîncredere în valoarea căsătoriei legitime;

- probabilitatea sporită de disoluție a uniunii maritale. *„Dacă într-o bună zi ne-am despărți, nimeni n-o să se alarmeze și n-o să încerce să ne împace, iar dacă am fi căsătoriți, cu siguranță că s-ar întâmpla contrariul”* (IIA_U_27). Studiile în domeniu de asemenea au evidențiat că uniunile consensuale sunt în general mai fragile decât căsătoriile, iar cele netransformate în căsătorie sunt cele mai fragile. De asemenea, rolul coabitării premaritale în disoluția căsătoriei variază între țări, găsindu-se țări pentru care femeile care coabitează premarital au un risc mai mare de disoluție a căsătoriei față de cele care nu au coabitat (Franța, Germania, Suedia), dar pentru restul țărilor diferențele între cele două categorii de femei sunt foarte mici¹.

Uniunile consensuale posedă și aspecte pozitive. În opinia tinerilor ce coabitează, **avantajele concubinajului** ar fi:

- cunoașterea amplă a partenerului de viață și a modului în care acesta reacționează la diverse situații: *„Își manifestă deschis comportamentul în situații stresante”* (IIA_U_34); *„Deja îi cunosc toate capriciile, obiceiurile”* (IIA_U_30);

- în caz de neînțelegeri, separarea nu va presupune apelarea la instanța de judecată sau la oficiul de stare civilă: *„Dacă relația noastră nu va merge vreodată, nu vom avea bătăi de cap pe la judecătorie”* (IIA_U_27);

- excluderea dublării unor cheltuieli: *„Când nu trăiam împreună, fiecare își închiria separat un apartament, acum achităm o singură gazdă și astfel economisim 150 de euro”* (IIA_U_29);

- bărbatul nu are obligația de a fi principalul aducător de venituri: *„Nu sunt cicălit de soție că nu aduc bani mulți, că eu trebuie să întrețin familia, așa cum li se întâmplă unor prieteni căsătoriți”* (IIA_U_32).

¹ KIERNAN, K. *The state of European Unions: an analysis of FFS data on partenership formation and dissolution*, p.57-76.

Situația prezentată mai sus relevă schimbarea mentalității populației (în cazul dat a celei tinere) de la una stigmatizatoare la una de acceptare și de toleranță față de noile modele de organizare a vieții de familie.

Cu referire la Republica Moldova, se creează impresia că cele mai răspândite uniuni consensuale de aici ar putea fi incluse, desigur cu anumite rezerve, în *trei modele de concubinaj*:

- *Coabitarea premaritală* care reprezintă nu altceva decât o etapă tranzitorie la căsătoria înregistrată, acest model fiind cel mai des practicat de tineri.

- *Coabitarea non-maritală* – o opțiune de viață aleasă de către cei la care satisfacția individuală este mai importantă decât conveniențele/regulile tradiționale și presiunea socială. Acest model se întâlnește totuși relativ rar, dacă ținem cont de atașamentul manifestat de tinerii din țară față de valorile instituției familiei.

- *Coabitarea impusă* – modelul acceptat de cei care din anumite considerente obiective nu-și oficializează relația, dar își îndeplinesc rolurile maritale și parentale într-un mod autentic, exact ca și în cadrul căsătoriei înregistrate. În această situație coabitarea reprezintă o opțiune contextuală, rezultatul adaptării la o situație problematică, precum sunt lipsa veniturilor, lipsa locuinței etc.

Nu este exclus ca modelul familiei consensuale să se extindă pe măsură ce generațiile socializate după 1990 ajung la maturitate. Din acest motiv, cei mai importanți actori sociali (asistenți sociali, preoți, profesori, medici, jurnaliști etc.) ar trebui să se implice plener în explicarea miturilor atribuite coabitării și în promovarea valorilor familiale, dezvăluind prioritățile familiei stabile, oficial recunoscute în îndeplinirea funcțiilor ei de instituție socială, în primul rând a celei de reproducere și socializare a noilor generații, atât de necesare pentru depășirea impasului demografic în care s-a pomenit Republica Moldova.

4.3. Considerente privind factorii ce condiționează divorțialitatea familiilor tinere

Stabilitatea familială nu este un dat: ea se construiește, se perfecționează în procesul firesc al vieții de familie, prin efortul comun al partenerilor, prin concesii și ajustări reciproce¹. Bineînțeles, toate aceste lucruri își au începutul chiar în primii ani de căsnicie, iar de felul în care ele vor debuta va depinde stabilitatea și modul de realizare a funcțiilor familiei în viitor. La etapa actuală, stabilitatea familiei tinere din Republica Moldova este periclitată semnificativ de profundele transformări pe care le suportă societatea și instituția familiei: criza economico-financiară, diminuarea valorilor morale și familiale, lipsa unei pregătiri adecvate cu privire la căsătorie și paternitate etc.

Dificultățile cu care se confruntă familia tânără în procesul de adaptare la transformările socioeconomice din Republica Moldova au implicații directe și asupra divorțialității. *Divorțul* este un fenomen psihic și social complex, determinat de o multitudine de factori economici, sociali, culturali și religioși, care acționează la nivelul indivizilor, în interiorul cuplurilor și în afara acestora. Unii factori condiționează direct sau indirect creșterea divorțialității, în timp ce alții o frânează direct sau indirect². La etapa actuală, tinerii soți nu rareori recurg la divorț ca la o cale de rezolvare a oricărui conflict. Pe de o parte, aceasta se întâmplă deoarece cuplurile tinere se confruntă cu o serie de dificultăți de ordin material și sociopsihologic, care se pot suprapune agravând la maximum viața cuplului și conducând la manifestarea crizelor familiale. Pe de altă parte, trebuie să menționăm că situațiile de criză, apărute în primii ani de căsătorie, reprezintă însăși

¹ VOINEA, M. *Psihosociologia familiei*. București: Editura Universității din București, 1996, p.62.

² MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, 1999, p.107.

dinamica de formare și dezvoltare a familiei ca atare, dar este important ca ele să nu fie de lungă durată și grave. Or, factorii care condiționează divorțialitatea pot fi atât externi (experiența din familia de origine, migrația, infidelitatea, nivelul de bunăstare a familiei etc.), cât și interni (reciprocitatea emoțională și afectivă, convergența aspirațiilor, aderența la valori comune, desfășurarea în comun a unor activități etc.).

După cum demonstrează și studiul autorilor „*Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova*”, este greu de găsit o pereche de soți care măcar o singură dată nu s-au gândit la divorț. Astfel, la întrebarea „*Sunteți la moment absolut sigur că familia Dvs. nu se va destrăma niciodată?*” doar 49% din totalul respondenților au menționat că sunt absolut siguri de stabilitatea familiei lor. Aceste date arată că jumătate din familiile tinere cuprinse în eșantionul cercetării (600) se confruntă cu probleme privind stabilitatea cuplului. Divorțurile din primii 5 ani denotă incapacitatea tinerilor soți de a se adapta la viața de familie și de a soluționa problemele socioeconomice. Unii autori ruși (С. Голод) consideră că abia peste 5-6 ani de conviețuire conjugală survine stabilizarea relațiilor dintre soți¹. Tinerii dramatizează orice situație contradictorie și consideră că unica ieșire dintr-o stare în care nu pot să-și rezolve problemele familiale este divorțul. În dependență de durata căsătoriei (a se vedea *Tabelul 4.4*), s-a constatat că cei mai siguri de stabilitatea cuplului creat sunt cei care se află în primul an de căsnicie (nesiguranța fiind exprimată de 11,4% respondenți), fiind urmați de cei care se află în al doilea an de căsnicie (nesiguranța fiind exprimată de 19,3% respondenți). Cei mai nesiguri sunt cei aflați în al treilea an de căsnicie, care au înregistrat 27,2%.

¹ ГОЛОД, С. *Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты*, p.40.

Aceste date confirmă că primii 3 ani sunt determinanți în reușita stabilității cuplului. Totodată, în al treilea an de căsătorie majoritatea familiilor tinere au deja un copil. Apariția copilului în familie nu neapărat înseamnă că va intensifica și mai mult stările de tensiune în familie. Totuși, deși copilul este dorit și așteptat în familia tânără, unele cupluri nu sunt pregătite și nici nu au posibilitate să suporte noile cheltuieli și sacrificii pe care le presupune creșterea și educarea copilului, alții nu sunt pregătiți să se adapteze la un nou mod de viață. Tensiunile în relațiile dintre soți, stările conflictuale se pot produce și urmare a decalajelor și contradicțiilor de opinii cu referire la creșterea și educarea copiilor.

Tabelul 4.4

Corelația dintre durata căsătoriei și perceperea stabilității cuplului (în %)

Durata căsniciei (ani)	Ponderea respondenților care nu sunt siguri de stabilitatea familiei
1	11,4
2	19,3
3	27,2
4	21,9
5	20,2
În total	100

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Perspectiva genderologică, precum că viziunile bărbatului privind stabilitatea cuplului sunt diferite de ale femeii, este confirmată într-o anumită măsură și de rezultatele studiului „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”. Bărbații, de exemplu, în pondere mai mare sunt siguri de stabilitatea cuplului lor decât femeile. Astfel, din totalul bărbaților intervievați, 52,5% erau siguri de stabilitatea familiei lor, pe când femeile au înregistrat la această componentă 46,4%. În dependență de mediul de reședință (a se vedea Tabelul 4.5), nu s-au observat

diferențe esențiale. Totuși, în mediul rural numărul familiilor tinere nesigure de stabilitatea lor este într-o proporție puțin mai mare decât al celor din mediul urban. Cu toate că datele statistice demonstrează că rata divorțialității este mai înaltă la oraș decât la sat (în 2013, din totalul divorțurilor, 71,5% aparțineau soților din mediul urban), la nivel subiectiv cuplurile conjugale de la sat se percep a fi mai fragile. Discrepanța dintre intenții și realitate are la bază mai multe explicații. Cuplurile tinere de la sat întâmpină aproape că în aceeași măsură probleme de adaptare la realitatea socioeconomică ca și familiile de la oraș, dar ele nu divorțează cu aceeași ușurință cum o fac acestea din urmă. Pe de o parte, familia rurală nu întotdeauna recurge la oficializarea destrămării cuplului datorită moralității tradiționale, controlului social care continuă să mai funcționeze în satele noastre; pe de altă parte, lipsesc alternativele, îndeosebi pentru femeile mame, de a duce un mod de viață adecvat (lipsa locurilor de muncă, nivel de salarizare redus, lipsa propriei locuințe etc.).

Tabelul 4.5

**Perceperea stabilității familiei în funcție
de mediul de reședință (în %)**

La moment sunteți absolut sigur că familia Dvs. nu se va destrăma niciodată?	În total pe eșantion	Urban	Rural
Da	49,0	49,4	48,7
Nu	19,0	17,9	19,8
Mi-i greu să răspund	32,0	32,7	31,5

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Există o categorie de cercetări, care demonstrează că copiii constituie un factor stabilizator pentru cuplu și descurajează destrămarea acestuia. Se consideră că cuplurile cu doi și mai mulți copii se despart mult mai rar decât cele cu un copil. Însă, cu schimbarea structurii familiei moderne copiii încetează a mai servi drept element de întreținere a relațiilor familiale. Astăzi în prim-plan în familie se impune

satisfacerea cerinței în dragoste, fericire, relație calitativă. Studiul autorilor a demonstrat, de asemenea, că familiile tinere care nu aveau copii erau mai sigure de stabilitate, comparativ cu cele care aveau un copil sau doi. Or, prezența copiilor poate să favorizeze mai mult stabilitatea cuplurilor mature, exercitând asupra celor tinere o influență relativ mai mică, din cauza că în primii ani de căsnicie soții, pe de o parte, nu au încheiat procesul de adaptare psihologică și, pe de altă parte, nu reușesc să se adapteze la condițiile socioeconomice.

S-a constatat că stabilitatea cuplului este pusă la îndoială și acolo unde gradul de satisfacție față de viața de familie este redusă. În alți termeni, a crescut importanța solidarității afective și a aspectelor psihice în stabilitatea cuplului. Comportamentul soților unul în raport cu altul și măsura în care comportamentul unui partener răspunde așteptărilor celuilalt partener au devenit pentru tot mai multe familii factorii hotărâtori ai stabilității. Discordanța dintre așteptări și comportamentul afectiv al partenerului provoacă „șocuri” care slăbesc stabilitatea cuplului¹.

Aceeași tendință se observă și cu referire la nivelul de bunăstare a familiei. Din totalul celor care sunt satisfăcuți de nivelul de bunăstare, doar 10,6% pun la îndoială stabilitatea cuplului format, comparativ cu cei care sunt foarte nemulțumiți, ponderea lor atingând 47,6%. Stabilitatea familiei este pusă la îndoială în proporție mai mare și acolo unde condițiile locative sunt nefavorabile (locuiesc la gazdă, locuiesc cu părinții). Nivelul de asigurare materială are, deci, un rol esențial în consolidarea stabilității cuplului, nefiind însă superior nivelului de satisfacție față de relațiile familiale.

În numeroase studii se evidențiază că experiența din familia de origine poate avea implicații directe asupra propriei familiei. Îndeosebi

¹ MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, 1999, p.111.

femeile care s-au confruntat cu divorțul părinților în copilărie au o probabilitate mai mare de a se confrunta și cu disoluția propriului parteneriat, față de cele care nu au trecut printr-o asemenea experiență.¹

Din unele studii putem deduce că instabilitatea cuplurilor este generată actualmente de pierderea unei componente importante a funcției economice a familiei, și anume – de a fi unitate de producție. În familia contemporană, persoanele active sunt ocupate, de regulă, în activități extragospodărești. În felul acesta, relațiile de dependență economică între membrii familiei scad, iar venitul gospodăriei nu mai este rezultanta acțiunii colective a grupului familial, ci mai curând suma veniturilor individuale. Dispariția solidarității în realizarea obiectivului economic poate conduce la slăbirea relațiilor interpersonale dintre membrii familiei, de asemenea și a legăturilor lor de proximitate și comunicare, care sunt întrerupte pe durata timpului de muncă din afara familiei. Contactele cu alte persoane de sex opus în cele opt ore zilnice de lucru oferă șansa stabilirii unor noi raporturi afective, care pot conduce la crize în relațiile cu partenerul conjugal².

Nu întâmplător J. Goody a apreciat că numărul femeilor încadrate în câmpul muncii este direct proporțional cu rata divorțurilor, cu numărul părinților unici și al cuplurilor necăsătorite³. Devenită tot mai independentă din punct de vedere economic, soția nu mai este motivată să accepte menținerea unui cuplu care nu mai răspunde așteptărilor ei. Astfel, cererile de divorț ale soțiilor dețin o pondere tot mai mare în totalul cererilor de divorț. Aceasta nu înseamnă însă că soțiile ar fi într-o măsură mai mare decât soții responsabile pentru desfacerea căsătoriei.

¹ HĂRĂGUȘ, M. *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*, p.47.

² ROTARIU, T. *Demografie și sociologia populației*. Iași: Polirom, 2003, p.237-238.

³ GOODY, J. *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, p.190.

Alți cercetători merg mai departe, venind cu ideea că actualmente se poate vorbi despre un sindrom al incapacității de conviețuire, în centrul căruia se situează lipsa sentimentelor de dragoste, consumul exagerat de alcool, asociat cu cheltuirea banilor, distribuirea inechitabilă a sarcinilor gospodărești, violența verbală și fizică, infidelitatea¹. Toate acestea sunt invocate ca motive ale divorțului și de tinerii soți moldoveni.

Un factor important al divorțialității specific țării noastre este migrația de muncă. În prezent traiul separat de lungă durată și întâlnirile numai la sărbători au devenit o normă pentru multe familii. Persoanele care lucrează în UE pot să-și permită să vină acasă și să-și vadă familia nu mai mult decât o dată în an. Și migranții circulari care lucrează în Rusia petrec cu familia în medie 2-3 luni în an. Viața conjugală și parentalitatea la distanță condiționează reducerea sensibilității afective, duc la distrugerea legăturilor emoționale reciproce ale membrilor familiei². Migrantul de muncă se află în două medii: primul este cel în care se află (trăiește) și cel de al doilea – cel în care se întoarce. Pentru migrant devine o deprindere de a veni acasă și de a pleca. În mediul străin se pierde semnificația unor categorii importante pentru individ, cum ar fi statutul social, apartenența profesională, rolurile familiale³. Or, separarea fizică și afectivă dintre parteneri afectează negativ solidaritatea dintre ei.

Factorii interni ce condiționează solidaritatea familială sunt diferiți în funcție de stadiul vieții de familie. În general, relațiile trainice între soți sunt acompaniate de reciprocitate emoțională și afectivă, convergența aspirațiilor, aderența la valori comune, desfășurarea în

¹ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.179.

² *Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea programului de acțiuni de la Cairo*. Chișinău: Centrul de Cercetări Demografice, 2014, p.59.

³ MATEI, C., HACHI, M. (coord.) *Evoluția demografică a Republicii Moldova*, p.75.

comun a unor activități și satisfacția dată de acestea. Dacă la începutul căsătoriei factorii cei mai puternici care favorizează stabilitatea relațiilor familiale sunt reciprocitatea emoțională și afectivă, convergența aspirațiilor, apoi ulterior acești factori se estompează, crescând totodată rolul acțiunilor comune (acțiuni privind bunăstarea familiei, afirmarea personalității în activitățile familiale, socializarea copiilor) și al aderenței partenerilor la valori comune¹.

Întrebați care sunt motivele hotărâtoare pentru a desface căsătoria, pe primul loc tinerii soți, cuprinși în cercetarea autorilor, au clasat dragostea față de altă persoană/infidelitatea (29,7%), violența (26,2%), nepotrivirea de caractere (20%), abuzul de alcool al soțului/soției (16,3%), nepotrivirea sexuală (5%) și insuficiența resurselor financiare (2,3%). Asemenea cauze ca infidelitatea, disfuncțiile sexual-afective, alcoolismul, violența familială reprezintă întâi de toate consecințe ale procesului de inadaptare maritală și doar mai apoi ele devin cauze ale divorțialității. După cum menționează mai mulți autori, divorțialitatea își are rădăcinile în miezul formării personalității, în dificultățile de maturizare psihologică (afectivă, socială, morală, spirituală), în absența unei minime culturi a relațiilor satisfăcătoare și civilizate între sexe².

Este semnificativ faptul că, deși tinerii se confruntă cu multiple greutăți în formarea familiilor, Republica Moldova are indici de nupțialitate foarte înalți la vârstă tânără în comparație cu alte țări europene, iar la componenta divorțialității ea ocupă penultima poziție din lista de țări analizate (a se vedea *Figura 4.6*). Astfel, în 2011, din totalul persoanelor cu vârsta de 18-29 de ani doar 0,6% din al celor de sex masculin și 0,7% din al celor de sex feminin din Republica Moldova aveau statutul de divorțați. Aceste date ar putea fi o consecință a

¹ MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, 1999, p.101.

² MITROFAN, I. *Schimbările și tendințele în structura și funcțiile familiei din țara noastră*, p.473-480.

schimbărilor recente intervenite în dinamica fenomenului divorțialității, fiind vorba despre creșterea stagiului căsătoriei desfăcute prin divorț (în conformitate cu datele BNS din 2014, durata medie a căsătoriei desfăcute prin divorț a fost de 12 ani¹). Cele mai mari proporții ale tinerilor cu statutul de divorțat se regăsesc în Lituania, Letonia și România, unde ponderea tinerilor divorțați este mai mare de 2%, iar a fetelor depășește 0,7%.

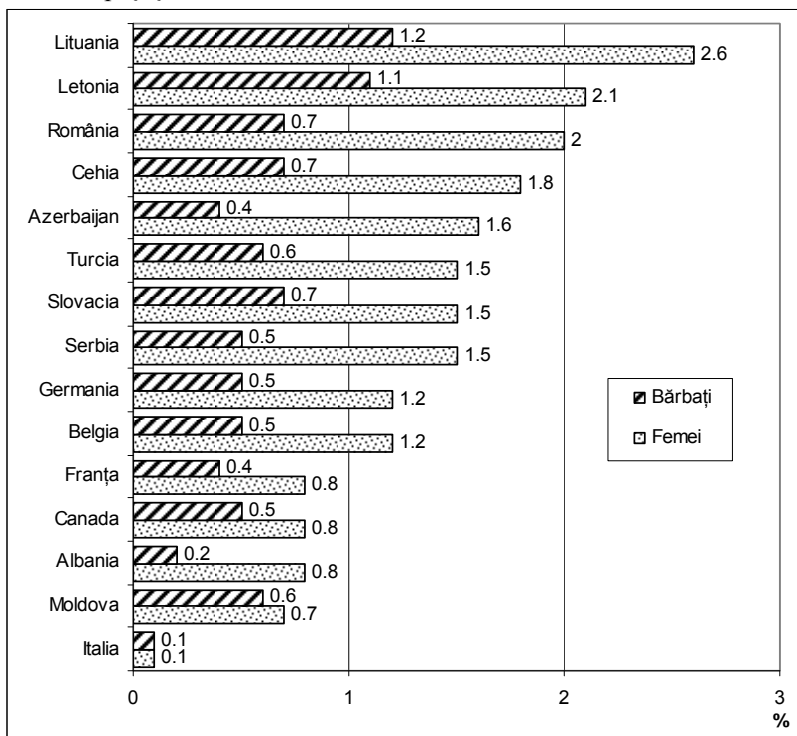

Fig.4.6. Ponderea tinerilor de sex masculin și feminin cu vârsta de 18-29 de ani cu statutul de divorțat în anul 2011

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__01-Pop

¹ Situația demografică în Republica Moldova în anul 2014. [Accesat 12.08.2015]
Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4787>

Din *Figura 4.7* se observă scăderea proporției divorțurilor în cazul căsătoriilor cu stagiul de până la un an: de la 4,1% în 1980 până la 2,8% în 2013. S-au diminuat semnificativ divorțurile cuplurilor cu durata căsniciei de 1-2 ani: de la 15,9% în 1980 la 11,7% în 2013. În același timp, a devenit mai frecventă desfacerea căsătoriilor cu o durată mai mare a vieții în comun. Astfel, divorțurile cuplurilor cu un stagiul de peste 5 ani s-au majorat de la 55,7% în 1980 la 71,9% în 2013. Aceste familii au avut suficient timp la dispoziție pentru a decide asupra aspectelor ce țin de calitatea relației de cuplu, precum bunăstarea familiei sau satisfacția maritală. De aceea, am putea spune că în majoritatea cazurilor ele au ajuns la divorț nu în baza unor decizii pripite, așa cum se întâmplă frecvent la cuplurile mai tinere.

Este necesar să menționăm că studierea divoțialității este complicată din cauza dificultăților metodologice de măsurare și analiză a fenomenului. De exemplu, disoluția uniunilor non-maritale nu nimereste în vizorul statistic¹. Dat fiind faptul că fenomenul concubinajului devine tot mai frecvent în rândul tinerilor, putem presupune că rata reală a disoluțiilor maritale în cadrul populației tinere este cu mult mai mare decât cea prezentată de statistica oficială.

Interviurile realizate cu tinerii soți divorțați au permis să evidențiem următoarele tipuri de divorțuri răspândite în Republica Moldova:

Divorțul amiabil – în această situație ambii soți și-au dorit divorțul cu aceeași intensitate. În concepția ambilor parteneri, căsătoria s-a dovedit a fi „consumată”, invocând drept motive nepotrivirea psihologică, lipsa de interese și subiecte comune de discuție, lipsa de înțelegere reciprocă. Din cadrul căsătoriilor desfăcute prin astfel de

¹ MATEI, C., HACHI, M. (coord.) *Evoluția demografică a Republicii Moldova*, p.74.

divorț nu au rezultat copii, fapt caracteristic tinerilor cu un nivel înalt de instruire.

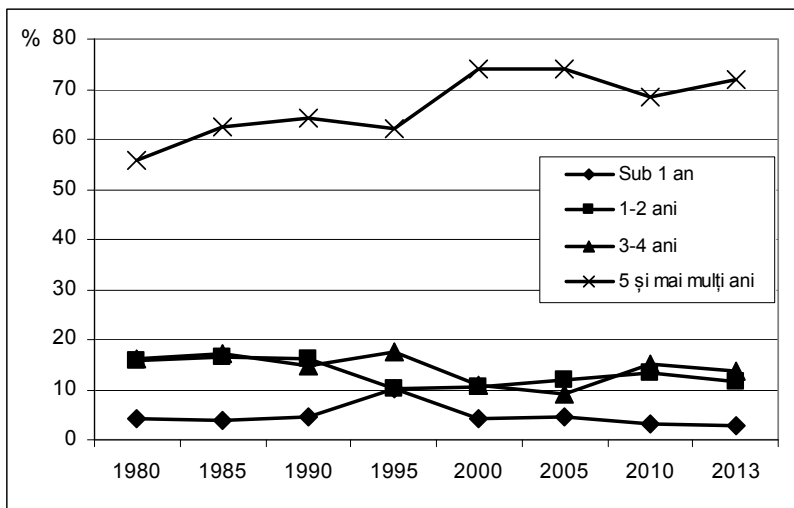

Fig.4.7. Repartizarea divorțurilor în dependență de durata căsătoriei

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Divorțul cauzat de o terță persoană – în asemenea căsnicii dezagregate nu a fost acceptată de către unul dintre parteneri implicarea în viața conjugală a unei persoane străine, de regulă a părinților. Unul dintre soți era pus să facă o alegere dificilă, între familia de origine și propria familie. În realitate, la baza acestui tip de divorț stă dificultatea de a se adapta la rolurile maritale și parentale care cere, desigur, eforturi substanțiale din partea ambilor parteneri. Văzând însă sursa tuturor problemelor în amestecul persoanei din exterior, aceștia nu mai încearcă să se implice plenar în soluționarea tensiunilor familiale apărute. Or, în situația în care s-ar reuși adaptarea optimă la cerințele maritale și parentale, tinerii soți ar putea evita de sine stătător influența negativă a unei persoane terțe.

Divorțul iremediabil – este caracteristic cuplurilor în care unul dintre soți avea un comportament violent în familie, era infidel, consuma alcool. Înainte de a se produce separarea tinerilor au fost făcute încercări de remediere a situației, dar într-un timp mai scurt sau mai lung comportamentele nedorite se repetau.

Divorțul prin înstrăinare – este vorba despre disoluția tinerelor familii din cauza migrației sau a unor tipuri de activități care necesită plecarea pe o perioadă mare de acasă (șofer de TIR etc.). Tinerile familii cu parteneri migranți sunt instabile din cauza că soții nu au trecut din plin prin etapele de acomodare și adaptare reciprocă, absolut necesare consolidării și funcționalității instituției familiale. Tinerii soți, în lipsa plecării unuia peste hotare, se deprind cu un asemenea trai, perioada în care se află împreună nefiind însă suficientă pentru a asigura stabilitatea familiei.

Prin complexitatea sa, divorțul antrenează modificări majore la nivelul tuturor funcțiilor familiei tinere. Interviuurile realizate cu tinerii divorțați și cu specialiștii care activează în domeniul protecției familiei au evidențiat următoarele implicații sociale, economice, demografice și psihologice ale divorțului:

- *Reducerea natalității.* Acest efect a fost menționat preponderent de specialiștii care activează în domeniul protecției familiei. *„Chiar și în cele mai reușite familii reconstituite după divorț foarte rar când sunt doi sau mai mulți copii. Majoritatea se limitează doar la unul. Aceasta se întâmplă din cauza că unul dintre parteneri cel mai adesea are copil și din căsătoria anterioară, față de care trebuie să-și îndeplinească obligațiunea de a-l întreține”* (IIA_E_37).

- *Dezaprobară din partea societății.* Mulți tineri divorțați consideră că având statutul de divorțat nu sunt priviți cu ochi buni în societate: *„Când părinții fetei au aflat că sunt divorțat, i-au interzis să continue relația cu mine. Probabil, dat fiind că eu caut o fată care să fie*

bine educată, să fie din familie bună, părinții unei asemenea fete nu doresc ca odrasla lor să întrețină relații cu un bărbat divorțat” (IIA_D_20). „De multe ori am observat că până a le spune că sunt divorțată relația evolua normal. Din momentul în care anunțam statutul meu, nu mă mai sunau, parcă nici nu mă cunoșteau. Cred că de obicei gândesc astfel: Dacă nu s-a împăcat cu primul soț, înseamnă că este rea, nu poți întemeia cu ea o familie durabilă” (IIA_D_22).

- *Diminuarea sau chiar pierderea legăturii cu copilul.* Dat fiind că de creșterea și educarea copilului se ocupă direct și preponderent un singur părinte, celălalt se implică doar cu anumite ocazii. Cel mai frecvent, aportul lui reprezintă pensia de întreținere a copilului. „Sună o dată la jumătate de an și tot așa de des vine când îl impune mama lui să facă acest lucru. Tot ea este cea care îi dă bani ca să plătească pensia alimentară și tot ea procură unele lucruri pentru copil. Din proprie inițiativă el nu face nimic” (IIA_D_19).

- *Costuri economice cauzate de distribuirea inegală a bunurilor materiale:* „Am ieșit din casă cu mâinile în buzunar. Noi am cumpărat împreună apartamentul, dar o parte din bani i-am luat de la bancă. Creditul era pe numele lui și veniturile îi permiteau să achite rata în continuare. Însă, cu toate că personal am contribuit cu câteva mii de Euro la procurarea apartamentului (le aveam strânse înainte de a mă căsători), după divorț nu mi-a revenit nimic” (IIA_D_19).

Din perspectiva costurilor economice, divorțul are implicații semnificative și în ceea ce privește activitatea profesională. Astfel, în mai multe studii s-a constatat că efectul este invers la bărbați și femei. Pe femei, divorțul le determină să intre în sfera publică/profesională, iar pe unii bărbați îi destabilizează până în punctul în care ies din ea¹.

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.162.

Consecințe psihologice – majoritatea tinerilor care au trecut prin divorț au recunoscut că au trecut prin depresii, insatisfacții personale. Unii înclină să creadă că o astfel de experiență le-a schimbat caracterul: „am devenit mai rea, mai răzbunătoare” (IIA_D_21).

Psihosociologii au ajuns la concluzia că efectele divorțului sunt extrem de complexe, fiind vorba despre:

1) *Tentația neîncrederii*. Comparativ cu persoanele necăsătorite, cele divorțate pun mai des sub semnul întrebării necesitatea legalizării unei relații.

2) *Tentația generalizării*. Tendința indivizilor de a considera că toate persoanele de același sex ca și partenerul de care a divorțat sunt la fel și că problemele trecute se vor repeta în viitor, este una dintre cele mai longevive prejudecăți.

3) *Tentația inflexibilității*. Persoana divorțată nu mai este dispusă să accepte într-o nouă relație prea multe compromisuri.

4) *Tentația neimplicării*. Divorțul aduce cu sine decizia individuală și inconștientă a celor doi de a se implica sentimental mai puțin în viitoarele relații.

5) *Tentația comparării*. Majoritatea persoanelor divorțate au tendința de a recurge la comparații, căutând la noul partener exact calitățile avute de vechiul soț.

6) *Tentația resemnării*. Divorțul poate genera și cazuri de acută resemnare, în care individul să devină indiferent la tot ceea ce înseamnă dragoste, căsătorie, copii¹.

Din această perspectivă, este binevenit ca tinerele cupluri cu probleme să apeleze la psihologi atunci când cred că au făcut totul pentru a remedia căsnicia, dar lucrurile oricum nu merg, sau atunci când

¹ CIUPERCĂ, C. *Tratat de psihosociologia familiei*, p.132-133.

stresul în familie este prea ridicat pentru a-i face față singuri. Psihologii intervievați au accentuat că, pe de o parte, este foarte complicat să lucrezi cu cuplurile care au luat decizia de a divorța, deoarece partenerii sunt fixați pe această hotărâre și nicidecum nu doresc să accepte o altă cale de ieșire din impas. Pe de altă parte, familiile care s-au pomenit în asemenea situații nu au posibilitatea de a beneficia de servicii consultative specializate, din motiv că lipsesc instituțiile și centrele respective. Doar în cazuri particulare și doar în unele orașe mari există astfel de centre, înființate, în special, datorită eforturilor depuse de organizații neguvernamentale.

În opinia noastră, este necesar ca și judecătorii, care se ocupă de cazurile de desfacere a familiilor, să aibă o pregătire specială în acest domeniu, acțiunile lor fiind orientate spre a lua măsuri pentru împăcarea soților, îndeosebi atunci când au copii minori. Deși legislația în vigoare prevede amânarea examinării dosarului când unul dintre soți nu-și dă acordul la divorț, fixându-le soților un termen (de la o lună până la 6 luni, cu excepția motivelor de violență în familie dovedită prin probe)¹ pentru înțelegerea lor, multe instanțe judecătorești nu respectă aceste prescripții ale legii, desfășurând căsătoria în termene restrânse.

Ar fi oportun ca, atunci când tinerii soți manifestă intenția de a divorța, în ajutor să le vină un grup de specialiști (profesori, sociologi, asistenți sociali, psihologi, medici etc.), care să încerce să întreprindă diverse măsuri pentru a împăca tinerii soți. Rezultate pozitive s-ar obține dacă s-ar implementa procedura medierii* în situațiile de divorț. Experiențele mai multor țări în acest domeniu demonstrează că

¹ *Codul Familiei al Republicii Moldova*, art.37.

* Medierea reprezintă o modalitate facultativă de soluționare a conflictelor pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terțe persoane specializate în calitate de mediator, în condiții de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate.

recurgerea la medierea familială ar putea să îmbunătățească comunicarea între membrii familiei; să reducă proporțiile conflictului între părțile aflate în litigiu; să conducă la o rezolvare amiabilă a acestuia; să asigure continuitatea legăturilor dintre părinți și copii; să contribuie la reducerea costurilor economice și sociale produse de separare sau divorț pentru părți; să reducă perioada de timp necesară soluționării conflictului.

La întrebarea deschisă: „*Ce ar trebui de întreprins pentru ca familiile tinere să devină mai trainice?*” tinerii soți intervievați au evidențiat necesitatea soluționării problemelor cu care se confruntă pe trei paliere: ***probleme imediate*** – oferirea locurilor de muncă cu salarii adecvate; crearea condițiilor accesibile pentru achiziționarea spațiului locativ (credite cu procente mici pentru o perioadă mare de timp); oferirea asistenței medicale de calitate; ***probleme adiacente*** – asigurarea stabilității socioeconomice în țară; reglementarea procesului migrațional; organizarea petrecerii timpului liber (redeschiderea caselor de cultură în localitățile rurale) și ***probleme curente*** – oferirea consilierii psihologice, sociale, economice.

Rezolvarea acestor probleme nu va conduce însă automat la creșterea stabilității familiei, fără implicarea tinerelor cupluri cu toată responsabilitatea în construirea relațiilor conjugale, fără ca ele să conștientizeze misiunea instituției familiei și să analizeze cu discernământ consecințele divorțului și ale formelor alternative de conviețuire. Constituirea solidarității familiale are un caracter procesual, care necesită o permanentă ajustare reciprocă a comportamentelor și atitudinilor partenerilor. Acest proces începe înainte de căsătorie prin legături premaritale și continuă pe tot parcursul vieții conjugale.

4.4. Caracteristici ale fertilității în cadrul populației tinere

Funcțiile familiei se schimbă în timp în dependență de schimbările socioeconomice și culturale. În condițiile crizei socioeconomice familia este impusă să economisească resursele materiale și spirituale, să-și restrângă la minimum structura și să introducă schimbări în funcțiile sociale. O parte din cercetători (I. Mihăilescu, M. Voinea) susțin că familia contemporană a pierdut mult din caracterul ei de instituție socială, cuplul familial fiind interesat mai mult de satisfacerea propriilor interese și mai puțin de realizarea funcțiilor pe care societatea le atribuie instituției familiei, printre acestea regăsindu-se și funcția reproductivă. În opinia unor cercetători¹, diminuarea funcției reproductive a familiei tinere demonstrează chiar o degradare a familiei ca instituție socială, ajungând la concluzia că încă din a doua jumătate a secolului al XX-lea nicio instituție socială nu funcționează atât de anevoios ca instituția familiei.

Referindu-ne la actuala situație demografică, vom menționa că întreg ansamblul de probleme socioeconomice descrise mai sus a avut un impact deosebit asupra reducerii fertilității familiei. În condiții de incertitudine, populația tânără amână nașterea copiilor, iar cu timpul refuză chiar aducerea lor pe lume. Tendința de declin al fertilității în Republica Moldova se înregistrează încă înainte de 1990, dar a fost mascată prin politicile pronataliste existente (rețeaua de creșe și grădinițe care exista, alocațiile pentru copii, accesul mai ușor la o locuință, concediul de maternitate plătit etc.) și prin faptul că copilul prezenta o valoare nu doar socială, dar și una economică. La etapa actuală copiii sunt în continuare valorizați pozitiv, dar au devenit prioritare alte aspecte ale

¹ ТЫРНОВА, Н. *Молодая семья в современной России: проблемы и тенденции развития*. Дисс. канд. соц. наук. Москва, 2005, p.117.

vieții: studiile, obținerea unui loc de muncă stabil, dezvoltarea carierei, autorealizarea, ceea ce contribuie la reducerea dimensiunilor familiei. A avea copii rămâne o normă în societatea moldovenească, însă începe să devină o problemă faptul că cuplurile tinere se limitează la a avea un singur copil. În opinia unor specialiști autohtoni, scăderea natalității este o manifestare a celei de a doua tranziții demografice care se desfășoară din plin și în Republica Moldova. Astfel, în cea de a doua tranziție demografică s-a trecut de la „copilul rege” la „cuplul rege” care nu are copii¹.

Comportamentul reproductiv suferă în zilele noastre transformări semnificative, fertilitatea generală scăzând într-un ritm accelerat: de la 75,2 născuți-vii la 1000 de femei cu vârsta de 15-49 de ani în 1980 la 39,4 în 2013. La etapa actuală se înregistrează schimbări esențiale privind evoluția fertilității și în dependență de vârsta mamei, reducându-se semnificativ numărul copiilor născuți de femeile de vârste tinere. În conformitate cu datele prezentate în *Figura 4.8*, ratele specifice de fertilitate la vârstele tinere, îndeosebi la 20-24 și 25-29 de ani, au scăzut mai mult de două ori în aceeași perioadă de referință. După 2005 asistăm la o majorare lentă a numărului de copii născuți după vârsta de 25 ani. Acest aspect demonstrează că până la această vârstă femeile au amânat sarcina și nașterea la o vârstă mai înaintată. Amânarea apariției copilului este cauzată de prelungirea timpului petrecut în educație, de accesul dificil pe piața muncii, de răspândirea metodelor de planificare familială etc. Însă, cu cât nașterea primului copil are loc la o vârstă mai înaintată, cu atât mai mult se reduce probabilitatea de a da naștere la mai mulți copii. Toate aceste schimbări favorizează familia restrânsă în detrimentul familiei numeroase.

¹ MUREȘAN, C. *Introducere în demografie*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2005, p.79.

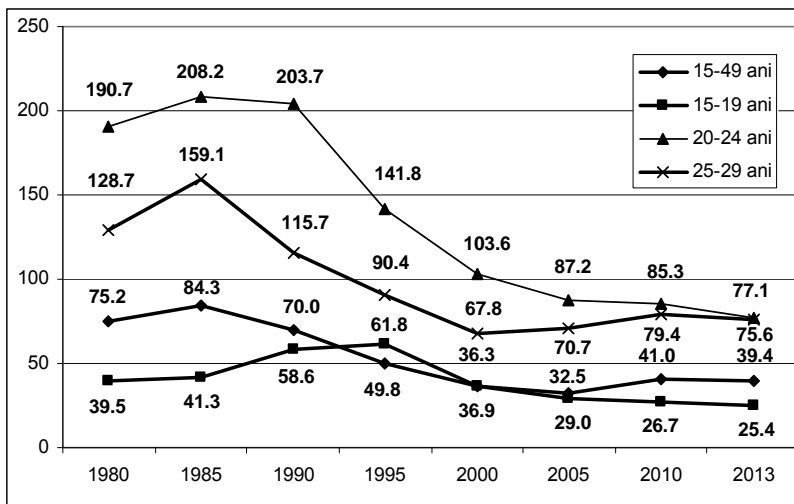

Fig.4.8. Rata de fertilitate totală și specifică la grupele de vârstă tinere (născuți vii la 1000 femei)

Sursa: BNS

Demograful român V. Ghețău consideră că amânarea nașterilor poate avea, la rândul ei, două rezultate: aducerea pe lume a copilului la o vârstă mai ridicată, ceea ce duce la creșterea generală a vârstei medii a mamei la nașterea copiilor, sau renunțarea de a mai avea copil (primul sau cel care ar urma). Prin amânarea nașterilor, rata fertilității totale subestimează, de fapt, nivelul fertilității generațiilor și această distorsiune, denumită *efectul tempo*, poate ajunge la proporții deosebit de mari¹.

După cum menționează unii cercetători, indicatorii fertilității calculați de BNS pentru Republica Moldova subestimează semnificația nivelului fertilității și provoacă distorsiunea tabloului cu privire la

¹ GHEȚĂU, V. *Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*. București: ALPHA MDN, 2007, p.23.

structura fertilității, dat fiind faptul că numărul de nașteri se raportează la populația totală, incluzând și migranții care lipsesc din țară mai mult de un an (numitorul este supraestimat)¹. Respectiv, valoarea fertilității ar putea să fie mai mare decât cea calculată de BNS.

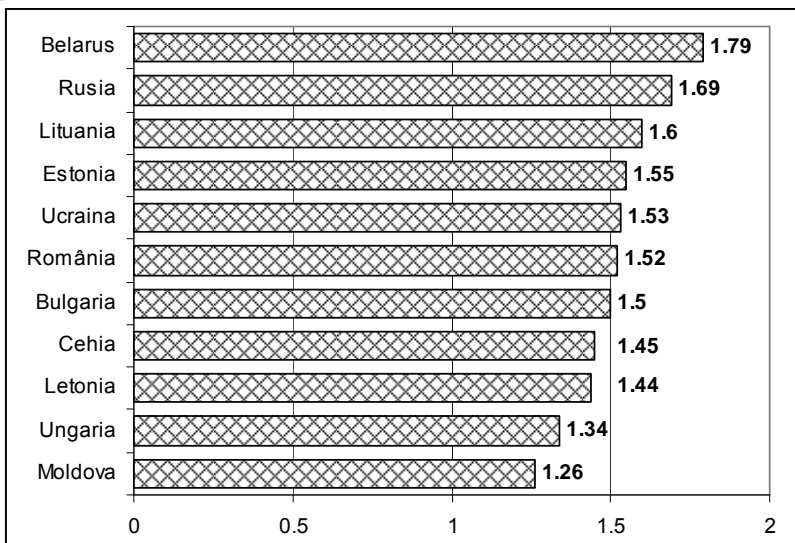

Fig.4.9. Rata totală de fertilitate în anul 2012 în Republica Moldova și în unele țări europene

Sursa: www.oew.ac.at/vid/datasheet/DS2014/VID_DataSheet2014_print.pdf

Analizând datele European Demographic Data Sheet 2014 cu privire la rata fertilității totale din Republica Moldova și din unele țări europene (a se vedea *Figura 4.9*), observăm că în anul 2012 în Republica Moldova aceasta era de 1,26 copii, fiind cea mai redusă din totalul celor 11 țări analizate. Pe a doua poziție s-a plasat Ungaria cu 1,34, urmată de Letonia cu 1,44 și Cehia cu 1,45. În Bulgaria, România, Ucraina, Estonia și Lituania la o femeie cu vârsta de 15-49 de ani îi

¹ GAGAUZ, O. Impactul restructurării ciclului reproductiv asupra indicatorilor fertilității. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării*. Chișinău, 2014, p.18.

revine în medie 1,5-1,6 copii. În Rusia și Belarus s-au înregistrat cele mai înalte valori ale ratei de fertilitate: cu 1,69 și, respectiv, 1,79 născuți-vii.

În conformitate cu aceste date, observăm că rata totală de fertilitate nici la o țară nu atinge minimul necesar pentru asigurarea ratei de înlocuire (2,1). Experții internaționali explică această situație prin schimbările intervenite la nivel de familie și comportament reproductiv odată cu cea de a doua tranziție demografică, care inițial a început a se manifesta încă din anii '60 ai secolului trecut în SUA, Canada și în Țările Scandinave, prin reducerea natalității la femeile cu vârsta de 20 de ani și creșterea vârstei la prima căsătorie. În anii '70 la acest proces s-au alipit țările din Europa de Nord, Australia, Japonia, Ungaria, Cehia și țările care constituiau Iugoslavia. Începând cu 1980 acest proces s-a extins în Spania, Grecia, Portugalia, Polonia, Bulgaria, Slovacia. În Moldova, Rusia, Ucraina, Belarus, țările baltice, țările caucaziene a doua tranziție demografică a început în anii '90. În cadrul acestei etape s-a trecut de la modelul familiei cu doi copii la modelul familiei cu un sigur copil și la renunțarea de către unele cupluri de a mai avea copii în general. Cercetătorii ruși explică nivelul actual redus al fertilității și prin faptul că majoritatea populației alege pentru a aduce pe lume un copil o perioadă optimă a ciclului vieții umane, care corespunde realităților vieții moderne, cum ar fi: cerințele de învățământ superior și nivelul de bunăstare materială, participarea reciprocă a soților în formarea veniturilor familiei și a responsabilităților familiale etc.¹

Dacă analizăm numărul de născuți-vii ce revin la o femeie din generația anului 1972, observăm un tablou cu totul inversat față de cel

¹ ЗАХАРОВ, С. *Перспективы рождаемости в России: второй демографический переход*. [Accesat 12.08.2015] Disponibil: http://www.perspektivy.info/rus/ekob/perspektivy_rozhdejemosti_v_rossii_vtoroj_demograficheskiy_perehod_2007-01-01.htm

din 2012 (Figura 4.10). Astfel, Republica Moldova se situează în fruntea clasamentului cu un număr de 1,86 născuți-vii, urmată de Estonia cu 1,85 și România cu 1,83. Valori mai reduse de 1,8 născuți-vii s-au înregistrat în Ucraina, Rusia și Lituania, cu aproximativ 1,74-1,78. În Bulgaria, Cehia, Belarus, Ungaria și Letonia la o femeie din generația anului 1972 reveneau 1,5-1,6 copii.

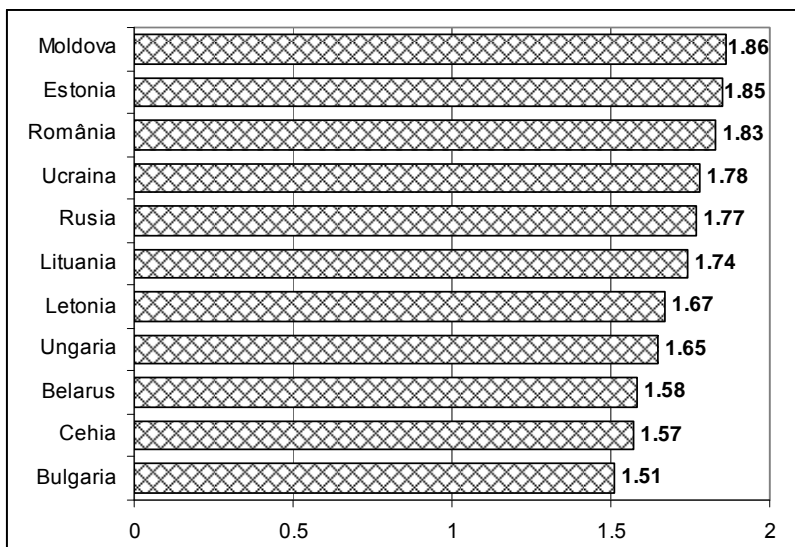

Fig.4.10. Fertilitatea descendentă a generației feminine născute în anul 1972

Sursa: www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/DS2014/VID_DataSheet2014_print.pdf

Situația dată demonstrează că schimbările în evoluția fertilității din țara noastră sunt recente, modificarea percepțiilor cu privire la reproducere fiind determinată în măsură semnificativă de situația socioeconomică precară a țării, de multitudinea de probleme cu care se confruntă familia, în special cea tânără. Demograful T. Soboka menționează că pentru țările post-comuniste, în primele decenii de

transformări socioeconomice, incertitudinea economică a fost principalul motiv pentru scăderea bruscă a ratei fertilității¹.

Vârsta medie la naștere sau vârsta la maternitate este cel mai important indicator de calendar al fertilității. Aceasta reprezintă o medie ponderată a valorilor centrale ale grupelor de vârstă din tabelul ratelor specifice de fertilitate, fiecare vârstă fiind ponderată cu rata specifică de fertilitate corespunzătoare grupei².

Prima țară unde pentru prima dată au fost atinse vârste record la prima naștere a fost Elveția, cu 25,7 ani în 1975. După 1987, țara cu cele mai mari vârste la prima naștere (27,3 ani) a fost Olanda, înlocuită din 1997 de Spania. Cu o vârstă medie la prima naștere – de 29,8 ani în 2011, Spania este considerată țara cu cele mai târzii prime nașteri din lume.

Vârsta medie la naștere și vârsta medie la prima naștere a femeilor în Republica Moldova este actualmente una dintre cele mai reduse din Europa, fiind în 2011 de 26,8 ani și, respectiv, 23,7 ani (a se vedea *Figura 4.11*). Valori apropiate cu ale Republicii Moldova s-au atestat în Belarus, Ucraina și în Federația Rusă. În Grecia și în Italia vârsta medie la prima naștere depășește 30 de ani. Ținând cont de acești doi indicatori, putem concluziona că amânarea nașterilor în Republica Moldova rămâne a fi încă redusă comparativ cu alte țări europene.

În conformitate cu datele din *Figura 4.12*, până în 1980 vârsta medie la naștere a fost mai mare decât este stabilită în ultimii ani calendaristici. În anii 50-60 valoarea indicelui dat era de aproximativ 29 de ani. Această situație se explică prin faptul că generațiile de atunci aduceau pe lume copii până atingeau vârsta de încheiere a perioadei

¹ SOBOTKA, T., ŠŤASTNÁ, A., ZEMAN, K., HAMPLOVÁ, D., KANTOROVÁ, V. Czech Republic: A Rapid Transformation of Fertility and Family Behaviour after the Collapse of State Socialism. În: *Demographic Research*, 2008, p.403-454.

² MUREȘAN, C. *Introducere în demografie*, p.64.

reproductive (15-49 de ani). După anii '60 vârsta medie la naștere scade într-un ritm destul de rapid până la 25,4 ani în 1990. Începând cu anii '90, indicatorul vârstei medii la naștere este într-o ascensiune lentă, datorită trecerii de la modelul familiei numeroase către modelul familiei restrânse.

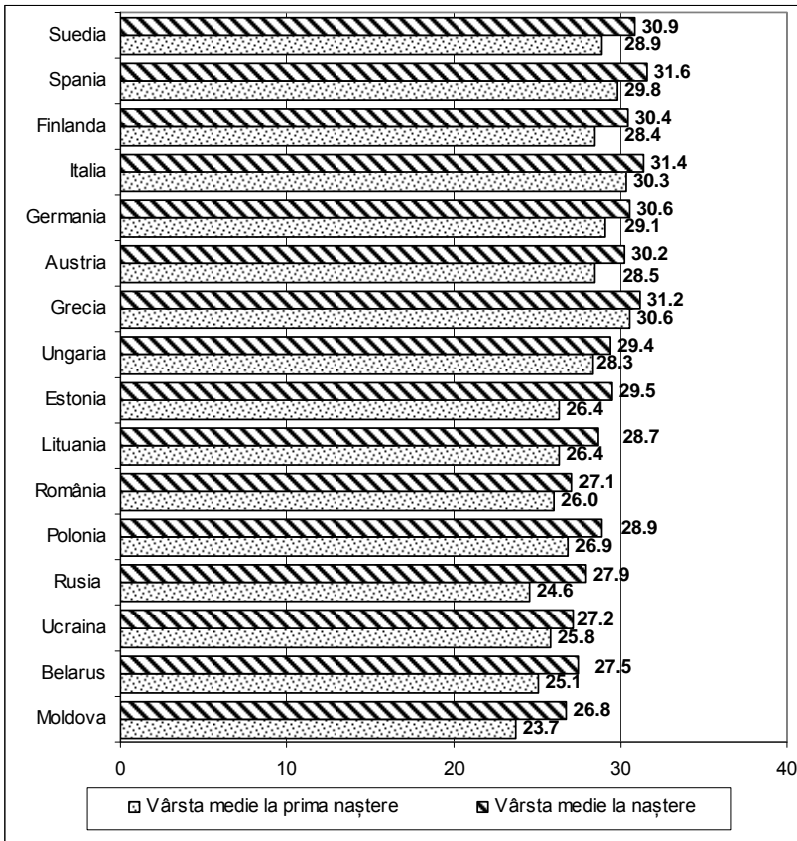

Fig.4.11. Vârsta medie la naștere și la prima naștere în Republica Moldova și în unele țări europene în 2011

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households/?rxid=10098eee-6f41-48ad-90d6-58ce7c6ec656;
<http://demoscope.ru/weekly/app/app40acb.php>

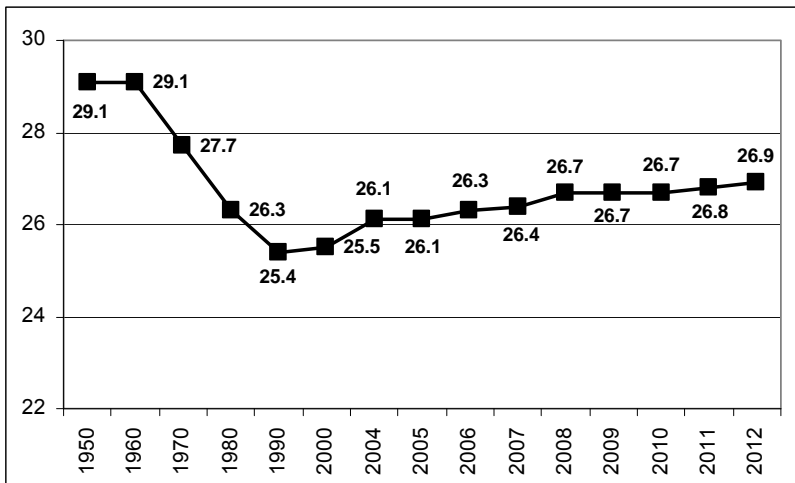

Fig.4.12. Vârsta medie la naștere în Republica Moldova în perioada 1950-2012

Sursa: <http://demoscope.ru/weekly/app/app40acb.php>

Datele din *Figura 4.13* arată că din 1980 până în anul 2000 vârsta medie la prima naștere a fost în descreștere – de la 22,5 ani în anul 1980 până la 21,8 ani în 2000, acesta fiind și anul care a înregistrat cea mai redusă valoare a indicatorului dat. Începând cu anul 2000, vârsta medie la prima naștere crește treptat, situația dată fiind influențată, probabil, și de modelul reproductiv din țările vest-europene, îndeosebi datorită implicării unei mare părți din populație în procesul migratoriu.

În ritmuri lente populația țării își schimbă modelul familial centrat pe copii, trecând spre un model individualist, în care partenerii dispun de o libertate mai mare în construirea propriei vieți, centrată pe împlinirea personală. Copilului i se oferă în acest caz un rol mult mai modest în viața părinților.

Prin studiul realizat de autori „*Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova*” s-a stabilit că din totalul familiilor tinere intervievate, 55,3%

aveau deja un copil, 17,7% – 2 copii, 1,3% – 3 copii, iar 25,7% nu aveau niciun copil. Faptul că 74,3% din cuplurile tinere intervievate aveau deja cel puțin un copil confirmă că în societatea moldovenească copilul rămâne a fi o valoare dominantă și majoritatea familiilor tinere nu refuză să aibă copii, după cum se întâmplă în alte țări, dar refuză sau amână apariția celui de-al doilea copil din cauza posibilităților materiale modeste. Dacă nașterea primului copil în continuare este reglementată de normele sociale și practic majoritatea familiilor au cel puțin un copil, atunci nașterea următorilor copii este bazată pe o raționalizare mai puternică.

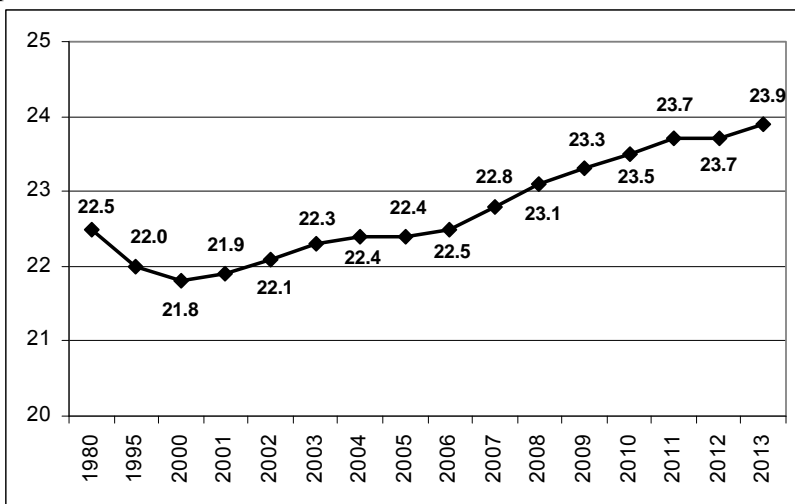

Fig.4.13. Vârsta medie la prima naștere în Republica Moldova în perioada 1980-2013

Sursa: <http://w3.unece.org/pxweb/dialog/Saveshow.asp?lang=14>; statistica.md

Numărul de copii ideal reprezintă perceperea numărului de copii pe care trebuie să-i aibă o familie în general, fără a se lua în considerare conjunctura socioeconomică și dorințele personale; numărul de copii dorit este numărul pe care familia dorește să-l aibă reieșind din motive

personale, fără a se lua în considerare conjunctura socioeconomică¹. În acest context, sociologul român I. Mihălescu menționează că în majoritatea țărilor europene fertilitatea ideală este mai mare față de numărul dorit de copii și mult mai mare față de fertilitatea reală. Aceasta se datorează faptului că fertilitatea ideală ține de norme de gândire și comportament, de stereotipuri atitudinale colective. În cazul numărului dorit de copii acționează puternic situația particulară a fiecărei familii sau femei și mai puțin normele sociale². Între comportamentul reproductiv real al familiei tinere și cel dorit și ideal este un decalaj semnificativ, ceea ce denotă că în prezent funcția reproductivă este exercitată de către familia tânără într-un mod redus, iar limitarea numărului de copii dorit constituie de asemenea o strategie adaptativă a acesteia la situația socioeconomică din țară și manifestarea dorinței de a-și menține traiul la un nivel decent. Faptul că respondenții, potrivit studiului *„Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”*, își doresc să aibă copii este considerat de o importanță crucială în ceea ce privește perspectiva evoluțiilor viitoare ale fertilității (a se vedea *Tabelul 4.6*).

Impresionează faptul că comportamentul reproductiv din mediul rural este apropiat de cel din mediul urban, cu toate că familia de la sat s-a caracterizat printr-un număr mai mare de copii. Astfel, în conformitate cu datele Recensământului populației Republicii Moldova din 2004, doar 32,8% din totalul gospodăriilor familiale din mediul urban aveau copii cu vârsta până la 18 ani, în timp ce în mediul rural această pondere era de 41,8%. În baza rezultatelor studiului *„Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”* s-a evidențiat tendința de dependență invers

¹ БОДРОВА, В. Репродуктивное поведение как фактор депопуляции в России.

În: *Социологические исследования*, 2002, №6, p.97.

² MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*, 1999, p.60.

proporțională a numărului de copii de nivelul de instruire a cuplului: cu cât nivelul de instruire este mai înalt, cu atât numărul de copii dorit este mai mic. De asemenea, femeile care au un loc de muncă permanent într-o măsură mai mare sunt orientate să nască 2-3 copii decât cele care nu au serviciu și cele care sunt antrenate în procesul de migrațiune. Ultimele optează preponderent pentru nașterea doar a unui copil.

Tabelul 4.6

Numărul de copii real, dorit și ideal în familiile tinere

	Bărbat	Femeie	Urban	Rural	În total
<i>Numărul de copii dorit</i>	2,14	2,24	2,29	2,32	2,31
<i>Numărul de copii ideal</i>	2,43	2,54	2,52	2,64	2,58
<i>Numărul de copii real în familia tânără</i>	1,27	1,27	1,19	1,33	1,27

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Studiile efectuate de autori au evidențiat și tendința imitării într-o anumită măsură de către propriii copii a comportamentului reproductiv al părinților, în special în cazurile în care au fost puțini copii în familie. Cu cât însă numărul copiilor în familia părinților a fost mai mare, cu atât mai puțini din ei au optat pentru a păstra acest număr în propriile familii. Astfel, 17% din tinerii care au fost câte un copil în familia părinților înclină mai mult să aducă pe lume un singur copil, iar 66% din ei optează pentru 2 copii; cei care au fost 2 copii în familie optează pentru 2 copii în pondere de 70%; cei care au fost 3 copii optează pentru 3 copii în pondere de 20,5%, iar în pondere de 70,2% – pentru 2 copii; cei care au fost 4 copii și mai mult optează pentru acest număr de copii în pondere de 5% și 2,9%, iar în pondere de 56,8% și 28,1% optează, respectiv, pentru 2 și 3 copii. După cum observăm din *Tabelul 4.7*, cea mai mare parte din respondenți își doresc să aibă 2 copii. Situația dată își găsește, probabil, explicația în lipsurile mai mari suportate de copiii din familiile numeroase și pe care aceștia nu doresc să le suporte propriii

copii, în special ținând cont de dificultățile materiale pe care le întâmpină la etapa actuală, în conștientizarea faptului că copilul „costă scump”, că el trebuie nu doar născut, dar și socializat la nivelul cerințelor contemporane, în emanciparea femeii, dar și în diminuarea valorilor familiale tradiționale, în reorientarea familiilor contemporane spre satisfacția personală etc.

Tabelul 4.7

Corelația dintre comportamentul reproductiv al familiei tinere și al familiei de origine

Câți copii au avut părinții Dvs.?	Câți copii doriți să aveți?						
	1	2	3	4	5	Îmi vine greu să răspund	În total
1	17,0	66,0	9,4	3,8	0	3,8	100
2	9,6	70,0	16,5	2,6	0,9	0,4	100
3	5,3	70,2	20,5	3,5	0,6	0	100
4 și mai mulți	5,0	56,8	28,1	5,0	2,9	2,2	100

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Potrivit teoriei schimbului social, decizia de a avea un copil este rațională, iar părinții analizează costurile și beneficiile apariției unui copil. Nașterea copiilor la etapa actuală se află în corelare cu posibilitățile materiale și sociale ale tinerelor familii. Doar un număr mic din familiile tinere intervievate își vor realiza comportamentul reproductiv dorit, aceasta din cauza constrângerilor de ordin economic resimțite. A avea un copil presupune renunțare la un salariu, deoarece unul din părinți trebuie să rămână acasă cu copilul, fiindcă lipsesc servicii publice de îngrijire a copiilor mici (până la 3 ani) etc. Tinerele familii sunt forțate să adopte modelul copilului unic, deoarece numai astfel pot reuși cu resursele lor socioeconomice să facă față necesităților copilului și ale familiei în general. Or, aducerea pe lume numai a unui

singur sau doi copii este de asemenea o modalitate de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din țară.

Cercetarea întregului complex de factori sociopsihologici demonstrează că în ultimele decenii în familii nu mai există tendința de a avea mulți copii. Funcția reproductivă s-a schimbat și la nivel individual, datorită noilor valori europene preluate – independență, autorealizare, fericire personală.

Faptul că la 59,9% din familiile tinere intervievate nașterea primului copil a fost planificată îl putem de asemenea interpreta ca o modalitate prin care acestea încearcă să se adapteze la transformările socioeconomice din țară. Pe de o parte, decizia de a avea primul copil la aceste familii este bazată mai mult pe motive raționale și mai puțin pe cele afective. Pe de altă parte, unele familii tinere nu aduc pe lume copii îndată după căsătorie, fiindcă vor „să trăiască o perioadă pentru ei”, altfel spus „să savureze viața”.

La întrebarea „*Ce schimbări au intervenit după apariția primului copil?*”, pe lângă faptul că 59,5% au menționat că familia a devenit mai unită, destul de mare este și numărul celor care au evidențiat schimbările negative ce au survenit – probleme de ordin economic (46%), schimbarea modului de viață (39,3%), lipsa timpului liber (30,2%), apariția neînțelegerilor între soț și soție (9,6%), soții au devenit stresați (8,3%), tinerii soți s-au îndepărtat unul de altul (7,6%) etc. Această stare a lucrurilor denotă faptul că chiar dacă tinerii la etapa actuală se căsătoresc la vârste mai înaintate, ei continuă să nu fie maturizați din punct de vedere social, iar apariția copilului i-a găsit nepregătiți.

Schimbările negative se explică, evident, atât prin costurile suportate, cât și prin eforturile care se cer a fi depuse de familia tânără în creșterea și educarea unui copil într-o societate marcată de o profundă criză economică și financiară. Apariția copiilor în familie modifică structura consumului, cresc cheltuielile destinate ocrotirii sănătății,

îngrijirii copiilor (hrană, îmbrăcăminte, jucării) și descreșc cheltuielile pentru achiziționarea de orice fel de produse, situația fiind condiționată de faptul că bugetul familial în majoritatea familiilor tinere este modest.

După cum observăm din relațiile respondenților, principalele impedimente ce împiedică cuplurile tinere din țara noastră să-și extindă dimensiunile familiei sunt problemele financiare și cele locative. Lipsa spațiului locativ este percepută ca problemă într-o pondere mai mare de către cei de la oraș decât de către cei de la sat. Pentru tinerele familii din mediul rural, comparativ cu cele din mediul urban, un impediment esențial este lipsa timpului pentru creșterea și educarea copilului, aspect aflat în corelație cu faptul că în multe localități rurale grădinițele de copii nu funcționează (a se vedea *Tabelul 4.8*).

Tabelul 4.8

Impedimentele privind nașterea primului sau următorului copil la tinerii soți (în %)

Impedimente	Oraș	Sat	În total pe eșantion
<i>Problemele financiare din familie</i>	29,8	28,6	29,1
<i>Lipsa spațiului locativ</i>	24,9	15,1	19,3
<i>Lipsa timpului pentru creșterea și educarea copilului</i>	9,0	12,6	11,1
<i>Relațiile nesatisfăcătoare din familie</i>	2,4	5,5	4,2
<i>Pur și simplu nu mai doresc</i>	13,1	19,4	16,8
<i>Probleme de sănătate</i>	6,5	7,1	6,8
<i>Nu este timpul potrivit</i>	6,5	4,6	5,4
<i>Nimic</i>	3,3	4,0	3,7
<i>Alte cauze (studiile, cariera, aflarea unuia dintre soți peste hotare)</i>	4,5	3,1	3,6

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Primul copil în cuplul conjugal schimbă rolurile partenerilor. Ei sunt nevoiți să se adapteze la un nou mod de viață, la dificultăți de ordin fizic și psihologic, la presiuni economice, la limitarea timpului liber, ceea ce poate determina limitarea vieții sociale și disoluția unor relații

de grup. Dacă la toate aceste probleme care trebuie rezolvate rapid se mai adaugă problemele nerezolvate din prima etapă a vieții în comun, atunci situația devine stresantă¹.

Unii specialiști în domeniu (U. Șchiopu, E. Verza) consideră chiar că nașterea primului copil este un șoc pentru ambii parteneri². Acest eveniment mai este considerat un punct de încercare privind trăinicia tinerei familii. Alți autori (P. Iluț) înclină să considere că sentimentele se aplanează sau chiar dispar odată cu extinderea tinerei familii³. În acest context, tendința de dezvoltare a familiei depinde de mulți factori, printre care cel mai influent este experiența de comunicare a soților. Dacă ei s-au învățat să ia în considerare interesele partenerului, să se înțeleagă, să rezolve împreună problemele ce apar în viața lor, atunci nașterea copilului va consolida legătura dintre ei. Trebuie să recunoaștem însă că tinerilor le este extrem de dificil să facă față situației, deoarece ei sunt slab pregătiți pentru rolurile parentale, cel mai adesea acestea realizându-se informal și sporadic.

Actualmente, Republica Moldova se evidențiază în plan european printr-o pondere mai redusă a natalității la vârstele premature. În 2011, în țara noastră la 1000 de persoane cu vârsta de 15-19 ani reveneau 23,7 născuți-vii, aceeași valoare înregistrându-se și în Federația Rusă. În Belarus, Ucraina, România, Estonia, Lituania și în Polonia numărul de născuți care revin la 1000 de tinere cu vârsta între 14 și 19 ani este de 25-27 copii. Cât de paradoxal ar părea, dar în unele țări dezvoltate – Germania, Spania, Italia, Grecia – fertilitatea timpurie este mai mare decât în țara noastră. Situația dată se datorează întineririi vârstei de începere a relațiilor sexuale, tinerii devenind mai deschiși spre anumite aspecte legate de sexualitate (a se vedea *Figura 4.14*).

¹ ШНЕЙДЕР, Л. *Семья оглядываясь вперед*, p.163.

² ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor*. București: EDP, 1997, p.287.

³ ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*, p.149.

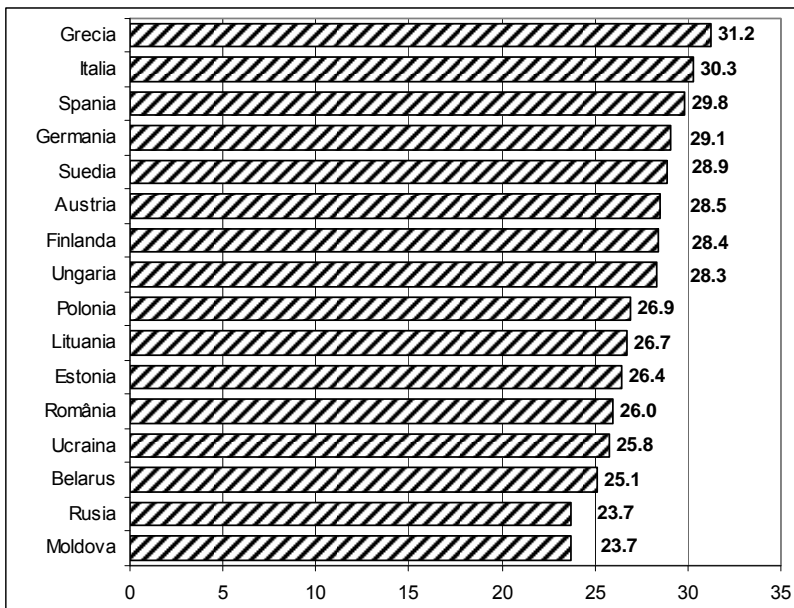

Fig.4.14. Rata fertilității la vârsta de 15-19 ani în Republica Moldova și în unele țări europene în 2011 (la 1000 de femei de vârsta respectivă)*

* Datele pentru Suedia, Grecia, Spania și Ucraina sunt din 2010

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__30-GE__02-Families_households/?rxid=10098eee-6f41-48ad-90d6-58ce7c6ec656

Potrivit opiniilor specialiștilor în domeniul medicinei, sarcina la adolescente (cu vârsta cuprinsă între 13 și 19 ani) este asociată cu un risc crescut de complicații materne pe durata sarcinii și în timpul nașterii și cu un risc crescut pentru făt și nou-născut, acestea incluzând: nașterea prematură, greutate mică la nașterea fătului și mortalitate infantilă¹.

Datele din *Figura 4.15* demonstrează că în perioada 1980-1985 fertilitatea la adolescente s-a diminuat de la 17,9% la 14,9%. Pe

¹ MULȚESCU, F. Sarcina la adolescente și riscurile asociate. În: *Revista medicală română*, vol. LIV, 2007, nr.4, p.202.

parcursul următorilor zece ani trendul este unul ascendent, ajungând în 1995 la 29%, iar începând cu acest an ponderea nașterilor care revin mamei cu vârsta de 14-19 ani se diminuează constant. În 2013, în țara noastră din totalul născuților-vii 7,9% au fost aduși pe lume de către mame cu vârsta de 14-19 ani. Cele mai multe nașteri la adolescente se înregistrează în mediul rural. Astfel, în 2013 din totalul născuților de către mamele de la sate, 10,4% reveneau celor din grupa de vârstă 14-19 ani, comparativ cu mediul urban, unde această valoare este de doar 3,6%. Numărul mai mare de năsuți-vii de către tinerele cu vârsta de 14-19 ani din mediul rural față de cele din mediul urban are la bază diferențele în nivelul de instruire și concepțiile diferite, inclusiv tradiționale, despre viață.

Literatura dedicată acestui subiect reflectă diverse motive care duc la apariția părinților-adolescenți, printre care se înscriu:

- neglijarea contracepției de către tineri;
- lipsa informațiilor cu privire la viața sexuală;
- factorii socioeconomiци: sărăcia, abuzul în copilărie etc.;
- atitudinile personale (dorința de a accede în lumea adulților);
- creșterea toleranței societății față de sarcina adolescentină,

care nu mai este stigmatizată cu aceeași presiune cum era cu câteva decenii în urmă etc.

Studiul calitativ „*Sarcina în vârsta adolescenței*” realizat de Centrul de Cercetări Demografice (2014) a demonstrat că motivele principale care determină o adolescentă însărcinată să devină mamă în Republica Moldova sunt: depistarea târzie a sarcinii, dorința de a deveni matură prin nașterea copilului și dorința de a consolida relațiile cu partenerul¹.

¹ GAGAUZ, O. *Sarcina în vârsta adolescenței*. Policy Paper. Chișinău, 2015, p.3.

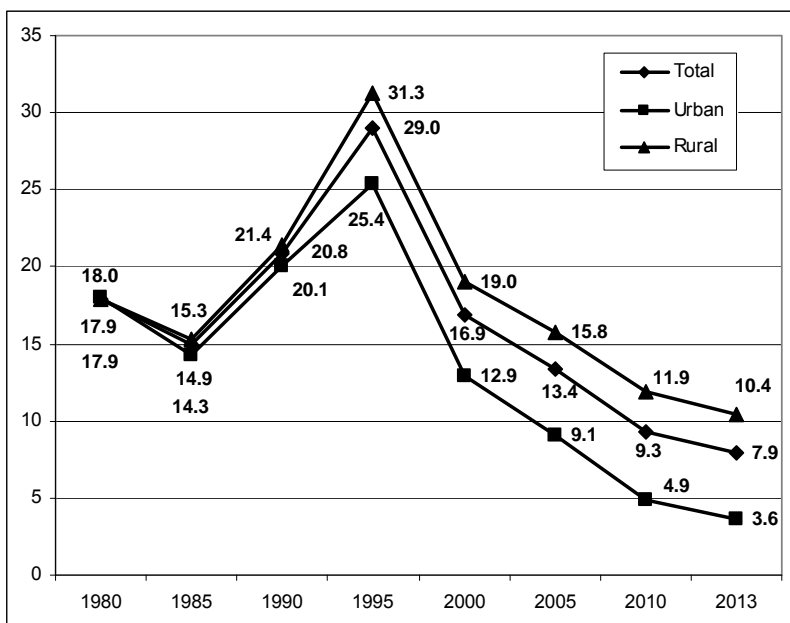

Fig.4.15. Ponderea născuților-vii de către mamele cu vârsta de 14-19 ani din totalul născuților-vii în perioada 1980-2013 în Republica Moldova pe medii de reședință (în %)

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Pe fundalul reducerii ratei totale de fertilitate și, în particular, la vârstele tinere asistăm la o creștere intensă a ponderii nașterilor extraconjugale (în 2013, 22% din totalul nașterilor au fost extraconjugale), îndeosebi în rândul persoanelor cu vârsta de până la 30 de ani. Datele prezentate în *Figura 4.16* relevă că o bună parte din nașteri la vârsta prematură au loc în afara căsătoriei, care, începând cu anul 2000, au cunoscut o creștere spectaculoasă de la 30,1% din totalul nașterilor la tinerele de 14-19 ani la 49,3% în 2013. Ponderea nașterilor extraconjugale la adolescente în Republica Moldova întotdeauna a fost mai mare la sat decât la oraș. Astfel, în 2013 mai mult de jumătate

(51%) din adolescentele care au născut copii nu erau căsătorite, iar în mediul urban valoarea indicelui dat era de 48,7%. Faptul că la etapa actuală jumătate din tinerele cu vârsta de 14-19 ani care aduc pe lume copii nu sunt căsătorite oficial presupune necesitatea sprijinirii lor din partea statului și a societății. Astfel, în mai multe localități din țară în ultimii ani se deschid Centre maternale cu scopul de a ajuta mamele care nu beneficiază de suportul familiei (în 2011 în țară erau 6 astfel de centre).

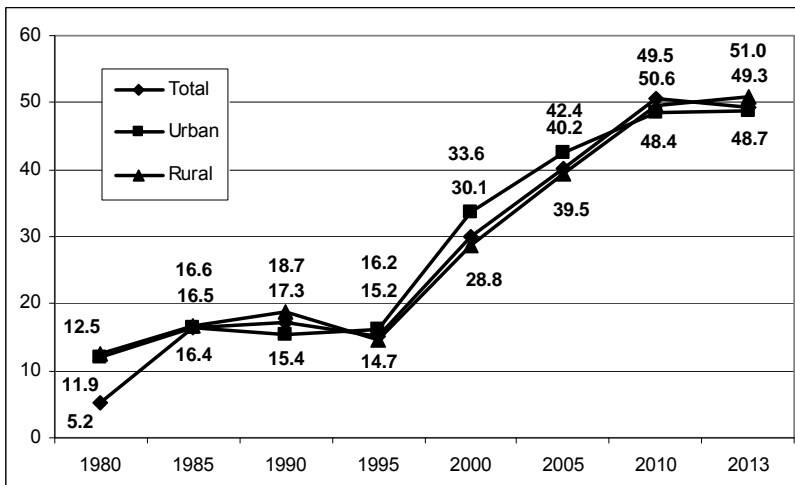

Fig.4.16. Ponderea născuților-vii în afara căsătoriei de către mamele cu vârsta de 14-19 ani din totalul copiilor născuți de către acestea (în %)

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Creșterea vertiginoasă a nașterilor extraconjugale în mare măsură este determinată și de amploarea fenomenului căsătoriilor neînregistrate. Pentru Republica Moldova acest fenomen este relativ nou și necesită o abordare adecvată la nivelul politicilor familiale. Cercetătorii A. Daguerre și C. Nativel consideră că adolescentele mame ar trebui să fie un subiect prioritar al politicilor sociale, delimitând patru categorii

majore de argumente care justifică intervenția statului în această problemă:

- adolescenții sunt încă nepregătiți din punct de vedere fiziologic și psihologic pentru a aduce pe lume copii;
- adolescenții nu au capacitatea de a lua decizii informate cu privire la sexualitatea lor;
- maternitatea adolescentină conduce la sărăcie;
- la această vârstă tinerii părinți sunt dependenți financiar de părinții lor, iar dobândirea autonomiei financiare la 18 ani este în prezent un deziderat greu de atins¹.

În țările europene dezvoltate natalitatea extraconjugală are două forme: în cadrul unei relații conjugale durabile care frecvent se transformă în căsătorie înregistrată sau în lipsa unei relații conjugale de durată, fiind vorba cel mai adesea despre o relație întâmplătoare. În țările vest-europene mai frecvente sunt nașterile din prima formă, iar în cele din sudul Europei cele din a doua formă, în consecință evidențiindu-se fenomenul mamelor singure².

Datele cu privire la acest fenomen în Republica Moldova sunt sumare. Reieșind din ele, am putea presupune că aici nașterea extraconjugală până la 19 ani cel mai adesea nu survine în cadrul unei uniuni consensuale, ci este vorba despre o sarcină neplanificată și comportament sexual iresponsabil. După vârsta de 20 de ani nașterea extraconjugală frecvent are lor în cadrul uniunii consensuale.

În ceea ce privește normele existente cu privire la sexualitatea premaritală, au fost identificate cinci standarde diferite³:

1. Standardul abstenenței – interzicerea actului sexual înainte de căsătorie.

¹ DAGUERRE, A., NATIVEL, C. *When children become parents: welfare state responses to teenage pregnancy*. Imprint Bristol: Policy, 2006.

² ИВАНОВ, С. *Новое лицо брака в развитых странах*.

³ TURLIUC, M. *Psihologia cuplului și a familiei*. Iași: Performantica, 2004, p.59.

2. Dublul standard, care implică, la rândul său, existența unor standarde diferite în funcție de sexul subiecților: bărbații au dreptul la experiența sexuală premaritală, în timp ce femeilor li se interzice categoric acest lucru.

3. Permisivitatea cu implicarea afectivă a partenerilor. Această normă sugerează faptul că atunci când cei doi parteneri au o relație stabilă bazată pe iubire, când sunt logodiți sau au intenția de a se căsători, ei au dreptul să-și exprime sentimentele și pe calea actului sexual.

4. Permisivitatea în lipsa implicării afective a partenerilor. Cei doi parteneri se pot angaja în activitatea sexuală indiferent de natura și calitatea relației lor sau de sentimentele partenerilor.

5. Permisivitate în absența afecțiunii. Acest standard sugerează că legătura sexuală este imorală atunci când una dintre părți dorește să se angajeze în activitatea sexuală și să obțină angajamentul partenerului într-o relație stabilă, iar cealaltă nu vizează decât realizarea sexualității.

Aceste standarde se regăsesc pretutindeni, însă tendințele de la etapa actuală constau în înlocuirea treptată a standardului oficial al abstenenței cu cel al permisivității față de sexualitate, cu implicarea afectivă a partenerilor.

Chiar și unii cercetători occidentali (M. Segalen) împărtășesc opinia că sexualitatea este o construcție socială recentă. Acest subiect a devenit liber odată cu eliberarea de constrângerile față de el, mai ales în cazul femeilor datorită accesului la contracepție. Astăzi sexualitatea este parte integrantă a definiției cuplului¹.

Consecințele parentalității la adolescenți în majoritatea cazurilor au implicații negative asupra viitorului lor. În primul rând, este vorba despre diminuarea posibilităților de finalizare a studiilor, cu implicații

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.142.

directe asupra nivelului de profesionalizare și nivelului de remunerare. În al doilea rând, căsătoria precoce generată de o sarcină se caracterizează printr-o probabilitate înaltă de disoluție. În unele țări (Federația Rusă) s-a estimat că aproximativ 40% din totalul cuplurilor au fost încheiate pe motiv că așteptau un copil, iar jumătate din aceste cupluri consideră, după încheierea căsătoriei, că acest factor nu trebuie să fie unul temeinic și obligatoriu¹. De menționat, de asemenea, că părinții-adolescenți dispun de resurse financiare limitate pentru asigurarea necesităților cotidiene, că adolescenții nu posedă cunoștințe și competențe în ceea ce privește evoluția relației părinte-copil.

Pentru Republica Moldova mai este caracteristic faptul că în cazul sarcinii adolescente responsabilitatea se pune doar pe seama fetelor, acestea fiind stigmatizate și blamate în comunitate. Deși o bună parte a partenerilor lor au peste 20 de ani, foarte rar se ajunge la examinarea penală a raportului sexual cu minore. Pentru a evita răspunderea penală în aceste cazuri, bărbații-adulți le promet adolescentelor că se vor căsători, iar între timp emigrează sau în schimbul unui ajutor material scapă de responsabilitatea penală. Partenerul de obicei abandonează adolescenta atunci când află că aceasta este însărcinată sau îi propune să facă avort. Doar circa 20% din adolescente se căsătoresc, o parte din fete după nașterea copilului trăiesc în concubinaj, peste 60% din nou-născuți fiind înregistrați la cererea ambilor părinți, iar o treime rămân mame singure².

Gradul scăzut de utilizare a contraceptivelor moderne contribuie la menținerea ratei ridicate a avorturilor, iar avortul este deseori perceput ca o metodă de prevenire a sarcinilor nedorite (a se vedea *Figura 4.17*). Menționăm, că și cadrul legislativ din Republica Moldova

¹ ЧЕРНЯК, Е. *Семьеведение*. Москва: Дашков и К, 2014, p.259.

² GAGAUZ, O. *Sarcina în vârsta adolescenței*, p.3.

este la acest compartiment unul dintre cele mai permissive din Europa. În 2011 la 1000 de născuți-vii în Republica Moldova reveneau 400,9 întreruperi de sarcină, țara noastră fiind depășită de Ungaria (436,6), Estonia (454,3), România (526,8) și Federația Rusă (626,1). Cele mai mici rate de întreruperi de sarcină se înregistrează în Polonia și Austria cu 1,7 și, respectiv, 23,2 avorturi la 1000 de născuți-vii.

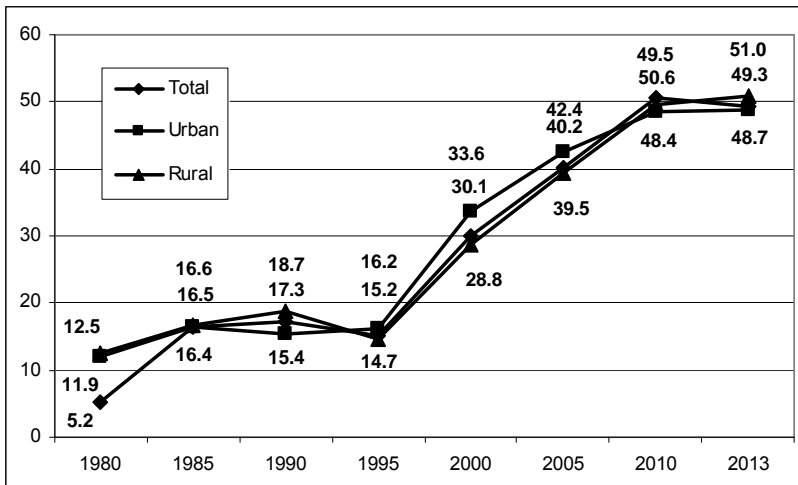

Fig.4.17. Rata avorturilor legale la 1000 de născuți-vii*

*Datele pentru Ucarina și Italia sunt din 2010, iar pentru Grecia din 2008

Sursa: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_02-Families_households/?rxid=10098eee-6f41-48ad-90d6-58ce7c6ec656

Unele studii autohtone au relevat că deși avortul indus este larg răspândit, atitudinea față de acesta are nuanță pronunțat negativă în rândul populației feminine. Circa 44,1% din respondente au fost total de acord cu afirmația „avortul fără indicații medicale trebuie interzis prin lege”. Interzicerea legală a avortului este susținută îndeosebi de femeile din grupa de vârstă tânără – 20-24 de ani (60%), printre celibatate (55,4%) și respondentele fără copii (52,5%). Cel mai interesant este că

împotriva interzicerii avortului prin lege, pe lângă femeile cu vârsta de 40-44 ani, se pronunță și femeile care trăiesc în uniune consensuală¹.

Destul de alarmant este faptul că fiecare a 11-a întrerupere de sarcină are loc la o pacientă cu vârsta de 15-18 ani. Din numărul total de paciente care întrerup sarcina la cerere, 18% nu au acasă niciun copil². Datele din *Figura 4.18* demonstrează că din 1995 până în 2005 numărul avorturilor se diminuează la toate grupele de vârstă. Începând însă cu 2005 doar la categoria femeilor cu vârsta de 15-19 ani numărul avorturilor este în creștere lentă – de la 9 avorturi la 1000 de tinere cu vârsta de 15-19 ani la 10,5 în 2013.

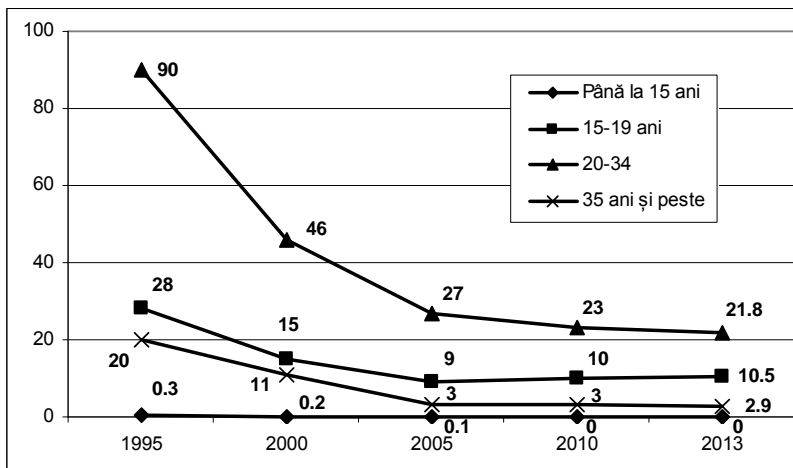

Fig.4.18. Numărul avorturilor la 1000 de femei de vârsta respectivă în Republica Moldova în perioada 1995-2013

Sursa: www.statistica.md

¹ BUCIUCEANU-VRABIE, M. Factorii determinanți ai comportamentului reproductiv al femeilor din municipiul Chișinău. În: *Procesele sociodemografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni*. Chișinău, 2009, p.86.

² PALADI, Gh. ș.a. Pierderile reproductive o problemă medico-socială și demografică în Republica Moldova. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării*. Chișinău, 2013, p.14.

În acest context, se cer măsuri cu caracter preventiv: educarea adolescenților și a părinților în spiritul valorilor familiale, al responsabilităților parentale, introducerea în legislație a obligativității consilierii premaritale pentru cei aflați la vârsta minimă legală pentru căsătorie și care doresc să se căsătorească.

Menționăm în concluzie că nivelul fertilității persistent sub pragul de înlocuire a generațiilor are o serie de consecințe negative pe termen lung: modificările în structura de vârstă a populației, scăderea ponderii vârstelor tinere și creșterea ponderii vârstelor înaintate; reducerea forței de muncă; afectarea sistemului educațional prin diminuarea nevoii de cadre didactice și unități școlare; modificarea raportului de dependență și creșterea presiunii asupra populației active. Din acest considerent, încurajarea nașterii celui de-al doilea și a următorilor copii trebuie să fie un deziderat fundamental al politicii familiale din țara noastră.

Recomandările venite din partea familiilor tinere în scopul motivării acestora să aducă pe lume mai mulți copii sunt de ordin divers: *economice* – mărirea indemnizațiilor pentru creșterea copiilor (minimum 1500 de lei), asigurarea familiilor cu copii cu alimente/îmbrăcăminte; oferirea sprijinului în achiziționarea spațiului locativ, asigurarea tinerilor cu locuri de muncă bine plătite, îmbunătățirea situației economice din țară; *sociale* – dezvoltarea serviciilor sociale de suport pentru tinerele familii, conștientizarea de către tineri a faptului că copiii sunt viitorul nostru, reducerea migrației pentru a reîntregi familiile, susținerea morală a tinerilor; *politice* – schimbarea atitudinii autorităților față de instituția familiei, interzicerea avortului; *educaționale* – înființarea creșelor, crearea serviciilor de îngrijire a copilului pentru mamele care vor să lucreze, îmbunătățirea condițiilor din grădinițe; *medicale* – îmbunătățirea asistenței medicale prin reducerea costului și mărirea numărului de cadre medicale etc.

Toate aceste măsuri, completate și cu altele, se cer a fi implementate urgent, ținându-se cont de actuala situație demografică din Republica Moldova. Astfel, potrivit datelor European Demographic Data Sheet, pentru anul 2050 se estimează că populația din toate cele 43 de țări europene urmează să crească până la 856 700 000. Țările dezvoltate vor înregistra creșterea în mare parte din contul fluxurilor imigraționale. Țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare, inclusiv Republica Moldova, se vor confrunta preponderent cu diminuarea numărului populației din cauza emigrărilor și a fertilității reduse. Până în anul 2050 Republica Moldova ar putea să piardă 1,2 milioane de persoane¹.

¹ *European Demographic Data Sheet 2014.*

V. POLITICILE FAMILIALE – MIJLOC DE FACILITARE A PROCESULUI DE ADAPTARE A FAMILIEI TINERE

5.1. Caracteristici definitorii ale politicilor familiale

Lumea contemporană, caracterizată de mari realizări în cele mai diverse domenii (economie, știință, tehnică etc.), este în același timp o lume marcată de adânci contradicții și conflicte, tensiuni și scindări sociale, de creșterea inegalității în distribuția veniturilor, de un grad ridicat de vulnerabilitate a persoanelor aparte, grupurilor de populație, comunităților și societăților în întregime. După cum menționează majoritatea analiștilor occidentali, economia de piață reprezintă cel mai bun mecanism economic cunoscut care contribuie la progresul social, dar el este departe de a fi perfect. De rând cu progresele înregistrate în diverse domenii, inclusiv cel al nivelului de trai, economia de piață generează și o serie de distorsiuni sistematice în bunăstarea pe care o produce: șomaj, sărăcia unei mase largi a populației, excluziunea socială etc. Piața liberă nu este capabilă să asigure doar prin însuși mecanismul economic un venit satisfăcător pentru întreaga colectivitate, ținându-se cont de toate riscurile ce apar sau pot apărea în decursul vieții. În asemenea condiții, prosperarea, bunăstarea individuală și colectivă sunt de neimaginat fără un efort susținut de construcție socială, fără ca statele să dispună de un sistem dezvoltat de protecție socială care să asigure sprijinul persoanelor ce nu mai dispun de resurse materiale și nu mai sunt în stare să-și obțină prin eforturi proprii mijloacele necesare unui trai decent. Protecția socială reprezintă un ansamblu de acțiuni prin care societatea intervine în favoarea unor categorii de populație aflate în imposibilitatea de a-și asigura în totalitate sau parțial cele necesare traiului. Prin sistemul de protecție socială se caută posibilități de

redistribuire a resurselor materiale și umane ale colectivității către persoanele și grupurile aflate în dificultate în vederea eliminării decalajelor mari dintre acestea și populația majoritară. Protecția socială are ca obiectiv reintegrarea celor în nevoie în viața normală prin creșterea capacităților și mobilizarea eforturilor proprii de a face față problemelor cu care se confruntă. Ea constituie o practică sistematică în societățile moderne, incluzând programe mai mult sau mai puțin extinse. Pentru a asigura o protecție socială în situațiile de risc (boală, bătrânețe, sărăcie, handicap, șomaj etc.) sunt utilizate în esență două tipuri (modalități) de sprijin: sistemul de asigurări sociale și sistemul de asistență socială¹. Cuprinderea și nivelul protecției sociale sunt influențate de o serie de factori, dintre care o importanță deosebită au *disponibilitatea resurselor* (starea economică), *politica socială a statului* (măsura în care se acceptă concepția privind statul bunăstării, viața decentă pentru întreaga populație), precum și contribuția voluntară a persoanelor particulare, a diferitelor organizații și fundații. Chiar dacă în proporții diferite, în societățile dezvoltate se realizează un minimum de protecție socială, vizându-se asigurarea mijloacelor de trai cel puțin pentru categoriile de populație cele mai defavorizate: copiii orfani, cei abandonati, persoane cu handicap, vârstnici, săraci etc.² Nevoia de programe de protecție socială se simte cu atât mai mult în Republica Moldova, unde la problemele complicate moștenite de la vechiul regim se adaugă cele noi, generate de procesele contradictorii ale îndelungatei perioade de tranziție la economia de piață. Acțiunile de liberalizare a pieței, însoțite în țara noastră de declinul economic și de corupție, au condus la crearea unei adevărate prăpăstii ce detășează net majoritatea săracă a populației de o foarte mică parte a celor bogați, a oligarhiei

¹ ZAMFIR, C., VLĂȘCEANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*, p.458-459.

² MĂRGINEAN, I. *Politica socială*. București: Expert, 2004, p.71.

finanțare corupte și aflate la putere. Puțin posibil ca actuala guvernare din Republica Moldova să întreprindă schimbări esențiale în domeniul social, dar oricum este necesar să se conștientizeze faptul că politicile sociale eficiente reprezintă un preț plătit pentru stabilitatea socială și politică a societății, precum și un fundament necesar pentru dezvoltarea economică.

În contextul celor spuse, acutizarea contradicțiilor dezvoltării sociale, multiplicarea grupurilor de populație supuse diverselor forme de excludere, marginalizare generează imperios necesitatea dezvoltării programelor de protecție orientate spre adaptarea indivizilor la realitățile actuale, marcate de polarizare socială și inegalități, de pierderi și suferințe sporite. Printre aceste grupuri se regăsesc familiile sărace, cu mulți copii, dar, cu siguranță, și familiile tinere, persoanele cu dizabilități, cele în vârstă etc. Necesitatea implementării politicilor de protecție a familiei este determinată în plan general de tendințele de modificare a structurii și funcțiilor familiei, de schimbările în comportamentele reproductive, de răspândirea modelelor alternative ale vieții de familie, scăderea coeziunii familiei, deteriorarea standardului de viață al majorității familiilor și apariția patologiilor grave în viața de familie (violența, narcomania, alcoolismul etc.), de schimbările semnificative din structura populației în majoritatea țărilor europene etc.

Investigațiile privind politicile familiale au căpătat o atenție sporită în literatura de specialitate doar în ultimele decenii, fiind elaborată pe parcursul anilor o diversitate de concepții despre esența și conținutul lor. Până în prezent nu există însă o definiție universală a politicii familiale. Definirea politicii familiale rămâne în continuare o preocupare complexă, întrunind căutările cercetătorilor din diferite domenii. O accepțiune frecvent întâlnită prezintă politica familială ca o parte a politicii guvernamentale sociale, care are ca scop bunăstarea sau

comportamentul familiei, în special a familiilor cu copii¹. Indiscutabil, politica familială nu poate fi separată de politica socială în întregime. E știut că mecanismele de distribuire și redistribuire a resurselor existente într-un anumit domeniu, precum este și cel al familiei, pentru obținerea bunăstării în acest domeniu depind de resursele colectivității existente la un moment dat, iar acestea, la rândul lor, trebuie gândite sistemic, ținându-se cont de întreaga totalitate a nevoilor sociale. Or, politica socială pentru protecția familiei apare ca o parte componentă a politicii sociale globale existente la un moment dat. Ea reprezintă însă și o particularitate distinctă, pornindu-se de la dimensiunea și importanța socială a familiei în orice colectivitate. În opinia mai multor autori, o politică socială poate fi considerată ca politică familială în cazul în care ea are familia ca țintă a unor acțiuni specifice, iar măsurile inițiate au un impact asupra resurselor familiale și, în final, chiar asupra structurii și funcțiilor ei². *Politicile familiale reunesc un ansamblu mai mult sau mai puțin coerent de măsuri și programe guvernamentale, un cadru legislativ adecvat ce au ca obiectiv modificarea situației familiei în vederea creșterii bunăstării și consolidării relațiilor familiale.* Într-un plan mai concret, politicile familiale trebuie să aibă în vedere, direct sau indirect, atenuarea sau eliminarea dificultăților și a riscurilor sociale care pot destrăma familia și pot fi definite ca reacții ale societății în ansamblu, în sensul îndeplinirii îndatoririlor sale față de familie³. Politicile familiale mai sunt definite ca acțiuni ale organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale care țin de crearea condițiilor pentru funcționarea deplină a familiei, stimularea familiilor și a

¹ McDONALD, P. Family policy. În: DEMENY, P., McNicoll, G. (eds.) *Encyclopedia of Population*. New York: Macmillan, 2003.

² POP, L.M. (coord.) *Dicționar de politici sociale*, p.645; HANTRAIS, L. Comparing Family Policies in Europe. În: CLASEN, J. (ed.) *Comparative Social Policy – Concepts, Theories and Methods*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1999.

³ PAȘA, F., PAȘA, L. *Asistența socială în România*. Iași: Polirom, 2004, p.46.

membrilor lor întru îndeplinirea funcțiilor ce le aparțin, exprimarea așteptărilor sociale cu referire la modelul prioritar al familiei, adică la o anumită conduită a familiei (de relaționare a partenerilor, părinților și copiilor, de îngrijire a membrilor săi, de solidaritate etc.) și, în mod indirect, la comportamentul demografic, în special cel reproductiv. Din această perspectivă poate fi pusă în discuție și concepția sociologului rus И. Антонов, care consideră că politica familială este activitatea statului, partidelor politice, organizațiilor civile, grupurilor de interese orientată spre aplicarea în viață a modelului familial format din doi părinți și câțiva copii și care răspunde necesităților de dezvoltare a personalității membrilor familiei și a comunității. O asemenea politică, în opinia autorului nominalizat, consolidează modul de viață familială și cultura familială, iar scopul ei nicidecum nu trebuie să fie renașterea familiei tradiționale sau patriarhale, dar de a construi o familie modernă atractivă pentru soți, părinți și copii și autonomă în măsura în care să-și poată îndeplini funcțiile¹.

Pornind de la faptul că familia și copilul în orice societate trebuie să fie o prioritate națională, că necesitățile (sub aspect material-economic, emoțional-afective și educațional-formative) familiilor cu copii sunt mult mai mari decât ale celor fără copii, de asemenea luând în considerare și situația demografică precară, măsurile, acțiunile prevăzute în domeniul familiei sunt specificate în mai multe documente, acte legislative, lucrări ale autorilor ca măsuri, politici centrate pe protecția copilului. În acest context, E. Zamfir și C. Zamfir, specialiști români versați în domeniul politicilor sociale, menționează că în perioadele de stres social și economic există o tendință naturală de întărire a familiei, tocmai datorită funcțiilor ei de suport social. Solidaritatea intragenerațională în cadrul familiei largite crește în aceste perioade. De

¹ АНТОНОВ, И. *Социология семьи*. Москва: ИНФРА-М, 2007, p.617.

aceea, nu poate fi sprijinit într-un mod eficient copilul, ignorându-se familia și comunitatea din care face parte. O politică socială corespunzătoare de suport pentru copil trebuie să dezvolte în primul rând o politică coerentă de protecție a familiei. Totodată, această politică trebuie să includă și mijloace de garantare că sprijinul acordat copilului în familie este utilizat de familie în interesul superior al copilului. Suportul pentru familie reprezintă cadrul organic pentru orice politică de sprijin pentru copil. Susținerea familiei este mijlocul cel mai eficace de a oferi condiții normale de viață copiilor. Orice societate modernă are, în forme și grade diferite, programe universale de suport pentru familie, inclusiv copil: suport economic-material, suport educațional, suport medical, suport împotriva abuzurilor etc.¹

Politicile familiale diferă de la o societate la alta, obiectivele lor fiind determinate de condițiile socioistorice concrete de dezvoltare a acestor societăți, de transformările în comportamentele familiale. Situația dată generează multiple dificultăți în încercările de a întreprinde analize comparative la scară europeană cu referire la viața familială. Or, nu poate fi elaborat un model de politică familială valabil pentru toate societățile. Politicile familiale evoluează de la o etapă la alta și în cadrul uneia și aceleiași societăți, incluzând măsuri de adaptare a familiei la noile probleme apărute în fiecare perioadă. Esențial este însă faptul ca intervenția statului în scopul sprijinirii integrității familiei să fie rezultatul unui consens general. După cum menționează R. Popescu, un asemenea sistem de suport există în toate țările occidentale, fiind axat pe obiective diferite, mai mult sau mai puțin explicite: susținerea constituirii și stabilității familiei, a calității vieții familiale și a relațiilor parentale, asigurarea unui nivel minim de trai pentru toate familiile, susținerea familiei în realizarea efectivă a funcțiilor ei. Politicile

¹ POP, L.M. (coord.) *Dicționar de politici sociale*, p.646-647.

familiale pot fi stimulate de obiective mai generale, precum redistribuirea resurselor (pe orizontală sau pe verticală), compensarea veniturilor mici sau a celor legate de educație, sănătate, locuire etc., dar ele pot avea și obiective axate doar pe anumite aspecte ale vieții de familie, precum concilierea responsabilităților profesionale cu cele familiale, egalitatea de gen (a bărbaților și a femeilor în ceea ce privește îngrijirea copiilor etc.), bunăstarea copiilor etc.¹

Politica familială are un caracter integrator și interferează cu alte politici sectoriale: economică, a locuirii, ocupării, a tineretului, cea culturală, sanitară, de protecție a mediului etc., realizând o sinteză a influențelor acestora la nivelul grupului familial. Or, este dificil a delimita măsurile ce ar forma conținutul strict al politicii familiale. G. Neyer consideră totuși că politica familială, la nivelul statelor europene, cuprinde actualmente patru categorii de măsuri: 1) beneficiile de maternitate (concediul de sarcină și lehuzie, indemnizațiile de naștere etc.); 2) beneficiile paternale în primii ani de viață ai copilului (concediile paternale plătite, timpul de lucru flexibil); 3) serviciile de îngrijire a copilului (creșe, grădinițe, centre de zi etc.); 4) beneficiile financiare pentru copii și familiile cu copii².

Prioritățile politicii familiale se schimbă însă în dependență de schimbarea contextului social, economic, cultural și, desigur, de cel demografic. Astfel, J. Hoem³, împreună cu mulți alți cercetători, a subliniat faptul că declinul recent acut al fertilității și stabilizarea ulterioară a nivelului de fertilitate în majoritatea țărilor europene a

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.141.

² NEYER, G. *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper WP 2003-021, p.14-33.

³ HOEM, J.M. The impact of public policies. În: *Demographic Research*, 2008, vol.19, art.10, p.249-260. [Accesat 29.07.2015] Disponibil: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/10/>

generat un nou interes pentru identificarea mijloacelor de contracarare a viitorului declin și, dacă este posibil, de a induce/genera o creștere a fertilității până la nivel de înlocuire a generațiilor. În acest context, se consideră că politicile familiale constituie un set principal de politici pentru a fi folosite atunci când te strădui să crești natalitatea scăzută a societății contemporane. Ideea unui efect simultan al politicii familiale asupra bunăstării și fertilității familiei este inerentă și rezultatelor unui proiect cuprinzător de cercetare interdisciplinară (*A Future with Children: Fertility and the Development of Society*, 2013)¹, concluzia majoră a căruia este că copilul și bunăstarea părinților ar trebui să fie obiectivul principal al politicii familiale. Totodată se subliniază că politica familială modernă recunoaște autonomia individului (în decizia de a naște copii) și se limitează la a facilita realizarea dorinței existente de a avea copii. Or, politica familială ar putea avea un efect pozitiv asupra fertilității în cazul în care va reuși să atenueze diverse probleme ale nașterii copiilor puse de factorii economici, sociali, culturali, biologici și psihologici².

Urmare celor expuse, mai mulți autori consideră că *obiectivele majore ale politicilor familiale în condițiile actuale* ar trebui să fie: bunăstarea familiei/copiilor (reducerea sărăciei), egalitatea de gen (distribuția egală a lucrului plătit și neplătit între partenerii cuplului, inclusiv îngrijirea copilului; concediu de îngrijire a copilului pentru tați etc.), facilități de angajare, mai exact, îmbinarea activității profesionale

¹ STOCK, G. et al. (eds.) *A Future with Children: Fertility and Development of Society in Germany, Austria, and Switzerland*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2012.

² BASTEN, S., FREJKA, T. (co-ordinating authors). Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe. În: *Barnet Papers in Social Research*. WORKING PAPER 15-01, February 2015, p.38-39. [Accesat 16.08.2015] Disponibil: https://www.spi.ox.ac.uk/fileadmin/documents/PDF/150306_Barnett_Paper_15-01.pdf

cu viața de familie (aceasta să prevadă trei feluri de măsuri principale: acordarea concediilor de maternitate și paternitate cu garantarea păstrării locului de lucru și a veniturilor; servicii de îngrijire a copiilor mici, adaptate la orele de lucru ale părinților; sistem de beneficii și taxe stimulatorii pentru a lucra), ridicarea natalității, problemă ce generează îngrijorare în majoritatea țărilor europene cu populație îmbătrânită datorită consecințelor pe termen lung asupra creșterii economiei și sustenabilității statului bunăstării. Înaintând în prim-plan anumite obiective, criteriile și utilizând diferite instrumente de analiză, specialiștii în domeniu și-au propus să facă o clasificare teoretică a politicilor familiale din statele europene, evidențiind câteva din cele mai conturate tipuri. Astfel, G. Esping-Andersen¹, în dependență de gradul de deocomercializare (decommodification) al prestațiilor și serviciilor sociale (măsura în care prestațiile și serviciile sociale sunt accesibile cetățenilor fără plată și independent de testarea mijloacelor, de participarea pe piața muncii sau de calitatea de asigurat), de impactul redistributiv al beneficiilor și serviciilor sociale și de gradul de implicare a sectorului privat în furnizarea serviciilor sociale, identifică trei grupe de regimuri ale bunăstării:

- regimurile liberale (Marea Britanie, SUA, Canada, Australia), unde cetățenii trebuie să facă apel la piață pentru nevoile lor și unde intervenția statului este cea mai mică;
- regimuri continentale conservatoare-corporatiste (Germania, Austria, Franța și Italia), sprijinindu-se pe munca salariată, iar în caz de somaj, trimițând persoanele în dificultate spre serviciile de asistență;
- regimurile social-democrate scandinave (Danemarca, Suedia, Finlanda), care asigură cel mai ridicat nivel de „deocomercializare” a serviciilor publice.

¹ ESPING-ANDERSEN, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990.

Conceptul de politică familială, asemenea celui de politică socială în general, este strâns legat de conceptul de stat al bunăstării. Statul bunăstării, într-un sens mai restrâns, este sinonim cu securitatea socială, incluzând diferite forme de transferuri directe, precum: ajutoarele de șomaj, pensiile, asistența socială, serviciile sociale și de sănătate, cele de creștere a copilului și de educație. Indicatorii utilizați de către G. Esping-Andersen în realizarea tipologiei statului bunăstării au urmărit scopul de a evidenția rolul statului în furnizarea bunăstării sociale față de piață și familie. Din această perspectivă cele trei regimuri au obținut următoarele caracteristici: *rolul familiei* în regimurile liberal și social-democrat este marginal, iar în cel conservativ – central; *rolul pieței* în regimul liberal este central, iar în regimurile social-democrat și conservativ – marginal; rolul statului în regimul liberal este marginal, în regimul social-democrat – central, iar în cel conservativ – subsidiar.

După cum menționează M. Segalen, clasificarea politicilor familiale propusă de G. Esping-Andersen nu este suficientă pentru a aborda problematica familială în multiplele ei aspecte, cum ar fi, să zicem, dificultățile familiei monoparentale, problematica muncii feminine (concilierea serviciului cu munca casnică) etc. Ulterior această clasificare a fost supusă mai multor critici, printre care unele indicau la faptul că nu au fost luate în considerare toate regimurile de furnizare a bunăstării (de exemplu, Asia de Est și Europa Centrală), iar altele atenționau că, prin orientarea cu prioritate spre bărbați în calitate de principalii susținători ai familiei, a fost ignorată egalitatea de șanse între bărbați și femei pe piața muncii. Receptiv la criticele apărute, Esping-Andersen atrăgea atenția asupra unora din aceste probleme într-un discurs rostit de acum în 2003. Astfel, referindu-se la potențialul economic insuficient exploatat al tinerelor mame reintegrate pe piața muncii, se propunea, printre mecanismele menite să susțină acest demers, reglementarea regimului de muncă cu timp parțial și asigurarea

serviciilor de îngrijire a copilului mic. Angajarea ambilor părinți în câmpul muncii reduce sărăcia și are un impact pozitiv asupra dezvoltării și bunăstării copilului¹.

În contextul celor spuse, J. Lewis menționa că dezvoltarea conceptului de „regim al bunăstării” trebuie să includă în mod necesar relația dintre munca domestică/casnică neplătită, precum și cea plătită, și bunăstare, că examinarea acestui aspect este crucială pentru înțelegerea de gen a bunăstării. Ea sugerează ideea că modelul de familie „bărbat-aducător de venit”, „întreținător de familie” a servit istoric pentru a reduce tipologiile stabilite ale regimurilor bunăstării și că pe parcursul anilor acest model a fost modificat în țări particulare pe diferite căi și în grade diferite de intensitate. Studiind în ce măsură diferitele regimuri de stat-providență le ajută pe femei să devină independente în raport cu căsnicia și le oferă o protecție împotriva riscurilor de pauperizare legate de această independență, J. Lewis a propus o nouă tipologizare a politicilor familiale din Europa, după cum urmează:

- țări unde domină modelul soțului aducător de venit și al soției casnice, în cadrul căruia drepturile sociale ale femeilor sunt derivate din cele ale soțului și unde statul nu facilitează munca femeii (Germania, Irlanda, Marea Britanie);
- țări care au elaborat un „model parental”, unde sunt dezvoltate regimuri de protecție a copilului și care permit femeilor să lucreze (Franța, Belgia);
- țări care au promovat un model de familie cu două venituri, cu o puternică încurajare a independenței femeii și cu suport în îngrijirea copiilor (Suedia)¹.

¹ ESPING-ANDERSEN, G. *The Incomplete Revolution – Adapting Welfare States to Women’s New Roles*. Cambridge: Polity Press, 2009; STĂNESCU, S.M. *Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană*. București: Pro Universitatea, 2013, p.25.

Îmbinarea activității profesionale cu familia prevede în linii mari: concediile pentru îngrijirea copilului (de maternitate, de îngrijire a copilului, pentru tată etc.); serviciile pentru îngrijirea copilului (creșe, grădinițe, servicii pentru copii în afara orelor de clasă etc.); forme elastice de ocupare/muncă (muncă parțială, program de lucru flexibil etc.). Acordând o atenție deosebită problemei privind concilierea lucrului cu familia în crearea bunăstării, O. Thevenon² evidențiază, în dependență de acest criteriu, următoarele modele de politici familiale în țările membre ale Organizației de Cooperare Economică și Dezvoltare (OCED):

- **Țările Europei de Nord:** Suedia, Danemarca, Norvegia, Finlanda, Islanda. Aceste țări se caracterizează printr-un suport multilateral oferit părinților cu copii ce au vârsta sub trei ani, prin crearea condițiilor generoase pentru a îmbina activitatea profesională cu familia (concedii de maternitate, sistem larg de servicii de îngrijire a copiilor cu vârsta sub trei ani – două domenii în care țările nordice investesc mai mult decât alte țări. Un element important în planificarea concediilor parentale îl constituie egalitatea de gen, tații având dreptul la un concediu, de exemplu, de circa 10 săptămâni în Suedia și Islanda, ceea ce constituie doar o mică parte a concediului parental care este luat în mare parte de către femei. Asigurarea cu servicii de educație preșcolară este de asemenea mult mai înaltă comparativ cu alte țări.

- **Țările anglo-saxone:** Marea Britanie, Irlanda și altele, în care suportul pentru concilierea vieții de familie și lucrului este mult mai redus. Sprijinul este orientat spre familiile sărace/cu venituri mici, părinți singuri și familii cu copii de vârstă preșcolară. Serviciile de

¹ LEWIS, J. Gender and the development of Welfare Regimes. În: *Journal of European Social Policy*, 1992, 2 august, p.159-173

² THEVENON, O. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. În: *Population and Development Review* 37(1) : 57–87 (March 2011), p.66-75.

îngrijire și educație timpurie (sub 3 ani) sunt relativ limitate, iar costurile lor sunt mari (în instituțiile publice părinții acoperă până la 80% din cheltuieli, iar în cele private 100%¹). Țările anglo-saxone oferă un suport în bani mai mare decât alte țări familiilor sărace și celor cu un singur părinte. Politicile anti-sărăcie sunt utilizate aici mai mult decât în alte țări. Parametrul-cheie în echilibrarea vieții de familie și a lucrului este angajarea parțială a femeilor cu copii de vârstă preșcolară. Acest model implică o divizare de gen a rolurilor, deoarece participarea femeii pe piața muncii trebuie ajustată secvențial în decursul vieții de familie.

- **Țările din Europa de Sud** (Portugalia, Spania și altele), în care suportul pentru îmbinarea muncii cu viața de familie este și mai limitat. Aceste țări se caracterizează printr-o perioadă scurtă a concediului plătit de îngrijire a copilului și prin mult mai puține servicii de îngrijire a copilului. Concediul plătit este de durată diferită: de exemplu, de 16 săptămâni în Spania și de 6 săptămâni în Portugalia. Beneficiază de concediu plătit și tații: în Portugalia acest concediu este de 20 de zile, iar în Spania – de 15 zile. În ultimii ani, în Portugalia au fost înregistrate evoluții pozitive în ceea ce privește serviciile pentru copiii mici, care au devenit mai variate, fiind organizate în trei categorii în funcție de vârsta copiilor (până la 3 ani, între 3 și 5 ani și peste 6 ani). Pentru copiii sub 3 ani există trei opțiuni principale în ceea ce privește îngrijirea copiilor: creșele care sunt de obicei deschise 5 zile pe săptămână; bonele sau dădacele care oferă servicii în creșe familiale supravegheate tehnic și financiar de către centrele locale și cea de a treia opțiune este de a apela la bone sau creșe familiale fără licență².

¹ *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care*. ANNEX E. [Accesat 24.08.2015] Disponibil: <http://www.oecd.org/education/school/37423795.pdf>

² *Reconciliation of work and family life*. [Accesat 24.08.2015] Disponibil: http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/3_4_1%20Child%20care%20services.pdf

- **Țările din Europa Continentală** (Austria, Germania, Franța, Belgia, Olanda etc.), în care suportul pentru concilierea activității profesionale cu familia este marcat de conservatism. Toate aceste țări, cu excepția Olandei, asigură familiilor un nivel relativ înalt de suport financiar printr-un sistem de beneficii și reduceri de taxe. Suportul este mai puțin evident pentru familiile sărace, deoarece este oferit tuturor familiilor cu copii, indiferent de venituri. Mai mult, modul de taxare/impozitare nu încurajează angajarea ambilor părinți în câmpul muncii.

În acest grup de țări, Franța este o excepție. Aici, investițiile în serviciile de îngrijire a copiilor sub 3 ani sunt cu mult mai înalte decât în alte țări. Părinții angajați primesc ajutor, fie pentru îngrijirea copilului la domiciliu (beneficii sau concedii parentale lungi), fie pentru a putea continua lucrul (servicii și instituții numeroase de îngrijire și educație a copilului pentru durata zilei întregi și de la o vârstă foarte mică, în unele cazuri de la trei luni); taxele sunt însă mai mari pentru familiile în care ambii părinți lucrează, ceea ce descurajează angajarea ambilor părinți. Modelul politicilor familiale din Franța, după criteriile contemporane de îmbinare a ocupării și familiei, este mai apropiat de cel din Țările de Nord. Menționăm, că și includerea celorlalte țări într-un model sau altul nu este rigidă, unele din ele tinzând spre alte modele. Olanda, de exemplu, este similară cu Marea Britanie privind concediile parentale scurte combinate cu garantarea serviciilor de îngrijire parțială a copiilor etc.

- **Țările Europei de Est** (Ungaria, Polonia, Republica Cehă etc.), caracterizate prin politici de tranziție, în care concilierea vieții de familie cu munca este marcată de nedeterminare. În primii ani de tranziție la economia de piață, beneficiile familiale erau oferite în baza principiului universalității cu scopul de a compensa pierderea garanției angajării/muncii și subsidiile la salarii specifice pentru sistemul

precedent. Pe parcurs, multe din aceste țări s-au orientat spre acordarea sprijinului familial în baza testării mijloacelor, cu mai puțin accent pe politicile care oferă femeilor posibilități de a îmbina maternitatea cu activitatea profesională. Orele prelungite de lucru, adăugate la lipsa serviciilor formale/publice de îngrijire a copiilor, nu permit părinților lucrători să se isprăvească cu responsabilitățile familiale. De aceea, nu este de mirare că aceste țări au cele mai joase performanțe în termeni de fertilitate, angajarea femeilor și ratele de sărăcie, demonstrând un comportament înalt polarizat față de fertilitate și participarea femeilor în câmpul muncii.

După cum observăm din cele expuse *supra*, politicile familiale în țările OCED sunt diverse, pentru unele din ele dezvoltarea acestor politici fiind recentă și constituind o schimbare în orientarea statului bunăstării. Concilierea lucrului și vieții de familie este un criteriu al acestei dezvoltări, dar există încă diferențe mari în ceea ce privește modalitatea de îmbinare a acestui criteriu cu alte obiective ale politicilor familiale. Diferența principală ține de nivelul de suport pentru părinții lucrători cu copii de vârstă preșcolară și de măsura în care beneficiile concediului parental și acordarea serviciilor de îngrijire a copiilor se suplimentează reciproc. Urmare acestor diferențe, ratele de angajare a femeilor (inclusiv angajarea maternală) sunt mai înalte în țările nordice, pe când angajarea parțială a femeilor și a familiilor cu 1,5 persoane aducătoare de venit este o opțiune mult mai frecventă pentru atingerea echilibrului dintre lucru și îngrijirea copilului în țările anglo-saxone. Numărul familiilor cu un singur aducător de venit este semnificativ mai înalt decât media pe OCED în Europa de Sud și în majoritatea țărilor din Europa de Est. Dat fiind faptul că în aceste țări este acceptată doar angajarea deplină (40 de ore și mai mult) a femeilor, iar suportul pentru îngrijirea copiilor este limitat, cuplurile au unica opțiune de a alege să lucreze numai un singur părinte.

Natalitatea și bunăstarea sunt influențate de reușita soluționării problemei privind concilierea vieții de familie cu activitatea profesională. Astfel, dacă îmbinarea celor două componente este bine dezvoltată, natalitatea este mai înaltă și sărăcia mai joasă. În cazul în care îmbinarea familiei și lucrului sunt mai puțin dezvoltate, natalitatea este mai joasă și sărăcia mai mare. Or, participarea femeilor pe piața muncii nu este un obstacol în creșterea fertilității. Aceasta o demonstrează unele țări (nordice, anglo-saxone) cu o rată înaltă de angajare a femeilor, în care se observă și un nivel comparativ înalt de fertilitate. Există însă și țări în care fertilitatea și angajarea femeilor par a fi în contradicție¹.

Țările europene mai pot fi divizate și în dependență de obligațiile ce le revin familiilor, respectiv statului, față de persoanele cele mai vulnerabile, copiii mici și persoanele în vârstă dependente. Din această perspectivă se disting:

- țările scandinave, unde obligațiile familiilor sunt minime, iar serviciile publice care se ocupă de indivizii bolnavi, cu handicap, în vârstă etc. sunt foarte dezvoltate. Politicile publice susțin egalitatea bărbaților și a femeilor în ceea ce privește serviciul și îngrijirea copiilor;
- țările, în care măsurile publice țin mai mult de suportul familiilor cu venituri mici, cu situații precare și copiii cărora se află în pericol (Marea Britanie, Irlanda);
- țările din sudul Europei, cu sisteme de protecție publică slabe, problemele familiale fiind lăsate în sarcina domeniului privat (întrajutorare familială, sprijin generațional);
- țările care promovează politici familiale generoase, cu sisteme de servicii de îngrijire publice dezvoltate ce vizează să ajute angajarea

¹ THÉVENON, O. Increased Women's Labour Force Participation in Europe: Progress in the Work-Life Balance or Polarization of Behaviours? În: *Population* (English Edition 2002-), JSTOR, 2009, 64 (2), p.235-272.

femeilor-mame pe piața muncii, să îmbine viața familială cu cea profesională (Franța, Belgia, Luxemburg);

- țările ale căror politici se orientează către susținerea familiei tradiționale și care conduc la ieșirea temporară a mamelor de pe piața muncii. Beneficiile familiale ale acestor țări sunt generoase, dar nu dispun de un sistem suficient de servicii publice de îngrijire a copilului, familiile fiind nevoite să apeleze la servicii private (Germania, Austria)¹.

Principalele scopuri ale politicilor familiale, după cum observăm din cele expuse *supra*, sunt: asigurarea bunăstării copiilor, egalității de gen, crearea serviciilor de îngrijire a copiilor și a condițiilor de conciliere a vieții de familie cu munca, profesia. Din această perspectivă, țările foste socialiste este complicat de a fi integrate în clasificările menționate. După căderea regimului comunist, politicile familiale din aceste țări au suportat multiple modificări, marcate de dezangajarea statului, dar ele nu au răspuns noilor riscuri sociale necunoscute în perioada precedentă (șomajul etc.) prin ajutoare suficient de mari pentru a nu expune beneficiarii situațiilor de sărăcie; quantumul prestațiilor sociale a redus condițiile de eligibilitate întărite. Printre alte probleme ale grupului dat de țări se enumeră: restructurarea sistemului de pensii, examinarea tuturor tipurilor de alocații, în special a celor destinate familiei; ajutorul de subzistență pentru cei aflați în nevoie; dezvoltarea sistemului de sănătate, finanțarea și administrarea tuturor programelor din sistem. Principalele direcții ale reformelor sistemelor de acordare a prestațiilor sociale au vizat revizuirea acestora din perspectiva quantumului acordat, al condițiilor de eligibilitate și al duratei de acordare. În aceste condiții, menționează N. Spulber, valoarea alocațiilor pentru familie a scăzut². Există, desigur, un șir de diferențe

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.395-396.

² STĂNESCU, S.M. *Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană*, p.65-66.

între statele postcomuniste în ceea ce privește politicile sociale, inclusiv cele familiale, dar aceste țări dispun și de trăsături comune. Una dintre acestea o reprezintă preferința pentru beneficii financiare și mai puțin pentru măsuri active. De asemenea, insuficiența sistemelor publice de îngrijire oferă puține facilități pentru integrarea părinților în piața muncii. Totuși, rezultatele mai multor cercetări, realizate la tema dată, demonstrează că angajarea femeii în câmpul muncii rămâne a fi în aceste țări cea mai ridicată la nivel european, situație datorată și unor tradiții moștenite din perioada socialistă¹. (În Republica Moldova, de exemplu, lipsa instituțiilor de îngrijire a copiilor de vârstă preșcolară este completată adesea de „institutul bunicilor”, care oferă tinerelor mame posibilitatea de a-și continua studiile sau de a intra pe piața muncii.)

Cu referire la clasificarea politicilor familiale în Europa de Est și Centrală (în fostele țări socialiste) din perspectiva principalelor scopuri (bunăstarea copiilor, egalitatea de gen, concilierea vieții de familie cu profesia), precum și a principalelor măsuri întreprinse în vederea realizării acestor scopuri (suport financiar, susținerea părinților în îmbinarea muncii cu treburile casnice, diverse măsuri de suport a maternității, paternității etc.), un studiu recent (*Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe, 2015*) evidențiază următoarele modele de politici familiale, numite și modele de tranziție:

- Modelul de politică familială complexă (Estonia, Slovenia). Acest model se caracterizează prin: crearea condițiilor suficiente pentru reducerea greutăților ce țin de îmbinarea muncii, familiei și îngrijirii copilului; servicii adecvate pentru îngrijirea copiilor; sprijin financiar; acțiuni pentru rezolvarea problemelor egalității de gen.

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.162.

- Modelul de politică familială „Bărbatul aducător de venit” (Republica Cehă, Slovacia). În calitate de elemente principale, specifice acestor politici, pot fi numite: concediul îndelungat pentru îngrijirea copilului; lipsa grădinițelor/creșelor pentru îngrijirea copilului care au fost lichidate; discriminarea frecventă la lucru/serviciu a femeilor cu copii mici; greutatea în îmbinarea activității profesionale cu familia; practicarea rară a ocupării temporare.

- Modelul de politică familială pronatalistă (Rusia), axat pe: sprijin financiar mare (indemnizații pentru nașterea copilului etc.); concediu îndelungat pentru îngrijirea copilului.

- Modelul de politică familială frecvent schimbător (Ungaria, Lituania), determinat de următoarele caracteristici: schimbarea înțelegerii misiunii politicii sociale în dependență de schimbarea partidelor politice venite la putere; schimbări între dispozițiile patriarhale și egalitatea de gen. Astfel, în unele perioade se accentuează importanța pentru femei de a sta acasă cu copiii, iar în altele – de a crea condiții favorabile pentru îmbinarea muncii cu familia; nestătornicie.

- Modelul de politici familiale slab dezvoltate (Polonia, România). În cazul Poloniei este o politică conservativă, orientată catolic și lăsată fără atenție, iar în cazul României este o activitate într-o anumită măsură neglijată de către guvern.

- Politica familială nedezvoltată (Serbia, Croația). Aceste politici se caracterizează prin următoarele: guvernul este îngrijorat de nivelul redus al natalității și al bunăstării familiei și copilului; sunt elaborate documente oficiale de politici familiale, care însă nu se realizează din cauza lipsei de mijloace necesare pentru aceasta¹.

¹ BASTEN, S., FREJKA, T. (co-ordinating authors). *Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe*, p.43-66.

Cel mai reușit model este considerat modelul de politică familială complexă, în cadrul căruia sunt create condiții suficiente pentru îmbinarea profesiei, familiei și creșterii copiilor; sunt create servicii de îngrijire a copiilor; există suportul financiar; se rezolvă problema egalității de gen, cu toate că ele există în continuare.

Dezvoltarea politicilor familiale în plan european a fost însoțită de diverse critici. Astfel, se sugerează ideea că prin intermediul politicii familiale statul se amestecă în viață privată a membrilor familiei. Familia, într-adevăr, este o instituție a domeniului privat al vieții. Dar, în condițiile în care dezvoltarea economică și socială contradictorie a condus la multiplicarea problemelor sociale (șomaj, venituri scăzute, lipsa locuințelor, aprofundarea inegalității sociale, sărăcie etc.), la creșterea numărului de divorțuri, al familiilor monoparentale, uniunilor consensuale, al copiilor născuți în afara căsătoriei, al persoanelor în vârstă etc., intervenția statului este necesară pentru a sprijini familia în complicatul proces de adaptare la toate aceste transformări înregistrate pe plan național și mondial. În alți termeni, familia devine și o problemă publică a statului, fapt confirmat, în particular, și de bugetele țărilor membre ale UE, în care există un capitol referitor la familie și copii. Volumul alocațiilor bugetare se caracterizează uneori prin diferențe semnificative dar cu care puțin posibil să se poată compara cele din Republica Moldova. În Finlanda, Suedia și Danemarca, de exemplu, cheltuielile publice pentru prestațiile familiale sunt de 3,2-4% din PIB, în Portugalia, Spania, Polonia, Italia – de 1,2-1,4%. Cehia alocă 1,5%, Slovacia – 2%, Slovenia și Germania – 2,1%, Estonia – 2,2%¹, iar

¹ *Family benefits public spending*. [Accesat 3.08.2015] Disponibil:
<https://data.oecd.org/socialexp/family-benefits-public-spending.htm#indicator-chart>

România (2011) – 1,7%¹. În Republica Moldova, pentru programele de susținere a familiilor și copiilor se alocă doar 0,1% din PIB².

Abordările europene privind familia diferă de la o țară la alta nu doar prin volumul alocațiilor bugetare, dar și prin felul centrării lor: pe familie ca un tot sau pe membrii ei ca persoane individuale. Tendința europeană generală, după cum menționează L. Vlăsceanu, este orientată spre trecerea de la *familialism* (politici publice centrate pe familie, care au început să se dezvolte începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea în cadrul societății industriale) spre *individualism* (politici sociale centrate pe individ, care au început să se contureze spre sfârșitul secolului al XX-lea, odată cu dezvoltarea societății postindustriale). În acest sens G. Esping-Andersen vorbește despre o „defamiliarizare” a politicilor sociale – tendință care însă se manifestă cu grade diferite de intensitate în diferite regiuni. Astfel, în țările europene sudice și latine accentul este pus încă pe familialism, pe când în țările nordice și anglo-saxone – pe individualism. În țările Europei Centrale și de Est politicile publice privind familia s-au caracterizat la începutul anilor 1990 printr-o puternică dezangajare a statului. În condițiile expansiunii economiei de piață și a problemelor generate de aceasta, familiile s-au ciocnit de multiple dezvoltări contradictorii, în care familialismul tradițional și individualismul modernist încă se află în confruntări, dar tendința dominantă actuală rămâne, totuși, a fi cea de tranziție de la familialism spre individualism³.

¹ POPESCU, R. Family policies in Romania within the european framework. În: *Journal of Community Positive Practices*, XIV(3), 2014, p.99-113.

² *Republica Moldova 2013: Raport de stare a țării*. Chișinău: Expert-Grup, 2013, p.16.

³ VLĂȘCEANU, L. Familii și relații de rudenie. În: VLĂȘCEANU, L. (coord.) *Sociologie*. Iași: Polirom, 2011, p.666-667.

5.2. Politicile familiale din Republica Moldova în contextul politicilor familiale europene

Politicile familiale europene și reglementările juridice cu referire la familie sunt în strânsă rezonanță cu transformările caracteristice instituției familiei contemporane și se confruntă în prezent cu câteva probleme centrale derivate din: recunoașterea fragilității cuplurilor; necesitatea protejării copilului; creșterea cererii de echitate în modul de a trata bărbații și femeile atât în domeniul vieții private, cât și în cel al vieții profesionale¹. Indiferent de multiplele modificări pe care le-a suportat familia, în special în ultimele decenii, ea rămâne a fi unitatea de bază a societății și sprijinul esențial în dezvoltarea și bunăstarea membrilor ei. Diversitatea problemelor socioeconomice (sărăcia, șomajul, excluziunea socială etc.), care afectează dureros cea mai mare parte a populației, schimbările care s-au produs în valorile tradiționale din multe societăți, influențând semnificativ stilurile de viață ale cuplurilor conjugale, au readus familia în centrul atenției savanților, guvernanților, politicienilor, societății civile etc.

La nivel internațional și cel al UE, precum și la nivel național, pe parcursul anilor au fost adoptate o serie de reglementări importante în domeniul social cu referire și la familie. Din această perspectivă, la nivel internațional sunt importante: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului (2000) etc. Printre cele mai importante documente de nivel comunitar se enumeră: Tratatul de la Roma (1958), Carta Drepturilor Sociale Fundamentale ale Muncitorilor (1989), Tratatul de la Maastricht (1992), Tratatul de la Amsterdam (1997), Strategia Europeană de la Lisabona (2000), Strategia Europa 2020 (2010). Cunoașterea reglementărilor

¹ SEGALEN, M. *Sociologia familiei*, p.371.

sociale/familiale, adoptate la nivel internațional și la nivelul UE, oferă posibilitatea de a înțelege contextul în care politica socială/familială din Republica Moldova încearcă să se conformeze/articuleze la aceste reglementări, la modelul social/familial european. *Modelul social european* este un concept des întâlnit în documentele oficiale europene, mai ales în cele care evaluează progresele înregistrate în procesul de implementare a strategiei de la Lisabona (2000). „Acest model este proiectat pentru a promova ocuparea completă a forței de muncă, dinamismul economic și o mai mare coeziune socială și echitate în Uniunea Europeană”¹. Totodată, complexitatea inițiativelor naționale ale statelor europene în domeniul furnizării bunăstării conduce la concluzia că în politica socială, inclusiv în cea familială, nu există (și nici nu se prevede) constituirea unui model unic. Aceasta se datorează unui șir de factori de natură socială, culturală, ideologică, politică etc., care au influențat formarea sistemelor de politici sociale și familiale relativ diferite de la o țară la alta, deși se regăsesc o serie de principii și practici comune și se poate vorbi de anumite tipologii ale acestora. Modelul social european înseamnă „împărtășire a unor viziuni comune și principii asupra diferitelor aspecte sociale și a importanței lor în cadrul construcției europene”, având ca obiective realizarea egalității de șanse, participarea socială, integrarea/incluziunea socială și solidaritatea socială².

Printre principiile de bază, de la care pornesc nemijlocit politicile familiale europene, pot fi numite următoarele: familia trebuie să constituie o prioritate în dezvoltarea politicilor și programelor naționale;

¹ ZAMFIR, C., STOICA, L. (coord.) *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Iași: Polirom, 2006, p.91.

² VAUGHAN-WHITEHEAD, D.C. *EU enlargement versus social Europe? The uncertain future of the European Social Model*. Edward Elgar Pub, 2003, p.3-5; STANCIU, M. *Politici sociale și globalizare în țările europene*. În: *Calitatea vieții*, anul XYVIII, nr.1-2. București, 2007, p.146.

familia este o structură solidă, unică și de neînlocuit; familia este un partener esențial în asigurarea membrilor săi cu educație, asistență medicală, servicii sociale; viața de familie influențează alte instituții și este, la rândul său, influențată de contextul socioeconomic și cel politic; nevoile familiilor se schimbă în funcție de factorii de dezvoltare și cei contextuali; diferite familii au nevoi diferite; politicile și programele pot avea diferite consecințe intenționate și neintenționate asupra diferitelor tipuri de familii¹. Aceste principii ale politicii familiale sunt în deplin acord cu cerințele transformărilor socioeconomice din Republica Moldova, dar până în prezent nu putem spune că aici există o respectare strictă și coerentă a lor, care ar demonstra, în același timp, că familia a devenit într-adevăr o prioritate a politicilor naționale. Cu atât mai mult că măsurile întreprinse în practica socială pe departe nu cuprind întreaga gamă de probleme cu care se confruntă actualmente instituția familiei.

Dintr-o perspectivă mai generală și a caracterului integrator al politicii familiale, luând deci în considerare și măsurile care nu vizează numai familia, dar pe care o influențează, pot fi evidențiate o diversitate de acțiuni, de mijloace de intervenție prin politica familială: legislația referitoare la protecția familiei; sistemul de prestații familiale (alocații pentru copii, beneficii pentru maternitate, beneficii pentru adopție, plasament familial, încredințare, beneficii pentru familiile monoparentale, pentru familiile sărace cu copii: alocații de suport, pentru chirie, energie etc.), serviciile sociale (învățământ, asistență medicală, servicii de îngrijire a preșcolarilor, de petrecere a timpului liber, dezvoltare psihică și intelectuală a copilului, servicii de îndrumare și consiliere a părinților, în special a celor tineri etc.), sistemul de asistență socială, sistemul fiscal (reduceri de impozite în funcție de

¹ ROBILA, M. *Politica familială pentru Republica Moldova*. Noiembrie, 2010.
[Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.demografie.md/files/1524_politici_familiale.pdf

numărul de copii aflați în întreținere, subvenții pentru produsele destinate copiilor sau credite, în special pentru familiile tinere), eliminarea unor restricții în domeniul informației și serviciilor ce vizează comportamentele familiale atât direct, cât și indirect etc.¹. Desigur, aceste măsuri sunt aplicate în mod diferit în diferite țări, ținând seama de tradițiile, resursele, contextele socioeconomice ale acestora.

Formularea măsurilor politice și coordonarea programelor privind viața familială atât în sectorul public, cât și în cel privat sunt puse ca sarcină unor anumite instituții guvernamentale. Până nu demult, politica de suport pentru familie în Republica Moldova era fragmentată la nivelul mai multor ministere și agenții. Abia în 2006, odată cu crearea Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului, redenumit în 2009 în Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF), a început a se prefigura un concept de politică privind familia unitară (în cadrul ei aflându-se și familia tânără), dar care nu este încă bine încheșat și suficient de clar articulat. Funcțiile principale ale MMPSF din Republica Moldova în domeniul politicii de protecție a familiei sunt următoarele: elaborarea și promovarea politicilor de stat și strategiilor naționale în domeniul politicilor de protecție a familiei; crearea cadrului legislativ și normativ necesar pentru punerea în aplicare a obiectivelor strategice, ajustarea cadrului juridic național la standardele internaționale; organizarea și coordonarea punerii în aplicare a politicilor de protecție a familiei; identificarea, în comun cu autoritățile administrației publice centrale și locale, precum și cu partenerii sociali, a efectelor politicii implementate de MMPSF etc. Alte organisme guvernamentale importante implicate în politica de protecție a familiei tinere în Republica Moldova sunt Ministerul Tineretului și Sportului, Ministerul Educației, Ministerul Sănătății.

¹ POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, p.142.

Familia se află în strânsă interconexiune cu toate aspectele vieții economice, sociale, culturale. Republica Moldova nu are o politică familială explicită (în sensul că ea cuprinde în mod expres măsuri pentru familie, programe specifice vizând atingerea unor obiective precise legate de familie), dar una implicită. Politicile familiale implicite, după cum menționează G. Vâlceanu, reunesc măsurile ce nu vizează direct familia, dar care o influențează; acestea vizează indivizi, segmente ale populației, anumite probleme sociale, precum și politici sectoriale¹.

În dependență de gradul în care politicile familiale afectează familia sau condițiile de viață, în Republica Moldova sunt promovate, în mare parte, *politicile ameliorative* care au ca scop îmbunătățirea condițiilor de viață ale familiei (indemnizații, alocații familiale etc.). În măsură mai mică sunt promovate *politicile de remediu* care constau în educarea vieții de familie și în oferirea de informații privind problemele familiale (servicii de consiliere familială, terapii ale familiei) și *politicile substituționale* care își propun să răspundă în primul rând problemelor rezultate din participarea tot mai activă a femeilor la activitățile extrafamiliale (serviciile de asistență a familiei – îngrijirea și/sau supravegherea copiilor sau persoanelor dependente, prestarea unor servicii menajere la domiciliu). O altă particularitate a politicilor sociale familiale din Republica Moldova este determinată de tendința europeană generală, acestea fiind centrate de cele mai multe ori pe individ, dar nu pe întregul sistem familial.

În plan general, principalul act normativ cu referire la cadrul familial este *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948), care consideră familia „elementul natural și fundamental al societății”, cu dreptul la ocrotire deplină din partea comunității. O importanță

¹ VÂLCEANU, G. și al. Probleme actuale ale populației și politici familiale în România. În: *Probleme economice*, 1992, nr.11-14.

deosebită are *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (1950), potrivit căreia, începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept. În conformitate cu același act juridic, soții se bucură de egalitate în drepturi și în responsabilități cu caracter civil, între ei și în relațiile cu copiii lor în ceea ce privește căsătoria, pe durata căsătoriei și cu prilejul desfacerii acesteia.

Un document important în protecția familiei din Uniunea Europeană îl reprezintă *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* (inițiat în iunie 1999 de către Consiliul Europei, dar proclamat, în mod oficial, la Nisa în decembrie 2000 de Parlamentul European, Consiliu și Comisie), care reunește într-un document unic drepturi ce se găseau anterior într-o varietate de instrumente legislative, cum ar fi legislațiile naționale și cea de la nivelul UE, precum și în convenții internaționale ale Consiliului Europei, Națiunilor Unite (ONU) și ale Organizației Internaționale a Muncii (OIM). Carta include un preambul și 54 de articole, grupate în șapte capitole, care conțin referiri inclusiv la drepturile și protecția familiei și a tinerilor: 1) *demnitatea*; 2) *libertățile* (respectarea vieții private și de familie, protecția datelor, dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie, dreptul la educație); 3) *egalitatea* (egalitatea în fața legii, egalitatea între bărbați și femei, drepturile copilului, drepturile persoanelor în vârstă); 4) *solidaritatea* (protecția în cadrul concedierii nejustificate, interzicerea muncii copiilor și protecția tinerilor la locul de muncă, viața de familie și viața profesională, securitatea socială și asistența socială, protecția sănătății); 5) *drepturile cetățenilor*; 6) *justiția* și 7) *dispoziții generale*. În Capitolul IV – Solidaritatea – este menționat că familia se bucură de protecție juridică, economică și socială, iar pentru a putea concilia viața de familie și viața profesională, orice persoană are dreptul de a fi

protejată împotriva oricărei concedieri din motive de maternitate, precum și dreptul la un concediu de maternitate plătit și la un concediu parental acordat în urma nașterii sau adopției unui copil¹.

Cu expirarea Strategiei de la Lisabona în 2010, în același an a fost adoptată Strategia *Europa 2020*, care, în scopul depășirii crizei economice profunde, propune o nouă viziune economică pentru următorii zece ani, stabilind cinci obiective majore – ocuparea forței de muncă, inovarea, educația, incluziunea socială și mediul/energia. Compartimentul *Educație* vizează în totalitate populația tânără, fiind denumit „Tineretul în mișcare”. Activitățile prevăzute în cadrul acestui compartiment au scopul de a spori performanțele sistemelor educaționale și atractivitatea pe plan internațional a învățământului superior european².

În plan național, instrumentele legislative fundamentale de la care pornesc politicile familiale sunt *Constituția Republicii Moldova* (1994) și *Codul Familiei* (2000), în care este stipulat că familia și relațiile de familie în Republica Moldova sunt protejate de stat.

O serie de acte legislative prezintă unele particularități cu privire la *reglementarea căsătoriei, celibatului, cuplurilor consensuale, divorțului, vârstei minime de căsătorie* în practica europeană și în cea națională. Astfel, în toate țările europene, inclusiv în Republica Moldova, consimțământul la căsătorie este deplin și liber, iar căsătoria este concepută ca fiind uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată potrivit dispozițiilor legale cu scopul de a întemeia o familie.

¹ *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: <http://europedirect.cdimm.org/wp-content/uploads/2013/12/carta.pdf>

² *Europa 2020: strategia Uniunii Europene pentru ocuparea forței de muncă și creștere economică* [Accesat 2.08.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV:em0028>

Cât privește uniunea consensuală, chiar dacă în anumite privințe este asemănătoare cu relația conjugală oficială, în Republica Moldova, precum și în unele state europene (Estonia, România, Elveția, Italia, Polonia etc.), ea nu are ocrotire legală. În alte țări europene, după cum se știe, concubinajul este legalizat (Belgia, Cehia, Franța, Islanda, Luxemburg, Portugalia, Marea Britanie, Grecia etc.).

În Belgia persoanele aflate în coabitare legală nu au dreptul să se căsătorească sau să fie cu o altă persoană în coabitare legală. Tot în această țară, partenerii pot specifica într-un contract sarcinile inerente în relația lor. Uniunea se bazează pe separarea proprietății sau partenerii pot face regimul ei de proprietate prin contract. De asemenea, coabitarea legală nu afectează drepturile sau obligațiile partenerilor individuali¹.

În Regatul Unit, cuplurile de același sex își pot legaliza relația prin încheierea unui parteneriat civil. Consecințele legale sunt în principiu identice cu cele ale căsătoriei, parteneriatul civil fiind denumit „căsătorie în toate aspectele, dar sub un nume diferit”. Nu există un regim special pentru cuplurile care locuiesc împreună fără a-și fi legalizat relația, denumită, de regulă, concubinaj. Este important să se rețină, însă, că instanțele de judecată dețin competențe extinse în ceea ce privește pronunțarea hotărârilor care vizează copiii, inclusiv plata unor sume și transferurile din proprietate². În Republica Moldova, după cum s-a menționat deja, cuplurile de același sex nu sunt acceptate actualmente de majoritatea populației, dat fiind educația ei în spiritul valorilor creștine ortodoxe și al celor derivate din raporturile firești dintre bărbat și femeie.

¹ *The institutional framework for family policies.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/1_1_i%20Government%20bodies.pdf

² *Cuplurile în Europa. Legea privind cuplurile în cele 27 țări ale UE. Cuplurile în Regatul Unit.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.coupleseurope.eu/ro/united-kingdom/topics>

În Grecia legislația prevede reglementarea „acordului liber de parteneriat”, care poate fi încheiat numai de persoane adulte de sex diferit. În urma încheierii acestui acord se reglementează relațiile patrimoniale dintre parteneri, problemele privind pensia alimentară, îngrijirea părintească și se stabilesc drepturile de succesiune. Acest tip de acord trebuie întocmit sub forma unui act autentic¹.

Vârsta minimă pentru căsătorie în Republica Moldova este de 18 ani – atât pentru bărbat, cât și pentru femeie. Pentru motive temeinice se poate încuviința încheierea căsătoriei cu reducerea vârstei matrimoniale, dar nu mai mult decât cu doi ani. Această prevedere figurează în legislația majorității statelor europene; excepție fac unele state în care căsătoria legală se permite de la 16 ani (Malta, Spania), de asemenea, unele state care permit căsătoria fetei de la vârsta de 15 ani (Lituania, Estonia). Menționăm că până în 2013 vârsta minimă legală pentru căsătorie în Spania era de 14 ani, fiind una dintre cele mai scăzute din lume. Majorarea vârstei de la 14 ani la 16 ani are ca scop îmbunătățirea sănătății și siguranței pentru copii și pentru adolescenți. De asemenea, în Spania, tinerii cu vârsta sub 18 ani au nevoie de acordul unui judecător sau al familiei pentru a se putea căsători.

Legislația moldovenească, asemenea celei din alte state europene (Germania, România, Italia, Ucraina, Federația Rusă etc.), oferă soților oportunitatea de a încheia contract matrimonial, prin intermediul căruia sunt determinate drepturile și obligațiile patrimoniale ale acestora în timpul căsătoriei și/sau în cazul desfacerii căsătoriei. Altfel spus, aceasta este o modalitate prin care soții se pot proteja de eventualele prejudicii patrimoniale în caz de divorț. Dacă inițial, în Republica Moldova, acest serviciu era solicitat doar de către cuplurile în care unul dintre parteneri

¹ *Cuplurile în Europa. Legea privind cuplurile în cele 27 țări ale UE. Cuplurile în Grecia.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil:
<http://www.coupleseurope.eu/ro/greece/topics>

era cetățean al altui stat, apoi în prezent contractele matrimoniale devin populare și printre familiile întemeiate de către moldoveni. Datele privind numărul contractelor matrimoniale încheiate în Republica Moldova nu sunt făcute publice, dar, conform surselor mass-media care au analizat acest subiect, ele nu sunt frecvente¹. Aceasta se întâmplă, probabil, din cauză că cetățenii țării noastre sunt prea puțin informați despre prioritățile contractului matrimonial, acesta fiind considerat de către multe persoane fără sens și inutil. O situație similară există și în unele țări vecine. Datele statistice prezentate, de exemplu, de Ministerul Justiției din Ucraina demonstrează că în anul 2010 au fost înregistrate aproape 306 000 de căsătorii și încheiate doar 1037 de contracte matrimoniale, ceea ce înseamnă că doar 0,3% din populația ucraineană a ales regimul matrimonial contractual². Există însă și state (Franța, Italia) în care contractele matrimoniale sunt încheiate de majoritatea celor ce se căsătoresc. Aceasta datorită faptului că în țările respective populația cunoaște importanța contractului matrimonial pentru liniștea familiei.

Cât privește divorțul, desfacerea căsătoriei, în Republica Moldova aceasta se realizează de către Oficiul de stare civilă în situațiile în care: există acordul comun al soților, nu au copii minori, nu există litigii referitoare la partaj, unul dintre soți a fost declarat dispărut, condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani etc. Pe cale judecătorească căsătoria se desface dacă: apar litigii între soți cu privire la copii, la partajul sau întreținerea soțului inapt de muncă etc. În opinia noastră, procedura legală de desfacere a căsătoriei nu este atât de complicată. Astfel, o particularitate a legislației unor țări ex-sovietice, inclusiv a Republicii Moldova, constă în limitarea promovării acțiunii de

¹ *Contractele matrimoniale, tot mai populare în Moldova*. [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: http://www.publika.md/contractele-matrimoniale--tot-mai-populare-in-moldova_1041141.html

² БРАЙЛЮВА, В. Любовь против расчёта. În: *События, Украина*, 2010.

divorț¹, în lipsa acordului soției, doar în timpul gravidității acesteia și timp de un an după nașterea copilului, dacă acesta este viu. În majoritatea țărilor europene (cu excepția Maltei și Vaticanului) legislația permite desfacerea căsătoriei prin divorț, însă pentru fiecare țară există unele elemente specifice acestei proceduri. Spre exemplu, în Belgia doar ruptura în fapt a vieții comune între soți este considerată singura și unica cauză a divorțului. De asemenea, desfacerea căsătoriei nu are niciun impact asupra îndeplinirii atribuțiilor și responsabilităților parentale².

În Franța se disting patru cazuri de divorț: divorț prin consimțământ reciproc, divorț prin acceptarea rupturii mariajului, divorț prin alterarea definitivă a legăturii conjugale (abandonarea familiei) și divorțul pentru greșeli intolerabile. Divorțul presupune consecințe deosebite asupra normelor privind exercitarea autorității părintești, această autoritate fiind încredințată de comun acord cu părinții. Cu toate acestea, judecătorul poate decide să încredințeze exercitarea autorității unui părinte în interesul suprem al copilului. Fiecare părinte trebuie să continue să contribuie la întreținerea și educația copilului. Acordarea unei pensii alimentare unuia dintre soți în Franța este o măsură provizorie. Astfel, după ce divorțul a fost pronunțat, unul dintre soți poate pretinde de la celălalt plata unei indemnizații compensatorii. Suma este determinată de către judecător în funcție de veniturile și nevoile fiecărui soț³.

În România, divorțul se poate pronunța prin acordul soților (pe cale judiciară, pe cale administrativă sau prin procedură notarială). În lipsa acordului, divorțul se poate pronunța de către instanța de judecată.

¹ *Codul Familiei al Republicii Moldova*, art.34.

² *Divorce and parenthood*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/4_2_i%20Legislation%20on%20divorce.pdf

³ *Rețeaua Judiciară Europeană în materie civilă și comercială. Divorce – France*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-fr-ro.do?clang=fr#toc_1

Conform art. 373 din *Codul Civil al României*, divorțul poate avea loc: prin acordul soților; în situația în care raporturile dintre soți sunt grav vătămăte și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă; la cererea unuia dintre soți după o separare în fapt care a durat cel puțin 2 ani și la cererea aceluia dintre soți a cărui stare de sănătate face imposibilă continuarea căsătoriei. Instanța de tutelă hotărăște, odată cu pronunțarea divorțului, asupra raporturilor dintre părinții divorțați și copiii lor minori. De regulă, după divorț, autoritatea părintească revine în comun ambilor soți. Instanța de tutelă stabilește locuința copilului minor la părintele cu care locuiește în mod statornic, părintele separat de copil având dreptul de a avea legături personale cu acesta. Instanța stabilește contribuția fiecărui părinte la cheltuielile de creștere, educare, învățatură și pregătire profesională a copiilor. În România, prin desfacerea căsătoriei, obligația de întreținere între soți încetează. Soțul divorțat are dreptul la întreținere, dacă se află în nevoie din pricina unei incapacități de muncă survenite înainte de căsătorie ori în timpul căsătoriei sau în decurs de un an de la desfacerea căsătoriei (însă numai dacă incapacitatea este cauzată de o împrejurare în legătură cu căsătoria). Un aspect important este că prin mediere pot fi rezolvate neînțelegerile dintre soți privind continuarea căsătoriei, exercițiul drepturilor părintești, stabilirea domiciliului copiilor, contribuția părinților la întreținerea copiilor, precum și orice alte neînțelegeri care apar în raporturile dintre soți cu privire la drepturi de care ei pot dispune potrivit legii¹. În Republica Moldova, deși a fost elaborat și aprobat cadrul legal cu privire la mediere² și au fost pregătiți mai mulți specialiști în domeniul dat, până la momentul actual aceștia nu activează.

¹ *Rețeaua Judiciară Europeană în materie civilă și comercială. Divorțul – România*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-ro-ro.do?member=1

² Lege Nr.134 din 14.06.2007 cu privire la mediere. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.188-191.

Stabilirea accesului la mijloacele de control al fecundității/reglementarea avortului este un alt compartiment important al politicilor familiale, reglementat de legislație. În Republica Moldova statul garantează neamestecul său în exercitarea de către persoană a dreptului la libera deliberare asupra reproducerii. În perioada sovietică, lipsa copiilor de la o anumită vârstă era penalizată prin aplicarea diverselor amenzi, urmărindu-se scopul de a încuraja crearea de familii și creșterea natalității. La etapa actuală, cuplul beneficiază de dreptul de a lua o hotărâre independentă referitor la maternitate, el poate decide asupra numărului de copii pe care să-i nască, când să-i nască, în căsătorie sau în afara căsătoriei. Operația pentru întreruperea artificială a sarcinii poate fi făcută la un termen de cel mult 12 săptămâni numai în instituțiile curative de stat. După acest termen efectuarea avorturilor este posibilă până la 22 săptămâni în baza unui motiv medical, socioeconomic, precum și de ordin personal cu o autorizație specială din partea unei comisii medicale.

În întreg spațiul european măsurile de planificare familială forțată (contracepție, avort sau sterilizare) sunt excluse. O practică pozitivă implementată în Germania (care, considerăm, ar trebui promovată și în Republica Moldova) constă în faptul că, înainte de avort, toate femeile participă la ședințe de consiliere, care au rolul de a le convinge să renunțe la întreruperea sarcinii; femeilor însărcinate li se aduce la cunoștință că pot beneficia de sprijin financiar în cazul în care se hotărăsc să continue sarcina¹. Campaniile informative ale statelor europene privind planificarea familială și de promovare a unor metode contraceptive nu constituie încălcări ale acestui drept, atât timp cât ele nu conțin niciun element de constrângere.

¹ ELMAN, R. *Politicile sexuale și Uniunea Europeană*. Chișinău: TEHNICA-INFO, 2001, p.103.

În dependență de legislația cu referire la avort, țările UE se împart în 3 grupuri¹. În primul grup de țări se află Malta, Irlanda și Polonia, unde avortul este interzis prin lege. Malta interzice cu desăvârșire avortul, pe orice motiv. În Irlanda, avortul este permis doar dacă viața mamei este în pericol iminent și care nu poate fi îndepărtat altfel. Constituția Irlandei prevede că fătul este persoană umană cu drepturi depline. În Polonia, teoretic se poate apela la avort dacă sarcina a apărut în urma unui viol, incest, dacă fătul are malformații grave sau dacă viața și sănătatea mamei sunt puse în pericol; practic însă, atât reglementările specifice, cât și sprijinul acordat de stat în asistarea femeilor care intenționează să apeleze la întreruperile de sarcină, reduc nesemnificativ numărul avorturilor.

Cel de al doilea grup de țări include statele în care se pot face avorturi în anumite condiții, mai relaxate (motivate financiar și medical): Cipru, Finlanda, Luxemburg și Marea Britanie. Avortul motivat de situația socială și materială dificilă este permis practic doar în Marea Britanie (care ar trebui mai degrabă inclusă în grupul al treilea) și Finlanda.

În grupul al treilea sunt incluse toate celelalte state ale UE, unde avortul este disponibil „la cerere”. Starea dată a lucrurilor este caracteristică pentru țările foste comuniste, cu excepția Poloniei. Este vorba de țările baltice, Bulgaria, Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, țări care aveau o astfel de legislație încă de pe timpurile „cortinei de fier” (lucru explicabil, întrucât prima țară din lume care a legalizat avortul în 1922 a fost URSS) și țările occidentale, chiar și cele catolice – Italia și Spania. În țările în care avortul este acceptat „la cerere” limita de vârstă a sarcinii este, în general, săptămâna a 12-a, cu excepția Sloveniei,

¹ *Legislația privind avortul în țările Uniunii Europene.* [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: <http://provitabucuresti.ro/docs/stat/legislatia.avortului.UE.pdf>

Portugaliei – săptămâna a 10-a, României – săptămâna a 14-a și Suediei – săptămâna a 18-a.

În Republica Moldova, actul normativ fundamental *în domeniul protecției sociale a populației, inclusiv a familiei*, este Constituția țării, care prin art. 43, 44, 47, 48 garantează dreptul la muncă, la asistență și protecție socială. Printre alte legi importante cu referire la protecția socială a familiilor din Republica Moldova se enumeră: Legea asistenței sociale, Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, Legea privind cantinele de ajutor social, Legea Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației, Legea privind drepturile copilului, Legea cu privire la ajutorul social, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, Legea cu privire la serviciile sociale, Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, Legea cu privire la protecția socială suplimentară a unor categorii de populație, Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la eficientizarea sistemului de asistență socială etc.

Acele normative cu referire directă la protecția familiei din Republica Moldova sunt completate de Strategiile Naționale cu privire la protecția copilului și familiei. Prima Strategie a fost elaborată și aprobată în anul 2003, acțiunile fiind preconizate pentru cinci ani. În anul 2012 a fost elaborat Proiectul Strategiei de protecție a familiei și copilului cu 3 priorități-cheie pentru anii 2013-2020, aceasta fiind aprobată abia în 2014 cu denumirea *Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020*¹. Analizând comparativ aceste documente, putem constata că subiectul principal în ambele Strategii este copilul, iar cel secundar – instituția familiei, majoritatea acțiunilor incluse fiind axate pe ameliorarea situației copilului. Important este ca printr-o asemenea

¹ Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.160-166.

abordare să nu se ignoreze familia, familia tânără, în interiorul căreia se află copilul și de situația careia în întregime depinde situația copilului. Susținerea familiei, după cum s-a menționat anterior, este mijlocul cel mai eficace de a oferi copiilor condiții normale de viață, iar o politică socială corespunzătoare de suport pentru copil trebuie să dezvolte în primul rând o politică coerentă de protecție a familiei. Politicile centrate pe familie facilitează crearea de familii stabile, asigurate economic, iar prin răspândirea acestui tip de familie se îmbunătățește și statutul copilului.

În ambele Strategii se optează pentru creșterea și educarea copilului în cadrul familiei, doar că acțiunile diferă. Dacă în prima Strategie acestea urmau să se realizeze prin elaborarea unui mecanism de prevenire a intrării copilului în sistemul rezidențial de îngrijire și de reintegrare în familie și prin revederea și determinarea criteriilor de plasare a copiilor în îngrijirea rezidențială, atunci în cea de a doua – prin continuarea și finalizarea reformei sistemului rezidențial de îngrijire a copilului și prin reducerea efectelor negative ale migrației părinților asupra copiilor rămași singuri. În ultima Strategie, domeniul prevenirii și combaterii abuzului, violenței, exploatării copiilor este prezentat într-o formă mai clară prin acțiuni concrete, comparativ cu cea din 2003, unde acest domeniu era prezentat prin acțiuni fragmentare.

Un aspect novator și pozitiv al *Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020* ține de introducerea unui compartiment ce vizează *concilierea vieții de familie cu activitatea profesională* prin promovarea campaniilor de conștientizare în scopul eliminării stereotipurilor privind rolurile femeilor și bărbaților în familie și în societate; corelarea acestor politici cu alte politici în domeniul încadrării în câmpul muncii și al nediscriminării. Însă, în ambele Strategii nu sunt evidențiate aspecte, precum: protecția familiei tinere implicate în procesul de creștere și educare a copilului, stabilitatea maritală a

acesteia, combaterea sărăciei, promovarea modelului familial bazat pe căsătorie.

Este de apreciat faptul că în ultimii ani se conturează tendința de a perfecționa cadrul legal de protecție a familiei și copilului în conformitate cu cerințele societății. Astfel, începând cu 01.01.2014 a intrat în vigoare Legea nr.140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situații de risc și a copiilor separați de părinți. În conformitate cu principiile din această lege, copiilor li se asigură creșterea și educarea lor în familie, APL având un rol determinant în protecția fiecărui copil din comunitate. În concluzie cu specialiștii pentru protecția drepturilor copilului, APL asigură stabilirea/retragerea statutului de copil rămas temporar fără ocrotire părintească și de copil rămas fără ocrotire părintească, ține la evidență copiii rămași temporar fără ocrotire părintească și copiii rămași fără ocrotire părintească aflați în plasament planificat, întreprinde măsuri de informare a populației privind drepturile copilului etc. De asemenea, autoritatea tutelară locală este obligată să se autosesizeze și/sau să asigure recepționarea și înregistrarea sesizărilor despre copiii aflați în situație de risc.

Cu referire strictă la tineret, putem menționa *Strategia pentru Tineret 2004-2006* și *Strategia Națională pentru tineret pe anii 2009-2013*. Analizând aceste Strategii, autorii s-au referit în special la măsurile de susținere a familiei tinere, identificând măsuri directe și indirecte de protecție a familiei. Astfel, am stabilit că în cadrul Strategiei pentru Tineret 2004-2006 figurau doar două *măsuri directe* pentru familiile tinere – elaborarea mecanismului privind compensarea cheltuielilor pentru întreținerea în instituțiile preșcolare a copiilor din familiile studențești și elaborarea cadrului legislativ privind sistemul de creditare a tinerelor familii pentru construcția sau procurarea locuințelor. *Acțiunile indirecte* care vizează familia tânără sunt: elaborarea mecanismului privind modul de stimulare a agenților economici pentru

încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior; organizarea periodică a târgurilor locurilor de muncă la nivel local, regional și național; crearea și actualizarea permanentă a bazei de date pentru angajarea tinerilor; elaborarea mecanismului de susținere a tinerilor specialiști prin crearea condițiilor: locuință, salariu, ajutor material etc. Majoritatea măsurilor din cadrul acestei strategii, fie n-au fost întreprinse, fie n-au dat rezultatul scontat din cauza inexistenței mecanismului de implementare și a resurselor financiare insuficiente.

În *Strategia Națională pentru tineret pe anii 2009-2013* există un compartiment aparte dedicat politicilor sociale pentru familiile tinere, ceea ce lipsea în Strategia precedentă. Măsura de creare a unui sistem de ipotecare a locuințelor pentru familiile tinere se repetă; alte acțiuni noi care au fost introduse și care se impun ca absolut necesare de a fi implementate în practică sunt: crearea mecanismelor de conciliere a vieții de familie cu cea profesională, eficientizarea prestărilor sociale adresate familiilor tinere. În mare parte, aceste acțiuni de asemenea n-au fost realizate în practică, situație recunoscută și de persoanele intervievate din cadrul Ministerului Tineretului și Sportului: „*Până în prezent majoritatea acestor măsuri nu sunt materializate, fiindcă nu există nici mecanismul de implementare și nici acoperire financiară*” (IIA_E_43). O altă problemă legată de implementarea acțiunilor prevăzute de această Strategie este desființarea funcției de specialist în probleme de tineret din cadrul primăriilor. Funcțiile disponibile în sate au fost lichidate, rămânând doar un lucrător de tineret în raion, fără a fi introduse alte posibilități de lucru cu această categorie de populație. Funcția lucrătorului de tineret se cere, desigur, a fi restabilită sau aceasta ar putea fi îmbinată cu funcția asistentului social din primărie.

Actualmente, se află în stadiu de dezbatere publică *Strategia Națională de dezvoltare a sectorului de tineret pentru anii 2014-2020*. În cadrul acestei Strategii au fost identificate patru direcții prioritare de

intervenție: participarea tinerilor; serviciile pentru tineri; oportunitățile economice pentru tineri și consolidarea sectorului de tineret¹. Deși în conformitate cu această Strategie printre beneficiari se enumeră și familiile tinere, acțiuni directe care să vizeze ameliorarea situației familiei tinere nu sunt prevăzute.

Unele aspecte cu privire la influențarea situației tinerilor sunt reflectate și în *Strategia Națională de dezvoltare „Moldova 2020”*. În acord cu documentul dat, una din viziunile strategice promovate constă în corelarea cererii pieței forței de muncă și ofertei educaționale. În același timp, vor fi fortificate capacitățile de prognozare a forței de muncă, punându-se accent pe crearea oportunităților de formare profesională pe parcursul vieții².

Constatăm că *Legea cu privire la tineret*, care este în vigoare din 1999, este învechită și necesită a fi modificată pentru a fi adusă în concordanță cu prevederile actuale ale legislației internaționale în domeniul tineretului și pentru ca să stabilească un cadru concret de cheltuieli pentru tineret. În 2014 s-a lucrat la un nou proiect al Legii cu privire la tineret³, dar care actualmente nu este încă aprobat.

Dezvoltarea diverselor programe în domeniul tineretului este extrem de necesară, ținându-se cont de faptul că Indicele Dezvoltării Tinerilor din Moldova (IDT) are o valoare mai redusă decât Indicele Dezvoltării Umane (IDU). Astfel, în 2008 valoarea IDT era 0,676, iar a IDU de 0,720⁴, ceea ce demonstrează că dezvoltarea tinerilor necesită să

¹ *Strategia Națională de dezvoltare a sectorului de tineret pentru anii 2014-2020*.

[Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.particip.gov.md/public/documente/142/ro_1667_Anexaa-Sectorului-de-Tineret-2014-2020.pdf

² Lege Nr.166 din 11.07.2012 pentru aprobarea Strategiei Naționale de dezvoltare „Moldova 2020”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.245-247.

³ *Proiect de lege cu privire la tineret*.

⁴ *Tinerii din Moldova în 2008. Studiu privind situația tinerilor din Republica Moldova în anul 2008*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil:

www.unicef.org/moldova/02-2009_Rom_Youth_in_Moldova_SitAN.doc

fie inclusă în continuare în lista priorităților de dezvoltare umană din Moldova. Analiza celor trei componente ale IDT demonstrează că cel mai înalt indice este cel al sănătății (0,719 puncte), urmat de indicele educației (0,707 puncte), ultimul fiind indicele de venit (0,541 puncte). (Date mai noi cu privire la raportul dintre IDT și IDU nu există).

Un rol important în protecția instituției familiei la etapa actuală revine **politicilor financiare** destinate familiilor. La acest capitol o atenție deosebită acordăm analizei aspectelor: distribuția veniturilor, sistemul de indemnizații oferite familiilor cu copii, alocațiile, ajutoarele bănești și prestațiile de altă natură.

Veniturile și repartitia lor se constituie în instrumente ale politicii familiale în măsura în care se supun următoarelor obiective: garantarea veniturilor familiale minime necesare unui trai decent, menținerea puterii de cumpărare a veniturilor disponibile ale familiei (compensare, indexare). Veniturile disponibile ale familiei exprimă capacitatea de consum și economisire, constituie resursele de care dispune familia în vederea satisfacerii nevoilor sale materiale și spirituale¹.

Menționăm din start că în Republica Moldova nu este asigurat un echilibru dintre venituri și cheltuieli, avându-se în vedere că cheltuielile depășesc veniturile. Astfel, potrivit datelor BNS, în anul 2013 venitul disponibil mediu lunar pentru o persoană a fost de 1681,4 lei, iar cheltuielile medii au fost de 1775,8 lei. De asemenea, veniturile acumulate de populație permit cu greu asigurarea minimumului de existență; în aceeași perioadă de referință acest indicator avea valoarea de 1612,3 lei. Veniturile familiei nu pot fi rupte de contextul economic al țării; astfel, raportând valoarea veniturilor la prețurile produselor constatăm că primele sunt foarte mici. Faptul că doar 41,6 din venituri

¹ DUMITRESCU, G. Veniturile familiei – instrument al politicii familiale. În: *Calitatea vieții. Teorie și practică socială*. 2008, nr.3–4, p.161.

constituie plățile salariale¹ demonstrează dependența multor familii de remitențele trimise de peste hotare și de indemnizațiile, alocațiile oferite prin sistemul de protecție socială.

Indemnizațiile acordate familiilor cu copii sunt diferite de la o țară la alta sub aspectele: criteriile de eligibilitate, beneficiarii, cuantumurile, sursele de finanțare și administrarea lor. Din această perspectivă pot fi identificate trei categorii de țări europene. Astfel, țările europene, care au ca scop creșterea natalității, fie adoptă prestații universale, valoarea lor crescând odată cu rangul copiilor, concedii de maternitate generoase (Franța, Luxemburgul, Austria), fie se axează pe o egalitate totală între soți în toate domeniile, pe un sistem de impozitare specific, pe familie și pe concilierea vieții profesionale cu viața familială (Suedia, Finlanda, Norvegia, Danemarca). Ambele modele asigură o rată de fertilitate înaltă, însă costurile primului model, după cum menționează specialiștii în domeniu, sunt cu mult mai mari decât ale celui de-al doilea. În cadrul unui alt model (celui de-al treilea) se acordă prestații familiale numai cu scopul reducerii sărăciei, adică păturilor celor mai defavorizate (Regatul Unit, Spania, Grecia).

În Republica Moldova, indemnizațiile adresate familiilor cu copii reprezintă principalul suport economic din partea statului și este exprimat sub formă de plăți unice sau periodice acordate familiei pentru nașterea, îngrijirea și întreținerea copilului. Caracteristic pentru Republica Moldova este că prestațiile sociale pentru copii sunt preponderent universale, adică se acordă indiferent de nivelul de bunăstare și nu doar familiilor sărace.

De *indemnizațiile de maternitate* pot beneficia femeile asigurate, soțiile aflate în întreținerea soților salariați și șomerele. Cuantumul lunar

¹ *Veniturile și cheltuielile populației în anul 2013*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4355>

al acestei indemnizații este de 100% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 6 luni calendaristice. O practică pozitivă caracterizează România și alte țări, care pe lângă alocația pentru nou-născuți mai acordă și trusoul pentru nou-născut, cumulând aproximativ un salariu minim. Trusoul pentru nou-născuți cuprinde haine, lenjerie și produse pentru îngrijire – în valoare fixă, se acordă tuturor copiilor, indiferent de rangul nașterii.

De *indemnizația unică la naștere* pot beneficia atât femeile asigurate, cât și cele neasigurate*. Cuantumul diferă în dependență de rangul copilului. Pe parcursul perioadei din 1998 până în 2015 indemnizația unică la nașterea primului copil a crescut de la 144 de lei până la 3100 de lei. Până în 2005 indemnizațiile plătite pentru fiecare următor copil erau mai mici decât cele alocate pentru nașterea primului copil, în condițiile când sporul natural al populației era negativ. Rațională era încurajarea nașterii celui de-al doilea copil din momentul în care familiile tinere nu refuză apariția primului copil, dar a următorilor. Din 2005 până în 2007 indemnizația unică la nașterea primului copil și a următorului erau egale (în 2005 – 500 de lei, în 2006 – 800 de lei, în 2007 – 1000 de lei); începând cu 2008 indemnizația la nașterea primului copil a devenit mai mică decât la nașterea fiecărui copil următor (1200 de lei pentru copiii de rangul 1 și 1500 de lei pentru următorii). Totuși, diferența dintre indemnizația unică la primul copil și cea alocată la următorul copil nu este considerabilă (300 de lei în 2015). Aceasta din urmă la fel s-a majorat de la 108 lei în 1998 până la 3400 de lei în 2015.

Dacă comparăm suma indemnizației unice din Republica Moldova cu valoarea acesteia din unele țări din regiune, spre exemplu

* Persoană neasigurată reprezintă persoana fizică, aptă de muncă, domiciliată în Republica Moldova și nu a plătit contribuții de asigurări sociale.

din Federația Rusă, unde cuantumul ei este de 6000 de ruble rusești¹, am putea spune că există o diferență simțitoare (6000 de ruble ar fi actualmente circa 2000 de lei moldovenești). Este necesar să subliniem însă că suportul oferit familiilor tinere din Federația Rusă este determinat și de resursele economice ale fiecărei regiunii, acestea variind de la caz la caz. În conformitate cu Legea nr. 4 din 28 ianuarie 2004 cu privire la tineret, în Moscova, de exemplu, la nașterea primului copil tuturor tinerilor cu vârsta de până la 30 de ani, care au viză de reședință în oraș, indiferent de faptul dacă sunt angajați sau nu, li se acordă o alocație unică. Suma oferită este în valoare de cinci salarii minime stabilite pe cap de locuitor în orașul Moscova. Resursele financiare sunt oferite din bugetul administrației acestui oraș. În Federația Rusă mai funcționează și Programul „Capitalul matern”, conform căruia familiile, în care s-au născut al doilea copil (după 01.01.2007) și următorii, beneficiază de certificatul Programului². Capitalul matern poate fi primit atât de femei, cât și de bărbați, suma acestuia fiind în 2007 de 250 000 ruble rusești, iar în 2015 preconizându-se să fie de 453 026 ruble rusești. Acești bani pot fi folosiți (doar după trei ani din momentul în care se obține certificatul de beneficiar al Programului „Capitalul matern”) pentru cumpărarea sau construcția unei locuințe, achitarea studiilor viitoare ale copilului etc.

În Republica Belarus, suportul oferit la nașterea copilului de asemenea este diferențiat în funcție de rangul copilului. Astfel, la nașterea copilului de rangul unu se acordă suma a două salarii minime pe economie (circa 184 dolari SUA), iar la nașterea copilului de rangul 2 și mai mult se acordă suma a trei salarii minime (circa 276 dolari SUA).

¹ КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*, p.99.

² Федеральный закон от 29 декабря 2006 года N 256-ФЗ „О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей”. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.rg.ru/2006/12/31/roditelyam-dok.html>

Cu mult mai mare este valoarea suportului oferit în Ucraina, acesta fiind de aproximativ 1685 dolari SUA. Prima parte de 675 dolari SUA se acordă imediat la nașterea copilului și cealaltă parte (1010 dolari SUA) se achită pe parcursul următoarelor 12 luni în câteva rate. În Australia, începând cu 01.07.2004, familia tânără, odată cu apariția nou-născutului, beneficiază de o indemnizație unică în sumă de aproximativ 2300 dolari SUA. În Belgia, indemnizația oferită la nașterea primului copil este de 1003 Euro, iar la nașterea celui de al doilea copil și următorilor – de aproximativ 755 Euro¹.

Chiar dacă valoarea indemnizației unice la naștere în Republica Moldova depășește minimul de existență (1627 de lei în 2014), trebuie de menționat că acest transfer bănesc este unic și asigură financiar existența unui copil doar pentru o perioadă scurtă de timp. Esența acestei indemnizații constă în acoperirea unor cheltuieli importante survenite odată cu nașterea copilului – leagăn, cărucior etc. Deci, dacă raportăm cuantumul acestei indemnizații la prețul acestor bunuri, atunci valoarea produselor depășește cu mult pe cea a indemnizației. Conform Proiectului de lege privind indemnizațiile adresate copiilor, care urma să intre în vigoare la 01.01.2015, indemnizația unică la nașterea copilului trebuia să se stabilească în țara noastră în cuantum egal cu valoarea monetară a coșului minim de bunuri necesare la nașterea copilului, în baza calculelor prezentate de BNS².

Femeile asigurate au dreptul la *indemnizația lunară pentru creșterea copilului* de la data nașterii până la vârsta de 3 ani. La moment, cuantumul lunar al acestei indemnizații este de 30% din baza de calcul stabilită și nu poate fi mai mică de 400 de lei pentru fiecare

¹ КУЗЬМИНА, Л. М. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*, p.136-137.

² *Proiectul Legii privind indemnizațiile adresate copiilor*. [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: http://www.particip.gov.md/public/documente/139/ro_1267_pr.Legii.indemnizatii.pentru.copii.pdf

copil. Concomitent este necesar să menționăm că baza de calcul nu poate depăși suma a cinci salarii medii lunare pe economie prognozate pe anul respectiv¹.

Potrivit prevederilor aceluiași Proiect de lege, începând cu 2015, indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului, pentru persoanele neasigurate, urma să se acorde până la împlinirea de către copil a vârstei de 3 ani, apreciată în baza calculelor valorii minimului de existență prezentate de BNS pentru anul precedent². În comparație cu alte țări europene, indemnizația lunară de îngrijire a copilului în Republica Moldova rămâne a fi cu mult mai mică. Astfel, în Germania indemnizația lunară pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 1 an este de 67% din salariul mediu și nu poate fi mai mare de 1800 Euro lunar³.

O modificare recentă în cadrul normativ stabilește că mamele, care lucrează în condițiile timpului de muncă parțial sau la domiciliu, pot beneficia pe lângă salariu și de indemnizația lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului⁴. În 2013 mărimea medie a indemnizației lunare pentru îngrijirea copilului până la 3 ani pentru persoanele asigurate a fost de 997,9 lei. Femeile neasigurate beneficiază de această indemnizație de la nașterea copilului până la 1,5 ani și constituie 400 de lei. Chiar dacă la moment se înregistrează creșterea cuantumului la aceste indemnizații, în 2013 ele permiteau acoperirea minimului de existență pentru copii în proporție de doar 49,1 la sută în cazul

¹ Lege Nr.289 din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.168-170.

² *Proiectul Legii privind indemnizațiile adresate copiilor.*

³ КУЗЬМИНА, Л. М. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*, p.137.

⁴ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.460 din 24 martie 2008 pentru aprobarea modificărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr.1478 din 15 noiembrie 2002, cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.66-68.

indemnizațiilor pentru îngrijirea copiilor cu vârsta de până la 1,5 ani pentru persoanele neasigurate și în proporție de 75,5 la sută pentru persoanele asigurate¹.

Un alt aspect important este că mamele pot beneficia de această prestație socială și în situația în care continuă să desfășoare activitate pe bază de contract individual de muncă pe durată determinată. Acest lucru oferă părinților posibilitatea să multiplice veniturile necesare creșterii copilului.

Unii experți autohtoni (C. Popescu) propun extinderea duratei de acordare a indemnizației pentru persoanele neasigurate, de la 1,5 ani la 2 ani. Astfel, această indemnizație urmează să fie stopată doar la vârsta la care Codul Educației permite deja includerea copiilor în grădinițele cu finanțare de stat. Suplimentar se recomandă completarea criteriilor de eligibilitate a persoanelor asigurate, încât o parte din persoanele definite la moment ca neasigurate și neeligibile pentru a beneficia de concediu de trei ani să devină eligibile (părinții studenți la studii cu frecvență, șomerii etc.). O altă propunere ține de oferirea mai multor alegeri părinților asigurați în ceea ce privește concediul de îngrijire a copilului. Schemele propuse pentru a fi oferite la libera alegere sunt: schema clasică de 3 ani calculat cu 30% din salariu; sau 2 ani total (anul 1 calculat 60%, anul 2 la 30%, anul 3 rămâne cu drept de concediu neplătit). Pe termen mediu se poate recomanda și introducerea schemei de 1 singur an la 90% din salariu (anul 2 și 3 rămânând cu drept de concediu neplătit)².

¹ *Raportul dintre indemnizațiile pentru copii și minimul de existență pentru copii (2006-2013)*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil:

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=200&>

² POPESCU, C. *Reforma concediului de îngrijire a copiilor de vârsta 0-3/3-6 ani: mai scurt, mai bine plătit, urmat de servicii bune de creșă/grădiniță*. Chișinău:

Expert-Grup, octombrie 2015, p. 5-15. [Accesat 29.10.2015] Disponibil:

<http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1177-reforma-concediu-copil&category=7>

Indemnizația pentru îngrijirea copilului bolnav se acordă în cazul îmbolnăvirii copilului până la vârsta de 7 ani, a copilului cu handicap cu afecțiuni intercurente până la împlinirea vârstei de 16 ani pentru o perioadă de cel mult 14 zile în cazul asistenței medicale de ambulator sau pentru o perioadă de cel mult 30 de zile calendaristice în cazul acordării asistenței medicale în staționar.

Creșterea cuantumului indemnizației unice la naștere, precum și a celei lunare pentru îngrijirea copilului nu au dus la creșterea fertilității, chiar dacă, potrivit teoriei economice neoclasice, acest lucru s-ar fi așteptat, fiind vorba de o reducere a costului unui copil ca rezultat al creșterii veniturilor în urma transferurilor unor plăți. Unele cercetări au arătat că o creștere cu 25% a alocațiilor familiale ar avea ca efect o creștere a fertilității totale cu 0,07 copii per femeie¹. Aceste creșteri sunt totuși nesemnificative pentru cerințele actuale de socializare a copiilor, dacă mai ținem cont și de nivelul inflației, devalorizarea leului etc. Totodată, este un adevăr și faptul că asigurarea unui nivel material mai înalt nu influențează direct problema reproducerii.

În conformitate cu prevederile Proiectului de lege privind indemnizațiile adresate copiilor, începând cu 2015 părinții urmează să beneficieze și de indemnizație unică pentru școlarizarea copilului stabilită în cuantum egal cu valoarea monetară a coșului minim de bunuri necesare pentru școlarizarea copilului în primul an de studii, în baza calculelor prezentate de BNS². (Cu regret, până în prezent acest proiect nu este aprobat). Este strict necesar ca toate prestațiile descrise *supra* să fie protejate de inflație printr-o indexare echitabilă în raport cu prețurile. Demografi iluștri în domeniu (V. Ghețau etc.) au stabilit că

¹ *Elaborarea metodologiei de evaluare a impactului politicilor familiale asupra comportamentului și evoluției structurilor familiale.* [Accesat 28.06.2015]

Disponibil: <http://www.meipf.ro/pdf/INCSMPS%20faza%20III.pdf>

² *Proiectul Legii privind indemnizațiile adresate copiilor.*

acordarea unor concedii însoțite de indemnizații generoase poate influența creșterea natalității copiilor de rangul 2. Astfel, în România, în anii 2003-2005 s-a observat creșterea numărului de femei, cu salarii inferioare cuantumului indemnizației, aflate la primul copil. Beneficiind de indemnizație generoasă de creștere a copilului timp de 24 de luni, ele și-au planificat al doilea copil pentru a avea încă 24 de luni de concediu de creștere a copilului în aceleași condiții financiare¹.

Analizând practica unui șir de țări europene în domeniul protejării familiei, constatăm că în aceste țări există un șir de alocații care ar putea fi benefice și familiilor tinere din Republica Moldova: alocație pentru alăptare (Franța), alocație specială pentru părinții studenți (Danemarca), alocațiile pentru familiile sărace (Ungaria, Bulgaria, Franța). În Federația Rusă, femeilor li se mai acordă pe parcursul a 12 luni de zile o alocație în sumă de 300 de ruble rusești, în cazul în care întreprinderea/organizația în care activau a fost lichidată sau s-a restructurat. În România, tuturor copiilor în vârstă de până la 18 ani, dar și tinerilor în vârstă de peste 18 ani, până la terminarea învățământului liceal sau profesional li se acordă alocația de stat fără testarea veniturilor familiei. Alocația de stat pentru copii este de 200 RON pentru toți copiii până la 2 ani, respectiv 3 ani pentru copilul cu handicap și de 42 RON pentru copiii cu vârste între 2 și 18 ani. Tot în România se acordă și indemnizație de suport pentru familiile cu copii – un beneficiu direcționat către familiile cu copii și venituri reduse, nivelul acestei indemnizații fiind determinat de intervalul de venit în care se încadrează familia. Astfel, în condițiile în care familia realizează venituri nete lunare pe membru de familie de până la 184 RON, ea beneficiază de alocație complementară. Cuantumul alocației familiale

¹ GHEȚĂU, V. *Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, p.47.

complementare este de: a) 38 RON pentru familia cu un copil; b) 44 RON pentru familia cu 2 copii; c) 49 RON pentru familia cu 3 copii; d) 54 RON pentru familia cu 4 sau mai mulți copii. Pentru familiile beneficiare de ajutor social în baza Legii nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, alocația complementară se majorează cu 25%¹. Toate aceste practici ar putea fi preluate și de Republica Moldova, constituind un aport semnificativ în susținerea familiilor tinere.

Alocațiile sociale de stat reprezintă o sumă de bani achitată lunar sau o singură dată din bugetul de stat persoanelor care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie. Conform *Legii Republicii Moldova privind pensiile de asigurări sociale de stat*, nr. 156 din 14.10.1998², cetățenii Republicii Moldova pot beneficia de alocație pentru invalizi, alocații pentru copii în cazul pierderii întreținătorului, alocație pentru persoanele vârstnice și alocație pentru îngrijire.

În categoria *ajutoarelor bănești* se include ajutorul social, ajutorul material, ajutorul pentru perioada rece a anului și ajutorul pentru cazul de deces. Cu scopul direcționării prestațiilor sociale către cei mai săraci, la 13 iunie 2008 Parlamentul a adoptat *Legea Republicii Moldova cu privire la ajutorul social*, nr. 133 din 13.06.2008³, urmărindu-se asigurarea unui venit lunar minim garantat familiilor defavorizate. Cuantumul lunar al ajutorului social se stabilește ca diferență între venitul lunar minim garantat al familiei și venitul global al acesteia. Cuantumul mediu al acestei prestații s-a diminuat în 2013

¹ *Politici sociale privind protecția copilului. Suport de curs*. [Accesat 3.08.2015]
Disponibil: http://www.incluziunesociala.ro/uploads/30_49743_suport_curs_Politici_sociale_protectia_copilului.pdf

² Lege Nr.156 din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.111-113.

³ Lege Nr.133 din 13.06.2008 cu privire la ajutorul social. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.179.

până 635,13 de lei, comparativ cu 2012, când era de 739,37 lei¹. Potrivit studiilor efectuate la acest capitol, obiectivul de a diminua sărăcia se atinge numai la jumătate din familiile care beneficiază de acest ajutor².

Unii participanți la cercetarea autorilor „*Probleme tipice familiei tinere la procesul de adaptare la societatea moldovenească în transformare*” s-au arătat nemulțumiți de procedurile birocratice de acordare a acestei alocații. „*Eu am primit acest ajutor timp de 2 luni, dar pe urmă m-au pus să întorc banii înapoi, fiindcă soțul nu s-a prezentat în fiecare lună să semneze faptul primirii lor. Le-am explicat că am 2 copii și că îmi este foarte greu. Mi-au spus că așa prevede legea și că dacă nu întorc banii, mă vor da în judecată.*” (IIA_C_4). Alți respondenți au menționat că de acest ajutor nu totdeauna beneficiază persoanele nevoiașe din localitate și că el nu este folosit în scopul preconizat: „*În localitatea noastră ajutor social primesc cei care fac abuz de alcool, cei care au mulți copii, nu lucrează, stau acasă și nu îngrijesc de ei. Când primesc ajutorul social, se duc la bar sau la alimentară și cumpără băuturi alcoolice, țigări. Nu cunosc niciunul care să folosească acești bani pentru a-și îmbrăca sau hrăni copiii.*” (IIA_C_4).

Un efect negativ al acestor prestații este că la familiile beneficiare formate din două sau mai multe persoane, atât din mediul urban, cât și din cel rural, pot apărea tendințe de descurajare a muncii, din motiv că nivelul mediu al ajutorului social este apropiat de salariul minim. În Franța, pentru a se evita astfel de situații, a fost introdus venitul de

¹ *Raportul social anual 2013*. Chișinău: Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, 2014, p.89.

² *Impactul prestațiilor sociale asupra familiilor cu copii în contextul trecerii de la un sistem social bazat pe categorii la unul bazat pe testarea veniturilor*.

Noiembrie, 2011. [Accesat 28.06.2015] Disponibil:

http://www.unicef.org/moldova/ro/RomVers_ECI_CBS_AXA.pdf

solidaritate activă, care este un dispozitiv pentru stimularea muncii active a persoanelor cu salarii precare, prin adăugarea la salariul acestora a ajutorului social pentru o anumită perioadă de la reluarea activității¹. Aceasta ar fi o modalitate de reducere a efectelor negative ale acestui tip de prestație familială ce ar putea fi aplicat și în Republica Moldova.

Ajutorul material este o altă formă de ajutor social din partea statului, nerambursabilă, cu destinație specială, menită să susțină material și direct persoanele vulnerabile, afectate de sărăcie sau aflate în condiții deosebit de dificile pe motiv de boală. Acest ajutor este acordat de Fondul republican de susținere a populației și de fondurile locale de susținere a populației. Acesta se acordă o singură dată pe parcursul anului în curs; se admite repetarea lui doar persoanelor a căror stare materială a fost agravată ulterior de noi circumstanțe imprevizibile².

În anul 2013 din mijloacele Fondului republican, în comun cu cele ale fondurilor locale obținute, s-au utilizat 107,9 mil. lei pentru acordarea a 212 631 ajutoare materiale persoanelor defavorizate. Peste 69 la sută din mijloacele distribuite la acordarea ajutoarelor materiale au fost utilizate pentru satisfacerea solicitărilor de ameliorare a situației materiale, 28% – pentru achitarea parțială a serviciilor medicale și 3 la sută – altor necesități similare. În 2013 cuantumul mediu al ajutoarelor materiale a constituit 507,51 lei (în creștere cu 13% față de anul 2012)³.

Începând cu 1 ianuarie 2011, a fost introdusă o nouă prestație bănească – *ajutor pentru perioada rece a anului*, care se acordă:

¹ *Evaluarea implementării Legii nr.133-XVI din 13.06.08 cu privire la ajutorul social în Republica Moldova*. Semestrul I, 2009, p.25.

[Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://mpsfc.gov.md/file/studii/CO_RT_Evaluarea%20Legii%20nr133_30%20iunie.doc.

² ROMANDAȘ, N., PROCA, L., ODINOCAIA NEGURĂ, I. *Dreptul protecției sociale*. Chișinău: Foxtrot, 2011, p.292.

³ *Raportul social anual 2013*, p.92.

a) familiilor defavorizate beneficiare de ajutor social conform prevederilor; b) familiilor solicitante de ajutor social cu venituri reduse.

De aceste ajutoare beneficiază, după cum observăm, doar familiile defavorizate sau foarte sărace, printre care pot fi și familiile tinere. Mai există însă un segment larg căruia nu-i corespund criteriile de acordare a acestor prestații, dar care se confruntă cu probleme socioeconomice în procesul de adaptare la societatea în transformare, fiind vorba despre familiile tinere care muncesc în țară și sunt salarizate derizoriu. Or, necesită a fi sprijinite și aceste familii; ele nu trebuie limitate doar la ajutorul social sau material, ca unică formă de prestație familială pentru categoriile defavorizate.

În contextul celor spuse, practica internațională ne oferă exemple din mai multe țări care oferă familiilor vulnerabile ajutoare financiare. Spre exemplu, în Federația Rusă, în conformitate cu legislația în vigoare¹, responsabilitatea implementării măsurilor întreprinse în acest domeniu revine administrației regionale. Astfel, în orașul Moscova din bugetul unității administrative sunt susținute următoarele categorii de familie slab asigurate economic: familiile incomplete, cu mulți copii, cele studentești, părinții cu copii mici dar care sunt în incapacitate de a munci și familiile cu copii invalizi. În afară de aceasta, frecvent, familiilor studentești li se achită alocații în sumă de 500 de ruble pentru a compensa prețurile majorate la produsele alimentare².

¹ Федеральный закон от 17 июля 1999 г. N 178-ФЗ „О государственной социальной помощи” [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://base.garant.ru/180687/1/>; Федеральный закон от 5 апреля 2003 г. № 44-ФЗ „О порядке учета доходов и расчета среднедушевого дохода семьи и дохода одиноко проживающего гражданина для признания их малоимущими и оказания им государственной социальной помощи”. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://minstroy.ru/node/783>

² КУЗЬМИНА, Л. Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России, p.110.

În sprijinul familiei nou-create, în România se acordă o prestație unică sub formă de sprijin financiar în cuantum fix, reprezentând echivalentul a 200 Euro, indiferent de cetățenia soților. Principala condiție a acordării prestației este ca fiecare dintre soți să se afle la prima căsătorie și să aibă domiciliul sau reședința în România¹.

În unele țări, sistemul de securitate socială poate acționa de multe ori ca o barieră indirectă pentru accesul la programele de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici, chiar dacă ele sunt disponibile și funcționale. Un sistem de concedii care permit părinților să-și întrerupă activitatea pentru o perioadă mai lungă de timp și beneficii materiale generoase îi poate încuraja pe părinți să stea acasă cu copiii, așa cum este cazul în Estonia, Lituania, Austria și România. Acest fenomen este cu atât mai rezistent cu cât prin legislație se solicită o reducere a concediului parental și a alocațiilor pentru copii, în cazul în care copilul este înscris în programe de educație sau îngrijire, chiar dacă participarea la programele educaționale se face în regim part-time².

Prestațiile de altă natură reprezintă un ajutor social din partea statului acordat sub forma unor bunuri materiale, gratuități, reduceri acordate diferitelor categorii de persoane socialmente vulnerabile cu scopul de a contribui la minimalizarea sau înlăturarea consecințelor riscurilor neasigurate³. În cadrul acestora se includ prânzurile calde oferite de cantina de ajutor social, bilete pentru tratament

¹ STĂNESCU, S., DRAGOTOIU, A., MARINOIU, A. Beneficiile de asistență socială gestionate de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. În: *Calitatea Vieții*, XXII, nr.3, 2012, p.256.

² *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*, 2009, p.13. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/098RO.pdf

³ ROMANDAȘ, N., PROCA, L., ODINOCAIA NEGURĂ, I. *Dreptul protecției sociale*, p.299.

balneosanatorial, ajutoare umanitare, abonamente sociale lunare la călătoria în transportul urban etc.

Este necesar să subliniem că în Federația Rusă se mai păstrează practica de a asigura copiii cu vârsta de 1-2 ani cu produse lactate. Acest gen de produse se oferă gratuit pentru copiii din familii vulnerabile și cele cu venituri mai mici decât minimul de existență stabilite în Federația Rusă. Actualmente, responsabilitatea de a asigura alimentația gravidelor și a nou-născuților revine administrației publice a regiunilor¹. O sugestie a tinerilor părinți intervievați a fost că ar fi bine ca și în Republica Moldova, în condițiile actuale, să se ofere copiilor mici produsele alimentare strict necesare pentru dezvoltarea lor normală. *„Când eram copilă, în sat era un punct special unde mă duceam și luam zilnic hrană pentru fratele meu, îndeosebi eram asigurați cu produse lactate. Ar fi bine și acuma așa ceva să fie, fiindcă nu fiecare are posibilitatea să procure lapte, brânză de câteva ori pe săptămână”* (IIA_D_16).

Pe lângă implementarea setului de măsuri enumerate, autoritățile trebuie să-și concentreze eforturile în asigurarea unui mediu care să permită familiilor sporirea veniturilor. Uneori, sprijinul material poate ajuta familiile în situație de risc, dar acest sprijin ar trebui folosit doar ca o măsură temporară. Fiind acordat, pe un termen îndelungat, el tinde să creeze dependență și nu ajută la rezolvarea problemelor de durată, unele familii neavând nicio strategie de a-și rezolva problemele economice după expirarea termenului de acordare a ajutorului.

Un rol important în politicile de susținere a familiei aparține **politicilor de reconciliere a vieții de familie și profesionale**. Concilierea vieții de familie cu activitatea de muncă reprezintă o

¹ КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*, p.103.

expresie a libertății alegerii, a performanței maxime în fiecare din rolurile și sferile vieții. Cel mai adesea, echilibrul dintre viața profesională și cea personală este definit prin situația caracterizată prin satisfacție, conflict de rol minim și funcționare optimă a angajatului/angajatei, atât în sarcinile și rolurile de la locul de muncă, cât și în cele din viața personală/de familie. Iar prin politici de echilibrare a vieții profesionale cu cea personală și de familie se înțelege totalitatea măsurilor menite să sprijine angajații în vederea armonizării rolurilor sociale pe care le îndeplinesc în spațiul vieții publice și private¹. Reconcilierea vieții profesionale și a celei familiale este unul dintre obiectivele prioritare ale politicii socioeconomice ale UE din ultimii ani (Agenda Lisabona și Agenda post-Lisabona). Rachel Silvera a delimitat în cadrul UE următoarele tipuri de politici de conciliere²:

- Modelul familialist predominant în Europa de Sud (Italia, Spania, Portugalia, Grecia).

- Modelul egalitar sau modelul scandinav predominant în țările nordice (Danemarca, Suedia, Finlanda).

- Modelul mixt între familist și egalitar predominant în țările Europei Occidentale (Germania, Olanda, Regatul Unit, Franța, Belgia).

- Modelul de tranziție predominant în țările post-comuniste (Europa de Est).

Deși această tipologie a fost elaborată pentru țările Uniunii Europene, Republica Moldova se înscrie în ultima categorie – modelul de tranziție. În societatea moldovenească femeia continuă să joace rolul principal în educația și creșterea copiilor, asumându-și o parte

¹ *Ce este și ce nu este „Work-life balance”*. [Accesat 3.08.2015] Disponibil: <http://www.worklifebalance.ro/what-is-and-is-not-wlb-2/definitii/>

² SILVERA, R. Temps professionnels et familiaux en Europe: de nouvelles configurations. În: *Travail, genre et société, Revue*. Paris: Editions La Découverte, Novembre 2010/2, n° 24, p.63-88.

disproporționată din responsabilitățile pe care le implică funcționarea unei familii. Lipsa serviciilor de îngrijire a copiilor mici reprezintă reale impedimente de participare în viața profesională. Astfel, datele raportului „Femei și bărbați în Republica Moldova” au demonstrat că în 2010, la contingentul fertil cuprins între 20 și 49 ani rata de ocupare era semnificativ mai mică în cazul femeilor care au cel puțin un copil de vârstă preșcolară (136 000), în comparație cu categoria femeilor care nu au copii de această vârstă (298 000)¹.

În contextul celor spuse este necesar să facem referire la concediile de maternitate, de îngrijire a copilului mic care nu întotdeauna este favorabil îmbinării optime a rolului de mamă cu cel profesional. Concediul de îngrijire a copilului de lungă durată influențează profesionalismul, diminuând șansele de ascensiune în carieră.

O situație specială privitor la acest aspect se regăsește în Cehia. Astfel, studiile în domeniu au evidențiat că în Cehia numărul femeilor, în special al celor cu studii superioare fără copii, este destul de mare din cauza dificultăților de a combina viața profesională cu creșterea copiilor. Opinia publică dominată promovează ideea că cea mai bună soluție pentru creșterea și îngrijirea copilului este utilizarea concediilor de maternitate (până la trei ani). La mijlocul anilor 2000, în Republica Cehă aproximativ 92% din femeile care aveau copii mici au stat însă în concediu de maternitate de cel puțin doi ani de la nașterea unui copil. Or, teama că maternitatea izolează individul și subminează competențele profesionale apare chiar și în rândul tinerilor fără studii superioare².

¹ *Femei și bărbați în Republica Moldova. Analiză în profil teritorial*. Biroul Național de Statistică. Chișinău: Bons Office, 2011, p.129.

² ВОБЕСКА, Я., БУТЦ, В., РЕЙЕС, Г. *Тенденции народонаселения и ответные меры в области политики в регионе: результаты, политические меры и возможности*. UNFPA, 2013, p.23.

În Republica Moldova, indemnizația de maternitate prevede dreptul la *concediu de maternitate*, care se acordă femeilor începând cu a 30-a săptămână de sarcină cu o durată de 126 de zile calendaristice și 140 de zile în cazul nașterilor complicate, ori al nașterii a doi sau mai mulți copii. Republica Moldova, ca și Rusia, Lituania, Ucraina și Azerbaidjan, acordă unul dintre cele mai mari concedii de maternitate înainte de naștere, acesta fiind de 10 săptămâni. Menționăm în același timp că în unele țări europene – Marea Britanie, Suedia, Portugalia, Malta, Islanda, Elveția, Spania etc. – se acordă concediu de maternitate doar după nașterea copilului¹.

Concediul de îngrijire a copilului se acordă în Republica Moldova persoanelor asigurate – până la vârsta de 3 ani a copilului, femeilor neasigurate – până la 1,5 ani. Concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului poate fi folosit integral sau parțial în orice timp, până când copilul va împlini vârsta de 3 ani și se include în vechimea în muncă, inclusiv în vechimea în muncă specială, și în stagiul de cotizare. În baza rezultatelor studiilor realizate, am constatat că întreg concediul de îngrijire a copilului îl utilizează doar un număr mic de mame, soții/tații copiilor cărora au un salariu decent ce le permite asigurarea economică a familiei. În acest sens este necesar ca pe parcursul perioadei concediului parental venitul familiei să fie cât mai puțin afectat.

La nivel oficial nu se cunoaște cu exactitate numărul mamelor care au beneficiat de concediul deplin de creștere a copilului. Unele studii însă au evidențiat că fiecare a șasea persoană care avea cel puțin un copil de până la 7 ani beneficiase de concediul parental din care majoritatea (62,2%) s-au reîntors la muncă când încă copilul nu

¹ *Maternity and child care dismissal protection period.* [Accesat 28.06.2015]

Disponibil: <http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/>

Source/Figures%2010%20to%2012_Maternity%20leave.pdf

împlinise vârsta de 3 ani¹. Astfel, din cauza că suma obținută de părinți în urma aflării în concedii este insuficientă și nu este corelată cu necesitățile copilului, ei sunt nevoiți să revină la muncă înaintea consumării complete a concediului de îngrijire a copilului. Starea dată a lucrurilor impune necesitatea dezvoltării unor servicii publice și private de îngrijire a copiilor sau a programelor de lucru flexibile.

Părinții din Republica Moldova mai pot beneficia de *concediu pentru îngrijirea copilului având vârsta de la 3 până la 6 ani*, cu menținerea locului de muncă (funcției). Perioada concediului suplimentar neplătit se include în vechimea în muncă, inclusiv în vechimea în muncă specială, dacă contractul individual de muncă nu a fost suspendat din inițiativa salariatului. În afară de aceasta, se mai acordă *concedii medicale pentru îngrijirea copilului mic*. Este necesar să subliniem că atât concediul de îngrijire a copilului, cât și cel medical pot fi acordate și tatălui sau altor rude.

În Republica Moldova *nu există concediu de paternitate* – o practică frecventă în multe țări din Uniunea Europeană; în prezent există doar un proiect de lege înaintat de Guvern în Parlament care vine cu modificări la Codul Muncii și, în caz de aprobare, ar introduce în premieră un beneficiu nou pentru familii – concediul paternal de 2 săptămâni oferit tatălui la nașterea copilului. Proiectul prevede însă un concediu achitat de angajator și nu este obligatoriu. Astfel, există riscul că acest concediu deseori nu va fi implementat în sectorul privat².

În anul curent, în urma unei inițiative legislative a reprezentanților MMPSF, s-a mediatizat ideea că tații din Republica

¹ *Reconcilierea vieții profesionale cu viața de familie: rezultatele cercetării statistice, trimestrul II, 2010*, p.21. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Reconcilierea/Reconciliera_2010.pdf

² POPESCU, C. *Politici de susținere a familiilor cu copii: viziune de politici în Uniunea Europeană și recomandări pentru Republica Moldova*. Chișinău, 2014, p.16.

Moldova vor putea beneficia de un concediu paternal, de numai trei zile, pe care îl vor putea lua oricând, în primele 56 de zile de la nașterea copilului¹. Această inițiativă este un prim pas spre implicarea mai mare a taților în îngrijirea copiilor, însă doar trei zile este foarte puțin pentru a realiza acest obiectiv. În alți termeni, este nevoie de a opta pentru extinderea celor 3 zile la 14 zile.

Protecția mamelor la locul de muncă se asigură prin art. 108 din *Codul Muncii al Republicii Moldova* din 28.03.2003², conform căruia femeilor încadrate în muncă, care au copii în vârstă de până la 3 ani, le sunt prevăzute pauze de masă și pauze suplimentare pentru alimentarea copiilor, acestea fiind incluse în timpul de muncă și plătite în baza salariului mediu. Reducerea salariului pe motive de graviditate sau de existență a copiilor în vârstă de până la 6 ani este interzisă (art.247). În realitate nu toate aceste prevederi se respectă. Astfel, în 2014 o femeie din zece a sesizat Inspecția Muncii pentru că a fost concediată ilegal sau pentru că nu i s-a achitat plata pentru concediul de maternitate³. În scopul îmbunătățirii condițiilor femeilor însărcinate, se impune ca o condiție necesară acordarea a câteva zile plătite pe lună pentru monitorizarea stării de sănătate.

La prima vedere, aceste măsuri demonstrează că statul întreprinde eforturi financiare pentru a compensa o parte din cheltuielile suportate de familie odată cu apariția copilului, cu toate că aceste sume de compensare sunt încă mici. Republica Moldova deține o poziție privilegiată față de unele țări europene în ceea ce privește concediile de

¹ *Concediul parental – o premieră pentru Republica Moldova*. [Accesat 3.08.2015]
Disponibil: <http://www.europalibera.org/content/article/27089143.html>

² *Codul Muncii al Republicii Moldova* din 28.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.159-162.

³ *Discriminarea femeii în câmpul muncii: cazul femeilor gravide*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.europalibera.org/content/article/24507729.html>

îngrijire a copilului, care au la noi o durată mare și care mai sunt și plătite.

Dintr-o altă perspectivă, concediile prea lungi îndepărtează mama de pe piața muncii. Pentru a depăși această situație, în mai multe țări se pune accentul pe dezvoltarea unor servicii publice și private de îngrijire a copiilor sau pe programe de lucru flexibile. În Franța, de exemplu, se alocă indemnizație de îngrijire individualizată a copiilor pentru angajarea unei bone calificate sau a unei persoane (membru al familiei – bunic/ă). Această practică sporește gradul de angajare a părinților în câmpul muncii, oferă locuri de muncă pentru furnizorii de servicii de îngrijire a copiilor, contribuie la diminuarea șomajului, compensează insuficiența centrelor de îngrijire pentru copii și asigură libera alegere a părinților, diversificarea aranjamentelor de îngrijire a copiilor. Sunt binevenite și în Republica Moldova unele măsuri de sporire a implicării tatălui în procesul de creștere și educare a copilului, pe lângă cele existente. Însă, în opinia noastră, mentalitatea tradițională a familiei de aici încă nu este pregătită pentru o divizare egală a acestei responsabilități între femei și bărbați. Pentru noi, deocamdată este irealizabil modelul politicilor familiale scandinave care promovează egalitatea între bărbați și femei în toate domeniile.

Un rol important, în scopul îmbinării armonioase a vieții de familie cu cea profesională, aparține *serviciilor de îngrijire a copiilor*. Potrivit datelor BNS, pe parcursul ultimilor ani numărul instituțiilor preșcolare a crescut de la 1362 în 2009 la 1440 în anul 2013. Din totalul instituțiilor preșcolare din 2013, în mediul urban erau amplasate 327, iar în cel rural 1113. În pofida acestor progrese, la începutul anului 2014 nu dispuneau de grădinițe 157 de localități, sau circa 9% din numărul total de localități¹. Dezvoltarea serviciilor de educație preșcolară la sate este

¹ *Educația-2020. Strategie Sectorială de Dezvoltare pentru anii 2014-2020*, p.13.
[Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_1112_Educatia-2020.pdf

anevoioasă atât din cauza bugetului limitat sau gestionării ineficiente a resurselor financiare la nivel local, cât și din cauza nivelului scăzut de conștientizare a importanței investițiilor în copil de la cea mai fragedă vârstă.

Conform datelor oficiale, în Republica Moldova nu există instituții preșcolare private. În realitate, există instituții private care prestează servicii de educație preșcolară, dar ele sunt organizate în calitate de alte tipuri de instituții, cum ar fi centre educaționale, asociații obștești etc. Principala constrângere în dezvoltarea serviciilor private este legislația imperfectă (birocratică), care prevede condiții costisitoare cu privire la proprietatea și statutul imobilului instituției de învățământ, precum și norme sanitare-igienice rigide.

Odată cu creșterea numărului de instituții preșcolare a crescut și numărul copiilor care frecventează grădinițele: de la 125 981 în 2009, la 145 296 în 2013¹. Faptul că majoritatea copiilor cuprinși în instituțiile preșcolare au vârsta între 3 și 6 ani (89%) denotă lipsa serviciilor de îngrijire a copiilor cu vârstă de până la 3 ani și, respectiv, imposibilitatea părinților tineri de a se reîncadra peste puțin timp în câmpul muncii. În prezent, în Europa, 74% dintre copiii de 3 ani, 87% dintre copiii de 4 ani și 93% dintre copiii de 5 ani participă la un program formal pre-primar sau primar de educație. În câteva țări a fost introdus un an pregătitor obligatoriu pentru copiii de 5/6 ani, iar în Luxemburg, chiar pentru copiii de 4 ani².

În cele mai multe țări europene, gradul de ocupare a femeilor în câmpul muncii este în mod evident legat de vârsta pe care o au copiii

¹ *Educația în Republica Moldova. Publicație statistică, 2013/2014*. Chișinău: BNS, 2014, p.37. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_RM_2014.pdf

² *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*. EACEEA, 2009, p.14.

lor. Rata activității economice masculine nu este afectată de vârsta copiilor și este în mod sistematic mai ridicată decât rata activității economice feminine. Multe femei europene se retrag din activitate atunci când au în îngrijire un copil sub vârsta de 3 ani. Femeile cu copii cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani au și ele rate de activitate economică reduse, dar de îndată ce copilul cel mai mic atinge vârsta de 6 ani cele mai multe femei europene afirmă că sunt gata să-și reia activitatea. Studiile în domeniu explică parțial retragerea din activitate prin lipsa unor structuri disponibile pentru copiii de vârste mici¹.

Aceste studii mai relevă că în câteva țări europene aproape că nu există structuri finanțate din fonduri publice pentru copiii sub 3 ani. Ca rezultat, în Republica Cehă, Polonia și Irlanda ratele de participare la servicii de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici, sub 3 ani, sunt extrem de scăzute. În Olanda, îngrijirea copilului este în mare măsură asigurată de către sectorul privat și de guvern, iar angajatorii și părinții plătesc pentru serviciile acreditate. Accentul este pus aici pe sprijinirea părinților care au un loc de muncă. Un obiectiv central al politicii este includerea copiilor defavorizați în sistemul de educație timpurie, de la vârsta de 2 ani. În Marea Britanie nu sunt disponibile, în general, servicii educaționale cu finanțare directă pentru copiii foarte mici (sub 3 ani). Există câteva excepții: servicii educaționale în regim part-time, gratuite, sunt oferite pentru copiii de 2 ani în zonele defavorizate din Anglia și din Țara Galilor și se află în stadiul de proiect pilot în Irlanda de Nord. În Anglia și în Țara Galilor, începând cu aprilie 2008, există o nouă responsabilitate pentru autoritățile locale, aceea de a asigura suficiente locuri pentru îngrijirea copiilor, în cazul părinților care lucrează. Autoritățile nu sunt obligate să furnizeze direct servicii de îngrijire a copilului, dar se așteaptă din partea lor să sprijine dezvoltarea

¹ *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*. EACEEA, 2009, p.12.

acestora în sectorul privat și în cel al serviciilor de voluntariat, acolo unde există cerere. Pe teritoriul Marii Britanii politica educațională se concentrează pe sporirea sprijinului integrat acordat familiilor și copiilor, cu scopul de a îmbunătăți rezultatele școlare ale tuturor copiilor¹.

În toate țările europene – cu excepția Ungariei – familia este așteptată să contribuie financiar pentru acoperirea costurilor serviciilor date. De asemenea, în Europa se promovează trei strategii principale în furnizarea de sprijin financiar suplimentar pentru structurile de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici, care oferă servicii grupurilor de risc: 1) asistență financiară suplimentară și/sau personal suplimentar (cea mai răspândită strategie); 2) motivare financiară pentru personalul care lucrează cu copiii din grupurile de risc sau în structuri în care majoritatea copiilor provin din grupuri de risc; 3) asistență financiară suplimentară repartizată autorităților locale, de la nivel central, care să aibă în vedere factorii demografici regionali și pe cei socioeconomici².

În Republica Moldova este cunoscută practica contribuției părinților cu plăți suplimentare pentru susținerea instituțiilor preșcolare. Mecanismul actual de colectare a fondurilor are însă implicații negative asupra familiilor vulnerabile care nu întotdeauna au posibilități de a achita taxele solicitate de la ei. Din totalul cheltuielilor pentru educație, aproximativ 16% sunt destinate grădinițelor, ceea ce este insuficient pentru asigurarea funcționalității adecvate a acestor instituții³.

Unii părinți preferă să angajeze dădacă pentru a se asigura că copiilor lor li se acordă toată atenția și că au condițiile necesare pentru o

¹ *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*, p.79.

² *Ibidem*, p.14-15.

³ VLĂDICESCU, N. *Educația preșcolară în Republica Moldova*. Chișinău, 2008, p.25.

dezvoltare armonioasă. Însă, până la etapa actuală în Republica Moldova nu este reglementată activitatea bonelor care îngrijesc copiii în timp ce părinții lor muncesc.

În unele orașe din țara noastră instituțiile preșcolare sunt supraaglomerate și se creează liste de așteptare pentru înscrierea copiilor la grădinițe. Anume supraaglomerarea determină și îmbolnăvirea frecventă a copiilor, iar unii părinți renunță din acest motiv să-și mai ducă copiii la grădiniță. Multe din fostele clădiri de grădinițe au fost privatizate sau utilizate pentru alte scopuri decât cele educaționale. „*Grupele sunt arhipline; de exemplu, în fiecare grupă pe listă sunt 28 de copii; când toți sunt prezenți, e greu de lucrat cu ei. Și, fiindcă nu reușește, educatoarea lucrează numai cu cei mai buni. Când venim seara acasă, noi, părinții, la fel suntem obosiți și nu ne mai ocupăm cu copilul*”. (IIA_C_15). „*Nu sunt cazuri când părinții nu vor să dea copilul la grădiniță, însă nu sunt locuri. Multe instituții preșcolare au fost privatizate. Și la noi în oraș un bloc, în care era amplasată grădinița, a fost dat în arendă feciorului primarului*” (IIA_E_28) „*În grădinița care funcționează în prezent copiii dorm câte doi pe un pat. Pe mine așa ceva nu mă aranjează. E vorba de igiena personală. Când copiii dorm câte doi pe un pat, infecțiile pot fi ușor transmise pe cale respiratorie*” (IIA_D_22).

Gradul de asigurare economică a părinților influențează inclusiv frecvența/abandonul preșcolar. „*N-aș spune că sunt atât de mari cheltuielile, dar pentru cei al căror salariu este de 1000 de lei e împovăرات să plătească în fiecare lună 100 de lei, adică 10% din salariu. Dar ce să facă părintele care are 2 copii și ambii trebuie dați la grădiniță, el având acest salariu de 1000 de lei?*” (IIA_C_2).

Este relevantă experiența angajatorilor din România care vin în ajutorul părinților cu copii mici. În temeiul Legii nr. 193/2006 privind acordarea tichetelor cadou și tichetelor de creșă, angajatorii ajută părinții

în acest domeniu, acordând salariaților proprii tichete de creșă pentru copiii acestora dacă doresc să beneficieze de serviciile oferite în creșe¹.

În multe grădinițe din țară, după cum menționează unii directori de grădiniță, condițiile nu sunt dintre cele mai bune. *„Eu mă descurc foarte greu. Uneori, când trebuie să organizez o activitate, nu am nici cu ce scrie, nici pe ce scrie. Ca să fac asociație de părinți și astfel să colectez careva fonduri nici nu îndrăznesc, fiindcă cu mare greu strâng banii pentru alimentația copiilor. Când desenăm sau modelăm ceva cu copiii, rupem foi din caiete vechi și le dăm câte o foiță să deseneze pe verso”* (IIA_E_24). *„Noi nu putem asigura copilului cantitatea necesară de lapte sau brânză. Îi hrănim mai mult cu crupe. Prezența copiilor la grădiniță lasă de dorit. Părinții nu-i aduc zilnic ca să nu plătească mult pentru alimentație”* (IIA_E_23). *„Ne încălzim ca în epoca de piatră – cu sobe. Economisim și noi cum putem, ca să nu se primească că în februarie nu vom avea cu ce ne încălzi. Apă trasă la robinet nu avem, aducem apă de la o fântână care nu este deloc aproape; mai ales pe timp de iarnă ne este foarte greu”* (IIA_E_26). Cele menționate de respondenții intervievați denotă faptul că sistemul educației preșcolare din Republica Moldova rămâne subfinanțat (1,1% din PIB), în condițiile crizei economico-financiare situația agravându-se și mai mult. Aceasta se răsfrânge negativ asupra familiilor tinere prin faptul că părinții deseori sunt nevoiți să suporte costul financiar necesar pentru îmbunătățirea condițiilor din grădinițe (reparații, dotare cu mobilier, obiecte de uz casnic etc.).

Dat fiind că un număr important de femei au beneficiat de instruire și sunt angajate în câmpul muncii, urmează a fi elaborate măsuri ce ar viza cu preponderență femeile care sunt orientate spre

¹ STĂNESCU, S., DRAGOTOIU, A., MARINOIU A. *Beneficiile de asistență socială gestionate de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale*, p.252.

carieră și familie. Combinarea reușită a rolului de mamă cu munca bine plătită, deși presupune reducere din timpul liber, este mult mai acceptabilă decât alegerea unuia dintre aceste două roluri¹. Relevante în acest sens sunt următoarele situații expuse de respondenții intervievați: „La lucru am ieșit înainte de a mi se termina concediul de maternitate. Soțul era plecat peste hotare, iar pe fetiță, care avea un an și jumate, o lăsam la o femeie care stătea acasă și îngrijea de o fată de 20 de ani, bolnavă. Când ajungea la ea, plângea, fiindcă se speria de fata bolnavă când aceasta avea crize. (IIA_C_2). „Altă problemă ține de programul prelungit al grupelor. Noi am solicitat că astfel de program să fie prevăzut și la noi, cel puțin pentru 2-3 grupe. Mulți părinți lucrează la Chișinău și nu reușesc să aducă copilul la timp dimineața și să-l ia la timp seara. Dacă nu toată grădinița, măcar câteva grupe să funcționeze 12 ore – de la 7 dimineața până la 7 seara.” (IIA_E_29).

Printre principalele programe guvernamentale și neguvernamentale care au avut ca scop ameliorarea situației în domeniul educației preșcolare pot fi numite: Planul Național de Acțiuni „Educație pentru toți” pe anii 2004-2008 adoptat în 2004 prin Hotărârea Guvernului nr.527; Proiectul „Educație pentru Toți – Inițiativă de Acțiune Rapidă”, Planul Național de Dezvoltare 2008-2011. În urma implementării acestor programe a sporit într-o anumită măsură accesul copiilor la educație preșcolară, s-au modernizat condițiile din grădinițe (unele au fost gazificate), s-a diversificat baza metodică-didactică, au fost instruite cadrele didactice. În acest domeniu este nevoie încă de eforturi susținute, îndeosebi cu referire la eliminarea discrepanțelor de acces dintre regiunile rurale și urbane, dintre familiile dezavantajate și restul familiilor. Menționăm în acest context că pentru a asigura accesul

¹ HĂRĂGUȘ, M. *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*, p.75.

copiilor din familii tinere sărace la grădinițe, APL oferă reduceri la taxa pentru hrana copiilor în instituție.

În plan european se disting două modele organizaționale principale pentru serviciile de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici. În cadrul primului model (modelul unitar), serviciile educaționale pentru copiii mici sunt furnizate în structuri unitare, organizate într-o singură fază, pentru copiii de vârstă preșcolară. Fiecare structură este condusă de o singură echipă managerială, pentru copiii din toate grupele de vârstă, iar personalul responsabil de educația copiilor are, în general, aceeași calificare și scară de salarizare, indiferent de vârsta copiilor pe care îi supraveghează/educă. Acești profesori, sau lideri de grupuri de joacă, sunt deseori însoțiți de alte categorii de personal care aparțin unor alte tipuri de categorii ocupaționale în domeniul educației copiilor foarte mici, cum ar fi asistenții care îngrijesc copiii în creșe sau la domiciliul familiilor lor. Modelul unitar predomină în țările nordice (cu excepția Danemarcei), Letonia și Slovenia. În cadrul celui de-al doilea model, care este cel mai răspândit în Europa, serviciile sunt structurate în funcție de vârsta copiilor (adresându-se, în mod normal, copiilor de la 0-3 ani și celor de la 3-6 ani). Fiecare tip de structură poate să depindă de o altă autoritate (minister). În câteva țări, cele două modele coexistă (Danemarca, Grecia, Spania, Cipru și Lituania)¹. Republica Moldova la acest capitol se înscrie în primul model, unitar, deoarece serviciile educaționale pentru copiii până la 3 ani nu sunt oferite de alte structuri decât cele care oferă aceste servicii și copiilor cu o vârstă mai mare de 3 ani.

Vârsta la care copiii pot fi înscriși în unul dintre programele oferite diferă foarte mult în țările europene. În cele mai multe țări, programele de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici

¹ *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*, p.13.

sunt disponibile încă de la nașterea copiilor (în practică, se aplică aproximativ de la vârsta de 3 luni). În Danemarca, Slovacia și Liechtenstein, vârsta posibilă la care copiii pot avea acces la aceste programe este de 6 luni. În Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Austria, Slovenia și Suedia, serviciile de educație timpurie pentru copii încep să fie disponibile doar de la vârsta de 1 an a copilului. Înainte de această vârstă, părinții sunt încurajați să stea acasă cu copiii lor, datorită unui sistem prin care pot beneficia de concedii de maternitate sau paternitate¹.

În majoritatea țărilor europene structurile de educație și îngrijire timpurie a copiilor de vârste mici oferă programe prelungite de lucru, care au în vedere nevoile părinților care au un loc de muncă, incluzând și unele aranjamente flexibile (program de seară, de noapte și/sau care acoperă sfârșitul de săptămână).

Personalul care are în îngrijire copii sub 2-3 ani, în creșe, în centre de zi sau în grupuri de joacă, trebuie să corespundă anumitor standarde educaționale, de sănătate și de bunăstare socială. Acești specialiști lucrează sub supravegherea unei echipe de profesioniști din domeniul sociopsihologic și medical (medici, asistente medicale și asistente medicale pediatrice). În plus, există o serie de profesioniști asociați, cum ar fi psihoterapeuți, logopezi și psihologi (care, uneori, îndeplinesc rolul de consilieri) și care pot fi implicați, de asemenea, în activitate. Personalul auxiliar de supraveghere urmează în general cursuri de învățământ superior de 3 sau 4 ani².

Acordarea investițiilor în domeniul serviciilor educaționale, devenind prioritară, va contribui esențial la dezvoltarea copiilor, la creșterea ratei de participare a femeilor în câmpul muncii, respectiv la reducerea sărăciei și, nu în ultimul rând, la majorarea ratei de fertilitate.

¹ *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*, p.13.

² *Ibidem*, p.110.

Serviciile sociale adresate familiilor reprezintă o formă a asistenței sociale și constituie o totalitate de activități desfășurate de către stat în scopul prevenirii, minimalizării sau înlăturării consecințelor negative ale riscurilor sociale care afectează o parte din membrii societății. Acestea se clasifică în servicii primare (comunitare), servicii specializate și servicii de specializare înaltă. La rândul lor, *serviciile sociale primare* se clasifică în asistență socială comunitară, cantina de ajutor social și centru comunitar de asistență socială.

Serviciul asistență socială comunitară reprezintă un nucleu de asistență socială la nivel de comunitate, care oferă suport în soluționarea problemelor de ordin social. Asistentul social comunitar identifică și evaluează beneficiarii potențiali și situația acestora (condițiile sociale și locative), pentru a formula problemele cu care ei se confruntă și a stabili necesitățile pentru depășirea situației de dificultate, elaborează și realizează planurile individualizate de asistență. Totodată, el mobilizează comunitatea, colaborează cu administrația publică locală, instituțiile de resort, ONG-urile în scopul soluționării problemelor beneficiarilor, propune și pregătește cazurile pentru referire spre serviciile sociale specializate. În realitate însă nu totdeauna se întâmplă astfel, fie din cauza că asistenții sociali comunitari lipsesc, fie că le revine un număr prea mare de beneficiari. Unii asistenți sociali comunitari recunosc că nu lucrează cu toate categoriile de familii. În general, nu cunosc segmentul de populație tânără, îndeosebi familiile tinere, beneficiarii spre care se orientează mai des fiind bătrânii sau persoanele cu dizabilități. „*La mine se adresează mai mult persoanele în vârstă. La 14 000 de populație sunt prevăzuți numai 2 asistenți sociali; desigur, ne vine greu să-i deservim pe toți. Transport nu avem, ne deplasăm pe jos în teritoriu. Acest segment de populație tânără nu-l cunosc. Noi cunoaștem numai familiile tinere care au copil cu dizabilități și familiile numeroase.*” (IIA_E_34). „*Vă dați seama că mari*

succese acum nu avem, fiindcă în multe primării asistenții sociali lucrează de foarte puțin timp". (IIA_E_31).

Alimentare gratuită în cantinele de ajutor social se oferă: categoriilor de persoane care au atins vârsta de pensionare (fără domiciliu, fără susținători legali, fără venituri sau cu venituri mici); persoanelor cu dizabilități; copiilor până la vârsta de 18 ani (din familii cu mulți copii, cele monoparentale și din alte familii socialmente vulnerabile). În îmbunătățirea stării de nutriție a populației se implică și organizațiile internaționale. Banca Mondială și UNICEF au distribuit în 2009 (ținând cont de calamitățile naturale) ajutor umanitar în cadrul Proiectului „Îmbunătățirea statutului nutrițional al persoanelor vulnerabile din toate localitățile țării”. Grupul-țintă în mare parte a fost format din familii tinere, ținându-se cont de faptul că de pachete alimentare au beneficiat: femeile gravide, femeile care alăptează copii de până la 6 luni și femeile având copii cu vârstă de 6-24 de luni.

Un serviciu nou de asistență socială sunt *centrele comunitare de asistență socială*, grupul-țintă fiind familiile în dificultate. Fiind multifuncționale, în asemenea centre se prestează servicii de consiliere, consultanță, reintegrare în familie și în comunitate, servicii de dezvoltare a capacităților ocupaționale și alimentare. Eficiența acestor centre nu se pune la îndoială. Problema constă în aceea că într-un număr foarte mare de localități astfel de instituții lipsesc; spre exemplu, în 2013 existau numai 72 de astfel de centre. Un alt specific al acestor centre este că activitatea lor depinde de conlucrarea cu APL și de finanțarea din partea lor și a finanțatorilor externi: „*Duceți-vă la Orhei sau la Ungheni și o să vedeți că acolo, unde primarii se implică, situația diferă de cea din alte raioane*” (IIA_E_41). În cadrul acestor unități administrative APL a preluat o serie de astfel de instituții în gestiunea lor după o perioadă de activitate în care și-au demonstrat utilitatea. Astfel, din banii

publici se achită chiria, serviciile de întreținere, chiar și salarizarea angajaților.

Serviciile sociale specializate implică antrenarea diverșilor specialiști și au drept scop menținerea, reabilitarea și dezvoltarea capacităților individuale pentru depășirea unei situații de dificultate în care se află beneficiarul sau familia acestuia¹. Serviciile specializate sunt oferite de: Centrul de asistență socială a copilului și familiei; Centrul de zi pentru copii în situație de risc; Centrul de reabilitare pentru victimele violenței în familie; Centrul maternal; Asistența parentală profesionistă; Casa de copii de tip familial; Casa comunitară pentru copii în situație de risc; Serviciul de răgaz pentru copii cu dizabilități; Echipa mobilă pentru asistența persoanelor cu dizabilități; Sprijin familial; Centrul de asistență psihosocială a copiilor victime ale violenței, abuzului și exploatării; Centrul de (re)integrare socială a tinerilor etc. În acest context este necesar să menționăm că o mare parte din serviciile nominalizate au fost create cu suportul Fondului de investiții sociale din Moldova, UNICEF, al organizației Every Child, Asociației Amici dei Bambini, Keystone Humane Service etc.

Observăm că o gamă variată de servicii este destinată copiilor aflați în situație de risc, servicii apreciate ca binevenite, fiind în acord cu tendințele reducerii numărului de copii plasați în instituțiile rezidențiale (centre de zi pentru copii cu dizabilități, centre de plasament temporar pentru copii în situație de risc, centre maternale, asistența parentală profesionistă, case de copii de tip familial, tutela/curatela etc.). În context considerăm că este necesar de a continua diversificarea serviciilor prestate, completându-le cu: servicii de îndrumare privind igiena și alimentația copilului, servicii de îndrumare a adulților în

¹ *Raportul social anual 2011*. Chișinău: Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, 2009, p.116.

relațiile cu copiii, crearea unei linii de asistență telefonică pentru părinții care au nevoie de sprijin, consiliere în probleme familiale – divorț, conflicte familiale, viitoare mame, căsătorie etc.

Serviciile sociale cu specializare înaltă sunt prestate într-o instituție rezidențială sau într-o instituție specializată de plasament temporar. Acestea impun un șir de intervenții complexe ce pot include orice combinație de servicii sociale specializate, acordate beneficiarilor cu dependență sporită și care necesită supraveghere continuă (24/24 ore)¹.

În concluzie, menționăm că sistemul actual de servicii de asistență socială se bazează mai mult pe servicii de intervenție decât pe servicii de prevenire; acestea din urmă sunt abia la început de cale. Deși au fost operate o serie de reforme în sistemul de asistență socială din Republica Moldova, acestea nu acoperă încă toate persoanele defavorizate, o bună parte din resurse fiind direcționate către beneficiari care nu intră în această categorie; în rezultat, eforturile de reducere a sărăciei nu-și fac încă efectul scontat. De asemenea, impactul asupra familiei tinere este neesențial, fiindcă această categorie de familie nu este subiectul prioritar al serviciilor de asistență socială, comparativ cu alte categorii de familii (familii în care există vârstnici, persoane cu dizabilități etc.).

Politicile în domeniul combaterii violenței în familie și a altor probleme psihosociale (stresul etc.). Principalul act normativ în acest domeniu este *Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie*². Pe lângă Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost creat Consiliul coordonator interministerial în domeniul prevenirii și

¹ *Raportul social anual 2011*, p.122.

² Lege Nr.45 din 1.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.55-56.

combaterii violenței în familie. În pofida faptului că până în prezent au fost înregistrate progrese în domeniu, capacitatea sistemului național de a preveni și interveni în cazurile de violență în familie este foarte redusă.

Legislația prevede că instanța de judecată este obligată, în termen de 24 de ore de la înregistrarea cererii, să emită o ordonanță de protecție, în baza căreia agresorul este obligat să evacueze (elibereze) locuința comună și chiar i se interzice apropierea la anumite distanțe de partea vătămată. Experții spun însă că de cele mai multe ori oamenii legii refuză să recurgă la această procedură, încercând să împace părțile sau, și mai rău, refuză să înregistreze plângerile¹.

În scopul sensibilizării societății, populației față de fenomenul violenței în familie, în perioada noiembrie-decembrie se realizează, deja timp de 11 ani, Campania „16 zile de acțiuni împotriva violenței în bază de gen”, în cadrul căreia se desfășoară mese rotunde, dezbateri publice, conferințe, programe TV și Radio. Cu părere de rău, până în prezent doar în unele centre raionale au fost create servicii sociale de asistență a victimelor violenței în familie și centre de consiliere pentru agresorii familiei (Chișinău, Drochia, Căușeni, Bălți, Cahul).

Necesitatea creării unor servicii de suport este extrem de importantă, dat fiind faptul că violența în familie este în creștere în Republica Moldova. Potrivit datelor statistice, în 2014 numărul cazurilor de acest gen a crescut cu aproape 70% în comparație cu anul trecut. Numărul real al cazurilor de violență este greu de cunoscut, cele mai multe din ele rămânând neînregistrate, întrucât prea puține victime își cunosc drepturile și nu știu că în astfel de situații se pot adresa în instanțe².

¹ *Violența în familie, în creștere.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil:

<http://jurnal.md/ro/social/2014/12/10/violenta-in-familie-in-crestere/>

² *Violența în familie, în creștere.*

De asemenea, într-un număr foarte mic de localități familiile tinere pot beneficia de consiliere psihologică în situația când se confruntă cu probleme stresante. În majoritatea cazurilor este vorba despre servicii oferite de organizațiile non-guvernamentale. În cele mai multe raioane specialiștii în psihologie cu desăvârșire lipsesc: „În raion avem un singur psiholog care este angajat în Secția de Asistență Socială. Dânsul este foarte ocupat, astfel că majoritatea familiilor tinere nu au la cine apela pentru a solicita un ajutor psihologic. În raion nu există un cabinet special care să presteze consultații psihologice” (IIA_E_32). În alte cazuri, familiile noastre nu conștientizează necesitatea de a apela la serviciile de acest gen: „La noi oamenii nu și-au format încă deprinderea de a apela la psiholog în situații stresante” (IIA_E_37).

În plan european situația este cu totul de altă natură. Spre exemplu, în Austria în 2011 funcționau 390 de centre de consiliere pentru familie în care erau angajați circa 2000 de consilieri. Centrele sunt subvenționate de la bugetul Ministerului Economiei, Familiei și Tinerețului. De serviciile acestor centre poate beneficia oricine care are nevoie de a primi o consultație pe subiecte diferite: planificare familială, preocupări economice și sociale ale femeilor gravide, probleme ale mamelor/taților singuri, conflicte condiționate de sarcina nedorită, probleme juridice și sociale în familie, probleme de sexualitate și de parteneriat, probleme legate de creșterea copiilor, probleme psihice, conflicte între generații. Cele mai multe centre de consiliere (95%) au echipe de specialiști: medici, asistenți sociali, consilieri de familie, avocați, psihologi, pedagogi etc. Consilierea, de regulă, este gratuită, dar contribuțiile voluntare sunt binevenite, deoarece permit instituțiilor să mențină servicii de consiliere pentru cei care nu-și pot permite să contribuie¹.

¹ *Services helping family members to deal with problems.* [Accesat 28.06.2015]

Disponibil: <http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/>

5_2_i%20Counselling%20services%20for%20family%20members.pdf

Avalanșa de probleme socioeconomice și psihologice cu care se confruntă familiile tinere din Republica Moldova impune necesitatea creării în toate centrele raionale a cabinetelor de consiliere psihologică finanțate din bugetul de stat. Prin apelarea la servicii de consiliere și terapie maritală s-ar modela stilurile nepotrivite de comunicare și relaționare dintre parteneri și s-ar obține unele stiluri noi și eficiente. Consilierul având rolul de ghid poate ajuta cuplul să-și mobilizeze resursele, calitățile pentru a-i stimula punctele tari, astfel încât să găsească împreună cât mai multe soluții reale și posibile la dificultățile cu care se confruntă.

Ținând cont de faptul că politica pentru protecția familiei apare ca o parte componentă a politicii sociale globale existente la un moment dat și că interferează cu mai multe politici sectoriale: politicile demografice, politicile în domeniul sănătății, politicile de ocupare a forței de muncă, politicile în domeniul migrației, politicile fiscale, ne vom referi în continuare și la unele aspecte specifice acestor politici, cu implicații asupra familiei. Mai mult, studiile asupra politicilor familiale demonstrează că impactul lor depinde și de modul în care sunt armonizate cu alte politici. Printre acestea se regăsesc și acțiunile inițiate în domeniul **politicilor demografice**, urmare a accentuării scăderii natalității, creșterii divorțialității și schimbărilor semnificative în evoluția fenomenului nupțialității.

Astfel, în anul 2007 a fost creată Comisia națională pentru populație și dezvoltare, având rolul de organism interinstituțional de analiză, sinteză și coordonare a politicilor sectoriale cu impact asupra situației demografice. Ulterior, în 2011, a fost aprobat *Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025)*, în care sunt accentuate problemele instituției familiei. Esența Programului dat constă în promovarea măsurilor de soluționare a problemelor pentru evoluția favorabilă a natalității,

mortalității, migrației și a altor fenomene demografice. Deși în prezentul Program sunt cuprinse o multitudine de măsuri avantajoase din mai multe domenii (protecția socială, piața forței de muncă, ocrotirea sănătății, educația, asigurarea cu locuințe), reușita implementării acestora este dependentă de revigorarea proceselor de dezvoltare economică a țării. Or, atâta timp cât nu suntem martorii progresului economic, majoritatea măsurilor preconizate în acest Program nu vor putea fi realizate în viață.

Potrivit datelor *European Demographic Data Sheet*¹, în prezent Moldova este într-o poziție puțin mai bună decât alte state europene la capitolul îmbătrânirea populației. În 2013, Republica Moldova deținea o pondere de 9,9% a persoanelor cu vârsta de peste 65 de ani. Ponderea populației cu vârsta de peste 65 de ani este mai mare cu 3% decât în țara noastră în Rusia, cu 4% în Belarus, cu 5% în Ucraina, cu 6% în România, cu 7% în Cehia și Ungaria, cu 8% în Estonia și Lituania. Iar în Letonia și Bulgaria ponderea populației cu vârsta de peste 65 de ani era de 18,85% și, respectiv, 19,2%.

Însă, viteza de îmbătrânire prevăzută pentru următoarele decenii, potrivit aceluiași date, va fi mult mai mare pentru Republica Moldova. Proiecțiile elaborate pentru evoluția numărului populației de peste 65 de ani în anul 2050 sunt destul de pesimiste, deoarece se estimează că ponderea categoriei date de populație va fi de trei ori mai mare decât este în prezent (29,6%). Valori nu cu mult mai mari decât a Republicii Moldova se prognozează că se vor înregistra în Letonia (30%) și Bulgaria (30,4%). În Belarus, Estonia, Ungaria, Lituania și Cehia ponderea populației cu vârsta de peste 65 de ani va varia între 26 și 29%. Iar în Ucraina și Rusia valorile ponderii populației cu vârsta de peste 65 de ani vor fi de 23,8% și, respectiv, 23%.

¹ *European Demographic Data Sheet 2014.*

Majorarea ponderii populației cu vârsta de peste 65 de ani ridică probleme pentru societate în ansamblu, comunitatea locală și familie. Îmbătrânirea forței de muncă accentuează dificultăți deosebit de previzibile privind dezvoltarea: costul pensiilor, echilibrul vârstelor pe piața forței de muncă, strategiile în domeniul educației și formării, locuințele și condițiile de trai, serviciile sociale și îngrijirile medicale etc. Astfel, se impune schimbarea radicală a viziunilor de perspectivă. Din considerentul că populația tânără de astăzi va deveni populație vârstnică de mâine, politicile de perspectivă asumate trebuie să vizeze populația actuală de tineri și persoanele de vârstă medie.

Către anul 2050 în Republica Moldova rata de dependență a populației (65+/20-64) va crește de 3,5 ori (de la 14,9 la 53,2¹), depășind la acest indicator statele care dispun de economii cu potențial mult mai avansat de adaptare la îmbătrânirea demografică. Astfel, tinerii de mâine, tot mai puțini ca număr, vor avea de susținut nu doar evoluția societății în general, ci și de întreținut mult mai mulți vârstnici. Acest fapt va genera o presiune semnificativă asupra cheltuielilor publice, fapt ce poate provoca tensiuni intergeneraționale. În acest context se accentuează necesitatea promovării măsurilor de extindere a participării persoanelor vârstnice la viața socială și economică, fiind prioritară consolidarea relațiilor între generații.

Un impact semnificativ asupra dezvoltării familiei exercită **politicile în domeniul sănătății**. În UE, politicile în domeniul îngrijirii sănătății sunt concentrate pe asigurarea accesului egal la servicii de sănătate pentru familii, îndeosebi cele cu copii. Unele țări au lansat chiar inițiative inovatoare – îngrijirea preventivă, precum evaluări regulate ale copiilor, clinici de maternitate și pentru copii gratuite, consultanți de sănătate în cadrul școlilor, care oferă vaccinări, furnizează servicii de

¹ *European Demographic Data Sheet 2014.*

îngrijiri dentare, oferă consiliere privind sănătatea mentală, informații privind abuzul de substanțe, contribuie la educația sexuală și la sănătate și promovează obiceiuri alimentare sănătoase¹.

În Republica Moldova serviciile medicale sunt oferite în baza Sistemului de asigurări medicale obligatorii. Printre categoriile care beneficiază de asigurare medicală obligatorie gratuită se numără și femeile gravide, copiii până la 18 ani. Tinerii mai mari de 18 ani, care nu sunt oficial angajați în câmpul muncii și nu-și continuă studiile la o instituție de învățământ cu frecvență la zi, trebuie să-și procure poliță de sănătate. Deoarece rata șomajului este mai mare printre tineri decât printre celelalte categorii de populație, se poate presupune că aceștia, în proporții mai mari decât adulții, nu dispun de mijloace pentru a-și procura polițe de asigurare medicală, iar în consecință nici nu pot apela la serviciile medicale în măsura necesară. Serviciile medicale au însă o importanță decisivă pentru sănătatea fizică și echilibrul mintal al familiei, acestea facilitând și adaptarea la condițiile de viață. Relațiile și comportamentele umane depind de faptul cât de sănătos se simte omul. Sănătatea fizică și psihică permite depășirea ușoară a greutăților psihoemoționale și a situațiilor stresante ce apar în viața de familie. La fel și bunăstarea familiei este în corelație cu sănătatea tinerilor care se căsătoresc. O stare de sănătate bună a cetățenilor este și în folosul statului, deoarece ei pot produce mai mult și nu necesită resurse semnificative pentru îngrijirea stării lor de sănătate.

În conformitate cu opinia reprezentanților Ministerului Sănătății (desigur, euforică), „*statul nostru face absolut tot ce-i cu putință în ce privește prestarea serviciilor de sănătate familiilor din țară*” (IIA_E_45). Această opinie este argumentată prin faptul că o serie de indicatori din domeniul sănătății reproductive, pe bună dreptate, s-au

¹ *Sănătatea publică*. [Accesat 3.08.2015] Disponibil: http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/ro/public_health_ro.pdf

îmbunătățit în urma implementării unor programe de sănătate, precum Strategia OMS „Graviditate fără risc”, Strategia OMS „Conduita integrală a maladiilor la copii”, Conceptul Maternitate Prietenoasă Familiei etc. Cea mai semnificativă schimbare în direcția reducerii s-a înregistrat la indicatorul mortalității infantile: astfel, dacă în anul 1990 rata acesteia era de 19 decese la 1000 nașcuți-vii, în anul 2013 ea a constituit 9,4 decese. O evoluție pozitivă s-a înregistrat și la indicatorul mortalitate maternă, aceasta diminuându-se în perioada 1990-2012, respectiv de la 55,2 la 30,4 cazuri de decese materne la 100000 nașcuți-vii. Îmbunătățirea situației la aceste componente este influențată, probabil, și de organizarea în cadrul instituțiilor de asistență medicală primară din țară a seminarelor de instruire gratuită a viitoarelor mame privind dezvoltarea copiilor și îngrijirea corectă a lor – activități extrem de necesare pentru informarea amplă a părinților, în special în condițiile în care în instituțiile de învățământ nu se țin cursuri în acest domeniu.

În scopul reducerii fenomenelor de mortalitate infantilă, mortinatalitate, mortalitate maternă, în Federația Rusă femeilor însărcinate luate la evidența medicilor la un termen al sarcinii mai mic de 12 săptămâni li se acordă o alocație unică în sumă de 300 de ruble rusești¹. Prin intermediul acestei alocații se intenționează de a investiga și monitoriza sănătatea viitoarei mame și a copilului de la un stadiu cât mai precoce al sarcinii. Considerăm că o asemenea practică ar putea fi preluată și de Republica Moldova, ținând cont de faptul că, în conformitate cu opiniile specialiștilor în domeniu, aproximativ 20% din gravide nu sunt supravegheate eficient de către medicii de familie². Aceeași pondere de femei însărcinate nu au consultat nici un medic în

¹ КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*, p.99.

² *Ziua Mondială a Copilului Prematur, marcată pentru prima dată și în Moldova*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://www.publika.md/ziua-mondiala-a-copilului-prematur-marcata-pentru-prima-data-si-in-moldova_2157691.html

primul trimestru de sarcină în anul 2012¹. Este știut că această perioadă este foarte importantă pentru a depista mai ușor semnele ce ar determina diverse maladii congenitale și pentru diagnosticarea precoce a infecțiilor care pot provoca nașterea prematură.

Deși sunt înregistrate unele reușite în domeniul prestării serviciilor de sănătate populației, există încă un șir de probleme. Majoritatea serviciilor de sănătate oferite populației nu sunt susținute de mecanisme puternice de control al calității. În ansamblu, serviciile medicale din Republica Moldova se axează pe tratarea bolnavilor și mai puțin pe recuperare și prevenție. Personalul medical nu cooperează în măsură suficientă cu asistenții sociali comunitari (situație atestată în mai multe localități), în scopul autosesizării reciproce. În general, putem spune că pentru o parte de familiile tinere din țara noastră, îndeosebi din mediul rural și din orașele mici, accesul la servicii medicale calitative nu este asigurat, cauza fiind deficitul de personal medical, echipamentul medical învechit și infrastructura necorespunzătoare. Într-o altă situație se află familiile tinere din orașele mari și mijlocii care au acces la servicii medicale de calitate. Cert este însă că atât în cadrul primei categorii, cât și în al celei de a doua, există tineri care se confruntă cu lipsa resurselor financiare pentru îngrijirea sănătății. Specificăm că este vorba, în special, de medicamentele pe care trebuie să le procure: *„Fata mea tușește de acum 2 săptămâni, o tratez cu leacuri băbești, cu floare de soc, dar nu-i trece. Conștientizez că ar trebui să cumpăr leacuri de la farmacie, dar n-am pe ce”* (IIA_D_19). Mai grav este că, în ambele categorii, un număr mare de tineri subestimează importanța îngrijirii proprii sănătăți, astfel că aceștia nu trec niciun examen medical profilactic.

¹ 20% dintre gravidele din Moldova nu se prezintă la doctor în primul trimestru de sarcină. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.e-sanatate.md/News/632/20-dintre-gravidele-din-moldova-nu-se-prezinta-la-doctor-in-primul-trimestru-de-sarcina>

Serviciile medicale disponibile pentru tineri sunt, în linii generale, orientate spre diagnosticul și tratamentul episodic al bolilor și, de obicei, nu prevăd un sistem de evaluare a vulnerabilităților lor la prezentarea într-o instituție medicală. Adicional, serviciile medicale preventive nu ajung până la grupurile cele mai vulnerabile de tineri. O problemă este și lipsa unui sistem de referire la alte servicii din comunitate (de prevenire și promovare a modului de viață sănătos, serviciile sociale etc.) atunci când adolescenții se adresează într-o instituție medicală. Un alt impediment important, alături de calitatea serviciilor, este confidențialitatea și atitudinea prietenoasă.

Politicile fiscale, prin reduceri de impozit, dețin actualmente un rol neesențial în susținerea familiilor din Republica Moldova. Astfel, conform Codului Fiscal, persoanele fizice au dreptul la scutire personală în volum de 8100 lei pe an, iar părinții care au copii în întreținere beneficiază de o reducere de impozit doar în sumă de 1800 lei pentru fiecare copil. În unele țări europene nivelul reducerii de impozit la această componentă este de 10 ori mai mare. În Germania, de exemplu, reducerea de impozit la primul copil este de 1848 Euro, iar începând cu al doilea copil și următorii – de 2148 Euro¹. De asemenea, unele categorii de populație pot beneficia de scutirea pentru soț/soție, scutire personală majoră și scutire pentru persoanele întreținute. Populația din Republica Moldova suportă o mare povară fiscală prin contribuțiile sociale mari. Statul și-a sporit presiunile fiscale asupra cetățenilor fără a le oferi nimic în schimb. În acest context, considerăm că în continuare rămâne necesară mărirea scutirii de impozit pentru fiecare copil sau returnarea impozitului pe venit reținut pentru persoane fizice, la prezentarea unui bon de cheltuieli de educație, de sănătate etc.

¹ *Government financial policies towards families* [Accesat 28.06.2015] Disponibil:
[http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/
2_2_i%20Tax%20deductions%20and%20benefits%20for%20families.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/2_2_i%20Tax%20deductions%20and%20benefits%20for%20families.pdf)

Există studii care atestă că majorarea alocațiilor de îngrijire a copilului nu întotdeauna contribuie la creșterea natalității, pe când măsurile fiscale pot duce la creșterea natalității. Un exemplu relevant în acest sens îl oferă situația din Singapore, unde pe parcursul anilor 1986-1990 natalitatea a crescut cu 15%, iar nașterile copiilor de rangul 3 s-a dublat. Printre principalele măsuri implementate se regăsesc următoarele: toate femeile beneficiau de avantaje financiare importante, îndeosebi fiscale, la nașterea celui de-al treilea și mai mulți copii; pe lângă aceasta, familiilor cu copii li s-a acordat prioritate în ce privește dreptul la apartament¹.

O influență directă asupra bunăstării familiei, în special în condițiile actualei crize economico-financiare, exercită **politicile de ocupare a forței de muncă și de protecție a persoanelor împotriva șomajului**. Prevederi cu referire la protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă se regăsesc în art.25 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, conform căruia orice persoană are dreptul la un nivel de viață corespunzător asigurării sănătății sale, bunăstării proprii și a familiei și la asigurare în caz de șomaj. Potrivit prevederilor din *Carta albă privind Dezvoltarea, Competitivitatea și Ocuparea Forței de muncă*, elaborată de Comisia Europeană în 1993, sunt stabilite cinci domenii prioritare de acțiune pentru a promova ocuparea forței de muncă: sporirea șanselor de angajare prin promovarea investițiilor în formarea profesională, asigurarea unei corelări tot mai strânse între dezvoltarea și crearea de noi locuri de muncă, reducerea costurilor salariale indirecte, eficientizarea politicilor promovate pe piața muncii și sporirea ajutorului acordat grupurilor afectate în mod deosebit de șomaj. Orientarea politicilor moderne de ocupare este diferită de cea

¹ HOUCARD, B. *La famille, une idee neuve en Europe*. Paris: Fondation Robert Schuman, 2001, p.58-59.

clasică, de sprijinire a persoanelor neocupate economic. Noile politici pornesc de la două valori: flexibilizare și securitate, dar iau în calcul și creșterea calității locurilor de muncă deja existente¹.

Dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului sunt prevăzute și în *Constituția Republicii Moldova* (art. 43). Cu referire nemijlocită la combaterea sărăciei și șomajului au fost elaborate *Legea privind ocuparea Forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă* și *Strategia Națională privind politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015*. În opinia unor experți, documentele strategice elaborate în acest domeniu nu sunt însă întotdeauna raportate unul la altul, deseori se repetă sau se contrazic, de multe ori lipsește o abordare coerentă și integrată a obiectivelor de dezvoltare economică și de modernizare socială².

Măsurile de protecție socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă în Republica Moldova se divizează în *măsuri active* (creșterea posibilităților de ocupare a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă – mediere, informare și consiliere profesională, servicii de consultanță și asistență a activității de întreprinzător, stimularea mobilității forței de muncă, orientare și formare profesională; stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă a șomerilor; stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior) și *măsuri pasive* (ajutorul de șomaj, alocația de integrare sau reintegrare profesională, asigurarea socială în caz de șomaj).

Chiar dacă Guvernul a întreprins pe parcursul ultimilor ani unele încercări de a încuraja angajarea tinerilor absolvenți, multe din ele nu au

¹ PREOTEASA, A. *Cercetarea politicilor sociale. Aspecte metodologice*. Iași: Lumen, 2009, p.207.

² *Republica Moldova 2007: Raport de stare a țării*.

avut impactul dorit. Potrivit *Procedurii de stimulare a angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior finanțate de la buget de stat*¹, încurajarea tinerilor să muncească s-a intenționat prin acordarea lunară a unei sume în mărime de un salariu minim pe țară, pentru o perioadă de 12 luni calendaristice, pentru fiecare absolvent al instituției de învățământ superior încadrat în muncă, cu condiția menținerii raporturilor de muncă cel puțin 3 ani. Resursele alocate în conformitate cu această Hotărâre sunt prea mici și angajarea este limitată doar la cei care și-au făcut studiile cu finanțare de la buget. De asemenea, restricțiile sunt prea dure atât pentru absolvenți, cât și pentru angajatori. Deși prevederea este încă în vigoare, începând cu 2009 nu s-au mai alocat resurse bugetare în acest scop. Tinerii nici nu doresc să plece în zonele rurale din cauza condițiilor de muncă precare, infrastructurii în dezastru etc.

Pentru a facilita accesul tinerilor la activitatea antreprenorială, Guvernul Republicii Moldova a aprobat, în iunie 2008, *Programul Național de abilitare economică a tinerilor pentru anii 2008-2010*, care prevedea crearea și finanțarea mai multor afaceri ale tinerilor antreprenori. Scopul major al Programului era dezvoltarea spiritului antreprenorial în rândul tinerilor din zonele rurale ale țării, oferind instruire și credite comerciale rambursabile în valoare de până la 300 000 de lei cu componentă de grant (40% din valoarea creditului) persoanelor tinere cu vârste cuprinse între 18 și 30 de ani. În perioada derulării Programului Național de abilitare economică a tinerilor, pe parcursul anului 2008 au fost acordate 181 de credite în sumă de 52,05 milioane lei, inclusiv componenta de grant de 40% în valoare de 20,82

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.594 din 20 iunie 2005 cu privire la aprobarea Procedurii de stimulare a angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior finanțate de la bugetul de stat. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr.89-91.

milioane lei¹. Asemenea proiecte sunt binevenite, în special în mediul rural, ținând cont de faptul că problema lipsei locurilor de muncă este mai accentuată la sate. La implementarea acestui proiect s-a mers pe trei dimensiuni extrem de esențiale: instruire și consultanță, oferirea creditului și monitorizare post-finanțare, ceea ce i-a asigurat mai multe reușite.

Potrivit *Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului Fondului pentru susținerea cadrelor didactice tinere din mediul rural*, nr.1171 din 08.11.2005², absolvenții instituțiilor de învățământ superior care vor pleca să lucreze la sate pot beneficia de o indemnizație unică de 30 000 de lei. Pentru absolvenții instituțiilor medii de specialitate care vor dori să lucreze în școlile de la sate indemnizația constituie 24 000 lei. Totodată, tinerii specialiști vor primi ajutor la procurarea lemnului, cărbunului și carburanților. De facilități similare se pot bucura atât medicii, cât și farmaciștii care se angajează la serviciu în mediul rural. Unele persoane intervievate au constatat că „*tinerii lucrează doar până când primesc indemnizația, după care pleacă. Totodată, suma de 30 000 de lei trebuie să fie achitată toată integral, ca tânărul specialist să poată înțelege ceva din ea, nu să i se dea cu țara. El nu înțelege nimic din acești bani, fiindcă prețurile cresc din an în an*” (IIA_E_21).

Această Hotărâre a fost criticată de tinerii intervievați care locuiesc în mediul rural, dar care nu activează în sfera educației sau sănătății, ci în altele, la fel de importante – poliție, administrație publică locală etc., considerând că acest amendament ar trebui să fie valabil pentru toți tinerii care se întorc în localitățile rurale: „*Există cazuri când*

¹ Lege Nr.25 din 03.02.2009 privind aprobarea Strategiei naționale pentru tineret pe anii 2009-2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.68.

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1171 din 8 noiembrie 2005 cu privire la aprobarea Regulamentului Fondului pentru susținerea cadrelor didactice tinere din mediul rural. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr.151-153.

nu se procedează corect. Spre exemplu, o persoană tânără care și-a făcut studiile prin contract a venit de bunăvoie să lucreze la sat, fără a fi îndreptată de instituția de învățământ. Și iată că ea nu beneficiază de acel ajutor unic” (IIA_E_17). Nu există studii de evaluare complexă a impactului acestei Hotărâri. Ținând însă cont de faptul că școlile și instituțiile medicale din mediul rural se confruntă în continuare cu insuficiența specialiștilor, putem spune că proiectul în cauză nu a fost în stare să influențeze pe măsura așteptărilor preferințele tinerilor de a se încadra în câmpul muncii la sat.

Măsurile pasive de protecție socială în caz de șomaj, și anume: ajutorul de șomaj și alocația pentru integrarea sau reintegrarea profesională pe piața muncii, au ca scop susținerea materială a șomerilor. *Ajutorul de șomaj* în Republica Moldova este o sumă neimpozabilă, stabilită în mod diferențiat în funcție de circumstanțele în care a încetat activitatea de muncă a persoanei. Acesta se acordă persoanelor care corespund următoarelor condiții: sunt înregistrate la Agenția de ocupare a forței de muncă în a cărei rază teritorială își au domiciliul; au lucrat și au un stagiu de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat de cel puțin 6 luni din ultimele 24 de luni și nu obțin venituri impozabile¹. Unele familii tinere, beneficiare de acest ajutor, îl consideră modest în echilibrarea bugetelor familiale (valoarea medie a ajutorului de șomaj în 2013 a constituit circa 1031,18 lei). Mărirea alocației de integrare și reintegrare profesională este de asemenea modestă, constituind 15% din salariul mediu pe economie din anul precedent și se acordă pe o durată de 9 luni.

În scopul ajutorării tinerilor de a se încadra în activitatea de muncă, se simte nevoia diversificării în continuare a rețelei de instituții care participă la târgurile de locuri de muncă și a ofertei acestora. Este

¹ ROMANDAȘ, N., PROCA, L., ODINOCAIA NEGURĂ, I. *Dreptul protecției sociale*, p.39.

important ca măsurile ce includ orientarea profesională, instruirea și plasarea în câmpul muncii, realizate de ANOFM, să devină disponibile și pentru tinerii șomeri care nu sunt înregistrați, astfel oferindu-le posibilitatea instruirii și angajării. Este oportună și inaugurarea în toate unitățile administrative a Centrelor de informare despre piața muncii, dotate cu tehnologii moderne (posibilități de lucru la computere, fax/telefon, acces la baza de date națională cu posturi vacante, contactarea directă a angajatorilor). Nu în ultimul rând este necesară sporirea nivelului de salarizare a tinerilor, fiindcă tinerii refuză nu locurile de muncă care li se oferă, dar remunerarea neadecvată propusă. Unele studii realizate în domeniu atestă că 74,4% din tineri nu sunt mulțumiți de oportunitățile de angajare oferite pe piața muncii din Moldova, dar cel mai important factor în alegerea unui loc de muncă este totuși salariul¹. În consecință, locurile de muncă neatractive și salariile mici conduc la intensificarea proceselor migraționale.

Politicile de migrație din Republica Moldova se axează prioritar pe dezvoltarea contractelor de muncă avantajoase cu țările de destinație a emigranților moldoveni. Începând cu 2010, Guvernul Republicii Moldova implementează Programul PARE 1+1, care are scopul de a încuraja migrații moldoveni să investească în țară. Pentru fiecare afacere deschisă de migrați Guvernul s-a angajat să dubleze suma investiției, dar nu poate fi mai mare de 200 000 de lei.

Măsurile implementate la etapa actuală de autorități în domeniul migrației nu acordă suficientă atenție impactului psihosocial pe care acest fenomen îl are asupra copiilor și familiilor. Drept urmare, o problemă majoră rămâne a fi în continuare lipsa în școli sau comunități a programelor de sprijin social pentru copiii din familiile cu migrați.

¹ *Studiu privind situația tinerilor din Republica Moldova în anul 2008*, p.7. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.unicef.org/moldova/02-2009_Rom_Youth_in_Moldova_SitAN.doc

Menționăm în context că numărul copiilor separați de părinții plecați peste hotare este semnificativ – peste 150 000 de copii, iar migrația de muncă a părinților prezintă riscuri de lungă durată pentru viitoarea generație cu consecințe semnificative asupra relațiilor sociale, asupra particularităților de integrare socială, culturală, educațională etc.¹ Nu dorim însă în niciun caz să afirmăm că părinții migranți nu au grijă sau nu le pasă de copiii rămași în țară.

În conformitate cu Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020, în scopul reducerii efectelor negative ale migrației părinților asupra copiilor rămași în țară urmează să se implementeze un mecanism eficient de evidență și monitorizare a situației copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare, programe de informare, conștientizare, servicii de consiliere a copiilor rămași în țară, a părinților migranți și a persoanelor în grija cărora rămân copiii și sporirea capacităților sistemului educațional în abordarea riscurilor sociale, inclusiv a riscurilor sociale pentru copiii ai căror părinți sunt migranți².

Aproape inexistente sunt **politicile în domeniul timpului liber**. Familiile tinere din Republica Moldova nu-și petrec adecvat timpul liber în familie, fie din lipsa activităților culturale și recreative în multe localități din țară sau din imposibilitatea de a acoperi cheltuielile pe care le-ar presupune desfășurarea unor anumite activități. Potrivit datelor BNS, în 2014 doar 1,3% din totalul cheltuielilor se refereau la agrement³. În multe localități casele de cultură, bibliotecile publice sunt închise.

¹ *Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea programului de acțiuni de la Cairo*, p.73.

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.434 din 10 iunie 2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Nr.160-166.

³ *Veniturile și cheltuielile populației în anul 2014*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4691>

Timpul liber este unul din domeniile unde discrepanțele dintre mediile rural și urban sunt cele mai pronunțate. Tinerii care locuiesc în sate și orașele mici nu au oportunitățile de petrecere a timpului liber de care dispun tinerii din orașele mari. Tranziția la economia de piață a dus la eliminarea activităților sportive și de recreare din localitățile unde acestea existau în timpurile sovietice. În sate școlile sunt unicele localuri unde copiii de vârstă școlară au acces la activități sportive, de dezvoltare și recreare, de regulă în timpul programului școlar.

Organizarea unui program comun pentru membrii familiei în ceea ce privește timpul liber petrecut în familie conduce la creșterea apartenenței la grupul familial, adaptării la viața de familie. Hotărârile și deciziile comune ale soților privind timpul liber petrecut de către ei și de către copii în familie constituie un indicator principal al nivelului de funcționalitate a cuplului conjugal. De asemenea, mai multe cercetări denotă faptul că o motivație importantă în destrămarea cuplului tânăr sunt preferințele diferite ale soților de a petrece timpul liber.

Analizând *Tabelul 5.1*, observăm că familiile tinere din țară practică mai mult activități de petrecere a timpului liber de tip „sedentare” – vizionarea și audierea diverselor emisiuni, întâlniri cu prietenii, discuții, care, desigur, pot contribui la intensificarea comunicării familiale, toate acestea având un rol important în consolidarea relațiilor familiale, în solidarizarea membrilor familiei. Semnificativ este numărul cuplurilor tinere care niciodată în timpul liber nu vizitează muzee, expoziții (74,4%), nu vizionează filme la cinematograful (60,3), nu frecventează teatrul (76,1%). În mediul rural și în orașele mici această situație se explică în primul rând prin lipsa cinematografulor, a sălilor de teatru și concert. Însă, tocmai aceste forme alese de organizare a timpului liber pot contribui la autodezvoltare, la familiarizarea soților cu tradițiile și valorile culturale și la transmiterea valorilor culturale de la o generație la alta.

Tabelul 5.1

Modul de petrecere a timpului liber în familia tânără (în %)

	Frecvent	Uneori	Nici-odată
1. Plimbări, excursii	20,7	66,2	13,1
2. Întâlniri cu prietenii, discuții	30,6	64,4	5,0
3. Vizite la muzee, expoziții	1,4	24,2	74,4
4. Vizionarea filmelor la cinematograful	2,7	37,0	60,3
5. Frecventarea teatrului	1,2	22,7	76,1
6. Frecventarea discotecilor, barurilor	5,7	51,9	41,4
7. Audierea spectacolelor de muzică	14,2	38,2	47,6
8. Practicarea sportului	7,5	45,9	46,6
9. Vizionarea/audierea diverselor emisiuni	65,3	30,2	4,5
10. Lectura	22,7	57,9	19,4

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Tinerii soți, fiind preocupați aproape obsedant pentru câștigarea celor necesare traiului zilnic, transferă pe plan secund o serie de elemente ce țin de dezvoltarea umană. Pe de altă parte, în cadrul societății încă nu s-a constituit o cultură a timpului liber. De asemenea, tinerii moldoveni, dacă vor să se distreze, nu au prea multe opțiuni. Distracția depinde de oferta propusă de teatre, centre de cultură, organizații neguvernamentale, societăți cultural-artistice, centre și cluburi sportive etc. Atunci când tinerii sunt lipsiți de accesul la informații privind activitățile cu care poate fi umplut timpul liber și nici nu depun eforturi pentru a ajunge la informații necesare, timpul liber se transformă într-o sumă de activități concepute la voia întâmplării. Sociopedagogia afirmă că timpul liber nu este un moft, ci o necesitate. Activitățile recreative relaxează și sporesc nivelul de energie necesar unei bune dezvoltări psihice și intelectuale, precum și de adaptare la societatea în transformare. Posibilitățile reduse de petrecere a timpului liber formează o serie de comportamente deviate.

Organizarea timpului liber la sate ține mai mult de competența APL. Acolo unde primarii au inițiativă și dorință, se organizează activități recreative. În cele mai multe localități lipsește interesul pentru acest domeniu sau el nu este considerat o prioritate: „*Îmi amintesc o situație. O persoană vroia să organizeze în sat o sărbătoare pentru tineret și a cerut de la primar colaborare. Acesta însă i-a zis să-l lase în pace, deoarece are treburi mai importante decât organizarea timpului liber pentru tineret ca, de exemplu, aratul. Primarul nu conștientizează că dacă nu se va ocupa azi de organizarea timpului liber al tineretului, mâine nu va avea pentru cine ara*” (IIA_E_27).

În concluzie menționăm că de la demararea procesului de tranziție până la etapa actuală s-au înregistrat progrese modeste în diferite domenii în ceea ce privește protecția socială a familiilor – îmbunătățirea accesului la servicii sociale în urma implementării mecanismului de colaborare intersectorială dintre diverși actori sociali (APL, instituțiile educaționale, instituțiile medicale etc.), perfecționarea cadrului normativ de protecție a familiei, conștientizarea rolului APL în soluționarea problemelor cu care se confruntă familiile din țară. Însă, cu regret, nici până la etapa actuală nu există o politică familială coerentă, bine consolidată, majoritatea măsurilor întreprinse fiind mai mult reacții la unele probleme evidente. Politicile de protecție a familiei moldovenești depind de starea economică a țării. Dat fiind că aceasta este precară, o serie de inițiative preconizate în politicile familiale nu se implementează. Tot din aceleași motive, scopul politicilor familiale de a sprijini familia în îndeplinirea funcțiilor sale majore, de a contribui la ameliorarea condițiilor de viață și la consolidarea legăturilor familiale nu se atinge cu succes în țara noastră. Majoritatea inițiativelor cuprinse în actele normative sunt favorabile, însă nu sunt în măsură să influențeze starea familiilor moldovenești. Multe din măsurile întreprinse nu sunt

îndreptate spre toate categoriile de populație care au nevoie stringentă de ele. Mai mult, un șir de măsuri tratează familiile ca pe un grup omogen, cu aceleași preferințe și stiluri de viață, ceea ce face ca respectivele măsuri să eșueze sau să aibă rezultate slabe. Eficacitatea politicii familiale poate fi asigurată prin elaborarea programelor diferențiate, care vor lua în considerare starea materială și necesitățile familiilor în protecția socială, transformările pe care le suportă instituția familiei la etapa actuală sub aspectul structurii și funcțiilor ei.

Politicile familiale din Republica Moldova se axează, în plan prioritar, pe domeniile ce țin de protecția copilului (creșterea și educarea copiilor în familie, combaterea abuzului, violenței asupra copilului), sprijinirea familiei în momentul apariției copilului și, în plan secundar, pe concilierea vieții de familie cu viața profesională și asigurarea condițiilor necesare de trai familiilor sărace. Dat fiind că măsurile de protecție a familiei nu evidențiază într-un compartiment aparte familiile tinere, rolul politicilor familiale de la etapa actuală în procesul de adaptare a acestei categorii de familii la societatea în transformare este diminuat.

5.3. Măsuri de fortificare a procesului de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova

Din analiza efectuată în capitolele anterioare observăm că majoritatea măsurilor incluse în politicile familiale actuale nu vizează familia tânără aparte, ci sunt adresate tuturor tipurilor de familii, familiei în general. Unele acțiuni specifice de ameliorare a situației familiei tinere din Republica Moldova și care ar putea contribui la facilitarea procesului de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice

se conțin în *Legea Republicii Moldova cu privire la tineret*¹, art.12: a) acțiuni de pregătire a tinerilor pentru viața de familie; b) educația sexuală a tinerilor și acțiuni de ocrotire a sănătății reproductive a tinerelor femei; c) sistem de subvenții pentru familiile tinere cu copii, ținând cont de bugetul lor; d) acoperirea dobânzii bancare la creditele acordate tinerelor familii de instituțiile financiare pentru construcția sau procurarea de locuințe. În cele ce urmează ne vom referi mai detaliat la măsurile prevăzute de această lege.

Acțiuni de pregătire a tinerilor pentru viața de familie.

Pregătirea tinerilor pentru viața de familie este o componentă importantă a procesului general de formare a personalității tinerilor ce ține de realizarea unor achiziții psihocomportamentale necesare adaptării și exercitării corespunzătoare a statutului de soț și părinte. Acest proces include mai multe activități importante², precum:

Pregătirea socială a caracterelor pentru viața de familie care presupune o pregătire cetățenească (vârstă, studii, profesie), independență economică, stare satisfăcătoare a sănătății.

Pregătirea motivațională pentru viața de familie – se referă la dragoste ca un motiv principal în întemeierea familiei, pregătirea pentru independență, sentimentul obligațiunii de a fonda o familie, pregătirea pentru nașterea și educarea copiilor.

Pregătirea psihologică în întemeierea familiei – prevede pregătirea pentru acceptarea unui sistem nou de obligații în privința partenerului, viitorilor copii și responsabilități pentru comportamentul lor; tendința către comunicare și cooperare zilnică; capacitatea de adaptare la obiceiurile și trăsăturile de caracter ale altei persoane și

¹ Lege Nr.279 din 11.02.1999 cu privire la tineret. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.39-41.

² MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, p.269-270.

înțelegerea stărilor psihice ale acesteia. Unii cercetători¹ introduc în structura pregătirii psihologice pentru relațiile de familie următoarele componente: cognitivă (cunoașterea specificului relațiilor familiale); motivațională (motivele alegerii partenerului); operațională (posedarea capacităților practice de a relaționa etc.); emoțională (posedarea capacităților empaticе) și comportamentală (fiind vorba îndeosebi despre comportamentul în situații conflictuale).

Pregătirea tinerilor în domeniul îndeplinirii rolurilor gospodărești – aceasta implică cunoașterea legităților dezvoltării copiilor și, în special, educarea lor, deprinderea de a avea grijă de copii, administrarea economică a gospodăriei, abilitatea de a planifica, de a împărți și monitoriza bugetul familiei, organizarea veniturilor și cheltuielilor, în același timp de a asigura confortul în familie. O parte din sociologi, inclusiv autohtoni, acordă atenție deosebită componentei gender, *educației de gen*, în dezvoltarea deprinderilor gospodărești și în petrecerea timpului liber².

Particularitățile și principiile educației pentru viața de familie, tendințele de reconfigurare a modelelor de educație în familie și pentru familie au fost amplu investigate în Republica Moldova de către cercetătoarea L. Cuznețov, în concepția căreia calitățile de familist și părinte solicită perfecționarea și autoperfecționarea continuă, bazându-se pe știință-competență și măiestrie³. Or, procesul de formare a abilităților de părinte și de partener în cuplu este unul permanent, ce se desfășoară pe tot parcursul vieții.

¹ ГУРКО, Т. *Актуальные проблемы семей в России*. Москва: Институт Социологии РАН, 2006, p.206.

² BEJAN-VOLC, I. *Cine suntem noi? Ce știm noi unul despre altul?* Chișinău: CEP USM, 2002.

³ CUZNEȚOV, L. *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei*. Chișinău: CEP USM, 2008, p.244-292.

Copilul trebuie să fie familiarizat corect cu toate aceste componente de la o vârstă cât mai fragedă. Acest proces își are începutul în familia de origine, în familia părinților. Aici însă pot interveni o serie de probleme. Astfel, o parte din copii nu pot fi martorii relaționării reale a părinților din cauza implicării acestora în procesul de migrație. De asemenea, datorită gradului înalt de ocupare a părinților, tot mai puțini din ei petrec timpul alături de copii. Există și situații, în care părinții se confruntă cu neputința de a discuta cu copiii pe tema prieteniei și dragostei. Urmare celor menționate, cei mai mulți copii ajunși la maturitate sunt înzestrați doar cu unele deprinderi și comportamente practice (gospodărești).

La etapa actuală putem constata că în sistemul de învățământ preuniversitar din Republica Moldova pregătirea specială a tinerilor pentru viața de familie se realizează în cadrul disciplinei opționale *Educația pentru viața de familie* (clasa XII) și, tangențial, în cadrul disciplinei *Educația civică* (clasele V-XII). De asemenea, în cadrul orelor de dirigenție în gimnaziile și liceele din țară profesorii desfășoară lecții axate pe problemele vieții de familie. O experiență mai puțin pozitivă în Republica Moldova a fost înregistrată cu referire la predarea disciplinei „*Deprinderi de viață*” care, prin conținutul său, avea intenția de a contribui la pregătirea tinerilor pentru viața de familie, dar care nu peste mult timp a fost sistată, dat fiind că subiectele ce țineau de educația sexuală nu corespundeau întocmai vârstei copilului. Experții în domeniu consideră că astfel s-au pierdut mai mult de 10 ani în care copiii nu au fost familiarizați comprehensiv cu educația sexuală. Ar fi fost binevenit, desigur, ca manualele să nu fie lichidate, dar păstrate în bibliotecile școlilor pentru a putea fi consultate de către copii la dorința acestora. La etapa actuală Ministerul Educației, în colaborare cu ONG-urile preocupate de sănătatea și dezvoltarea tinerilor, lucrează la elaborarea curriculei și conținutului manualului la disciplina *Educația*

pentru sănătate, care urmează să fie una obligatorie și în cadrul căreia elevii vor fi familiarizați cu mai multe probleme ce țin de formarea deprinderilor pentru viața de familie.

În instituțiile de învățământ superior, componenta *educația pentru viața de familie* se regăsește doar în programele de studii la specialitățile socioumanistice, îndeosebi la Sociologie, Asistență Socială, Psihologie și Pedagogie. Spre exemplu, la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a USM subiectul în cauză se discută în cadrul disciplinelor *Particularități de dezvoltare a familiei contemporane, Familia contemporană: schimbări de modele, Evoluții ale comportamentelor familiale la etapa actuală, Sociologia familiei, Sociologia personalității, Psihologie socială, Sociologia copilăriei, Sociologia tineretului, Sociologia educației, Abordări feministe* și altele. La aceste discipline sunt abordate teme, precum: funcțiile familiei, drepturile și obligațiile statutului de soț/soție, comunicarea în familie, conflictele familiale, factorii coeziunii familiale, problemele familiei contemporane și modalitățile de rezolvare, violența în familie, comportamentul adecvat al adulților în relație cu copiii, efectele migrației asupra familiei, cauzele coabitării, divorțului etc.

Reprezentanții MTS intervievați au recunoscut că educația pentru viața de familie prevăzută de *Legea cu privire la tineret* nu se realizează la nivelul cuvenit: „*Ceea ce putem noi face în acest sens este doar să acordăm finanțare unui ONG care să presteze astfel de servicii în baza unui proiect înaintat la minister. Din 30 de proiecte pe care le-am finanțat anul acesta, 2 atingeau și această problemă. Noi nu putem contracta direct un medic, un psiholog sau profesor ca să facă educație pentru viața de familie. Dacă vor mai fi astfel de proiecte, noi le vom sprijini*” (IIA_E_43). Atât reprezentanții MTS, cât și ai MMPSF au subliniat că activitatea lor în domeniul educației pentru viața de familie

ține doar de implicarea în organizarea și desfășurarea Festivalului Familiei.

Din *Tabelul 5.2* observăm că subiectul din domeniul educației pentru viața de familie, cel mai rar pus în discuție de către părinți și copii, se referă la administrarea economică a gospodăriei, lucru absolut necesar pentru orice familie care dorește să-și îndeplinească în măsură deplină funcțiile sale, în special într-o societate marcată de o profundă criză socioeconomică, precum este și cea din Republica Moldova.

Printre subiectele care nu sunt discutate între părinți și copii, o pondere înaltă au înregistrat factorii ce contribuie la asigurarea unei căsnicii fericite și durabile (20,5%), responsabilitățile ce revin membrilor cuplului conjugal (18,5%), îngrijirea și educarea copiilor (15,3%), rezolvarea conflictelor familiale (14,7%), modul cum trebuie să coopereze soții în familie (14,3). Pe de o parte, situația dată ar putea fi explicată prin lipsa de inițiativă din partea părinților pentru abordarea acestor probleme; pe de altă parte, tinerii de astăzi manifestă un interes redus față de familiarizarea cu unele reguli sau moduri de conduită familială. Mai mult, o simplă informare asupra modului de viață familial poate fi percepută de unii din ei ca un atac asupra libertății individuale.

Același tabel reflectă că și profesorii în pondere redusă discută cu elevii sau studenții teme ce țin de educația pentru viața de familie. Școala însă trebuie să ofere nu doar strict cunoștințe, dar și modele adecvate de comportament familial, să formeze deprinderi de a fi responsabili pentru ca tinerii să nu greșescă sau să greșescă mai puțin și să-și poată recupera greșelile. Rolul familiei în pregătirea tinerilor pentru viața de familie poate fi sporit prin diverse campanii de informare care să mediatizeze necesitatea acestui proces sau prin participarea părinților la diverse seminare de instruire la care să fie familiarizați cu strategiile și tacticile de inițiere a discuțiilor pe astfel de teme.

Tabelul 5.2

Aspecte cu privire la viața de familie discutate de către părinți și profesorii cu tinerii (în %)

Aspecte		Cât de frecvent ați discutat cu părinții următoarele aspecte			Cât de frecvent ați discutat cu profesorii următoarele aspecte		
		<i>Frecvent</i>	<i>Rareori</i>	<i>Nici-odată</i>	<i>Frecvent</i>	<i>Rareori</i>	<i>Nici-odată</i>
1	<i>Importanța căsătoriei și familiei</i>	38,3	49,3	12,3	34	46,2	19,8
2	<i>Responsabilitățile ce revin membrilor cuplului conjugal</i>	33,8	47,7	18,5	27	47,2	25,8
3	<i>Factorii care contribuie la asigurarea unei căsătorii fericite și durabile</i>	42,7	36,8	20,5	34	41,8	24,2
4	<i>Îngrijirea și educarea copiilor</i>	44,7	40	15,3	37,3	36,2	26,5
5	<i>Administrarea economică a gospodăriei (organizarea veniturilor și cheltuielilor)</i>	35,8	44,7	19,5	15,5	46,2	38,3
6	<i>Rezolvarea conflictelor familiale, comportamentul în timpul unui conflict</i>	41	44,3	14,7	28,3	45,8	25,8
7	<i>Problemele din cadrul familiei</i>	41	44,7	14,3	33,3	40,2	26,5
8	<i>Modul cum trebuie să coopereze soții în familie</i>	47,7	38	14,3	28,2	45,3	26,5

Sursa: Studiul „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

În scopul susținerii familiei tinere și pregătirii tinerilor pentru viața de familie, în Norvegia, de exemplu, pentru tinerii care doresc să se căsătorească se organizează gratuit seminare de instruire în ceea ce privește crearea armoniei în familie, consolidarea relațiilor de familie,

educarea copiilor etc.¹ O asemenea practică ar putea fi preluată și în țara noastră. Este foarte important să se implementeze strategii creative și atractive care ar ajuta tinerii să-și construiască o viață de familie mai satisfăcătoare și mai stabilă. În acest scop este necesar de a se pune accentul pe conștientizarea a ceea ce presupun rolurile familiale și a modalităților prin care pot fi îndeplinite rolurile conjugale și parentale, pe stimularea resurselor personale pentru optimizarea abilităților de relaționare și comunicare în cuplu și familie. Conținutul conceptului de pregătire pentru viața de familie nu trebuie să se rezume numai la formarea unor convingeri și atitudini profamiliale. Este foarte important ca această activitate să fie focalizată în special pe formarea comportamentelor relaționale ale tinerilor. Cele menționate *supra* permit să conchidem că măsurile întreprinse la etapa actuală, atât în familiile de origine, cât și în instituțiile de învățământ în domeniul educației pentru viața de familie, contribuie într-o mică măsură la eficientizarea adaptării familiilor tinere la schimbările socioeconomice din țară.

Educația sexuală a tinerilor și acțiuni de ocrotire a sănătății reproductive a tinerelor femei. Educația sexuală devine extrem de necesară pentru tinerii de astăzi, dacă ținem cont de asemenea fenomene precum sunt creșterea numărului de sarcini adolescente, al copiilor părinților adolescenți, al avorturilor, al bolilor sexual transmisibile, al victimelor abuzurilor sexuale și ale violenței în familie. Cu toate acestea, educația sexuală se realizează cel mai frecvent la orele de biologie din cadrul instituțiilor de învățământ gimnazial și liceal. Majoritatea părinților se eschivează să discute cu copiii teme sexuale, fiindcă se simt jenați în procesul de familiarizare a copilului cu astfel de informații. Activități importante în acest sens realizează sectorul non-

¹ КУЗЬМИНА, Л. Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России, p.138.

guvernamental (*Rețeaua de servicii de sănătate prietenoase tinerilor*), acordând nemijlocit asistență în probleme de planificare familială. Prin intermediul cabinetelor de planificare familială, în mod gratuit sunt consultați tinerii înainte de căsătorie, adolescenții din școli și licee, femeile de vârstă fertilă în problemele ce țin de planificarea și protejarea sănătății reproductive. Cabinetele dispun de materiale informațional-educative și contraceptive, care sunt distribuite gratuit tinerilor și femeilor de vârstă fertilă. Totuși, în multe regiuni din Republica Moldova accesul populației la serviciile de planificare a familiei este limitat; lipsește promovarea amplă a cunoștințelor de educație sexuală. Situația dată se explică și prin faptul că în Republica Moldova mai persistă ideea că informarea adolescenților în domeniul educației sexuale i-ar determina să-și inițieze viața sexuală la o vârstă mai precoce. Unele studii internaționale desfășurate de ONU au demonstrat contrariul, și anume: că educația sexuală tinde să-i încurajeze pe cei care au fost instruiți în acest domeniu să-și înceapă viața sexuală mai târziu. De asemenea, elevii care beneficiază de educație sexuală au un număr mai mic de parteneri sexuali, se confruntă mai rar cu sarcini neplanificate și suferă de mai puține boli sexual transmisibile decât cei lipsiți de acest tip de educație¹. Bineînțeles, educația sexuală trebuie să țină cont de specificul valorilor spirituale, vârstei și personalității copilului la care se adresează.

În cadrul activităților de educație sexuală, se întreprind de asemenea măsuri importante în domeniul profilaxiei infecțiilor cu transmitere sexuală și a infecției HIV-SIDA, asigurării nașterii de copii sănătoși, reducerii morbidității și mortalității materne perinatale și neonatale prin ameliorarea calității serviciilor medicale și creșterea

¹ VASILE, D.L. *Introducere în psihologia familiei și psihosexologie*, p.10-104.
[Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

accesibilității la ele, combaterii cancerului genito-mamar etc. Cu toate acestea, rezultatul nu este întotdeauna cel scontat.

În statele europene, inclusiv est-europene, ponderea femeilor de vârstă fertilă care recurg la mijloace contraceptive depășește 70%. În Republica Moldova avortul continuă să fie un instrument predominant în reglarea natalității, cu toate că, potrivit datelor BNS, numărul avorturilor a scăzut semnificativ în ultimii ani: de la 37 000 în 1997 la 14 500 în 2013. Statistica oficială nu reflectă însă numărul real de întreruperi ale sarcinilor, fiindcă multe din ele nu se înregistrează, iar o mare parte din femeile de vârstă reproductivă sunt plecate peste hotare¹. Este îngrijorător faptul că sunt în creștere întreruperile voluntare la primigeste: de la 6,6% din totalul femeilor care au avortat în 1997 la 15,4% în 2012. Rezultatele investigațiilor au arătat că numai fiecare a patra din primigeste își păstrează funcția reproductivă după întreruperea primei sarcini². Potrivit unor date, în Republica Moldova sterilitatea atinge cifra de 16% din numărul total al femeilor de vârstă reproductivă³. Numărul cuplurilor cu probleme de sterilitate depășește cifra de 100 000⁴.

În conformitate cu *Legea Republicii Moldova privind sănătatea reproducerii*⁵, cuplurile cu probleme de sterilitate, dar care își doresc să fie părinți, pot beneficia de următoarele servicii: inseminarea artificială

¹ MATEI, C., PALADI, Gh., SAINSUS, V., GAGAUZ, O. *Cartea verde a populației*. Chișinău: Statistica, 2009, p.28.

² ȘALARI, O. Avortul și sănătatea reproductivă în Republica Moldova. În: *Particularitățile și tendințele proceselor demografice în Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia AȘM, 2001, p.199.

³ MATEI, C., PALADI, Gh., SAINSUS, V., GAGAUZ, O. *Cartea verde a populației*, p.29.

⁴ *ISTORII REALE. Fertilizarea in vitro o promisiune sterilă*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://www.publika.md/istorii-reale--fertilizarea-in-vitro-in-moldova---o-procedura-costisitoare-si-fara-prea-multe-sanse-de-succes_1351841.html

⁵ Lege Nr.138 din 15.06.2012 privind sănătatea reproducerii. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.205-207.

cu sperma soțului, inseminarea artificială cu sperma donatorului, fertilizarea *in vitro* cu transferul intrauterin de embrioni, crioconservarea de spermă, oocite și embrioni, donarea acestora, maternitatea de substituție.

Legea privind sănătatea reproducerii prevede ca statul să-și asume cheltuielile pentru o singură procedură de fertilizare *in vitro*. Compania Națională de Asigurări în Medicină finanțează fecundarea *in vitro* în baza poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală, pentru cuplurile încadrate în câmpul muncii în Republica Moldova, cu un venit lunar mai mic de 50% din salariul mediu în sfera de activitate a asiguratului. În practică însă, respectiva lege încă nu funcționează. În conformitate cu opinia unor reprezentanți ai Companiei Naționale de Asigurări în Medicină, se estimează că pentru fiecare caz de fertilizare *in vitro* se vor cheltui 6 000 de lei. Această sumă pe de parte nu acoperă însă costul unei asemenea proceduri care, potrivit specialiștilor în domeniu, nu poate fi mai mică de 40 000 lei¹.

Ațiuni importante de ameliorare a sănătății reproductive sunt prevăzute și în *Strategia Națională a sănătății reproductive*, o atenție deosebită fiind acordată sănătății sexual-reproductive a tinerilor și adolescenților. În baza ordinului „Privind organizarea examinării medicale a tinerilor înainte de căsătorie”, emis de Ministerul Sănătății la 6 septembrie 1995, organele stării civile urmau să înregistreze căsătoria tinerilor numai după prezentarea certificatelor medicale elaborate de instituțiile medicale din Republica Moldova. După investigațiile medicale tinerii frecventau și un cabinet de planificare familială. Din 2012, examenul respectiv nu mai este obligatoriu. Chiar dacă foarte mulți tineri nu treceau aceste controale, unii medici consideră că acest examen medical nu trebuia exclus, dat fiind că au existat cazuri când în

¹ *ISTORII REALE. Fertilizarea in vitro o promisiune sterilă.*

cadrul unor asemenea investigații ei au depistat chiar și tineri bolnavi de HIV/SIDA.

În practica europeană, o serie de state continuă să practice această măsură pentru a evita ulterioarele căsătorii cu persoane bolnave de maladii contagioase sau ereditare. Astfel, conform legislației franceze, la încheierea căsătoriei soții trebuie să prezinte un certificat de examen medical prenupțial. Viitorii soți sunt supuși unui examen medical amănunțit, al cărui rezultat îl primesc numai ei, putând hotărî dacă vor încheia căsătoria sau nu. Deși se consideră că această măsură poate constitui un obstacol la căsătorie, examenul continuă să fie practicat în Franța¹.

În condițiile în care s-a redus esențial vârsta la primele raporturi sexuale, se simte nevoia intensificării activităților de educație sexuală, în care să fie antrenate nu doar instituțiile neguvernamentale, dar și familia (chiar în primul rând), școala.

Sistemul de subvenții pentru familiile tinere cu copii, ținând cont de bugetul lor. Cu toate că legislația prevede acordarea de subvenții pentru familiile tinere cu copii, în realitate acestea nu beneficiază de niciun fel de subsidii. Mamele tinere pot beneficia doar de același sistem de indemnizații ca și restul familiilor cu copii din țară.

Acordarea subvențiilor adresate familiilor tinere cu copii în dependență de bugetul lor este necesară, deoarece atât indemnizația unică la naștere, cât și cea lunară pentru îngrijirea copilului sunt incompatibile cu realitatea socioeconomică din țară. Chiar și în condițiile în care au fost înregistrate majorări ale tuturor indemnizațiilor pentru copii, nivelul acestora rămâne a fi foarte mic și nu contribuie, mai ales în cazul familiei tinere, la rezolvarea unor probleme de natură economică. Lucrul acesta nu este negat nici la cel mai înalt nivel

¹ CHELARU, I. *Căsătoria și divorțul. Aspecte juridice civile, religioase și de drept comparat.* Iași: Polirom, 2003, p.480.

administrativ: „Valoarea acestor indemnizații este mică și, respectiv, ele sunt ineficiente. În fiecare an venim cu propunerea de a le majora. În ultimul timp se ține cont de sugestiile noastre” (IIA_E_42). Valoarea indemnizației acoperă doar o parte foarte mică din cheltuielile legate de nașterea și creșterea copiilor. Susținerea ne semnificativă din partea statului nu încurajează familiile tinere să aducă pe lume mai mulți copii.

Acoperirea dobânzii bancare la creditele acordate tinerelor familii de instituțiile financiare pentru construcția sau procurarea de locuință. În condițiile creșterii exagerate a prețurilor la imobil, dar și al chiriei, în Republica Moldova se simte acut lipsa unor programe de stat de protecție compensatorie, aceasta constituind o cauză importantă din care mulți tineri nu au acces la o locuință. Chiar dacă în majoritatea programelor electorale este inclus obiectivul cu privire la crearea unui sistem de creditare preferențial pentru familiile tinere, până la etapa actuală nu s-a reușit aplicarea lui în practică.

Modalitatea de ipotecare existentă în Republica Moldova este costisitoare și nu este avantajoasă pentru familiile tinere. Acestea nu au venituri ce le-ar permite să-și acopere și cheltuielile zilnice, și achitarea ratei la bancă. La etapa actuală băncile nu au oferte accesibile pentru familiile tinere, ele se orientează cu preponderență spre contingentul de familii bine asigurate. De multe ori creditele sunt practic neoperaționale, din cauza condițiilor și formalităților necesar de îndeplinit. Băncile oferă credite ipotecare care acoperă finanțarea pentru cel mult 50% din imobil, cealaltă jumătate din sumă trebuie să fie acumulată de tineri; rata dobânzilor este foarte mare – 10-17%; unele bănci acordă credite ipotecare pentru procurarea de locuințe numai în blocurile construite de firmele lor parteneri; la unele bănci creditele se acordă în lei, care trebuie rambursate tot în valută națională, însă raportată la cursul monedei europene.

Conform calculelor Expert-grup, unei tinere familii băncile pot să-i ofere credit doar dacă are un venit minim de 6000 lei lunar¹. Nu este exclus că un anumit număr de familii tinere reușesc să-și achiziționeze propria locuință sau să contracteze un credit ipotecar. Dar cel mai mare număr de familii tinere puțin posibil să poată beneficia de aceste credite, ținând cont de nivelul salariilor din țară. Ce-i drept, aceste venituri pot fi completate de unele familii cu venituri provenite din alte surse (venituri din arendă, venituri din remitențele de peste hotare etc.). Aici apar însă un șir de probleme privind confirmarea veniturilor de către membrii familiei tinere. Mai mult, tinerii intervievați nici nu au manifestat încredere față de instituțiile bancare din țară din cauza neinformării depline privind condițiile de creditare. *„Băncile de la noi din țară sunt încă foarte, foarte amăgitoare. Atunci când contractezi un credit oarecare la bancă, aceasta are o sumedenie de comisioane ascunse. Pentru procurarea utilajului tehnic mie nu mi-a ajuns suma de 80 000 de lei; am împrumutat acești bani de la bancă. La moment eu nu mă pot descurca, fiindcă procentul este foarte mare. Acum îmi pare rău că am luat acest credit, deoarece nu știu cum să întorc înapoi banii”* (IIA_C_6).

În pofida acestor probleme, majoritatea respondenților intenționează să-și achiziționeze propria locuință, spațiul locativ în societatea moldovenească fiind un indicator al siguranței și bunăstării. Din totalul celor care nu sunt asigurați cu spațiu locativ, 71,9% consideră că în viitor ar putea să aibă propria lor locuință. Modalitățile prin care se intenționează să-și rezolve problema locativă sunt prezentate în *Tabelul 5.3*.

¹ *Realitatea economică. Publicație lunară de analize și prognoze*. Chișinău: Expert Grup, iunie 2008, Nr.4.

Tabelul 5.3

Modalitățile la care recurg tinerii soți pentru a-și rezolva problema privind asigurarea cu spațiu locativ în dependență de mediu (în %)

	Să luăm un credit de la bancă	Să plecăm la muncă peste hotare	Să așteptăm până va interveni statul	Prin eforturi financiare proprii	Prin efortul părinților, al rudelor
<i>Oraș</i>	15,8	37,7	2,7	32,9	11,0
<i>Sat</i>	10,8	38,7	10,2	33,9	6,5
<i>În total pe eșantion</i>	13,0	38,3	6,9	33,4	8,4

Sursa: Studiul „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”.

Principalele căi de achiziționare a unui imobil, imaginate de tinerii soți, sunt plecarea la muncă peste hotare (38,3%) sau prin eforturi financiare proprii (33,4%). Cea de a doua modalitate va impune tânăra familie la o serie de privațiuni socioeconomice, la economisirea resurselor materiale și spirituale, iar acestea, la rândul lor, vor condiționa familia să-și restrângă la minimum structura și să reducă o parte din funcțiile ei sociale. Nici plecarea la muncă peste hotare nu poate fi privită ca cea mai reușită modalitate de a rezolva problema asigurării cu spațiu locativ. Fenomenul migrației are consecințe negative asupra tuturor familiilor, însă familiile tinere sunt mai vulnerabile, îndeosebi în cazurile în care pleacă numai unul dintre parteneri, deoarece tinerii căsătoriți nu posedă experiența necesară de viață în comun. Intervenția din partea statului este așteptată îndeosebi de cei din mediul rural (10,2%) contra 2,7% din mediul urban. Totodată, tinerii de la oraș, comparativ cu cei de la sat, văd mai reale așa posibilități ca luarea unui credit de la bancă sau apelarea la ajutorul părinților și al rudelor. În scopul facilitării procesului de asigurare a familiilor tinere cu spațiu locativ propriu, la 18 iunie 2008 a fost adoptată *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind susținerea socială a familiilor*

tinere care activează în sectorul bugetar, în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală și în sistemul public de asigurări sociale la procurarea (construcția) sau închirierea locuinței în anii 2008-2010. În conformitate cu această Hotărâre, de compensații unice ar fi trebuit să beneficieze 4700 de familii tinere¹. Specificăm totodată că de compensații pentru procurarea unei locuințe urmau să beneficieze numai familiile tinere care au copii*, iar celor care nu au copii urma să li se ofere compensații lunare pentru chirie (300 de lei pe lună). Pentru acoperirea financiară a măsurilor stipulate în această Hotărâre s-a făcut trimitere la suma de 100 milioane lei. Însă, în bugetul de stat nu erau prevăzute în mod expres resurse pentru asemenea acțiuni². Chiar dacă sumele care s-au preconizat de a fi acordate familiilor tinere sunt modeste, până în prezent această Hotărâre nu a fost materializată în realitate.

În același an (2008) a fost adoptată și *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune)*³. Potrivit acestei Hotărâri, de locuință gratuită pot beneficia următoarele categorii de specialiști: cadrele didactice, medicii și farmaciștii, asistenții sociali și specialiștii în domeniul culturii. În 2009 de locuință gratuită au beneficiat doar 24 de

¹ *Realitatea economică. Publicație lunară de analize și prognoze*, p.10.

* Cuantumul compensației unice se diferențiază în dependență de numărul copiilor: astfel, pentru familiile tinere cu un copil el constituie 30000 de lei, cu doi copii – 40 000 de lei și cu 3 și mai mulți copii – 50 000 de lei.

² *Realitatea economică. Publicație lunară de analize și prognoze*, p.11.

³ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1259 din 12 noiembrie 2008 cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.66-68.

tineri specialiști. Actualmente, implementarea acestei Hotărâri este de asemenea sistată.

Hotărârile nominalizate nu s-au dovedit a fi eficiente, fluctuația cadrelor în sectorul bugetar și riscurile părăsirii de către tineri a locurilor de muncă rămânând în continuare înaltă. De regulă, tinerii familisti activează doar o perioadă scurtă în acest sector din cauza remunerării proaste și a lipsei unei locuințe proprii; după ce obțin experiență de 2-3 ani ei migrează spre alte sectoare economice cu oferte mai avantajoase pentru asigurarea unei vieți decente. Cu toate că se încearcă susținerea familiilor tinere din mediul rural, traiul la sat rămâne neatractiv din cauza lipsei infrastructurii, chiar și în pofida faptului că există locuri de muncă vacante: *„Drumurile sunt foarte rele, acestea-s bune numai în centru, iar când e glod devin impracticabile. Străzile nu sunt iluminate, ard numai câteva becuri în centru. Așa că iarna copiii vin seara de la grădiniță sau de la școală pe întuneric”* (IIA_C_8). În multe localități nu mai funcționează rețelele de canalizare, băile, bibliotecile, stadioanele, sălile sportive sunt închise sau lucrează cu program redus, sunt distruse centrele de prestare a serviciilor (reparația aparatelor de uz casnic, încălțăminte), nu se repară localurile școlilor, grădinițelor, instituțiilor medicale etc. În aceste condiții, la o evaluare de ansamblu, potrivit datelor studiului „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie – element esențial în procesul de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova”, doar 22% din tinerii necăsătoriți au menționat că în concepția lor viața de la sat este mai atrăgătoare decât cea de la oraș.

Spre ameliorarea condițiilor locative ale tinerilor este orientat programul „Prima casă”, inițiat de Primăria municipiului Chișinău. Prin intermediul acestui program se prevede oferirea creditelor imobiliare cu cea mai mică dobândă (9%), dar aceasta procedură este foarte birocratică (sunt necesare cel puțin 16 acte solicitate de la diverse

instituții; unele prin conținutul lor se suprapun). Ținând cont de nivelul de salarizare al tinerilor soți, este necesar ca familiile tinere să beneficieze de credite ipotecare cu dobânzi reduse* și cu simplificarea condițiilor de acordare.

În unele localități se întreprind și măsuri particulare în scopul ameliorării problemei locative: „*Toate cadrele didactice tinere sunt stimulate. Pe cele din instituțiile de învățământ orășenești în primul rând le asigurăm cu cămin, pe o perioadă de 3 ani, fără să plătească ceva. Lunar au supliment la salariu de 20%, care este o inițiativă locală – a Consiliului raional Căușeni*” (IIA_E_28).

Autoritățile locale intervievate (Briceni, Telenești, Ștefan-Vodă) au recunoscut că se pot implica în soluționarea problemei locative doar acordând, gratuit, teren pentru construcția gospodăriei. Însă, din cauza că în unele localități sunt puține terenuri, solicitanții sunt nevoiți să stea la rând o perioadă mare de timp (Orhei, Drochia). În alte localități, inclusiv rurale, se percepe o taxă de la 2000 la 5000 de lei, în dependență de mediul de reședință; în cele mai multe regiuni terenurile se oferă gratis. Chiar și această măsură nu soluționează problema dată, dacă vom ține cont de faptul că pentru construcția unei locuințe sunt necesare sume substanțiale. „*Locuințe finisate se acordă doar din categoria celor rămase fără proprietar (a decedat și nu există urmași). Cu prioritate, se acordă cadrelor tinere*”. (IIA_E_15).

În domeniul politicii financiare, îndeosebi în ceea ce privește acordarea creditelor pentru familiile tinere, se impun ca necesare: majorarea cuantumurilor, eliminarea restricțiilor de acordare și simplificarea formalităților de obținere. Credite trebuie acordate nu doar pentru locuințe, ci și pentru reparația caselor și procurarea de bunuri.

* Pentru a fi eligibilă o persoană pentru credit, trebuie să aibă un venit lunar sigur (dovedit documentar) care să fie de două ori mai mare decât ratele lunare ce vor trebui achitate. Totodată, atunci când se contractează un credit la bancă trebuie să ai siguranța că vei rămâne anagjat până vei putea rambursa datoria.

Mai multe țări europene au dezvoltat cu succes programe de asigurare cu spațiu locativ a populației, inclusiv a celei tinere. Spre exemplu, în Germania se acordă credite pe un termen de până la 30 de ani familiilor în care soții au nu mai mult de 40 de ani. La calcularea ratei lunare se ia în considerare numărul de copii și veniturile obținute. În Finlanda, familiilor tinere li se acordă credite cu o dobândă de 3% anual pe un termen de 20-25 de ani. În Federația Rusă, în 2002 a fost aprobat programul „Обеспечение жильем молодых семей”, în conformitate cu care, de regulă, familiilor tinere li se oferă subsidii pentru asigurarea cu spațiu locativ în mărime de 35% din valoarea imobilului (pentru familiile fără copii) și de 40% (pentru cele cu copii)¹.

Relevantă în acest context este experiența țărilor Europei de Est privind crearea sistemelor civilizate de acumulare a banilor populației, prin intermediul caselor de economii în construcții. Casa națională de economii în construcții este o bancă specializată în atragerea resurselor financiare ale persoanelor fizice în construcții și acordarea de credite depunătorilor săi pentru îmbunătățirea condițiilor de locuit. Contractul între casa națională și depunător trebuie să includă două etape. Prima – pentru a obține toată suma solicitată este necesar de acumulat o anumită parte, cuantumul căreia se indică în contract. În baza ei se va calcula suma depunerilor lunare și perioada de acumulare. La expirarea termenului de acumulare depunătorul are dreptul să obțină depozitul acumulat, dobânda aferentă și „creditul în construcții”. A doua etapă o reprezintă lichidarea creditului. Resursele împrumutate se reîntorc în casa națională pentru creditarea de noi depunători. De regulă, contractul cu casa națională are un termen de 20-25 de ani. S-a constatat că în Europa Centrală și de Est în casele de economii în construcții sunt

¹ КУЗЬМИНА, Л. М. Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России, p.132-133.

implicate 50-55% din populație, comparativ cu schema ipotecară clasică¹.

În România, în conformitate cu Legea locuinței nr. 114/1996, persoanelor sau familiilor, a căror situație economică nu le permite accesul la o locuință în proprietate sau închirierea unei locuințe în condițiile pieței, li se atribuie locuință socială cu chirie subvenționată. Locuința socială, atribuită din fondul de stat, cu chirie subvenționată, este destinată să asigure, cel puțin o perioadă limitată de timp, până la depășirea unui prag de venituri, o locuință decentă. Locuințele sociale se pot realiza prin construcții noi sau prin reabilitarea unor construcții existente, ele aparținând domeniului public al unităților administrativ-teritoriale, fără posibilitatea de a fi vândute. Repartizarea locuințelor se realizează de către consiliile locale, în urma propunerilor unor comisii sociale care analizează cererile de locuințe la nivel local. Printre beneficiarii prioritari ai locuințelor sociale se enumeră tinerii căsătoriți care au fiecare vârsta de până la 35 de ani².

Măsurile de susținere a familiei tinere din Republica Moldova, expuse *supra*, se realizează incomplet. Unele poartă un caracter pur formal. De asemenea, majoritatea experților intervievați susțin că „*prea puține din toate cele prevăzute în Lege se realizează în practică, cauza fiind lipsa de fonduri pentru politicile de tineret*” (IIA_E_41); „*Ministerul Tineretului este recent format și nu are experiență, nu are cadru legal în baza căruia să intervină cu măsuri economice. Poate cu timpul va fi elaborată o politică publică special pentru familiile tinere*” (IIA_E_43).

Este necesar să menționăm că în 2014 s-a lucrat la noul proiect al Legii cu privire la tineret. Deși, conform art. 4, familia tânără este inclusă ca element în sfera de aplicare a acestei legi, măsuri directe care

¹ *Realitatea economică. Publicație lunară de analize și prognoze*, p.13.

² RADU, R., AVRAM, C. *Politica socială românească între tranziție, reformă și criză*. Craiova: Aius Printed, 2011, p.308-309.

să vizeze familia tânără nu sunt prevăzute. Astfel, în competențele atât ale autorității publice centrale, cât și ale celei locale nu sunt specificate activități concrete cu referire la familia tânără. În alți termeni, domeniul protecției sociale a familiei în Republica Moldova, îndeosebi a celei tinere, rămâne slab dezvoltat. Lipsesc cu desăvârșire măsurile de susținere a familiei în momentul întemeierii acesteia.

Rezultatele cercetărilor atestă că populația așteaptă susținere din partea statului, că statul este considerat drept principal responsabil pentru rezolvarea problemelor sociale, care ar trebui să acționeze prin instituțiile sale: Guvern, Parlament, Președinție etc., ceea ce denotă și o reminiscență a mentalității sovietice paternaliste. În percepția tinerilor intervievați (a se vedea *Tabelul 5.4*), cel mai semnificativ statul se implică în domeniul educațional (25,8%) și în domeniul sănătății (19,8%). Foarte puțin se implică în repartizarea spațiului locativ familiilor tinere, în acordarea de ajutoare financiare familiilor tinere și în domeniul organizării odihnei lor. Majoritatea respondenților (81,5%) au menționat că statul nu se implică în acordarea de ajutor financiar familiilor tinere: „*Famiile tinere sunt puse în situația în care nu au nicio susținere și rămân disperate.*” (IIA_E_19). Or, statul trebuie să se implice în sprijinirea familiilor tinere din momentul formării lor și nu doar din momentul apariției copiilor.

Tabelul 5.4

Susținerea din partea statului în soluționarea problemelor familiilor tinere (în %)

Suportul oferit de către stat	Da	Nu	Îmi vine greu să răspund
<i>Ajutor financiar familiilor tinere</i>	10,8	81,5	7,7
<i>Repartizarea spațiului locativ</i>	9,5	84,5	6,0
<i>În domeniul sănătății</i>	19,8	66,0	14,2
<i>Organizarea odihnei</i>	11,3	77,5	11,2
<i>În domeniul educațional</i>	25,8	58,4	15,8

Sursa: Studiul „*Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova*”.

Autoritățile publice recunosc că situația economică a Republicii Moldova nu permite la moment satisfacerea tuturor necesităților familiilor tinere: *„Nu se întreprinde nimic, fiindcă suntem limitați în acțiuni de resursele bugetului local. Impozite nu sunt, n-ai de la cine le colecta”* (IIA_E_13) *„Acum nu putem cere ceva mai mult, fiindcă țara e în criză. Când va fi mai bine, vom cere”* (IIA_E_12). Unii reprezentanți la nivel administrativ central consideră că trebuie de intervenit numai în ceea ce privește familiile tinere cu copii: *„Poate e o abordare mai egoistă, dar eu nu consider familie cuplul fără copii, de aceea nu văd necesitatea de a interveni în soluționarea problemelor cu care se confruntă acest segment”* (IIA_E_42).

Chiar dacă întotdeauna vor exista persoane care nu reușesc să se adapteze la noile condiții, este imperios necesară elaborarea unei politici sociale coerente orientate spre familiile tinere ca o categorie aparte, la a cărei promovare să se țină cont de necesitățile stringente ale acesteia, precum și de situația demografică actuală din țară. Susținerea reală din partea statului este necesară, desigur, pentru toate familiile, dar îndeosebi pentru cele tinere, deoarece din toate etapele ciclului familial cea mai critică, din punct de vedere economic și social, este anume cea de constituire a cuplului și de apariție a primului copil. Toate acestea ar preveni unele consecințe indezirabile la nivelul familiei; ar asigura soluționarea unor probleme existente, dar ar dezvolta și capacitatea familiei de a-și soluționa de sine stătător problemele și de a face față noilor condiții, generate de transformările socioeconomice pe plan național și internațional.

Menționăm în concluzie, că măsuri de susținere a familiei tinere prevăzute de cadrul legal al Republicii Moldova și care ar facilita procesul de adaptare la transformările socioeconomice se implementează carentat, unele din ele rămânând complet uitate. Principalul impediment ține de lipsa pârgھیilor economice și a

controlului asupra gradului de realizare în practică a măsurilor preconizate. În consecință, tinerilor le lipsesc adesea condițiile necesare pentru formarea unei familii, pentru nașterea și educarea copiilor, precum și cunoștințele despre funcțiile principale ale familiei, responsabilitățile ce revin membrilor cuplului conjugal, factorii ce contribuie la încheierea unei căsătorii fericite și durabile, conduita de rol în cuplul conjugal, competențele de a face față riscurilor și de a lua decizii corecte într-o societate marcată de multiple contradicții și incertitudini.

5.4. Rolul presei scrise în mediatizarea problemelor sociale ale familiei tinere și a măsurilor de soluționare a acestora

Presa scrisă, alături de radiou, televiziune, cinematografie, constituie o sursă esențială în formarea opiniei publice. În mod diferit, gândirea noastră este influențată de problemele reflectate în presă, orientând-o într-o direcție sau alta. Prin intermediul presei se difuzează norme, valori care stabilesc ceea ce se așteaptă de la oameni să facă. Comportamentul tinerilor se află într-o măsură considerabilă sub influența mass-media, care reprezintă una dintre cele mai accesibile surse de informare pentru majoritatea populației. Anume mass-media, inclusiv presa scrisă, controlează o parte importantă a timpului liber al tinerilor contemporani și participă în calitate de instituție socială semnificativă la formarea lumii spirituale, orientărilor valorice și intereselor noii generații. Presa scrisă a devenit în zilele noastre un mijloc important de comunicare politică, economică, spirituală, științifică și socială. În conformitate cu datele Barometrului Opiniei publice (aprilie 2015), ziarele sunt cea mai importantă sursă de informare pentru 9,7% din respondenți¹.

¹ *Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. Aprilie, 2015.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil: <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733>

După cum s-a menționat deja, sfera relațiilor familiale și conjugale trece în prezent printr-un proces de profunde transformări, marcate de scăderea nupțialității și a natalității, răspândirea căsătoriilor neînregistrate, viața sexuală premaritală, neîndeplinirea funcțiilor vitale familiale etc. Toate aceste fenomene pot fi înțelese, fiind studiate inclusiv din perspectivă fenomenologică, luându-se în considerare faptul cum oamenii înșiși percep procesele ce afectează familia. În contextul dat, un interes deosebit pentru analiza sociologică reprezintă materialele presei, textele prezentate în paginile ei care retranslează și interpretează situații familiale tipice, atitudinea statului și a societății față de acestea. Presei îi revine rolul de a asigura cititorilor o înțelegere mai completă a specificului relațiilor familiale și a problemelor cu care se confruntă această instituție din Republica Moldova, precum și sarcina de a propune, mediatiza unele politici, strategii, soluții considerate a fi reușite.

Analiza de conținut efectuată de autori și axată pe aceste aspecte reflectă, pe de o parte, *problemele cu care se confruntă familiile* la etapa actuală, iar, pe de altă parte, prezintă modul de abordare a *măsurilor de soluționare a dificultăților pe care le întâmpină familiile în procesul de adaptare la societatea în transformare*. Menționăm din start că problemele familiei tinere nu sunt separate în articole aparte în ziarele examinate: *Moldova Suverană*, *Flux* și *Timpul*. Însă, majoritatea dificultăților cu care se confruntă familia în general, reflectate în presă, sunt proprii – în mod direct sau tangențial – și familiei tinere. Acesta este motivul pentru care analiza de conținut realizată este axată pe abordarea problemelor familiale generale, urmărind atât calcularea unor indicatori cantitativi, cât și o prezentare calitativă a acestora.

Analiza de conținut a cuprins analiza sistematică, pe perioada anilor calendaristici 2005-2014, a articolelor care vizează tematic problemele instituției familiei. Alegerea din multitudinea de ziare

publicate în Republica Moldova anume a acestor trei ziare *Moldova Suverană*, *Flux* (ediția de vineri) și *Timpul* (ediția de vineri) nu este aleatorie. În primul rând, această alegere a fost motivată de faptul că ziarele respective au tiraj național. Or, problemele familiale, politica familială din Republica Moldova, experiențele familiale pozitive și alte aspecte cu privire la instituția familiei trebuie cunoscute de întreaga colectivitate. În al doilea rând, aceste trei ziare sunt citite de categorii de populație cu vârste diferite (tineri, adulți și vârstnici). Toate trei ziare dețin pagină WEB unde sunt plasate articolele editate, ceea ce permite lecturarea acestora, îndeosebi de către tineri. În total au fost supuse analizei 3132 numere de ziar și selectate 1085 articole, dintre care: din *Flux* – 314 articole, din *Moldova Suverană* – 541 și din *Timpul* – 230 articole. Din practica sociologică este cunoscut că în scopul asigurării reprezentativității este suficient ca dimensiunea eșantionului să fie egală cu 12-16 numere de ziar¹.

Într-o accepțiune foarte largă, analiza de conținut poate fi considerată un sistem de decodare a mesajelor. În științele sociale, analiza de conținut este o tehnică de cercetare cu totul deosebită de decodarea „normală” a mesajelor, indiferent cât de semnificative ar fi asemănările între activitatea zilnică de prelucrare a acestora și analiza lor sistematică². Analiza presei evidențiază realitățile sociale și modalitatea în care sunt sesizate problemele sociale de către cititori.

Analiza de conținut efectuată este o analiză atât cantitativă, cât și calitativă, în măsura în care a urmărit atât stabilirea subiectelor „probleme familiale” și „modalități de soluționare a acestora” în presă, cuantificarea datelor obținute, cât și analiza detaliată a acestora. În funcție de gradul de profunzime, analiza de conținut realizată este, în

¹ MALCOCI, L. *Metodologia cercetării sociologice a mass-media*. Chișinău, 1995, p.49.

² AGABRIAN, M. *Analiza de conținut*. Iași: Polirom, 2006, p.17.

același timp, o analiză a conținutului manifest, dar și o analiză a celui latent. Din punctul de vedere al elaborării categoriilor, analiza de conținut a acestor trei ziare este mixtă, presupunând atât utilizarea unor categorii prestabilite, cât și identificarea altor categorii pe parcursul demersului empiric.

Primul indicator cantitativ se referă la *suprafața totală a ziarelor* calculată în parte pentru fiecare ziar și pentru fiecare an. Un alt indicator ține de *suprafața totală a articolelor* dedicate unui subiect anume, în cazul dat problemelor ce vizează instituția familiei și măsurilor de soluționare a problemelor cu care familiile se confruntă. În baza acestor doi indicatori a fost stabilită *ponderea* în totalul suprafeței ziarului a spațiului rezervat articolelor ce vizează tematica familială și măsurile de soluționare a problemelor sociale cu care se confruntă familia. Rezultatul obținut redă importanța pe care o acordă ziarul respectiv subiectului supus analizei de conținut. Aceste trei tipuri de indicatori au o conotație matematică și descriu doar aspectele generale. Astfel, o analiză mai aprofundată a articolelor și o cuantificare a informației pe care o conțin s-a efectuat cu ajutorul categoriilor ce grupează diferite teme cuprinse în subiectele „**problemele instituției familiei**” și „**modalitățile de soluționare a acestora**”. Grupele de categorii sunt aceleași pentru toate ziarele și conțin o serie de subcategorii: 1) *cauzele apariției problemei*; 2) *consecințele problemei*; 3) *subiectul capabil să rezolve problema*; 4) *modalități de rezolvare a problemei*.

Categoriile generale au fost elaborate înainte de a se trece la lucrul empiric, iar cele secundare sau subcategoriile au fost înscrise pe parcursul demersului empiric, permițând astfel cuantificarea tuturor informațiilor prezente în articole. Spațiul dedicat problemelor familiei este prezentat în *Tabelul 5.5*.

Tabelul 5.5

Spațiul dedicat problemelor sociale ale familiei și măsurilor de soluționare a acestora (% din suprafața totală a ziarului)

	<i>Moldova Suverană</i>	<i>Flux</i> (ediția de vineri)	<i>Timpul</i> (ediția de vineri)
2005	10,5	3,0	1,7
2006	8,2	1,4	1,8
2007	9,7	1,8	2,7
2008	10,0	2,0	3,2
2009	9,6	2,6	3,0
2010	9,1	3,1	2,2
2011	8,8	3,3	1,8
2012	8,3	3,4	1,6
2013	7,8	3,0	1,5
2014	8,5	2,8	1,4

Sursa: Studiul „Presa și mediatizarea problemelor sociale ale familiei”
(N=3132 numere de ziar)

După cum observăm, în toți anii calendaristici 2005-2014 cel mai mare spațiu din suprafața totală a ziarului a fost acordat subiectelor familiale și măsurilor de soluționare a acestora de publicația *Moldova Suverană*. Ziarul *Timpul* a manifestat o relativă creștere în perioada 2005-2008, după care din ziar sunt excluse mai multe rubrici care abordau problematica familială. Astfel, dacă în 2005 din totalul spațiului acesta acorda problematicii respective 1,7%, atunci în 2009 – 3,0%, iar în 2014 ajunge la doar 1,4. Ziarul *Flux* mediatizează mai amplu problematica familială începând cu 2010, când în presă sunt prezentate o serie de opinii și atitudini cu privire la unele acte legislative ce vizează familia. Din cele menționate putem conchide că ziarele analizate acordă o atenție relativ mică problemelor ce vizează instituția familiei și consecințele pe care le implică acestea.

În urma analizei efectuate s-a stabilit că *principalele probleme ale familiei* reflectate în presa scrisă la etapa actuală sunt: impactul migrației asupra familiei, problemele demografice în Republica Moldova și disfuncționalitățile familiei contemporane (abandonul copiilor, carențele în educarea copiilor în familie, violența în familie, lipsa solidarității familiale, probleme cotidiene ale cuplurilor conjugale, fenomenul pruncuciderii etc.).

Aria dedicată subiectului *impactul migrației asupra familiei* în toate ziarele analizate s-a mărit constant pe parcursul anilor studiați, ceea ce denotă că amploarea impactului acestui fenomen este în creștere. „Suntem a doua țară din lume după numărul de persoane plecate peste hotare în raport cu numărul populației”. (*„Emigranții” moldoveni vin să-și construiască viitorul acasă* // Timpul, 10 februarie 2012).

Limbajul articolelor ce reflectă acest subiect este accesibil, uneori emoționant. Cauzele migrației (lipsa locurilor de muncă, salarizare redusă, absența infrastructurii adecvate, reîntregirea familiei etc.) sunt reflectate detaliat și complex în toate ziarele. Evidențiind consecințele migrației, jurnaliștii utilizează adesea fragmente din scrisori primite de la cititorii care nu sunt indiferenți față de efectele migrației asupra familiei. Printre cele mai frecvente consecințe ale migrației reflectate în presă se regăsesc:

- *implicații sociopsihologice asupra copiilor*: „Acești copii suferă din cauză că sunt despărțiți de familie, sunt afectați de sărăcie, sunt mai vulnerabili în fața provocărilor cotidiene din cauza lipsei de afecțiune, a grijii și supravegherii din partea părinților. Tot ei sunt mai predispuși la abandonul școlar și la un comportament deviant”. (*Situație alarmantă – fiecare al zecelea copil din Moldova are ambii părinți plecați peste hotare* // Flux, 27 septembrie 2013); „Pe termen scurt, pericolul este mai mare în cazul copiilor mici, a căror personalitate se formează de la început dizarmonic. Mulți dintre ei au tulburări de somn,

devin agresivi, nu au încredere în ei – din cauza lipsei modelului parental. Copiii din ciclul primar încep să mintă, să frecventeze grupuri stradale pentru că nu mai pot comunica bine cu ceilalți membri ai familiei, încep să fie agresivi și labili emoțional”. (*Dubla dramă a copiilor cu părinți plecați peste hotare* // Flux, 1 martie 2013);

- *implicații economice asupra familiei* (o mai bună asigurare materială a familiilor cu migranți) și asupra țării: „Reînvierea parțială a șantierelor țării se datorează deschiderii robinetului de bani din afara țării și remitențelor”. (*Investițiile și remitențele au scos din amorțeală industria și construcțiile* // Moldova Suverană, 4 iunie 2013). „Republica Moldova a fost plasată pe locul trei în Europa și Asia Centrală după ponderea transferurilor bănești de la muncitorii migranți în produsul intern brut”. (*R. Moldova plasată pe locul trei după ponderea banilor transferați de la muncitorii migranți în PIB* // Timpul, 17 ianuarie 2014);

- *exodul de creieri*: „Migrarea personalului medical peste hotarele Republicii Moldova a provocat apariția unui deficit de resurse umane, iar țara se confruntă cu irosirea de creiere”. (*În ultimii 20 de ani, aproximativ 40% din numărul de medici au părăsit sistemul de sănătate din țară* // Timpul, 21 iunie 2013);

- *implicații asupra sănătății populației*;

- *implicații demografice* (divorțul soților, reîntregirea familiilor cu migranți etc.);

- *implicații asupra relaționării membrilor familiei* (infidelitatea) etc.;

- *traficul de ființe umane și infectarea cu HIV/SIDA*: „Moldova este în principal o țară-sursă de bărbați, femei și copii care sunt supuși traficului în scop sexual și muncii forțate. În ultima perioadă s-a înregistrat o creștere substanțială a numărului de bărbați moldoveni care au fost traficați în vederea exploatării prin muncă în Ucraina și Rusia.

Conform datelor Organizației Internaționale pentru Migrație, în anul 2012 în Republica Moldova au fost identificate 205 victime ale traficului de ființe umane. Ultimele cifre arată că numărul acestora crește de la an la an”. (*Strigătul moldovenilor transformați în sclavi // Timpul*, 27 august 2014);

- *implicații pozitive pentru țările migrante* (ridicarea natalității, acceptarea și ocuparea locurilor de muncă pe care populația băștinașă le refuză, contribuirea la fondul local de pensii) etc.

Potrivit materialelor analizate, statul este învinuit de faptul că nu creează condiții pentru a-și reîntoarce cetățenii în țară. „Din păcate, autoritățile nu sunt interesate ca cetățenii lor aflați în străinătate să revină în țară, pentru că nu le pot oferi locuri de muncă. Guvernul nu analizează acțiunile pe termen lung și peste ani va avea de plătit un cost enorm”. (*În următoarele două decenii numărul persoanelor apte de muncă va scădea dramatic // Flux*, 20 mai 2005, p.5).

Cât privește ziarul *Moldova Suverană*, până în anul 2009 aici în niciun articol statul nu este considerat vinovat de situația creată. Aceasta se datorează faptului că până în 2005 acest ziar a fost instituție de stat, iar după această perioadă, deși și-a schimbat statutul, statul a continuat să-l sprijine. Direcțiile de asistență socială și instanțele judecătorești sunt considerate vinovate de eliberarea certificatelor ce permit scoaterea copiilor din țară fără o analiză detaliată a situației, inclusiv pentru faptul că nu se interesează de soarta copiilor cu părinți migranți.

Începând cu anul 2008 în paginile presei sunt prezentate mai frecvent situații de reîntoarcere a migranților moldoveni în țară și lansare a acestora în afaceri. În ultimii doi ani analizați (2013-2014) mai multe articole cu tema migrației reflectau succesele autorităților din Republica Moldova în încheierea unor acorduri în domeniul asigurărilor sociale cu alte țări în care lucrează moldovenii (Polonia, Austria, România, Bulgaria, Portugalia etc.). Tot în această perioadă de timp, din

cauza răcirii relațiilor cu Federația Rusă care avea la bază interesul manifestat de către autoritățile țării pentru integrarea în UE, pe paginile celor trei ziare au fost prezentate mai multe situații de deportare a migranților moldoveni din Rusia. „Peste 240 de mii de cetățeni moldoveni care muncesc în Rusia riscă să fie deportați. Fie au încălcat regulile migraționale, fie s-au aflat pe teritoriul Rusiei fără înregistrare, fie au comis un șir de încălcări administrative. Aceste persoane, conform noilor reguli migraționale, riscă să li se interzică accesul în Rusia pe un termen de 3 ani”. (*Peste 240 de mii de moldoveni riscă să fie deportați din Rusia // Moldova Suverană*, 10 aprilie 2014). Periodic în *Timpul* și în *Moldova Suverană* erau prezentate statistici cu privire la numărul de cetățeni care au călătorit fără vize în spațiul european după semnarea Acordului de Asocierie a Republicii Moldova cu UE.

Ca subiecți care trebuie să intervină în eradicarea consecințelor negative ale migrației asupra familiei sunt considerate autoritățile locale (15,6%), organizațiile internaționale (UNICEF, OIM – 9%), instituțiile de învățământ (9,2%) și secțiile de poliție (5,6%). Cauzele, cel mai frecvent vehiculate în presă, privind faptul că moldovenii își lasă familia și pleacă în străinătate la muncă sunt lipsa locurilor de muncă și nivelul scăzut de salarizare în Republica Moldova, sărăcia, nivelul de trai scăzut al populației, atracția regiunilor bogate, dificultatea de a dezvolta o afacere în Republica Moldova, goana după bani, necesitatea stringentă de a cumpăra o locuință și neconștientizarea de către populație a efectelor negative ale migrației.

În situația creată se consideră că este necesar de a se interveni în primul rând cu operarea unor schimbări în legislație. Pe de o parte, organele care eliberează vize trebuie să oblige persoanele care au copii să-i înregistreze la organele de tutelă; pe de altă parte, necesită a fi operate schimbări în legislație care să faciliteze deplasarea populației din străinătate în țară și invers. Această modalitate de intervenție a fost

mediatizată în cazul a 8,5% din totalul articolelor la tema dată. Îndeosebi în ziarul *Timpul* sunt prezentate practici internaționale pozitive *vis-à-vis* de soluționarea diverselor probleme. De exemplu, cu referire la înregistrarea copiilor la organele de tutelă, este prezentat cazul României. Aici părinții care pleacă la muncă în străinătate trebuie să „închirieze părinți” în grija cărora să fie lăsați copiii, numiți asistenți maternali. Autoritățile române nu sunt adepții ideii de a lăsa copiii în grija rudelor sau a vecinilor, considerând că în asemenea cazuri aceștia sunt scăpați de sub control, ceea ce conduce la abandon școlar și vagabondaj. În Republica Moldova asistenții maternali de asemenea ar trebui să fie centrați și pe copiii ai căror părinți sunt plecați peste hotare.

Alte măsuri care trebuie de întreprins pentru a soluționa problema migrației și a reduce efectele negative ale acesteia, sustrate din materialele analizate, sunt: crearea mai multor locuri de muncă și îmbunătățirea condițiilor de salarizare; încurajarea creării și dezvoltării afacerilor în țară, dezvoltarea economică a țării, informarea populației privind efectele negative ale migrației asupra familiei și monitorizarea situației, îndeosebi în localitățile rurale; crearea de echipe multidisciplinare (asistenți sociali, medici, polițiști) care să țină în vizer cu preponderență copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă peste hotare.

Familia tânără este implicată activ în procesul de migrație. Lecturarea de către tineri a articolelor ce reflectă cu preponderență consecințele migrației asupra copiilor și relațiilor familiale ar putea să-i sensibilizeze și să-i facă să mediteze profund înainte de a lua decizia de a pleca la muncă peste hotare.

Cele mai frecvente **probleme demografice** în Republica Moldova, mediatizate în presă, țin de natalitatea, fertilitatea scăzută, creșterea sterilității, rata înaltă a mortalității, îmbătrânirea populației, creșterea morbidității populației, sănătatea reproductivă, scăderea numărului de

căsătorii, creșterea numărului de divorțuri, a numărului de cupluri consensuale, a ratei natalității extraconjugale etc. Aceste subiecte au fost completate în 2013-2014 cu unele articole care analizau în exclusivitate evoluția demografică a unor țări din regiune (România, Rusia și Ucraina), sarcina și nașterea în rândul adolescentelor, creșterea speranței de viață etc.

De obicei, situația în domeniu este prezentată destul de alarmant, subliniindu-se ritmul galopant de scădere a natalității, răspândirea fertilității la vârste tardive etc. La această tematică s-a accentuat rolul familiei tinere în creșterea populației și dificultățile cu care se confruntă aceasta în îndeplinirea funcției reproductive. Spre exemplu, în unul din articole se consideră chiar că „a naște un copil în Republica Moldova este pentru tinerele cupluri un adevărat act de curaj” (*Vom rezista pe harta istoriei?* // *Timpul*, 18 iulie 2008, p.18)

Cauzele care contribuie la apariția problemelor demografice în Republica Moldova, selectate din articolele analizate, sunt următoarele: situația socioeconomică precară din țară; șomajul; plecarea în masă și stabilirea moldovenilor peste hotare; accesul limitat al cetățenilor la serviciile medicale de calitate; lipsa unor politici demografice bine determinate; importul unor modele de conviețuire occidentale. Până în 2008, niciun articol din *Moldova Suverană* nu menționa însă, printre cauzele care generează problemele demografice, inacțiunile Guvernului sau măsurile ineficiente de susținere a familiei, inclusiv a celei tinere.

În ziarul *Flux* problemele demografice sunt analizate în ansamblu din perspectiva declinului familiei, accentuându-se că reducerea nupțialității, natalității sunt condiționate de atitudinea apatică a tinerilor față de căsătorie și familie. „Majoritatea tinerilor europeni nu vor să audă de familie ori căsătorie. Experții atribuie declinul numărului noilor-căsătoriți schimbărilor „culturale” care au avut loc în ultimele decade. Tinerii au devenit mai puțin interesați în religie și tradiție și mulți

preferă să trăiască în concubinaj decât căsătoriți. Motivația economică însă e și ea prezentă, tinerii spunând că nu au o situație financiară propice pentru formarea unei familii ori să facă copii”. (*Declinul familiei, declinul Europei // Flux*, 5 septembrie 2014).

Cea mai mediatizată consecință a problemelor demografice este depopularea țării, îndeosebi în mediul rural, aceasta atingând 17,7% din articolele la tema dată. „În perioada anilor 2000-2012, numărul total al populației Republicii Moldova s-a redus cu circa 84,5 mii de persoane, echivalentul a cinci sate medii moldovenești. Situația demografică în mediul rural este și mai dificilă”. (*În 2050, a treia parte din populația RM vor fi bătrâni de peste 60 de ani // Timpul*, 4 octombrie 2013).

O altă consecință, evidențiată în cazul a 15,1% din articole, este dezechilibrul dintre numărul de pensionari în raport cu populația ocupată și numărul de salariați. În articolele care analizau situația demografică la nivel mondial se accentua ideea că evoluția demografică actuală conduce la suprapopularea globului și că aceasta implică o serie de consecințe negative. „Oamenii vor fi mai mulți decât își permite în prezent Pământul să întrețină. Suprapopularea reprezintă cel mai grav pericol cu care se va confrunta Pământul peste câteva decenii; schimbările demografice vor duce la o criză aprigă de resurse pentru satisfacerea nevoilor primare ale oamenilor, precum apă, hrană, energie, adăpost, ceea ce va condiționa imense migrații și, corespunzător, va genera numeroase conflicte. O altă consecință constatată a suprapopulării unui spațiu este creșterea nivelului de agresivitate între indivizi”. (*Demografia și provocările lumii contemporane // Moldova Suverană*, 1 aprilie 2014).

În articolele analizate, autoritățile publice centrale apar ca principala instituție care trebuie să intervină în soluționarea problemelor demografice. Această idee se vehiculează în cadrul a 37,7% din articolele care au ca temă problemele demografice din Republica

Moldova. În 25,1% din articole se menționează că se așteaptă intervenție și de la organizațiile internaționale (UNICEF, OIM, ONU, UNFPA). Îndeosebi, se consideră că aceste organizații trebuie să intervină la capitolul informarea populației privind protecția sănătății, eliminarea factorilor de risc care conduc la mortalitate, sterilitate, mortalitate infantilă etc. Pe al treilea loc s-au plasat instituțiile medicale sau cadrele medicale (3,6% din materialele analizate), după acestea urmează familia însăși, cu o diferență de două procente de subiectul anterior, care trebuie să intervină. Îndeosebi se pune accentul pe rolul medicilor de familie în luarea la evidență și investigarea întregii populații în scopul prevenirii maladiilor și în lucrul cu femeile însărcinate. Necesitatea intervenției instituțiilor academice sau a oamenilor de știință în rezolvarea problemelor demografice s-a remarcat numai în cadrul a trei articole, pe când a instituției mass-media numai în patru articole. Observăm că unii subiecți apar în dublă ipostază: atât în cea de generator de probleme demografice, cât și de subiect capabil să soluționeze problemele (familia și autoritățile publice centrale).

În toate cele trei ziare au fost menționate un șir de acțiuni care trebuie efectuate pentru a ameliora situația demografică în Republica Moldova în următoarele domenii:

În *domeniul sănătății* este necesară: revizuirea programului de asigurări obligatorii de sănătate în scopul eliminării plăților în instituțiile medicale și asigurarea unui acces mai larg tuturor păturilor populației la servicii calitative de sănătate; promovarea folosirii metodelor contraceptive de tineri și familii tinere pentru a evita avorturile și consecințele acestuia.

În *domeniul prestațiilor sociale* s-au evidențiat măsuri ca: majorarea indemnizațiilor la naștere în scopul încurajării nașterilor. Acestea pot determina „familia să înțeleagă că nașterea celui de al doilea copil nu va înrăutăți situația ei materială, ci dimpotrivă.” (*Depopularea*

satelor conduce la erodarea bazei de reproducere a populației // Timpul, 13 octombrie 2006, p.18); acordarea de ajutoare materiale familiilor tinere (ajutor material pentru procurarea unei locuințe, pentru construcția unei locuințe, micșorarea impozitelor la această categorie de populație).

În *domeniul redresării situației socioeconomice* din țară sunt necesare crearea de locuri de muncă și remunerarea adecvată a acestora.

În *domeniul cadrului normativ* este nevoie de următoarele măsuri: racordarea actelor normative privind protecția populației la rigorile legislației internaționale în domeniu; aplicarea în practică a actelor normative cu privire la protecția populației.

La compartimentul *mediatizare* este considerată ca fiind necesară informarea populației privitor la protecția sănătății și importanța familiei etc. În acest context trebuie să subliniem că, din cele trei ziare asupra cărora s-a desfășurat analiza de conținut, doar în ziarul *Flux* s-a promovat vădit familia și căsătoria înregistrată ca valori primordiale. Unele articole prezentau în detalii avantajele soților aflați în căsătoriile înregistrate oficial comparativ cu celibatarii sau cu cei care trăiesc în concubinaj.

Din materialele prezentate în presă se poate deduce că dificultățile prin care trece familia tânără contribuie la amplificarea problemelor demografice. Majoritatea măsurilor de intervenție în domeniul redresării situației demografice sunt formulate simplu fără a se detalia mecanismul de aplicare în practică. O parte din măsurile necesare pentru ameliorarea situației demografice se regăsesc și în politicile de susținere a familiei tinere reflectate în presă.

O altă problemă familială analizată în presă se referă la ***disfuncționalitățile familiei contemporane***, care înglobează mai multe aspecte importante din viața cuplurilor noastre. Unul dintre acestea ține

de situația privind *abandonul copiilor*, care este extrem de alarmantă. Acest subiect a fost amplu mediatizat și din considerentul că, începând cu 2006, se implementează reforma de dezinstituționalizare a copiilor. În ultimii ani (2012-2014), numărul articolelor la acest subiect s-a redus semnificativ, din considerentul că instituționalizarea în majoritatea cazurilor este o măsură care se aplică doar în situații foarte rare și dificile. Urmare a acestei strategii, numărul copiilor plasați în instituții rezidențiale este în continuă diminuare^{*}. Abandonul copilului are la bază diverse motive: situația materială precară a familiei (27,3%), migrația populației, degradarea instituției familiei, statutul civil al mamei, maladiile și malformațiile copilului, decesul părinților, aflarea părinților în detenție, lipsa instinctului matern, mentalitatea depășită a societății, iresponsabilitatea părinților, procedura de instituționalizare simplă, toate încurajând abandonarea copiilor în instituții rezidențiale.

Lipsa instinctului matern este caracteristică îndeosebi mamelor care își abandonează copiii în primele ore sau zile de la naștere. Mentalitatea depășită a societății este văzută drept cauză a abandonului în cazul mamelor solitare sau minore, care, influențate de teama de a nu fi „în gura satului”, recurg la abandonul copiilor. Dar, „sunt și cazuri când părinții consideră că statul este dator să le crească copiii, deși ei înșiși o duc destul de bine”. (*La Orhei, 49 de copii din internat s-au reîntors în familii // Moldova Suverană, 19 octombrie 2005*)

Potrivit presei analizate, cea mai evidentă consecință a abandonului este dificultatea de integrare în societate a unor asemenea copii (35,2%), discriminarea socială, riscul de a fi supuși traficului de ființe umane, afectarea nivelului de educație și, respectiv, rata înaltă a șomajului, comportamentul delincvent, înrăutățirea stării de sănătate

^{*} Conform datelor ME și MMPSF, în anul 2009 în instituții rezidențiale erau plasați 7087 de copii, iar în anul 2014 numărul acestora era de 3005.

(pediculoză, boli de piele, de rinichi, toxicomanie), probabilitatea crescută a abandonării propriilor copii.

Drept subiecți care trebuie să intervină în soluționarea problemei abandonului copiilor au fost identificate: autoritățile locale și centrale (31,9%), organizațiile internaționale care activează în domeniu (8,2%), secțiile de asistență socială și de protecție a familiei (11,5%), familia (12,7%).

În acest context, se consideră că principala acțiune care trebuie de întreprins este reintegrarea în familie a copiilor abandonați, cu atât mai mult că, potrivit statisticilor, peste 90 la sută din copiii abandonați au părinți în viață. Această măsură s-a promovat în 44,0% din totalul articolelor care reflectau abandonul copiilor. Alte măsuri care ar trebui întreprinse sunt: încurajarea adopțiilor naționale și internaționale, penalizarea părinților care își neglijează copiii, majorarea numărului de asistenți sociali, crearea noilor locuri de muncă și creșterea nivelului de salarizare, mărirea indemnizațiilor și susținerea familiilor în situații de risc, crearea de servicii alternative (centre de plasament, asistență parentală profesionistă) și prevenirea sarcinilor nedorite. Încurajarea adopțiilor se impune ca ultimă măsură de întreprins în vederea soluționării definitive a situației copiilor abandonați sau rămași fără îngrijire părintească. O serie de materiale din ziarul *Moldova Suverană* au fost dedicate procesului de implementare a strategiei de dezinstituționalizare a copiilor.

Referitor la *carențele în exercitarea funcției educative de către părinți*, principalele aspecte mediatizate în ziarele analizate sunt: exploatarea copiilor de către propriii părinți prin implicare în muncile agricole, impunerea să cerșească; lipsa de supraveghere a copiilor din partea părinților și a efectelor asupra sănătății copiilor (intoxicații, arsuri etc.), dificultățile întâlnite de un părinte în comunicarea și relaționarea

cu copilul, neșcolarizarea copiilor din cauza refuzului părinților, implicarea insuficientă a părinților în procesul de educație etc.

Aspectul privind exploatarea copilului în diferite munci apare în toate cele trei ziare, considerându-se că acest fenomen este pentru Republica Moldova o tradiție; cu toate acestea, lipsesc cu desăvârșire statisticile privitor la dimensiunile fenomenului dat. Prin articolele ce vizează acest subiect se promovează ideea precum că încadrarea intensă a copiilor în activități gospodărești nu este determinată de imboldul de a însufla copilului dragostea pentru muncă, ci de necesitatea familiei de a beneficia de munca copilului, lucru confirmat de rezultatele mai multor studii.

Implicarea insuficientă a părinților în procesul educativ are efecte directe asupra comportamentului generațiilor tinere – percepții eronate despre viață, indiferență, insensibilitate. „Cine sunt părinții copiilor care pot bate un bătrân înfometat? Sunt oare copii abandonați în fața calculatoarelor, ce ziua întreagă o petrec cu jocuri on-line? Ceea ce vedem noi în jur, zi de zi, e cumplit, e dur, e scârbos. Educația copiilor e lăsată de izbeliște. Creșteți-vă copiii creștinește și dacă ei greșesc, nu stați pasivi...” (*Dragostea se poate învăța // Timpul, 28 septembrie 2012*).

Familia se află atât în postura de agent care este responsabil de educația copilului, cât și de cel care trebuie să intervină pentru a îmbunătăți situația acestuia în general. În cazurile în care familia nu-și îndeplinește conștiincios funcția de educare a copilului, se cere intervenția autorităților locale. De regulă, familiile în care părinții nu-și îndeplinesc rolul de părinți sunt familii sărace, cele în care se face abuz de alcool, părinții sunt foști pușcăriași etc. Măsurile care se cer a fi întreprinse sunt în dependență de aspectul problemei care este elucidat. De exemplu, în cazul părinților care nu-și trimit copiii la școală se consideră că este necesar de a fi modificat Codul Familiei, sancțiunile

pentru astfel de părinți urmând a fi înăsprite. De asemenea, mai este necesar de a acorda ajutoare financiare familiilor sărace pentru procurarea rechizitelor școlare, îmbrăcămintei și încălțămintei, astfel urmărindu-se respectarea drepturilor tuturor copiilor la școlarizare. Pentru a eficientiza comunicarea dintre părinți-copii și procesul educativ se cere aportul medicilor, profesorilor, preoților care să încurajeze discuțiile dintre părinți și copii, dezvoltarea relațiilor dintre ei.

O temă cu impact dureros asupra vieții de familie, reflectată în presă, o constituie **violența în familie** de toate tipurile (fizică, psihologică, sexuală, socială). Amploarea acestui fenomen este extrem de mare: „În fiecare a patra familie din Republica Moldova reprezentantele sexului frumos între 16 și 35 de ani au fost supuse violenței” (*Violența în familie – o problemă majoră de sănătate publică în RM* // Timpul, 1 august 2008). Potrivit materialelor analizate, principalul subiect vinovat de apariția violenței în familie este bărbatul din cadrul familiei (36,7%). Ambii soți sunt considerați vinovați în cadrul a 23% din totalul articolelor la această temă. Alți subiecți vinovați sunt: femeia, societatea și organele de drept. Subiecții care trebuie să intervină în soluționarea problemei privind violența în familie sunt considerați a fi mai întâi ONG-urile care activează în această direcție, apoi poliția, APL și victima violenței. Paradoxal, dar cea mai mare miză este pusă pe ONG-uri, fapt ce denotă ineficiența activităților instituțiilor de stat (sau lipsa lor) întreprinse în acest domeniu și lipsa de încredere în aceste instituții.

Potrivit presei, principalele cauze care conduc la apariția violenței este consumul de alcool (32,8%) și sărăcia (34,6%). Alte cauze vehiculate de presă, dar într-o proporție mai mică, sunt: obișnuința de a provoca violență; tradițiile existente; gelozia; relațiile extraconjugale ale unuia dintre soți; bolile neuropsihice ale agresorului; legislația imperfectă; furia.

Consecințele violenței domestice prezentate frecvent în presă sunt deteriorarea stării de sănătate a victimei și decesul victimei (27,9%), apariția problemelor de ordin psihologic (disperare, lipsă de încredere, irascibilitate). Consecințele suportate de agresor sunt plasarea în locuri de detenție sau amendarea lui. Cu toate că amendarea este considerată o sancțiune, potrivit materialelor din presă, ea nu este o soluție optimă a problemei: „De regulă, banii pentru amendă sunt luați de la gura copiilor, ceea ce nu este corect” (*Bărbații care își bat soțiile plătesc amenzi de la gura copiilor // Flux, 22 septembrie 2006*). Pentru a rezolva problema violenței domestice, cea mai oportună modalitate de intervenție, potrivit materialelor din presa analizată, este crearea serviciilor de reabilitare pentru victimele violenței (33,0%), înăsprirea pedepselor aplicate agresorilor, izolarea agresorilor de victimă, agresorii să urmeze unele tratamente și consultații speciale, decăderea agresorilor din drepturile părintești, formarea unei conștiințe non-violente la oameni. Ultima măsură se poate realiza prin desfășurarea campaniilor de informare împotriva violenței, promovându-se și slogane care ar urma să-i sensibilizeze pe agresori: „Palmele sunt pentru a mângâia, nu pentru a lovi”, „Să iubim, să nu lovim”, „Dacă vei tăcea, violența va continua” etc.

Cele mai mediatizate aspecte ale subiectului *lipsa solidarității familiale* sunt situațiile familiale care par să nu aibă nimic comun cu ființa umană. Denumirile acestor articole vorbesc de la sine: „Un tânăr din Bubuieci a dat foc soției și propriului copil”; „Nepoata vrea să mă dea afară din propria locuință”; „Pentru câteva mii de lei un minor și-a împușcat tatăl în cap cu sânge rece”; „O femeie din capitală și-a traficat propriul copil”; „Și-a omorât soția și i-a mâncat urechea”; „Soțul a vândut-o traficantilor pentru trei mii de dolari”, „Batjocorită de propriii copii”. Toate aceste articole vorbesc despre eroziunea semnificativă, într-un număr important de familii din țară, a simțului solidarității,

acestei forțe unificatoare a membrilor familiei (bazată pe comunitate de idei, interese, de interacțiune între indivizi etc.) pentru a realiza prosperarea, bunăstarea, funcționarea lor normală în condițiile societății de astăzi.

Articolele care abordează *problemele cotidiene ale cuplurilor conjugale* vizează în special: lipsurile materiale cu care se confruntă familiile din Republica Moldova, lipsa locurilor de muncă, starea de nesiguranță a familiilor la etapa actuală, lipsa spațiului locativ, cu preponderență la familiile tinere, impactul emancipării femeii asupra familiei, al unor boli sociale (alcoolismului etc.)

În 15 articole cu privire la problemele cotidiene ale cuplurilor conjugale este reflectată problema alcoolismului în familiile din țară. În articolele scrise la această temă se accentuează faptul că un număr tot mai mare de tineri se confruntă cu problema consumului de alcool. „Practic fiecare al doilea adolescent și fiecare a cincina adolescentă a început să consume alcool până la vârsta de 15 ani. Mai mult de jumătate din populația Republicii Moldova consumă alcool. În ultimii ani se observă o tendință de alcoolizare a tinerilor, iar anual 10-12 tineri cu vârsta de peste 17 ani sunt spitalizați pentru tratament”. (22% din adolescențe și 45% din adolescenți consumă alcool până la vârsta de 15 ani // Moldova Suverană, 29 aprilie 2014).

Din problemele cotidiene ale cuplurilor conjugale, cel mai frecvent și detaliat este descrisă sărăcia în care trăiesc multe familii din Republica Moldova, îndeosebi cele cu copii mici. Descriind subiectul dat, jurnaliștii fac trimitere la date statistice actuale, menționând că „35% din familiile din Moldova care au trei și mai mulți copii trăiesc la limita sărăciei. Copiii de la sat au un consum mai mic de 1,4 ori decât cei din mediul urban, inclusiv pentru alimentație, educație și sănătate. Copiii din mediul rural vizitează medicul de familie de două ori mai rar decât cei din mediul urban. În anul 2012, în rândul copiilor cu vârsta de

0-17 au fost depistate 14,8 cazuri de retard fizic la 1000 de copii, una din cauze fiind malnutriția” (*Fiecare al treilea copil de la sat trăiește în sărăcie*” // Moldova Suverană, 23 ianuarie 2014). „Se încalcă dreptul la garantarea traiului decent pentru fiecare cetățean. Peste 1 milion de cetățeni ai Republicii Moldova au venituri sub minimul de existență, care este de aproape 1600 de lei. Este un „genocid” faptul că oamenii trebuie să trăiască în asemenea condiții” (*Un grup de cetățeni acționează statul în judecată pentru încălcarea Constituției* // Moldova Suverană, 24 martie 2014). În câteva articole se menționează că problemele familiale îi determină pe unii membri să recurgă la suicid. Una din soluțiile la problema sărăciei și vulnerabilității familiilor, mediatizate în presa scrisă, se referă la instituirea magazinelor sociale, de unde familiile vulnerabile vor putea cumpăra produse de primă necesitate la un preț mai mic decât prețul pe piață.

Cu argumente reale este prezentată și problema privind lipsa locurilor de muncă care are impact puternic asupra bunăstării familiilor, îndeosebi în mediul rural. „50 de locuri de muncă pentru câteva sute de oameni. Conform documentelor de la primărie, în Telița practic nu sunt locuri de muncă. La gimnaziu lucrează 30 de oameni, la grădiniță – nouă, în incinta centrului medical muncesc trei oameni, iar Căminul cultural și biblioteca publică au câte doi angajați”. (*Sărăcia și rolul ajutorului social la moldoveni* // Timpul, 12 mai 2014).

În șapte articole din *Timpul* au fost reflectate problemele familiei moderne. Primul aspect evidențiat se referă la capacitatea cuplului de a reuși pe plan profesional și familial, acesta din urmă implicând creșterea unui copil. Sunt oferite sfaturi femeilor aflate în situația de a combina serviciul cu creșterea unui copil. Un alt aspect ține de momentul potrivit pentru apariția celui de al doilea copil în familie. În *Moldova Suverană* aceste articole sunt scrise în baza scrisorilor care vin la redacție din partea cititorilor și sunt incluse în rubrica *Mai aproape de tine*. Potrivit

acestora, cel mai frecvent soții/soțiile se confruntă cu probleme de infidelitate, lipsa dragostei în familie, cu consecințele intervenției părinților/socrilor în căsnicie, cu dificultățile ce apar în familiile mixte din punct de vedere etnic.

Majoritatea articolelor cu privire la problemele cotidiene cu care se confruntă cuplurile conjugale sunt simple constatări, nefiind însoțite de o analiză temeinică sau de propuneri de modalități de intervenție pentru soluționarea problemei.

Deși tinerii au un rol foarte important în dezvoltarea societății și continuității generațiilor, articole care să vizeze situația și problemele cu care ei se confruntă sunt prezentate sporadic cu ocazia anumitor evenimente (Ziua internațională a tineretului, studenților). În aceste câteva articole se atrage atenție asupra problemelor de sănătate a tinerilor, stigmatizării, discriminării lor, lipsei locurilor de muncă, nivelului insuficient de pregătire profesională. „Aproape 47 la sută din angajatori au precizat că nivelul general de pregătire a tinerilor specialiști nu corespunde cerințelor. Elevii nu sunt orientați profesional, atunci când părăsesc băncile liceului, ei știu câte ceva din toate și nimic concret”. (*Universitățile din Moldova nu pregătesc studenții pentru muncă* // Timpul, 26 octombrie 2014).

Fenomenul pruncuciderii a fost reflectat intens în anul 2006. Potrivit materialelor analizate, la această faptă recurg de obicei tinerele necăsătorite, iar creșterea numărului de mame minore contribuie la creșterea numărului de pruncucideri: „Dacă în 2007 asistenții sociali din localitățile raionului Ungheni semnalau 7 cazuri, în 2008 numărul acestora s-a ridicat la 21”. (*Mămicile minore – un fenomen ce se extinde periculos* // Moldova Suverană, 9 septembrie 2009). Își omoară pruncii fiindu-le frică de părinți sau rușine de „gura satului”. O altă categorie de femei care își omoară nou-născuții sunt femeile căsătorite care recurg la aceasta din cauza lipsurilor materiale și a imposibilității de a crește

copilul; totodată, acestea nu au parte de înțelegere din partea soțului. Or, factorul principal care determină creșterea numărului de pruncucideri este frica de reacția oamenilor față de fenomenul nașterilor extraconjugale. O altă cauză elucidată în presă este că viitoarele mame nu sunt suficient educate ca să dea naștere unui copil. Pe lângă acestea se mai adaugă: sărăcia, disperarea, violența în familie, stresul postnatal. Unica modalitate care se întreprinde în asemenea cazuri este intentarea dosarelor penale femeilor care au provocat pruncuciderea. Alte măsuri care trebuie întreprinse, dar care ar fi mult mai eficiente, nu se propun.

Este îmbucurător faptul că în anii 2013-2014 nu a fost mediatizat niciun caz de pruncucidere. Însă, cu regret, au fost prezentate mai multe situații de abuz, inclusiv sexual, asupra minorilor, cazuri de incest, creșterea numărului de copii nedocumentați, dispariția unor copii, ceea ce accentuează necesitatea de a acorda în continuare situației copilului o atenție deosebită.

Subiectul referitor la *măsurile de soluționare a problemelor familiei* a evoluat semnificativ pe parcursul anilor. Astfel, în anii 2005 și 2006 în ziarele respective au fost plasate mai multe articole despre structurile care se ocupau de protecția copilului și familiei, fiind accentuată necesitatea creării Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei. În 2007-2008 s-a mediatizat amplu informația privind înlocuirea compensațiilor nominative cu ajutorul social. Ulterior, în fiecare an, la începutul sezonului rece se aduce la cunoștința populației despre ajutorul financiar în sezonul de încălzire. În anii 2010-2012 presa a reflectat mai multe situații de repartizare frauduloasă a prestațiilor sociale, îndeosebi a ajutorului social. Principalele nereguli privind acordarea ajutorului social țin de: veridicitatea informațiilor prezentate în certificatele ce se solicită și modificarea intenționată a datelor din cererile de ajutor social de către specialiștii și operatorii direcțiilor/secțiilor de asistență socială. În anii 2013-2014 accentual este

pus cel mai frecvent pe modificările intervenite în acordarea prestațiilor și alocațiilor familiale (indemnizația de maternitate, de creștere a copilului, concediul paternal), ajutorului pentru perioada rece a anului, ajutorului social (obligarea șomerilor de a participa la lucrări publice neremunerate în beneficiul comunității, semnarea unui acord de cooperare cu direcția/secția de asistență socială de către familiile care au primit ajutor social, dar au cheltuit ineficient banii).

Este de subliniat că aspectul cel mai frecvent analizat al acestui subiect ține de **protecția copilului**, jurnaliștii atrăgând atenție deosebită 1) *rolului prestațiilor financiare în ajutorarea părinților în procesul de creștere și educare a copiilor*, 2) *aportului instituțiilor preșcolare în supravegherea și educarea copiilor de vârstă mică* și 3) *serviciilor sociale destinate copiilor aflați în dificultate*.

În general, se consideră că actualele indemnizații acordate nu încurajează nașterea copiilor, îndeosebi a celor de rangul doi. „Indemnizațiile pentru îngrijirea copiilor acoperă trei pătrimi din valoarea minimului de existență. În cazul persoanelor neasigurate, situația e și mai dramatică – indemnizația asigurând doar 22,7 din minimul necesar”. (*Copiii și bătrânii – la limita subzistenței* // Flux, 4 aprilie 2014).

Consecințele ineficienței acestor măsuri sunt scăderea ratei natalității, creșterea numărului de avorturi, a numărului de copii abandonați. Destul de modeste sunt considerate și ajutoarele materiale unice pentru pregătirea copiilor către noul an de studii. Acestea sunt destinate copiilor din familii numeroase, monoparentale, în care se educă copii cu dizabilități și cu venituri mici.

În ziarul *Moldova Suverană* sunt prezentate frecvent unele proiecte de lege care vizează protecția familiei. Astfel, în anul 2014 unul din aceste proiecte prevedea modificări la acordarea dreptului la concediu de îngrijire a copilului până la vârsta de trei ani în cazul

nașterilor multiple și facilități pentru mai multe categorii de cetățeni, printre care militari, șomeri, părinți cu mulți copii. Aprobarea și implementarea acțiunilor prevăzute în proiect ar fi avut impact pozitiv asupra populației, fiind vorba despre stabilirea indemnizațiilor pentru îngrijirea copilului la părinții șomeri la fel ca și persoanelor asigurate, extinderea perioadei de plată a indemnizației pentru îngrijirea copilului bolnav de la 7 până la 10 ani. Cu părere de rău, aceste prevederi nu au fost aprobate, ceea ce provoacă dezamăgire în rândul populației.

Tot în același ziar populația este informată despre majorările alocațiilor sociale de îngrijire, însoțire și supraveghere, termenul de depunere a cererilor pentru acordarea de compensații persoanelor defavorizate pentru plata resurselor energetice în sezonul precedent de încălzire, ajutoarele materiale pentru copiii din familii cu venituri modeste cu ocazia Zilei internaționale a copilului etc.

Referitor la *aportul instituțiilor preșcolare în supravegherea și educarea copiilor* de vârstă mică, jurnaliștii se axează pe descrierea condițiilor din instituțiile preșcolare și comportamentul neadecvat al unor cadre didactice (violență, neglijență). În conformitate cu articolele analizate din presă, concluziile sunt contradictorii. Astfel, în prezent, în unele grădinițe, cu aportul finanțatorilor externi și autorităților locale, au fost realizate lucrări semnificative de renovare care au permis ameliorarea radicală a situației. „Dacă acum patru ani dormeau câte doi-trei copii pe un pătut, se încălzeau la focul sobei și îi sufla vântul printre crăpăturile geamurilor, astăzi copiii, educatorii și părinții se bucură de condiții adecvate ale unei instituții de învățământ preșcolar, cu un bloc sanitar dotat și cu mobilier confortabil”. (*Moldovenii renovează grădinițe și spitale după modelul german // Timpul*, 21 septembrie 2012). În alte localități situația din instituțiile preșcolare este inacceptabilă – „Grupele sunt supraîncărcate, iar aceasta, inevitabil, afectează și calitatea educației”. (*În Anenii Noi, grădinița a fost*

transformată în bloc de locuit, în timp ce zeci de copii rămân neinstituționalizați // Flux, 16 martie 2012); „Cel puțin un copil de la grădiniță s-a îmbolnăvit de tuberculoză, iar alți 5 sunt suspectați că ar avea aceeași boală. Micuții au preluat bacilul de la o educatoare, care a fost diagnosticată recent. Între timp, ceilalți copii primesc tratament profilactic”. (Un copil din Dondușeni s-a îmbolnăvit de tuberculoză la grădiniță // Flux, 4 mai 2012).

Situația este alarmantă în școlile și grădinițele din țară. „În peste 300 de instituții de învățământ de acest nivel nu sunt respectate normele de securitate alimentară. Controlorii au mai constatat că produsele alimentare sunt manipulate în condiții antisănătore, fiind neglijate mai multe cerințe sanitaro-igienice”. (*Grave încălcări ale securității alimentare în școli și grădinițe // Flux, 27 septembrie 2013*).

Serviciile destinate familiilor și copiilor în dificultate, mediatizate cel mai frecvent prin intermediul presei, sunt: asistența parentală profesionistă, centrele de zi, casele de copii de tip familial, casele comunitare, serviciul public de asistență telefonică pentru copii, taberele de odihnă, centrele de resurse pentru părinți și altele.

După cum s-a menționat deja, articole aparte destinate protecției familiei tinere nu se regăsesc pe paginile celor trei ziare analizate. Un număr mic de articole (12) se referă însă la protecția tinerilor din Republica Moldova în general. Acestea mediatizează doar latura dezvoltării antreprenoriatului în rândul tinerilor și oportunitățile care se oferă în acest scop. „Uniunea Europeană va acorda peste 300 mii de euro pentru realizarea proiectului „Muncă decentă pentru tineri și îmbunătățirea situației social-economice a tinerilor din Moldova prin abilitarea acestora și a societății civile”. În această perioadă vor fi organizate traininguri, campanii de informare, vor fi create rețele pentru tineret, se va lansa portalul informațional www.muncadecenta.md”. (*300 mii euro pentru tinerii specialiști // Timpul, 12 decembrie 2004*).

O atenție mai mare se acordă *măsurilor din domeniul medical care au ca scop ameliorarea sănătății populației* – serviciile noi incluse în polițele de asigurare medicală și costul acestora, dotarea instituțiilor medicale cu utilaj medical, repararea instituțiilor medicale, creșterea nivelului de salarizare a cadrelor medicale, campaniile de informare a populației cu privire la prevenirea și depistarea precoce a diverselor maladii (*Săptămâna Anticancer, Săptămâna de informare pentru prevenirea cancerului de col uterin*).

Îmbunătățirea sănătății copiilor trebuie să fie un obiectiv național și una din prioritățile social-economice pentru dezvoltarea durabilă a țării. Din materialele prezentate în presă aflăm că sănătatea copiilor în majoritatea cazurilor este nesatisfăcătoare „Copiii noștri cresc bolnavi, iar odată cu vârstă starea lor de sănătate se înrăutățește. Micuții, dar și adolescenții, ajung să se îmbolnăvească din cauza temperaturilor instabile din clasele de studii și din cauza meniurilor sărace în vitamine și inadecvate vârstei. Nivelul general de îmbolnăvire a crescut în cazul preșcolarilor de la 611 până la 810 cazuri raportate la 100 000. Cele mai frecvente maladii înregistrate au fost cele ale aparatului respirator și digestiv, precum și cele infecțioase”. (*Creștem copii bolnavi, iar numărul lor este în creștere // Flux, 29 noiembrie 2013*). „Aproape 40% și, respectiv, 30% dintre decesele printre copiii cu vârsta de până la cinci ani au loc din cauza intoxicațiilor și traumelor. Aceștia mor în primele 24 de ore de spitalizare sau la domiciliu. Jumătate dintre copiii de până la cinci ani, care au murit acasă sau în prima zi de spitalizare, aveau simptome de boală vizibile. Aceștia însă nu au primit ajutorul medical cuvenit”. (*Aproape 75 la sută dintre copiii de până la 5 ani, care mor acasă ori în prima zi de spitalizare, sunt de la sate // Flux, 4 octombrie 2013*).

Deși sunt reduse ca număr, în ultimii ani unele articole reflectă asistența medicală acordată copiilor, îndeosebi noile facilități acordate

acestora (servicii stomatologice gratuite copiilor până la 12 ani). Totuși, în conformitate cu materialele prezentate în presă, în domeniul dat ar mai fi nevoie de întreprins unele acțiuni importante de genul: revizuirea listei medicamentelor gratuite pentru copiii sub cinci ani, extinderea graduală a listei medicamentelor și a serviciilor medicale gratuite pentru toți copiii cu vârsta până la 18 ani, revizuirea dreptului la polița medicală gratuită pentru mamele cu mulți copii etc.

Măsurile de soluționare a problemei locative sunt reflectate în 10 articole, în care se promovează facilitățile la creditele imobiliare și programul municipal *Prima casă*. Ziarul *Flux* a analizat condițiile acestui program în cadrul a șase articole, trei având un caracter critic și evidențiindu-se limitele acestui program. „Republica Moldova nu va avea niciodată posibilitate să ofere tinerelor familii credite pe un termen de 20 de ani, cu o dobândă mică. Din păcate, această posibilitate este dictată de riscul de țară. Nu putem compara riscul de țară al Republicii Moldova cu riscul de țară al României”. (*Proiectul Prima casă, anunțat de Chirtoacă – minciună sau escrocherie electorală? // Flux, 23 iulie 2010*). Aceleași critici au fost enunțate și peste trei ani în cadrul altui articol, dar la același subiect, accentuându-se necesitatea intervenției autorităților publice centrale și extinderea programului la nivel de țară. „Din cauza mai multor probleme și amânări, proiectul nu se bucură de o popularitate prea mare. Pe de altă parte, până în prezent Guvernul nu s-a implicat în proiect pentru a-i oferi o anvergură la scară națională și o mai mare soliditate”. (*Prima casă, dar nu pentru toți // Flux, 27 septembrie 2013*). Jurnaliștii au analizat și modul de implementare a unor programe similare în țările vecine, propunând soluții pentru a asigura rezultate mai bune. Implicarea Guvernului în proiectul *Prima casă* este necesară pentru a atrage mai mulți investitori pe piața construcțiilor și pentru a oferi tuturor tinerilor căsătoriți posibilitatea de a participa la acest proiect.

Un interes aparte prezintă *programele care au ca scop reîntoarcerea migranților moldoveni și susținerea acestora în inițierea afacerilor*: Pare 1+1, Crearea locurilor temporare de stagiu pentru tinerii absolvenți ai instituțiilor de învățământ din străinătate, Susținerea implementării componentei de migrație și dezvoltarea Parteneriatului pentru Mobilitate Moldova – UE etc. Articolele cu o asemenea tematică sunt însoțite de exemple reușite de implicare a unor emigranți în inițierea unor afaceri.

Cadrul normativ cu privire la protecția familiei a fost analizat cel mai mult în ziarul *Flux*. Îndeosebi, în anii 2011-2012, în această publicație frecvent au fost mediatizate articole cu tentă critică la *Legea antidiscriminare*. În concepția autorilor articolelor, legea dată protejează unele minorități sexuale, iar conținutul acesteia este în contradicție cu unele valori familiale de bază. De asemenea, se consideră că familiile moldovenești și situația demografică a țării trec printr-o criză profundă și fără soluții de moment; adoptarea acestei legi ar înrăutăți considerabil situația, mai ales în plan moral și social.

În anii 2013-2014, din cele trei ziare analizate, *Moldova Suverană* și *Timpul* și-au focalizat atenția într-o măsură mai mare pe analiza cadrului normativ cu privire la protecția familiei. În ziarul *Flux* însă, un subiect frecvent dezbătut în ultimii doi ani au fost căsătoriile dintre persoanele de același sex, accentuându-se consecințele demografice și îngrijorările față de viitorul familiei.

Începând cu 01.04.2014 urmau să intre în vigoare unele modificări ale Legii privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale (pierderea dreptului de a beneficia de indemnizația de îngrijire a copilului în situația revenirii la serviciu cu un program mai mare de 4 ore, stabilirea indemnizației în baza venitului obținut în ultimele 12 luni etc.), care ar fi avut un impact nefavorabil pentru bunăstarea familiilor cu copii, în

special a celor tinere, și pentru îmbinarea îngrijirii copilului cu activitatea profesională. Autorii publicațiilor respective au mediatizat amplu reacția mamelor care s-au solidarizat și au protestat împotriva acestor modificări, dar și răspunsul autorităților față de manifestații. În pofida acestor reacții, totuși mai multe schimbări prevăzute la legea sus-numită au fost aprobate. În opinia autorităților, aceste schimbări au fost necesare pentru a se evita posibilele fraudări ale legislației de către beneficiari.

În toate cele trei ziare a fost mediatizată amplu Legea nr.140 din 14.06.2013 „Protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de adulți”. Legea respectivă stabilește procedurile de identificare, evaluare, asistență, monitorizare și evidență a copiilor în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective. În lege este prevăzută și abilitarea primarilor și a structurilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei cu atribuții de autoritate tutelară.

În ziarul *Moldova Suverană* se regăesc articole cu privire la cadrul legal de protecție a familiilor care cresc și educă copii cu dizabilități, constatându-se că legislația este discriminatorie față de acești părinți. „Părinții copiilor cu dizabilități nu se pot angaja în câmpul muncii, deoarece acești copii necesită o îngrijire permanentă, iar când ajung la vârsta de pensionare, nu au stagiul necesar de cotizare și li se stabilește doar o indemnizație, de 500 de lei. Statul alocă anual circa 45 000 de lei pentru întreținerea unei persoane cu dizabilități într-o instituție rezidențială, în timp ce pensia anuală a copilului cu dizabilități îngrijit în familie ajunge la 8 000-9 000 de lei”. (*Legea îi discriminează pe părinții copiilor cu dizabilități // Moldova Suverană, 17 ianuarie 2014*).

Alte articole, din contra, promovează ideea că legislația referitoare la protecția copilului din țara noastră este aliniată cerințelor

europene. Astfel, în Acordul de Asociere cu UE, Republica Moldova a inclus și capitolul pentru protecția și promovarea drepturilor copilului, în conformitate cu care se prevede prevenirea și combaterea tuturor formelor de exploatare, abuz, neglijare și violență împotriva copiilor. „Uniunea Europeană este un protector al copiilor. Acest articol prevede un angajament politic ce va implica toată societatea”. (*Moldova, prima țară care vizează drepturile copilului în Acordul de Asociere cu UE // Moldova Suverană*, 6 iunie 2014).

Un aport esențial în protecția familiei aduc *organizațiile non-guvernamentale*. Potrivit materialelor din presă, domeniile în care se implică ONG-urile sunt diverse: prevenirea abandonului copiilor, organizarea, cu suportul lor, a diverse conferințe care abordează problematica familială, sănătatea populației, prioritar a mamei și copilului, combaterea violenței în familie, deschiderea unor centre de reintegrare socială pentru tineri (îndeosebi a celor cu dizabilități), deschiderea unor cantine sociale etc. Actualmente, presa tot mai frecvent prezintă situații concrete ale problemelor care afectează direct sau indirect familiile din țară, dar care sunt soluționate cu suportul financiar al UE – reparația și dotarea grădinițelor, școlilor, instituțiilor medicale etc.

Aportul politicienilor în rezolvarea problemelor sociale ale familiei este mediatizat o dată sau de două ori pe an. Astfel, la unele sărbători, de exemplu, în săptămâna în care se marchează Ziua internațională a familiei, în unele ziare (*Timpul*) apar articole în care politicienii sunt implicați în acțiuni de donație (spre exemplu, se acordă seturi de primă necesitate pentru nou-născuții din maternități, flori etc.).

Autoritățile publice locale au un rol important în implementarea măsurilor de susținere a familiilor în combaterea dificultăților cu care se confruntă. În conformitate cu materialul prezentat în presă, cel mai frecvent contribuția acestor actori este redusă, iar în alte cazuri

aționează contrar intereselor populației (deposedarea unor cetățeni de locuință, neimplicarea sau implicarea cu întârziere în soluționarea unor probleme familiale). Doar într-un număr foarte mic de articole APL este prezentată ca un susținător de nădejde al familiilor. „35 de locuințe sociale vor fi construite la Sângerei timp de un an. Proiectul este susținut financiar de Banca de Dezvoltare a Consiliului European (CEB) și de administrația publică locală. Primarul orașului a spus că de locuințe sociale vor beneficia familiile socialmente vulnerabile, dar și tinerii specialiști”. (*35 de locuințe sociale vor fi construite la Sângerei timp de un an // Moldova Suverană, 25 noiembrie 2013*). În conformitate cu mai multe articole, din partea autorităților publice locale se solicită și se așteaptă o mai activă implicare în implementarea Legii cu privire la ajutorul social.

În cadrul sistemului de protecție a familiei au fost mediatizate recomandări ca:

- acordarea asistenței sociale în dependență de necesități și venit, dar nu după principiul categorial;
- adoptarea legilor în domeniul dat în conformitate cu standardele și practicile internaționale;
- crearea Agenției pentru protecția copilului și familiei;
- instituirea unităților de asistenți sociali în cadrul primăriilor din fiecare localitate din Republica Moldova;
- dezvoltarea creșelor de stat și private, pentru a permite părinților să lucreze și să îngrijească de copii în același timp;
- dublarea scutirii fiscale pentru persoanele care au în întreținere copii;
- asigurarea dreptului femeilor însărcinate, angajate în câmpul muncii, la 16 ore pe lună (2 zile lucrătoare) pentru verificările medicale antenatale, care să fie efectuate în timpul orelor de muncă, fără recuperare și fără reducerea salariului etc.;

- asigurarea copiilor malnutriți cu vârsta sub 1 an cu produse alimentare speciale gratuite oferite prin intermediul farmaciilor, în baza unei rețete de la medicul de familie, urmare a unei confirmări din partea asistentului social.

Unele din recomandările enumerate au fost materializate, altele urmează cu necesitate să fie implementate, dat fiind că un stat nu se poate dezvolta durabil, economic și politic fără a investi suficiente resurse în familii și copii.

De regulă, în articolele din *Timpul* și *Flux* politica familială din Republica Moldova este analizată comparativ cu cea din alte țări (România, Ungaria, Rusia, Norvegia, Danemarca), îndeosebi când ne referim la mărimea indemnizațiilor acordate la nașterea unui copil, facilitățile de care dispun familiile respective și cadrul normativ. Dacă în *Moldova Suverană* articolele cu privire la politica familială încearcă să aducă la cunoștința populației principalele măsuri întreprinse de autorități în ce privește protecția familiei, atunci articolele din *Timpul* și *Flux* în mare parte poartă caracter critic, autorii considerând că măsurile întreprinse în domeniul protecției familiei sunt ineficiente. Acest fapt este confirmat chiar de unele denumiri ale articolelor: *Femeile însărcinate vor plăti pentru nașteri în maternitățile de stat; Statul încurajează avorturile și abandonurile; Pomană comunistă pentru familiile nevoiașe*. În unele articole din aceleași ziare, axate pe această temă, juriștii dau răspuns la întrebările cititorilor (neplata pensiei alimentare, drepturile în uniunea consensuală).

Generalizând cele expuse, putem spune că articolele prezentate în presă nu formează întotdeauna o percepție clară a problemei abordate. Unele articole tratează lejer subiectele legate de relațiile și problemele familiale. În asemenea articole, jurnaliștii pledează frecvent pentru evidențierea componentei spectaculare și senzaționale în defavoarea dezvoltării esenței problemelor cu care se confruntă familiile din

Republica Moldova. Conținutul articolelor cu tematică familială ar trebui să aibă ca efect sensibilizarea cititorilor și provocarea la reflecții asupra consecințelor problemelor cu care se confruntă familia la etapa actuală. Soluțiile propuse pentru rezolvarea problemelor familiale sunt în mare parte posibil de aplicat în practică, însă de cele mai multe ori sunt adresate structurilor din domeniu și mai puțin omului de rând. În urma lecturării articolelor, cetățeanul simplu nu deprinde lecția ce ar trebui s-o învețe, nu cunoaște cu ce poate contribui el la ameliorarea situației, adică i se cultivă atitudinea pasivă de a aștepta ajutor din partea cuiva.

Imaginea familiei contemporane reflectată în paginile presei republicane este destul de contradictorie. Pe de o parte, se întreprinde o tentativă de a idealiza familia, evidențiindu-se avantajele vieții de cuplu, iar, pe de altă parte, tematica multor articole demonstrează existența conflictelor în îndeplinirea de către familie a funcțiilor sociale (problemele de educație a copiilor, abandonul copiilor, violența în familie etc.), discordanțe în relațiile conjugale, degradarea modului de viață familial, nerespectarea normelor și valorilor familiei tradiționale moldovenești etc. Familia apare ca fiind instabilă, cu posibilități materiale și educaționale limitate, ceea ce impune tinerii să mediteze mult mai mult asupra rostului unei asemenea forme de conviețuire, comparându-le cu alte stiluri alternative. Cu toate acestea, presa scrisă din Republica Moldova, chiar dacă reflectă într-o proporție mai mică problemele ce țin de instituția familiei, spre deosebire de cea din Occident, nu promovează atât de frecvent stilurile alternative de viață familială și toleranța față de ele; din contra, încearcă să idealizeze familia, constituită legal, în conformitate cu Codul Familiei, evidențiind avantajele unor asemenea cupluri conjugale și dezavantajele coabitării, celibatului etc.

Menționăm în cele din urmă că în condițiile actuale, când instituția familiei este supusă unor transformări profunde sub toate aspectele, este nevoie ca presa scrisă să intensifice procesul de mediatizare a problemelor cu care ea se confruntă, precum și a politicilor familiale, bunelor practici în acest domeniu, inițiind rubrici speciale unde să fie difuzate informații cu referire la teme nominalizate. Totodată, autorii articolelor nu ar trebui să se oprească numai la prezentarea problemelor, dar și să sugereze soluții practice. Este necesar ca prin intermediul articolelor din presă să fie schimbată atitudinea de pasivitate, de așteptare doar a unui ajutor din partea statului, să fie schimbată percepția potrivit căreia este „obligația statului” să-i sprijine pe cei aflați în sărăcie. Este nevoie de a ridica responsabilitatea individului, familiei pentru propria bunăstare, de a stabili un echilibru între drepturile și responsabilitățile celor protejați pentru a nu dezvolta dependența socială.

CONCLUZII

Transformările operate în domeniile economic, social, politic, cultural etc. au generat schimbări profunde în instituția familiei, urmate de trecerea de la familia lărgită, compusă din câteva generații, prin familia nucleară (alcătuită din părinți și copii) spre diferite forme de conviețuire, împreună sau separat, a oamenilor. Această trecere, avându-și începutul în anii '60 ai secolului XX, se află actualmente în diferite regiuni la diferite niveluri. Or, fenomenul dat a cunoscut evoluții semnificative într-un șir de țări industriale, fiind în proces de realizare/desfășurare în multe din țările în curs de dezvoltare și doar la început de apariție în celelalte țări. Multiplele modificări din structura și funcțiile familiei, modalitățile de constituire a cuplurilor familiale, relațiile dintre membrii lor, comportamentele reproductive etc. impun necesitatea elaborării unor politici familiale, care să răspundă schimbărilor produse în instituția familiei, ținându-se cont și de faptul că în societatea în tranziție, instabilă, precum este și Republica Moldova, a scăzut esențial nivelul de trai al unei părți covârșitoare de populație, iar numeroase familii, inclusiv tinere, s-au pomenit într-o adevărată situație de sărăcie. Scopul strategic al politicii familiale constă în consolidarea familiei ca instituție socială. Realizarea acestui scop este un proces ce se desfășoară în timp și are nevoie de eforturi speciale din partea statului și a societății, mișcărilor sociale și politice, maselor largi de oameni care să încurajeze modul de viață familial.

Politicile familiale pot fi centrate pe diverse aspecte ale vieții de familie, dar în toate cazurile este important ca măsurile, strategiile de dezvoltare ale acestei instituții să ia în considerare interesele tinerilor. Astăzi, în Republica Moldova tinerii constituie circa 22% din populație,

iar anual 2/3 din totalul persoanelor care formează familii sunt tineri cu vârsta până la 30 de ani. Viitorul tinerilor, aflați actualmente în punctele de vârf ale vieții sexuale și reproductive, precum și ale celei de productivitate economică, înseamnă de fapt viitorul țării. Tinerii pot să-și manifeste potențialul atunci când sunt sănătoși și bine educați, posedă un bagaj suficient de cunoștințe, atunci când dispun de posibilități pentru prosperare și realizarea speranțelor lor. Obținând din partea statului sprijinul necesar pentru dezvoltarea potențialului, ei pot deveni o sursă nelimitată a dezvoltării naționale și stabilității sociale, pot influența semnificativ bunăstarea viitoarei generații.

Programele de protecție socială pot atenua riscurile, pot micșora disproporțiile și oferi oamenilor garanții că nivelul lor de trai nu va coborî mai jos de minimul de existență. În urma unei cercetări globale, realizate de UNFPA în 2012, s-a constatat că 80% din țări promovează măcar o oarecare politică în interesele tineretului. În circa două treimi din țări, inclusiv în Republica Moldova, există programe sau strategii pentru tineret. Toate acestea constituie un pas important în dezvoltarea domeniului vizat, consolidând și strategiile din alte domenii, precum cel al sănătății, educației etc. Analizând însă baza normativ-juridică, observăm că majoritatea țărilor sunt departe de a respecta toate responsabilitățile față de tineret luate în cadrul semnării convențiilor internaționale.

Ciocnindu-se de un număr mare de incertitudini, mulți tineri, ajunși la vârsta respectivă, amână sau se dezic complet de a-și forma o familie cu copii, ceea ce, desigur, va avea repercusiuni asupra situației demografice, accentuând extinderea în continuare a procesului de îmbătrânire a populației. Dar și în această situație, principiul fundamental de la care vor porni politicile familiale este necesar să rămână a fi suveranitatea (familia ca instituție este independentă de instituția statului) și alegerea liberă de către familie a oricărui mod de

viață, autonomia familiei în decizia primită cu referire la dezvoltarea sa, ceea ce înseamnă că măsurile economice, juridice și ideologice ale politicii familiale de stat nu trebuie să reglementeze conduita și acțiunile familiei (să stabilească, de exemplu, indicatori numerici ai natalității etc.), dar să contribuie la dezvoltarea de sine a familiei, să-i ofere posibilități de a-și stabili liber numărul de copii pe care să-i nască, de a alege formele de sprijin de care are nevoie etc. Printre alte principii indispensabile ale politicilor familiale se regăsesc, de asemenea: egalitatea tuturor familiilor și a membrilor lor de a se bucura de dreptul la suport din partea statului, indiferent de starea socială, de naționalitate, loc de trai, convingeri religioase etc.; prioritatea intereselor copilului, prin care să se asigure dezvoltarea fizică, psihologică, intelectuală și socială deplină a acestuia; egalitatea femeilor și a bărbaților în distribuirea responsabilităților casnice, în posibilitățile de realizare de sine în sfera activităților profesionale și obștești; asigurarea cuplurilor care au copii cu condiții favorabile îmbinării responsabilităților familiale cu cariera profesională; asigurarea sprijinului necesar pentru o viață decentă familiilor cu membri inapți de muncă etc. În cadrul acestor principii se înscriu și măsurile prevăzute pentru familiile tinere, prin a căror realizare să se contribuie la obținerea nivelului de trai necesar pentru îndeplinirea de către acestea a funcțiilor familiale principale: reproductivă, de socializare/educare a copiilor, economică etc.

Politicile familiale, fiind parte componentă a politicilor sociale, urmăresc în primul rând scopul creării bunăstării familiilor, în special a celor cu copii. În acest sens se simte nevoia de a depune în continuare eforturi susținute în vederea lichidării sărăciei, în toate formele ei, cu care se confruntă mai multe familii, inclusiv cele tinere, ridicării nivelului de trai și veniturilor acestora în conformitate cu cerințele actualei etape de dezvoltare a societății.

O contribuție semnificativă în favoarea facilitării prosperării familiilor, inclusiv a celor tinere, din Republica Moldova o poate constitui **susținerea financiară** din partea statului prin:

- introducerea unor noi indemnizații/alocații pentru familiile cu copii, familiile tinere, familiile monoparentale, familiile cu risc sporit de sărăcie (de exemplu, alocația pentru pregătirea de școală, alocația pentru locuință, alocația pentru angajarea unei bone calificate etc.) și acordarea acestora în funcție de mijloacele materiale/venituri;

- extinderea duratei de acordare a indemnizației pentru mamele neasigurate până la 3 ani, la fel ca și în cazul mamelor asigurate;

- monitorizarea continuă a modului în care Legea cu privire la ajutorul social include familiile tinere, familiile cu copii și adaptarea acesteia la necesitățile lor;

- revizuirea continuă a mărimii indemnizațiilor de creștere a copiilor în strânsă corelare cu minimul de existență;

- reexaminarea metodologiei de calcul al minimului de existență la copiii cu vârsta sub 1 an comparativ cu cel al copiilor de 1-7 ani (dublu);

- evaluarea și îmbunătățirea sistemului de pensii pentru femeile cu copii pentru a compensa perioadele de timp neplătit dedicat creșterii copiilor;

- eficientizarea mecanismului de rezolvare a problemelor locative ale familiilor (cele mai stringente probleme ale familiilor tinere) prin crearea unui sistem eficient de colectare, selectare și rezolvare a cererilor de locuințe, drept criteriu servind condițiile de locuit ale solicitanților; crearea unei Agenții a locuințelor; implicarea activă a instituțiilor de stat, a investitorilor străini și a băncilor particulare în acordarea de credite avantajoase familiilor tinere; acordarea de subvenții familiilor care locuiesc în chirie; alocarea materialelor de construcție pentru construirea locuințelor individuale în localitățile rurale; atragerea

mijloacelor extrabugetare ale întreprinderilor și organizațiilor; compensarea unei părți din cheltuielile pentru procurarea locuinței în cazul nașterii copilului etc.

Veniturile familiilor tinere ar putea fi completate și prin introducerea unor modificări în **politicile fiscale**, care să prevadă:

- reducerea impozitului pe venit pentru familiile tinere în funcție de numărul de copii: la primul copil – cu 15%, la al doilea – cu 25%, la al treilea și mai mulți – cu 40%. O asemenea experiență se implementează cu succes în Franța, Singapore, Germania etc., încurajând totodată angajarea legală a părinților în câmpul muncii;

- introducerea unor măsuri noi de deducere a anumitor cheltuieli din impozitul pe venit reținut în cazul angajaților cu copii, deductibile la sfârșit de an (cheltuieli de sănătate, educație, îmbunătățire a spațiului locativ etc.) și altele.

Sursa principală de obținere a mijloacelor de existență și multiplicare a veniturilor o constituie însă **încadrarea în câmpul muncii, crearea locurilor de muncă bine plătite** pentru tineri, care rămân a fi cei mai vulnerabili în perioadele de descreștere economică, precum este și actuala criză financiar-economică mondială care a început în anii 2008. Odată cu aceasta a crescut nivelul șomajului, tinerii constituind astăzi o parte semnificativă a șomerilor. Asigurarea persoanelor tinere cu locuri de lucru bine remunerate a devenit însă o problemă îngrijorătoare atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele industriale dezvoltate. În 2012, din cele 197 milioane de oameni fără un loc de lucru tinerii alcătuiau circa 40%. În Republica Moldova cota-parte a tinerilor neangajați în câmpul muncii este de 8,7%, aceștia făcând cu greu față nevoilor vieții, adesea prin câștiguri întâmplătoare. Nivelul înalt al șomajului în rândul populației tinere înseamnă o presiune enormă asupra sistemului de protecție socială, cu atât mai mult într-o țară cu o populație îmbătrânită. Creșterea nivelului șomajului în

rândul populației tinere pune și mai mult în pericol perspectivele natalității.

Persoanele tinere asigurate cu locuri de lucru demne și stabile dispun de o protecție mult mai mare decât cele care nu sunt asigurate cu așa locuri de muncă. Ele au perspective mai reușite de a-și crea și o familie sănătoasă. Desigur, politica ocupării populației apte de muncă trebuie legată de politica macroeconomică, prin care să se asigure creșterea economică însoțită de apariția posibilităților favorabile pentru angajarea tinerilor.

Greutățile pe care le întâmpină tinerii în căutarea unei munci productive sunt destul de diverse. În special, produce îngrijorare necorespunderea competențelor pe care le posedă tinerii cerințelor angajatorilor, noilor tehnologii utilizate într-un domeniu sau altul. Tehnologiile moderne cer anumite cunoștințe și competențe care se acumulează concomitent cu creșterea nivelului de studii. Cercetările realizate într-un șir de țări demonstrează că persoanele înalt calificate se adaptează mai eficient și mai repede la schimbările din mediul înconjurător.

Or, în fruntea măsurilor ce pot îmbunătăți viața oamenilor, contribuind totodată și la dezvoltarea durabilă a societății, se află **investițiile în dezvoltarea capitalului/potențialului uman**¹, proces care trebuie început cu copiii. Investițiile în capitalul uman, în special în educație și sănătate, crearea unui sistem de învățământ și de ocrotire a sănătății de calitate pot influența toate celelalte transformări, în direcția intensificării lor sau diminuării tendințelor nedorite. În particular, tinerii care dispun de potențialul necesar, în virtutea educației și sănătății lor, au deschise în față un șir de posibilități care ajută să treacă cu succes

¹ Republica Moldova 2013. *Raport de stare a țării*, p.11-24; Republica Moldova 2015. *Raport de stare a țării*. Chișinău: Expert-Grup, 2015, p.23-34.

prin viață. Cei cu un nivel de cunoștințe și al sănătății mai mare posedă capacități semnificative pentru a concura pe piața muncii.

Investițiile în educație și ocrotirea sănătății asigură condiții atât pentru un potențial înalt al productivității economice, cât și pentru reducerea mortalității, prelungirea duratei unei vieți active. În contextul dat, este necesar să se asigure calitatea educației tinerei categorii de populație, astfel încât să poată fi menținută productivitatea ei economică și la vârsta adultă. Aceasta va contribui la încetinirea procesului de îmbătrânire calitativă a societății, care se măsoară prin analiza stării fizice, sănătății, capabilității de acțiune și a capacităților cognitive ale persoanelor. După cum se menționează în unele studii¹, societățile/țările cu populație sănătoasă, instruită/învățată și activă economic în cohortele care ating vârsta tradițională de pensie vor îmbătrâni mult mai încet și se pot pomeni într-o situație mai bună decât societățile/țările cronologic tinere, deci cu un număr mai mic de oameni de vârstă pensionară, dar cu indicatori mai răi ai sănătății și funcțiilor cognitive, precum și dependenți economic. Se consideră chiar că pe o asemenea cale (ridicarea calității sistemului de educație, de ocrotire a sănătății, protecției sociale, ecologice etc.) se poate crea o societate prosperă și fără creșterea numerică a populației, acest etalon ca măsură a succesului fiind pus la îndoială.

În Republica Moldova, de rând cu necesitatea de creștere a investițiilor în domeniul educației, actualmente se simte nevoia stringentă de a acorda atenție sporită îmbunătățirii sănătății populației, în special a copiilor și persoanelor tinere, prin realizarea unui șir de măsuri importante ce țin de:

¹ ВОБЕСКА, Я., БУТЦ, В.П., РЕЙЕС, Г.С. *Тенденции народонаселения и ответные меры в области политики в регионе: результаты, политические меры и возможности*, p.12, 13, 18.

- extinderea gamei de servicii medicale acordate prin sistemul de asigurare obligatorie și lista medicamentelor acoperite integral sau parțial din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală;

- monitorizarea amplă a gradului de acordare a medicamentelor gratuite eliberate copiilor cu vârsta sub 5 ani și completarea listei cu medicamente compensate pentru copii. Extinderea compensațiilor pentru costurile medicamentelor eliberate pentru copii, gradual, până la vârsta de 18 ani; elaborarea unui mecanism de asistență a familiilor socialmente vulnerabile în efectuarea cheltuielilor de sănătate pentru copiii până la 18 ani;

- crearea sistemului garantat de stat de alimentație a copiilor în instituțiile de învățământ;

- acordarea alimentației gratuite pentru copiii de până la 1 an cu risc de malnutriție;

- ameliorarea sănătății reproductive a populației, inclusiv prin formarea unei culturi de planificare a familiei, dezvoltarea și îmbunătățirea accesului la serviciile de planificare familială, dat fiind că aceasta este o problemă majoră pentru populația cu venituri mici și cea marginalizată;

- creșterea accesului și calității serviciilor antenatale și de asistență a nașterilor pentru femei pe întreg teritoriul țării;

- includerea în pachetul de servicii medicale obligatorii a serviciilor medicale pe care le suportă cuplurile infertile în scopul reproducerii (fertilizare *in vitro*) și acoperirea totală a costului intervenției, cel puțin pentru cuplurile care nu au niciun copil etc.

Ridicarea nivelului de educație/cunoștințe contribuie, de asemenea, la formarea unei atitudini pozitive a bărbaților și femeilor față de egalitatea de gen, la diminuarea violenței sexuale și a discriminării de gen, a nașterilor și avorturilor în vârstă adolescentină, ridică statutul social al fetelor, orientându-le să-și continue studiile și informându-le

referitor la drepturile și posibilitățile tinerilor, care să le ajute să poată primi deciziile de sine stătător în ceea ce privește sănătatea sexuală și reproductivă.

La elaborarea politicilor familiale este important să se țină cont de posibilitățile și necesitățile cu care oamenii se confruntă la diferite etape ale vieții lor. **Abordarea politicilor din perspectiva ciclului de viață** prevede analizarea situației diferitelor generații, pentru a elabora modalități echitabile și eficiente de distribuire a resurselor și de realizare a drepturilor. Totodată, se poate ține cont și de echilibrarea intereselor diferitelor generații, inclusiv cu referire la dividendele demografice. Spre exemplu, dacă cota-parte a persoanelor tinere din populația țării în general este prea mică, atunci apare pericolul reducerii productivității economice și complicarea posibilității de a oferi sprijin social categoriei de oameni în etate. Cota-parte însă prea mare a tinerilor poate conduce la situația în care țara se confruntă cu greutăți în încercarea de a satisface cerințele acestor persoane în educație, sănătate, asigurarea cu locuri de muncă etc. Printre factorii-cheie ce permit să fie evitate asemenea extreme se află investițiile în **pregătirea profesională și extinderea posibilităților de încadrare în câmpul muncii pe parcursul întregii vieți**, măsurile de protecție socială în perioadele de descreștere economică și accesul zilnic la deservirea medicală de calitate în diferite etape ale vieții¹.

Un obiectiv prioritar al politicii socioeconomice, inclusiv al celei familiale europene, care ar trebui să ocupe un loc central și în respectivele politici din Republica Moldova, ține de **concilierea vieții familiale cu cea profesională**. Concilierea vieții de familie cu activitatea profesională este o dimensiune a calității vieții, a „Indicelui

¹ *Мощь 1,8 миллиарда. Подростки, молодежь и трансформация будущего.*
ЮНФПА, 2014, p.112.

vieții mai bune” (Better Life Index – BLI), lansat în 2011 de OCDE. Elaborarea măsurilor ce oferă femeilor posibilități de îmbinare a lucrului și familiei pot contribui, la rândul lor, la sporirea nașterilor/natalității. Astfel, în Cartea Verde din 2005 Comisia Europeană prevede că „dacă se dorește inversarea declinului demografic din Europa, familiile trebuie încurajate prin intermediul politicilor publice care permit femeilor și bărbaților să-și echilibreze viața de familie cu viața profesională”. În cele din urmă, avantajul implementării politicilor de conciliere este că țara beneficiază de o populație activă mai numeroasă, constituită atât din femei, cât și din bărbați. Pentru aceasta, însă, cetățenii au nevoie de anumite facilități.

Cu referire la Republica Moldova, printre măsurile cele mai importante necesar de implementat în vederea creării condițiilor favorabile pentru îmbinarea vieții familiale și celei profesionale pot fi considerate următoarele:

- crearea și extinderea instituțiilor de îngrijire a copiilor, îndeosebi cu vârsta până la 3 ani (creșe, cămine cu program prelungit, centre educaționale și de dezvoltare etc.), cu prestarea serviciilor la costuri accesibile, care să faciliteze integrarea tinerelor mame în câmpul muncii;
- extinderea accesibilității și îmbunătățirea calității serviciilor de educație preșcolară, care ar contribui la creșterea gradului de înrolare a copiilor în învățământul preșcolar;
- creșterea finanțării instituțiilor de îngrijire a copiilor și de educație timpurie, a programelor de asistență pentru tineri, a serviciilor pentru familie etc.;
- adaptarea programului școlilor și al grădinițelor la programul de lucru al părinților (deschiderea în fiecare grădiniță cel puțin a unei grupe cu program prelungit – 12 ore);

- crearea condițiilor favorabile, prin eliminarea barierelor excesive, pentru dezvoltarea grădinițelor private;
- reglementarea activității bonelor în conformitate cu practica din țările europene;
- introducerea, acolo unde este posibil, a programului liber cu pontare flexibilă a timpului de muncă (ex. $\frac{1}{2}$ din timp prezent la serviciu, $\frac{1}{2}$ muncă la domiciliu);
- implementarea programelor de reactualizare a competențelor profesionale pentru părinții care se reîntorc din concediul de îngrijire a copiilor;
- introducerea dreptului femeilor însărcinate la îngrijirea antenatală în timpul orelor de lucru, fără recuperare, în limita unui număr maxim de ore pe lună;
- reglementarea mai eficientă a concediilor plătite, dar și a celor neplătite, pentru angajații cu copii, a concediului de maternitate și a concediului de îngrijire a copilului (astfel încât tuturor angajaților care își doresc să beneficieze de ele să nu le fie îngrădit acest drept);
- construirea de către companiile angajatoare a unor creșe chiar în incinta companiei, ceea ce ar crea un avantaj competitiv pe piața forței de muncă în atragerea unor persoane motivate, care ar manifesta și un grad de dedicație ridicat etc.

Dacă femeilor nu le este asigurată, după concediul de îngrijire a copilului, îmbinarea maternității cu cariera profesională, va avea de pierdut nu doar femeia, dar și statul – va pierde în productivitatea economică. De asemenea, nivelul scăzut al nașterilor (în special între femeile cu studii superioare) în țările în care femeia trebuie pe parcursul câtorva ani ai concediului de îngrijire a copilului să-și consacre pe deplin timpul educației copiilor, poate fi parțial explicat prin conflictul dintre carieră și această ocupație. Nașterea copilului, concediul de îngrijire a acestuia generează temere de izolare și pierdere a locului de

lucru nu doar în rândul femeilor cu studii superioare, dar și al femeilor tinere fără studii superioare¹. Crearea posibilităților de îmbinare a vieții de familie cu activitatea profesională, precum și promovarea egalității de gen au devenit o condiție indispensabilă în asigurarea stabilității familiei și în exercitarea funcțiilor ei ca instituție socială, în primul rând a celei reproductive și de socializare a copiilor.

Un alt obiectiv de bază pe care sunt focusate politicile familiale europene este **asigurarea egalității de gen**. Acest obiectiv este orientat spre distribuirea echitabilă între parteneri a activităților remunerate, precum și a responsabilităților neremunerate, inclusiv privind îngrijirea copiilor. Egalitatea de gen joacă un rol important în consolidarea funcțiilor instituției familiei, relațiilor dintre parteneri. Unele cercetări demonstrează că în țările cu un grad mai înalt de egalitate a rolurilor femeii și bărbaților natalitatea este mai înaltă decât în cele cu un nivel mai scăzut al relațiilor de gen, ținându-se cont chiar și de dezvoltarea economică generală și de bogăția individuală. Drept exemplu pot servi țările Europei de Nord, în care egalitatea de gen privind îngrijirea copiilor influențează benefic creșterea numărului de copii în familie.

Cât privește realizarea obiectivului de dezvoltare a egalității de gen în Republica Moldova, aceasta ține de implementarea unui șir de măsuri importante, orientate spre:

- aplicarea efectivă a cadrului legal-normativ privind asigurarea egalității de gen în practică;
- promovarea în cadrul familiei a egalității de gen prin instruirea/educarea partenerilor cu referire la aspectele ce țin de rolurile de gen, cum ar fi diviziunea muncii, autoritatea și mecanismele de negociere etc.;

¹ ВОБЕСКА, Я., БУТЦ, В.П., РЕЙЕС, Г.С. *Тенденции народонаселения и ответные меры в области политики в регионе: результаты, политические меры и возможности*, p.23.

- desfășurarea campaniilor de sensibilizare privind semnificația parteneriatului în familie, distribuirea rolurilor și responsabilităților echilibrate ale bărbaților și femeilor în dezvoltarea familiei, importanța taților în creșterea și dezvoltarea copiilor;

- acordarea obligatorie a concediului de paternitate plătit pe o perioadă de două săptămâni în conformitate cu recomandarea Comisiei Parlamentului European pentru Drepturile Femeii și Egalitatea între Sexe;

- nediscriminarea femeilor la selectarea, formarea/perfecționarea profesională și la promovarea profesională; remunerare egală pentru muncă egală;

- promovarea unei culturi de toleranță zero față de violența în familie prin organizarea campaniilor de informare;

- crearea adăposturilor pentru victimele și copiii supuși violenței în familie; asigurarea acestora cu alimente, instruire profesională/consiliere financiară, consultanță juridică, consiliere individuală, asistență psihologică etc.

Există, desigur, și un șir de **alte măsuri**, realizarea cărora va contribui la fortificarea instituției familiei din societatea moldovenească, precum:

- sprijinirea permanentă a Centrelor de asistență socială înființate și deschiderea de noi centre focusate pe diversificarea serviciilor prestate: servicii de consiliere în probleme familiale – divorț, conflicte familiale, viitoare mame, căsătorie etc.;

- înființarea unor cabinete de consultanță juridică gratuită (drepturile tinerilor, legislația muncii, facilități legislative privind dezvoltarea unor activități antreprenoriale etc.);

- crearea infrastructurii pentru petrecerea timpului liber și dezvoltarea personală, organizarea odihnei soților; diversificarea ofertelor de petrecere a timpului liber, îndeosebi în mediul rural;

- multiplicarea activităților de promovare a valorilor familiale, încurajând comportamentele familiale pozitive pentru cupluri, copii și societate, crearea unei atmosfere sociale care să contribuie la formarea cultului familiei, stimei față de maternitate și copilărie, la pregătirea persoanelor tinere pentru viața de familie etc.;

- introducerea în toate instituțiile de educație a unor cursuri speciale cu referire la pregătirea pentru căsătorie, viața de familie și la cultura relațiilor familiale, păstrarea valorilor și dinastiilor familiale, sănătatea reproductivă, educarea copiilor etc.;

- intensificarea activităților de sensibilizare a opiniei publice prin mass-media, privind atât problemele familiei, cât și modalitățile de soluționare a acestora, umanizarea relațiilor dintre genuri, propagarea valorilor parentale, a modului sănătos de viață, a experienței de viață a familiilor prospere etc.;

- susținerea cercetărilor științifice axate pe problemele familiilor tinere și utilizarea în practică, inclusiv în elaborarea politicilor familiale, a rezultatelor obținute ce caracterizează situația familiei tinere din Republica Moldova.

Putem spune în cele din urmă că perspectivele dezvoltării familiei, susținute într-o anumită măsură și de politicile familiale, orientează actualmente spre modelul familiei nucleare cu doi părinți care lucrează și cu un număr mic de copii, cu un sistem egalitar al puterii, distribuirii elastice a rolurilor, responsabilităților în dependență de competențe, experiență, toate acestea fiind favorabile pentru continuarea activității profesionale a femeii și îmbinarea carierei soților cu îngrijirea copiilor de vârstă mică în familie, precum și cu cea organizată în grădinițe și în alte instituții preșcolare.

Progresul tehnologic și informațional, mobilitatea socială sunt însă atât de rapide, încât este greu de prognozat ce schimbări vor interveni în structura și funcțiile familiei în viitorul apropiat. Un lucru se

conturează doar tot mai mult: familia nu va putea fi întoarsă la etapele ei precedente. Problema dezvoltării familiei se intercalează cu cea a coraportului dintre cultură și civilizație. P. Sorokin¹, criticând concepțiile pesimiste cu referire la civilizația occidentală (O. Spengler, A. Toynbee – civilizația este etapa degradării culturii), menționa că criza prin care trece cultura occidentală nu înseamnă „agonie înainte de moarte”. Are loc schimbarea „forme fundamentale de cultură prin alta”, iar asemenea schimbări sunt necesare, deoarece nicio formă de cultură nu este „nelimitată”. Mai devreme sau mai târziu, posibilitățile ei creatoare se vor epuiza și atunci cultura trebuie să-și schimbe forma sa prin alta, mai adecvată. În contextul celor spuse, modificările suportate de instituția familiei contemporane ne vorbesc nu despre dispariția ei, dar despre un proces de transformare inevitabilă. Or, familia nu va dispărea, dar formele ei se pot schimba esențial. Oamenii vor continua să se căsătorească, să nască copii și astfel să intre în relații familiale de rudenie. Normele tradiționale de stabilire a acestora vor fi însă treptat înlocuite prin altele, care vor avea la bază nu omogenitatea (un singur model pentru toată societatea), dar diferențierea lor, nu o fixare rigidă a rolurilor, funcțiilor după fiecare membru al cuplului, dar tendința de a realiza o egalitate de gen etc. Familia va fi în continuare mediul cel mai important de formare a personalității omului, a unui anumit mod de a gândi, de a relaționa, iar în plan final – a unui anumit mod de viață. Ea va rămâne, de asemenea, instituția de bază care răspunde de reproducția populației. Obținerea dividendelor demografice, după cum menționează mai mulți specialiști², este posibilă în condițiile în care populația aptă de muncă începe să o prevaleze numeric pe cea de vârstă înaptă de muncă. Pe cât însă sunt de semnificative aceste dividende, depinde de felul în

¹ СОРОКИН, П. *Человек. Цивилизация. Общество*. Москва, 1992, p.432.

² *Мощь 1,8 миллиарда. Подростки, молодежь и трансформация будущего*, p.68.

care țara investește în capitalul uman al tinerilor săi, de măsura în care politica economică și cea socială, inclusiv familială, stimulează creșterea locurilor de muncă și a posibilităților de obținere a veniturilor necesare pentru un trai decent, corespunzător cerințelor actualei etape de dezvoltare a societății.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ADAMS, N.B. *The family. A sociological interpretation*. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1995.
2. AGABRIAN, M. *Analiza de conținut*. Iași: Polirom, 2006.
3. BADER, E., PEARSON, P. *In Quest of the Mythical Mate. A Developmental Approach to Diagnosis and Treatment in Couples Therapy*. New York: Brunner-Mazel, 1988.
4. BASTEN, S., FREJKA, T. (co-ordinating authors). Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe. În: *Barnet Papers in Social Research*. WORKING PAPER 15-01, February 2015. [Accesat 16.08.2015] Disponibil: https://www.spi.ox.ac.uk/fileadmin/documents/PDF/150306_Barnett_Paper_15-01.pdf.
5. BATÂR, D. Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere. În: ZAMFIR, E., BĂDESCU, I., ZAMFIR, C. (coord.) *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*. București: Expert, 2000.
6. BĂRAN-PESCARU, A. *Familia azi. O perspectivă sociopedagogică*. București: Aramis Print, 2004.
7. BECKER, G. *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, 1991.
8. BEJAN-VOLC, I. *Cine suntem noi? Ce știm noi unul despre altul?* Chișinău: CEP USM, 2002.
9. BEJAN-VOLC, I. *Relațiile gender rural: un imperativ al timpului*. Chișinău: CEP USM, 2004.
10. BENGSTON, V.L. ș.a. *Sourcebook of Family Theory & Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publication, 2005.
11. BOOTH, A., JOHNSON, D.R. Premarital Cohabitation and Marital Success. În: *Journal of Family Issues*, 1988, vol.9.
12. BULGARU, M. (coord.) *Elemente de antropologie*. Chișinău: CEP USM, 2007.
13. BULGARU, M. ș.a. *Asistența socială în contextul transformărilor din Republica Moldova*. Chișinău: Cu drag, 2008.

14. BULGARU, M. *Asistența socială: fundamente teoretice și practice*. Chișinău: CEP USM, 2009.
15. BULGARU, M. *Asistența socială în contextul globalizării*. Chișinău: CEP USM, 2012.
16. BURGESS, E., LOCKE, H., THOMES, M. *The family: From institution to companionship*. New-York: American Book Company, 1963.
17. CHELARU, I. *Căsătoria și divorțul. Aspecte juridice civile, religioase și de drept comparat*. Iași: Polirom, 2003.
18. CHISAR, L., MAHU, V. Influența parentală asupra cuplului nou-format. În: *Revista Psihologie*, 2009, nr.1.
19. CIUPERCĂ, C. *Cuplul modern. Între emancipare și disoluție*. Alexandria: TIPOALEX, 2000.
20. CIUPERCĂ, C. *Tratat de psihosociologia familiei*. Craiova: SITECH, 2012.
21. COMTE, A. *Curs de filozofie pozitivă*. Craiova: Beladi, 2002-2005, vol.IV.
22. COSER, R.L. *The Family: Its structure and Functions*. New York: St'Martin's Press, 1964, p.XIV.
23. COSTAFORU, X. *Cercetarea monografică a familiei. Contribuție metodologică*. București: TRITONIC, 2004.
24. CUZNEȚOV, L. *Fundamente teoretice și metodologice ale educației pentru familie*. Teză de doctor habilitat în pedagogie. Chișinău, 2005.
25. CUZNEȚOV, L. *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei*. Chișinău: CEP USM, 2008.
26. DAGUERRE, A., NATIVEL, C. *When children become parents: welfare state responses to teenage pregnancy*. Imprint Bristol: Policy, 2006.
27. DAHRENDORF, R. *Conflictul social modern*. București: Humanitas, 1995.
28. DAMIAN, N. *Sociologia familiei. Note de curs*. București: Universitatea din București, 1972.
29. DRUȚĂ, M., DRUȚĂ, F. *Psihologia socială*. București: ASE, 2000.
30. DUMITRESCU, G. Veniturile familiei – instrument al politicii familiale. În: *Calitatea vieții. Teorie și practică socială*. 2008, nr.3-4.

31. *Educația-2020. Strategie Sectorială de Dezvoltare pentru anii 2014-2020.* [Accesat 28.06.2015] Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_1112_Educatia-2020.pdf
32. ELMAN, R. *Politicile sexuale și Uniunea Europeană.* Chișinău: TEHNICA-INFO, 2001.
33. ELSTER, P., HALMAN, L., De MOOR, R. Value Shift in Western Societies. În: ELSTER, P., HALMAN, L., De MOOR, R. (editors) *The Individualizing Society. Value Change in Europe and North America.* Tilburg University Press, 1993.
34. ENGELS, F. *Originea familiei, a proprietății private și a statului.* [Accesat 13.07.2015] Disponibil: <https://www.marxists.org/romana/m-e/1884/orig/c02.htm>
35. ESPING-ANDERSEN, G. *The Incomplete Revolution – Adapting Welfare States to Women’s New Roles.* Cambridge: Polity Press, 2009.
36. ESPING-ANDERSEN, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Cambridge: Polity Press, 1990.
37. *Europa 2020: strategia Uniunii Europene pentru ocuparea forței de muncă și creștere economică* [Accesat 2.08.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV:em0028>
38. *European Demographic Data Sheet 2014.* [Accesat 6.08.2015] Disponibil: <http://www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/>
39. *EUROSTAT: crude birth rate.* [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00112&plugin=1>
40. *Femei și bărbați în Republica Moldova. Analiză în profil teritorial.* Biroul Național de Statistică. Chișinău: Bons Offices, 2011.
41. FERRÉOL, G. Se poate vorbi de o criză a familiei? În: *Sociologie românească*, Serie nouă, Anul V, nr.5. București, 1994, p.513-517.
42. *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj.* Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2014.
43. GAGAUZ, O. Impactul restructurării ciclului reproductiv asupra indicatorilor fertilității. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării.* Chișinău, 2014.
44. GAGAUZ, O. *Sarcina în vârsta adolescenței.* Policy Paper. Chișinău, 2015.

45. GHEBREA, G. Factorii ce afectează stabilitatea cuplului marital. În: *Calitatea vieții*, 1999, nr.1-2.
46. GHEBREA, G. *Regim social-politic și viața privată a familiei*. București: Editura Universității din București, 2000 [Accesat 17.10.2015] Disponibil: <http://ebooks.unibuc.ro/StiintePOL/ralu/>.
47. GHETĂU, V. *Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*. București: ALPHA MDN, 2007.
48. GHIDDENS, A. *Sociologie*. București: BIC All, 2000.
49. GHIDDENS, A. *Transformarea intimității. Sexualitatea, dragostea și erotismul în societățile moderne*. București: Antent, 2000.
50. GIRARD, A. *Le choix du conjoint*. Paris: PUF, INED, 1974.
51. GOODMAN, N. *Introducere în sociologie*. București: LIDER, 1998.
52. GOODY, J. *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*. Iași: Polirom, 2003.
53. GUSTI, D. Starea de azi a satului românesc. În: *Sociologie românească*, 1938, nr.10-12.
54. HARDIMENT, C. *Viitorul familiei*. București: Editura Științifică, 2000.
55. HANTRAIS, L. Comparing Family Policies in Europe. În: CLASEN, J. (ed.) *Comparative Social Policy – Concepts, Theories and Methods*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1999.
56. HĂRĂGUȘ, M. *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2008.
57. HOUCHARD, B. *La famille, une idee neuve en Europe*. Paris: Fondation Robert Schuman, 2001.
58. ILUȚ, P. *Sociopsihologia și antropologia familiei*. Iași: Polirom, 2005.
59. ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. Iași: Polirom, 2004.
60. ILUȚ, P. (coord.) *Dimensiuni ale familiei actuale din România*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2007.
61. ILUȚ, P. (coord.) *Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății*. Iași: Polirom, 2015.

62. *Impactul prestațiilor sociale asupra familiilor cu copii în contextul trecerii de la un sistem social bazat pe categorii la unul bazat pe testarea veniturilor*. Noiembrie, 2011. [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: http://www.unicef.org/moldova/ro/RomVers_ECI_CBS_AXA.pdf
63. *Învățământul preșcolar și protecția copilului în Europa: eliminarea inegalităților sociale și culturale*. 2009. [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/098RO.pdf
64. KIERNAN, K. The state of European Unions: an analysis of FFS data on partnership formation and dissolution. În: MACURA, M., BEETS, J. *Dynamics of fertility and partnership in Europe: Insights and Lessons From Comparative Research*, vol.1. United Nation, 2002, p.57-76.
65. LAFITAU, J. *Customs of the American Indians compared with the customs of primitive times*. Toronto: Champlain Society, 1974.
66. LEWIS, J. Gender and the development of Welfare Regimes. În: *Journal of European Social Policy*, 1992, 2, August, p.159-173.
67. LINTON R. *Fundamentul cultural al personalității*. București: Editura Științifică, 1968.
68. MacINTYRE, A. *Tratat de morală. După virtute*. București: Humanitas, 1998.
69. MALCOCI, L. *Metodologia cercetării sociologice a mass-media*. Chișinău, 1995.
70. MATEI, C., HACHI, M. (coord.) *Evoluția demografică a Republicii Moldova*. Chișinău, 2014.
71. MATEI, C., PALADI, Gh., SAINSUS, V., GAGAUZ, O. *Cartea verde a populației*. Chișinău: Statistica, 2009.
72. *Materialele Conferinței „Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova” (21-23 octombrie 2008)*. Chișinău: OPINIA, 2008.
73. MĂRGINEAN, I. *Politica socială*. București: Expert, 2004.
74. MIHĂILESCU, I. *Familia în societățile europene*. București: Editura Universității, 1999.
75. MIHĂILESCU, I. Familie (Sociologia familiei). În: ZAMFIR, C., VLĂSCEANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*. București, 1998.

76. MIHĂILESCU, I. Politici sociale în domeniul populației și familiei. În: ZAMFIR E., ZAMFIR, C. *Politici sociale. România în context european*. București: Alternative, 1995.
77. MIHĂILESCU, I. *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. Iași: Polirom, 2003.
78. MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1991.
79. MITROFAN, I., MITROFAN, N. *Elemente de psihologie a cuplului*. București: Șansa, 1996.
80. MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C. *Psihologia relațiilor dintre sexe – mutații și alternative*. București: Alternative, 1997.
81. MITROFAN, I., CIUPERCA, C. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*. București, 1998.
82. MITROFAN, I. Schimbări și tendințe în structura și funcțiile familiei din țara noastră. În: *Revista română de sociologie*, 1999, nr.5-6.
83. *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbări de valori și structuri sociale. Raport de cercetare*. Chișinău: IDIS Viitorul, 2008, p.29. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: www.unicef.org/moldova/2007_005_Rom_Family_in_transition.pdf
84. MULȚESCU, F. Sarcina la adolescențe și riscurile asociate. În: *Revista medicală română*, vol. LIV, 2007, nr.4.
85. MORGAN, D.H.J. *The family, politics and social theory*. London: Routledge and Kegan Paul, 1985.
86. MURDOCK, P. *Social Structure*. New York, 1949.
87. MURDOCK, P. *Theories of Illnes. A world Survey*. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1980.
88. MUREȘAN, C. (coord.) *Ancheta pilot. Generații și Gen la Cluj*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2005.
89. MUREȘAN, C. *Introducere în demografie*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2005.
90. NEYER, G. *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper WP 2003-021.
91. NUȚĂ, A. *Psihologia relației de cuplu și a familiei*. București: Credis, 2009.

92. *O istorie a antropologiei. Școli. Autori. Teorii.* Chișinău: Cartier, 2007.
93. PALADI, Gh. (coord.) *Familia: probleme sociale, demografice și psihologice.* Chișinău, 2005.
94. PALADI, Gh. ș.a. Pierderile reproductive o problemă medico-socială și demografică în Republica Moldova. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării.* Chișinău, 2013.
95. PARSONS, T. *Action Theory and Human Condition.* New York, 1978.
96. PARSONS, T. *The System of Modern Societies.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971.
97. POP, L. (coord.) *Dicționar de politici sociale.* București: Expert, 2002.
98. POPESCU, C. *Politici de susținere a familiilor cu copii: viziune de politici în Uniunea Europeană și recomandări pentru Republica Moldova.* Chișinău, 2014.
99. POPESCU, R. *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană.* Iași: Polirom, 2009.
100. POPESCU, R. Family policies in Romania within the european framework. În: *Journal of Community Positive Practices*, XIV(3), 2014.
101. PREOTEASA, A. *Cercetarea politicilor sociale. Aspecte metodologice.* Iași: Lumen, 2009.
102. *Problemele actuale în sănătatea și dezvoltarea adolescenților din Republica Moldova.* [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://new.neovita.md/wp-content/uploads/2014/12/O.-Cernetchi-probleme-actuale-in-sanatatea-adolescv.pdf>
103. *Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea programului de acțiuni de la Cairo.* Chișinău: Centrul de Cercetări Demografice, 2014.
104. *Proiect de lege cu privire la tineret.* [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://www.particip.gov.md/public/documente/142/ro_1685_Proiect-lege-cu-privire-la-tineret.pdf
105. RADU, R., AVRAM, C. *Politica socială românească între tranziție, reformă și criză.* Craiova: Aius Printed, 2011.
106. *Raportul social anual 2013.* Chișinău: Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, 2014.

107. *Reconcilierea vieții profesionale cu viața de familie: rezultatele cercetării statistice, trimestrul II, 2010.* [Accesat 28.06.2015]
Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Reconcilierea/Reconcilierea_2010.pdf
108. *Republica Moldova 2013: Raport de stare a țării.* Chișinău: Expert-Grup, 2013.
109. *Republica Moldova 2015: Raport de stare a țării.* Chișinău: Expert-Grup, 2015.
110. RHODES, S. A developmental approach to the life cycle of the family. În: *Social Casework*, 1977, vol.58(5).
111. ROBILA, M. *Politica familială pentru Republica Moldova.* Noiembrie, 2010. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.demografie.md/files/1524_politici_familiale.pdf
112. ROMANDAȘ, N., PROCA, L., ODINOCIAIA NEGURĂ, I. *Dreptul protecției sociale.* Chișinău: Foxtrot, 2011.
113. ROTARIU, T. *Demografie și sociologia populației.* Iași: Polirom, 2003.
114. RYCHTARIKOVA, J. Nuptialite comparee en Europe de l' Est et en Europe de l'Ouest. În: BLUM, A., RALLU, J.L. (editors) *European population.* Montrouge: Editions John Libbey Eurotext, 1993.
115. SEGALEN, M. *Sociologia familiei.* Iași: Polirom, 2011.
116. SILVERA, R. Temps professionnels et familiaux en Europe: de nouvelles configurations. În: *Travail, genre et société, Revue.* Paris: Editions La Découverte, Novembre 2010/2 - n° 24, p.63-88.
117. *Single Parent Statistics.* [Accesat 27.06.2015] Disponibil: <http://singleparents.about.com/od/legalissues/p/portrait.htm>
118. SINGLY, F. *Le soi, le couple et la famille.* Paris: Nathan, 1996.
119. SINGLY, F. L'union libre: Un compromise. În: *Dialogue.* ERES, 1986, nr.92.
120. *Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2014* [Accesat 25.07.2015] Disponibil: www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=4779&idc=168
121. *Situația copiilor rămași fără îngrijire părintească în urma migrației. Raport de studiu.* Chișinău: UNICEF Moldova, 2006.

122. *Situația demografică în Republica Moldova în anul 2013*. [Accesat 13.06.2015] Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4415>
123. *Situația demografică în Republica Moldova în anul 2014*. [Accesat 12.08.2015] Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4787>
124. SOBOTKA, T., ŠŤASTNÁ, A., ZEMAN, K., HAMPLOVÁ, D., KANTOROVÁ, V. Czech Republic: A Rapid Transformation of Fertility and Family Behaviour after the Collapse of State Socialism. În: *Demographic Research*, 2008, p.403-454.
125. STACEY, J. *Brave new families*. New York: Basic Books, 1990.
126. STAN, D. *Maladii ale socialului. Teorii explicative, cercetări și remedii posibile*. Iași: Editura Universității "Al.I. Cuza", 2015.
127. STANCIU, M. Politici sociale și globalizare în țările europene. În: *Calitatea vieții*, anul XYVIII, nr.1-2. București, 2007.
128. STAHL, H.H., MATEI, I. *Manual de prevederi și asistență socială*. București: Editura Medicală, 1962.
129. *Statistici îngrijorătoare: Anual, mii de adolescente din țara noastră devin mame*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://www.publika.md/statistici-ingrijoratoare-anual-mii-de-adolescente-din-tara-noastra-devin-mame_2260221.html#sthash.WFHpm1YU.dpuf
130. STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiale*, vol.II. Iași: Polirom, 1998.
131. STĂNCIULESCU, E. *Sociologia educației familiale*. Iași: Polirom, 2002.
132. STĂNESCU, S.M. *Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană*. București: Pro Universitatea, 2013.
133. STĂNOIU, A., VOINEA, M. *Sociologia familiei*. București, 1983.
134. STOCK, G. et al. (eds.) *A Future with Children: Fertility and Development of Society in Germany, Austria, and Switzerland*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2012.
135. *Strategia Națională de dezvoltare a sectorului de tineret pentru anii 2014-2020*. [Accesat 28.06.2015] Disponibil: www.particip.gov.md/public/documente/142/ro_1667_Anexaa-Sectorului-de-Tineret-2014-2020.pdf

136. Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.160-166.
137. ȘALARI, O. Avortul și sănătatea reproductivă în Republica Moldova. În: *Particularitățile și tendințele proceselor demografice în Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia AȘM, 2001.
138. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor*. București: EDP, 1997, p.287.
139. TIMMS, N. *Social work values: An enquiry*. Boston: Routledge & Kegan Paul, 1983.
140. THEVENON, O. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. În: *Population and Development Review* 37(1): 57–87 (March 2011), p.66-75.
141. THÉVENON, O. Increased Women's Labour Force Participation in Europe: Progress in the Work-Life Balance or Polarization of Behaviours? În: *Population* (English Edition 2002-), JSTOR, 2009, 64 (2), p.235-272.
142. THOMAS, W., ZNANIECKI, F. *Le paysan polonnais en Europe et en Amerique. Recit de vie d'un migrant*. Paris: Nathan, 1998.
143. TOCQUEVILLE, A. *Despre democrație în America*, vol II. București: Humanitas, 1992.
144. TOFFLER, A. *Al treilea val*. București, 1983.
145. TURLIUC, M. *Psihologia cuplului și a familiei*. Iași: Performantica, 2004.
146. URSE, L. Populația feminină: modernizare și adaptare. În: *Calitatea vieții*, 2007, nr.1–2.
147. VAUGHAN-WHITEHEAD, D.C. *EU enlargement versus social Europe? The uncertain future of the European Social Model*. Edward Elgar Pub, 2003.
148. VLĂDICESCU, N. *Educația preșcolară în Republica Moldova*. Chișinău, 2008.
149. VLĂȘCEANU, L. (coord.) *Sociologie*. Iași: Polirom, 2011.
150. VOINEA, M. Restructurarea familiei: modele alternative de viață. În: *Sociologie Românească*, Serie nouă, Anul V, nr.5. București, 1994, p.503-507.
151. VOINEA, M. *Sociologia familiei*. București, 1993.

152. ZAMFIR, C., VLĂSCÉANU, L. (coord.) *Dicționar de sociologie*. București: Babel, 1993.
153. ZAMFIR, E. ZAMFIR, C. (coord.) *Politici sociale. România în context european*. București: Alternative, 1995.
154. ZAMFIR, C., STOICA, L. (coord.) *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Iași: Polirom, 2006.
155. АНТОНОВ, А. Современная семья: два взгляда на одну проблему. În: *Семья в России*, 1999, nr.1-2.
156. АНТОНОВ, И. *Социология семьи*. Москва: ИНФРА-М, 2007.
157. БАБОСОВ, Е., РУСЕЦКАЯ, В., РЫБЧАК, С. Структурные модели адаптации индивидов к политическим и стратификационным изменениям в трансформирующемся обществе. În: *Социальные и социокультурные процессы в современной Беларуси: социологический анализ*. Минск: Беларуская наука, 2006.
158. ВОБЕСКА, Я., БУТЦ, В., РЕЙЕС, Г. *Тенденции народонаселения и ответные меры в области политики в регионе: результаты, политические меры и возможности*. UNFPA, 2013.
159. БОДРОВА, В. Репродуктивное поведение как фактор депопуляции в России. În: *Социологические исследования*, 2002, №6.
160. БРАЙЛОВА, В. Любовь против расчета. În: *События, Украина*, 2010.
161. ГОЛОД, С., КЛЕЦИН, А. *Состояние и перспективы развития семьи. Теоретико-типологический анализ. Эмпирическое обоснование*. СПб., 1994.
162. ГОЛОД, С. *Семья и брак: историко-социологический анализ*. СПб: Петрополис, 1998.
163. ГУРКО, Т. *Актуальные проблемы семей в России*. Москва: Институт Социологии РАН, 2006.
164. ДЕМЕНТЬЕВА, И. *Первые годы брака. Проблемы становления молодой семьи*. Москва: Наука, 1991.
165. ДЕМИНА, И. *Молодая семья: вопросы определения данного понятия в законодательстве и доктрине*. [Accesat 27.06.2015] Disponibil: http://mggu-sh.ru/sites/default/files/0213.demina_i.a..docx
166. *Демографическая модернизация России 1900-2000* (под ред. ВИШНЕВСКОГО, А.). Москва: Новое издательство, 2006.

167. ЗАЙЦЕВ, А. *Социальный конфликт*. Москва, 2001.
168. ЗВЕРЕВА, О., ГАНИЧЕВА, А., КРОТОВА, Т. *Семейная педагогика и домашнее воспитание детей раннего и дошкольного возраста: Учебное пособие*. Москва: Творческий Центр Сфера, 2009.
169. КОРЕЛЬ, Л. *Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики*. Новосибирск: Наука, 2005.
170. КУЗЬМИНА, Л. *Демографический аспект поведения молодежи и поддержка молодых семей в России*. Москва: ВНИИ геосистем, 2013.
171. МОРГАН, Л.Г. *Древнее общество*. Ленинград: Институт народов Севера ЦИК СССР, 1935.
172. *Мощь 1,8 миллиарда. Подростки, молодежь и трансформация будущего*. ЮНФПА, 2014.
173. РОСТОВСКАЯ, Т. Молодая семья в современном российском обществе. În: *Молодежь и общество*, 2007, №3.
174. *Семья на пороге третьего тысячелетия*. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 1995, гл. IX.
175. СЕРГИЕНКО, А., РЕШЕТНИКОВА, С. *Социальная поддержка сельских молодых семей в алтайском крае*. Барнаул: Издательство Алтайского государственного университета, 2013.
176. СОРОКИН, П.А. Кризис современной семьи. În: *Вестник МГУ. Серия 18. Социология и политология*, 1997, №3.
177. СОРОКИН, П. *Человек. Цивилизация. Общество*. Москва, 1992.
178. *Социология семьи* (под ред. АНТОНОВА, А). Москва: ИНФРА-М, 2007.
179. ТЫРНОВА, Н. *Молодая семья в современной России: проблемы и тенденции развития*. Дисс. канд. соц. наук. Москва, 2005.
180. ФЕДОТОВА, Ю. *Проблема понимания кризиса семьи*. Москва, 2003.
181. ШНЕЙДЕР, Л. *Семья оглядываясь вперед*. СПб: Питер, 2013.

ANEXE

*Anexa 1***Lista experților intervievați**

Cod	Sex	Experiența de muncă	Localitatea	Instituția
IIA_E_1	F	9	Cahul	Centrul Medicilor de familie, director adjunct
IIA_E_2	F	6	Cimișlia	Centrul Medicilor de familie, director adjunct
IIA_E_3	F	16	Ștefan-Vodă	Centrul Medicilor de familie, director adjunct
IIA_E_4	F	14	Ialoveni	Centrul Medicilor de familie, director adjunct
IIA_E_5	F	23	Căpriana, Strășeni	Oficiul Medicilor de familie, medic de familie
IIA_E_6	M	27	Pepeni, Sângerei	Centrul de sănătate, medic de familie
IIA_E_7	M	23	Cimișlia	Centrul Medicilor de familie, medic de familie
IIA_E_8	F	8	Cepeleuți, Edineț	Primar
IIA_E_9	M	29	Cimișlia	Primar
IIA_E_10	M	14	Cîrpești, Cantemir	Primar
IIA_E_11	M	8	Pepeni, Sângerei	Primar
IIA_E_12	M	27	Căpriana, Strășeni	Primar

Cod	Sex	Experiența de muncă	Localitatea	Instituția
IIA_E_13	M	5	Telenești	Primar
IIA_E_14	M	25	Briceni	Primar
IIA_E_15	M	18	Ștefan-Vodă	Primar
IIA_E_16	M	33	Drochia	Viceprimar
IIA_E_17	F	3	Petrești, Cahul	Consiliul local, secretar
IIA_E_18	F	4	Recea, Râșcani	Consiliul local, secretar
IIA_E_19	M	12	Ungheni	Consiliul raional, vicepreședinte
IIA_E_20	M	11	Orhei	Bancă comercială, director
IIA_E_21	M	41	Sociteni, Ialoveni	Director de gimnaziu
IIA_E_22	M	28	Leova	Director de liceu
IIA_E_23	F	2	Căușeni	Director de grădiniță
IIA_E_24	F	7	Condrătești, Ungheni	Director de grădiniță
IIA_E_25	F	14	Pepeni, Sângerei	Director de grădiniță
IIA_E_26	F	25	Leova	Director de grădiniță
IIA_E_27	F	21	Orhei	Direcția învățământ, tineret și sport, șef adjunct
IIA_E_28	F	18	Căușeni	Direcția învățământ, tineret și sport, șef adjunct
IIA_E_29	F	9	Strășeni	Direcția învățământ, tineret și sport, inspector
IIA_E_30	M	7	Șoldănești	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, șef
IIA_E_31	M	4	Ungheni	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, șef

Cod	Sex	Experiența de muncă	Localitatea	Instituția
IIA_E_32	F	8	Nisporeni	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, șef
IIA_E_33	F	4	Cahul	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, asistent social
IIA_E_34	F	5	Cimișlia	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, asistent social
IIA_E_35	F	7	Cârpești, Cantemir	Secția Asistență Socială și protecție a familiei, asistent social
IIA_E_36	F	11	Chișinău	Universitatea de Stat din Moldova, psiholog
IIA_E_37	F	20	Chișinău	Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă”, psiholog
IIA_E_38	M	15	Chișinău	
IIA_E_39	M	18	Chișinău	Judecătoria Botanica, judecător
IIA_E_40	F	21	Ungheni	Judecătoria Ungheni, judecător
IIA_E_41	F	11	Chișinău	MMPSF, specialist principal
IIA_E_42	F	6	Chișinău	MMPSF, specialist principal
IIA_E_43	F	7	Chișinău	MTS, specialist principal
IIA_E_44	M	9	Chișinău	MTS, șef secție
IIA_E_45	F	10	Chișinău	MS, șef secție

Lista tinerilor intervieuați

Cod	Sex	Vârsta	Localitate	Ocupația/ profesia	Starea civilă
IIA_C_1	F	28	Sângera, Chișinău	Profesoară	Căsătorit
IIA_C_2	F	27	Leova	Profesoară	Căsătorit
IIA_C_3	F	28	Arionești, Dondușeni	Croitoreasă	Căsătorit
IIA_C_4	F	26	Șoldănești	Bucătăreasă	Căsătorit
IIA_C_5	M	25	Albinețul Vechi, Fălești	Antreprenor	Căsătorit
IIA_C_6	M	30	Chișinău	Antreprenor	Căsătorit
IIA_C_7	M	24	Cucuruzeni, Orhei	Migrant	Căsătorit
IIA_C_8	M	27	Cucuruzeni, Orhei	Morar	Căsătorit
IIA_C_9	F	23	Răzeni, Ialoveni	Asistentă medicală	Căsătorit
IIA_C_10	F	30	Căușeni	Grefieră	Căsătorit
IIA_C_11	F	25	Fîntînița, Drochia	Casnică	Căsătorit
IIA_C_12	M	26	Chișinău	Șofer	Căsătorit
IIA_C_13	M	29	Mîrzești, Orhei	Constructor	Căsătorit
IIA_C_14	M	24	Popeasca, Ștefan-Vodă	Migrant	Căsătorit
IIA_C_15	F	26	Ermoclia	Contabil	Căsătorit
IIA_D_16	F	25	Volintiri, Ștefan-Vodă	Deredicătoarea	Divorțat
IIA_D_17	M	23	Nisporeni	Zilier	Divorțat
IIA_D_18	F	23	Cahul	Vânzătoare	Divorțat
IIA_D_19	F	26	Zorile, Orhei	Casnică	Divorțat
IIA_D_20	M	29	Chișinău	Profesor	Divorțat
IIA_D_21	F	28	Chișinău	Jurnalist	Divorțat
IIA_D_22	F	26	Telenești	Jurist	Divorțat
IIA_D_23	M	30	Congaz, Comrat	Migrant	Divorțat

Cod	Sex	Vârstă	Localitate	Ocupația/ profesia	Starea civilă
IIA_D_24	F	22	Sărăteni, Telenești	Studentă	Divorțat
IIA_D_25	F	25	Chișinău	Manager	Divorțat
IIA_U_26	F	24	Talmaz, Ștefan-Vodă	Casnică	Concubinaj
IIA_U_27	M	29	Orhei	Migrant	Concubinaj
IIA_U_28	F	21	Feștelița, Ștefan-Vodă	Studentă	Concubinaj
IIA_U_29	M	30	Chișinău	Funcționar public	Concubinaj
IIA_U_30	F	23	Chișinău	Studentă	Concubinaj
IIA_U_31	M	30	Cucuruzeni, Orhei	Agricultor	Concubinaj
IIA_U_32	M	25	Fântânița, Drochia	Migrant	Concubinaj
IIA_U_33	F	26	Chișinău	Profesor	Concubinaj
IIA_U_34	F	24	Ialoveni	Vânzătoare	Concubinaj
IIA_U_35	M	28	Strășeni	Medic	Concubinaj

**Maria BULGARU
Inga CHISTRUGA**

**FAMILIA TÂNĂRĂ:
aspecte ale adaptării la societatea în schimbare**

Monografie

Semnat pentru tipar 02.11.2015
Formatul 60x84¹/₁₆. Ofset.
Coli de tipar 29,5. Coli editoriale 18,0.
Comanda 98/15. Tirajul 200.

Tiparul: CEP USM
MD-2009 Chişinău, str. A.Mateevici, 60.